

มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลย
ที่เป็นผู้สูงอายุในการดำเนินคดีอาญา

โดย

นางนันทิดา ศิริธนานุกุลวงศ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

นิติศาสตรมหาบัณฑิต

สาขากฎหมายอาญา

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปีการศึกษา 2563

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลย
ที่เป็นผู้สูงอายุในการดำเนินคดีอาญา

โดย

นางนันทิตา ศิริธนานุกุลวงศ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

นิติศาสตรมหาบัณฑิต

สาขากฎหมายอาญา

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปีการศึกษา 2563

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

LEGAL PROTECTION MEASURES RELATED TO AGING OFFENDERS
AND THE ACCUSED IN CRIMINAL PROSECUTION

BY

MRS. NANTHIDA SIRITHANANUKULWONG

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS

FOR THE DEGREE OF MASTER OF LAWS

CRIMINAL LAW

FACULTY OF LAW

THAMMASAT UNIVERSITY

ACADEMIC YEAR 2020

COPYRIGHT OF THAMMASAT UNIVERSITY

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะนิติศาสตร์

วิทยานิพนธ์

ของ

นางนันทิดา ศิริธนานุกุลวงศ์

เรื่อง

มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลย
ที่เป็นผู้สูงอายุในการดำเนินคดีอาญา

ได้รับการตรวจสอบและอนุมัติ ให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
นิติศาสตรมหาบัณฑิต

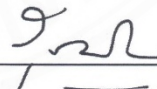
เมื่อ วันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2564

ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

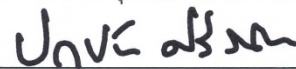
(ศาสตราจารย์พิเศษ ดร. คณิต ณ นคร)

กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

(ศาสตราจารย์ ดร. สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล)

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

(รองศาสตราจารย์ ดร. ปกป้อง ศรีสนิท)

คณบดี

(รองศาสตราจารย์ ดร. มุนินทร์ พงศาปาน)

หัวข้อวิทยานิพนธ์	มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหา หรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุในการดำเนินคดีอาญา
ชื่อผู้เขียน	นางนันทิดา ศิริธนานุกุลวงศ์
ชื่อปริญญา	นิติศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา/คณะ/มหาวิทยาลัย	กฎหมายอาญา คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	ศาสตราจารย์ ดร. สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล
ปีการศึกษา	2563

บทคัดย่อ

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมไปสู่สังคมผู้สูงอายุเป็นปัญหาสำคัญที่ทุกประเทศต่างตระหนักและให้ความสำคัญ ในประเทศไทยเมื่อพิจารณาสถิติจำนวนจำเลยคดีอาญาที่อายุเกิน 60 ปีขึ้นไป ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 เป็นต้นมา พบว่าจำนวนจำเลยในคดีอาญาที่อายุเกิน 60 ปีขึ้นไปมีจำนวนมากกว่า 25,000 คน และในบางปีมีจำนวนสูงกว่า 30,000 คน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประเทศไทยก็มีจำนวนประชากรจำเลยสูงอายุในคดีอาญาเพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน การเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของจำเลยสูงอายุเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องคำนึง เพราะปัญหาด้านสุขภาพเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับอายุ ซึ่งมีงานวิจัยที่พบว่าจำเลยสูงอายุมักจะมีภาวะด้านสุขภาพกาย รวมทั้งความป่วยทางจิต ความบกพร่องทางจิต และปัญหาสุขภาพทางกาย เช่น โรคหัวใจ เบาหวาน

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาปัญหาเรื่อง การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุในการดำเนินคดีอาญา โดยศึกษากฎหมายประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศออสเตรเลีย ประเทศเยอรมนี และประเทศญี่ปุ่น จากการศึกษาพบว่า ในต่างประเทศไม่ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาเมื่อผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้สูงอายุไว้โดยเฉพาะ แต่เนื่องจากผู้สูงอายุจัดอยู่ในกลุ่มบุคคลเปราะบาง เป็นผู้มีความบกพร่องทางกายหรือบางกรณีมีความบกพร่องทางจิต ในต่างประเทศจึงนำกฎหมายที่ใช้กับกลุ่มบุคคลที่มีลักษณะข้างต้นมาปรับใช้กับผู้สูงอายุด้วย ซึ่งประเด็นที่สำคัญในการนำกฎหมายมาปรับใช้กับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุ คือ ความสามารถในการต่อสู้คดี การเห็นเหตุอาญา การจัดหาทนายความ การพิจารณาคดี รวมทั้งการพิจารณาและการกำหนดโทษ

ในเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดีนั้น กฎหมายต่างประเทศมีการประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาหรือจำเลย และปรับใช้กฎหมายที่เกี่ยวกับความบกพร่องทางกายหรือทางจิตกับผู้ต้องหาหรือจำเลยสูงอายุด้วย โดยที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะต้องมีความเข้าใจและมีความสามารถในการตัดสินใจระหว่างการดำเนินคดี รวมทั้งให้ความช่วยเหลือทนายความหรือที่ปรึกษาในการดำเนินคดีได้ สำหรับเรื่องการหันเหคดีอาญา กฎหมายต่างประเทศมีเจตนารมณ์ในการมุ่งแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้สูงอายุ โดยมีการกำหนดวิธีการปฏิบัติหากผู้ต้องหาสูงอายุที่กระทำความผิดเข้าเงื่อนไขตามที่กำหนด และการใช้มาตรการชะลอการฟ้องคดีกรณีที่ผู้ต้องหาเป็นผู้สูงอายุ ประเด็นที่สำคัญเกี่ยวกับความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยสูงอายุอีกประการหนึ่ง คือ การจัดทนายความ โดยต่างประเทศบัญญัติกฎหมายในการจัดทนายความให้จำเลยที่มีความบกพร่องทางจิต จำเลยที่มีความบกพร่องทางการได้ยินหรือการพูด รวมทั้งจำเลยที่มีอายุมากกว่า 70 ปี ส่วนเรื่องการพิจารณาโทษและการกำหนดโทษนั้น กรณีจำเลยที่มีความบกพร่องทางจิตหรือจำเลยที่เป็นผู้วิกลจริต หากจำเลยกระทำความผิดในขณะที่มีจิตบกพร่องหรือขณะวิกลจริต จำเลยอาจจะไม่มีความรับผิดชอบอาญาหรือได้รับพิจารณาโทษลดน้อยลง

อย่างไรก็ดี แม้ว่าประเทศไทยจะมีได้มีกฎหมายที่บัญญัติให้ความคุ้มครองผู้สูงอายุในการดำเนินคดีอาญาไว้เป็นการเฉพาะ แต่กฎหมายไทยก็ยังมีรากฐานในการบัญญัติกฎหมายเพื่อใช้กับบุคคลกลุ่มเปราะบาง จิตบกพร่อง รวมทั้งผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ เช่น บทบัญญัติในมาตรา 13 และมาตรา 14 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา รวมทั้งบทบัญญัติที่อยู่ภายใต้บังคับมาตรา 14 ที่บัญญัติไว้มาตรา 35 ถึงมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 และเมื่อบริบทของสังคมเปลี่ยนแปลงไป ประเทศไทยจึงควรพิจารณาแนวทางการปรับใช้กฎหมายดังกรณีศึกษาของต่างประเทศดังนี้คือ การให้พนักงานอัยการสามารถใช้มาตรการชะลอการฟ้องคดีได้ การกำหนดให้รัฐจัดทนายความให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุ รวมทั้งกรณีผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้สูงอายุและมีความบกพร่องทางร่างกายหรือทางจิต ศาลอาจพิจารณาเป็นเหตุบรรเทาโทษได้ ซึ่งประเทศไทยสามารถนำมาตรการทางกฎหมายดังกล่าวมาปรับใช้ในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้สูงอายุ เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยสูงอายุให้สามารถต่อสู้คดีได้อย่างเป็นธรรม

คำสำคัญ: มาตรการทางกฎหมาย, ผู้ต้องหาสูงอายุ, จำเลยสูงอายุ, การดำเนินคดีอาญา

Thesis Title	LEGAL PROTECTION MEASURES RELATED TO AGING OFFENDERS AND THE ACCUSED IN CRIMINAL PROSECUTION
Author	Mrs. Nanthida Sirithananukulwong
Degree	Master of Laws
Major Field/Faculty/University	Criminal Law Faculty of Law Thammasat University
Thesis Advisor	Professor Surasak Likasitwatanakul, Ph.D.
Academic Year	2020

ABSTRACT

The transformation of a contemporary society into an aged one across the planet brings particular attention to policy-makers, law drafters and the academia. In Thailand, statistics published in the Annual Judicial Report by the Office of the Judiciary demonstrate that the increasing number of defendants above the age of 60 has occurred since 2014 (B.E. 2557). Its figures showed that more than 25,000 defendants were the aged. In certain years, the number moved up further beyond 30,000. The implication of these soaring numbers of the grey-haired population should therefore be under the spotlight not only because of their health-related problems such as heart disease and diabetes, but also mental disorders they come to confront during long and complex criminal prosecution process.

The objectives of this thesis are to examine a problem related to legal measures to protect the rights of aging offenders and the accused in criminal prosecution in certain foreign laws i.e. the United States, Australia, Germany and Japan. The result of this analysis reveals that neither legal substance nor procedure in these foreign laws being precisely enacted for the aged. However, considering that the elderly are a part of the vulnerable; there are certain laws and regulations applicable to this group that are valid and relevant to the elderly convicted alike.

Hence, the analysis mainly emphasizes on the issues of competency to stand trial of the aged, a criminal diversion and trial in court, the right to counselling, and sentencing and punishment.

With regard to competency to stand trial, there is certain assessment of the abilities required of the accused and defendants in foreign laws. The accused or defendant is able to understand the nature and consequences of the proceedings against him or to assist his legal advisor or lawyer properly for his defense. Considering a criminal diversion as an alternative prosecution in case of an elderly offender, some foreign laws aim at rehabilitating an elderly convict who meets certain conditions. In addition, public prosecutors can use their discretion to defer the prosecution. The right to counselling is also another prominent feature in criminal procedure. The result of this study shows that every country stipulates these rights alike but with different certain conditions. On the one hand, the US laws grant the right to the convicted with mental illness. On the other hand, German laws provide counselling services only to those with hearing or speech impairment. Unlike Japan, the scope of the rights covers any cases of defendants aged over 70 years old and those who have hearing or speech impairment, as well as those of insanity according to the court's view. The last part of the analysis concerns sentencing and punishment. A person is not criminally responsible for an offence if, at the time of carrying out the conduct constituting the offence, that person suffers from a mental impairment or if the offender commits a crime by an act of insanity. These particular conditions deem an innocent or extenuating circumstance.

Although Thailand does not have any specific laws or regulations on the prosecution of the elderly, it still has laws applicable for the vulnerable or mentally ill persons, including those who are insane and unable to defend their cases. Such provisions are precisely stipulated in Articles 13 and 14 of the Criminal Procedure Code and in Articles 35 to 39 of the Mental Health Act B.E. 2551 (2008). Consequently, as far as the social context changes, legal measures regarding the elderly's competency to defend cases, for example the right to counselling, criminal diversion, and the extenuating circumstances, should thoughtfully be deliberated. There are;

however, laws related to the vulnerable that can be applied to this group of the convicted, and can undoubtedly be practicable to the Thai justice.

Keywords: Legal measures, Elderly accused, Elderly defendant, Criminal prosecution

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความกรุณาอย่างยิ่งของศาสตราจารย์ ดร.สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล ผู้เป็นแบบอย่างและเป็นครูกฎหมายอย่างแท้จริง วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นการพัฒนาต่อยอดจากหัวข้อในวิชาบัณฑิตศึกษา ซึ่งได้รับความกรุณาจากท่านในการชี้แนะและแนะนำแนวทางตั้งแต่นั้นมา จนกระทั่งท่านกรุณารับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาและกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ตลอดจนสละเวลาอันมีค่าในการให้คำปรึกษา ถามไถ่ แนะนำ ตรวจสอบและชี้แนะแนวทางรวมทั้งข้อบกพร่องต่าง ๆ ของงานวิทยานิพนธ์และเป็นแรงผลักดันให้ผู้เขียนมีความมุ่งมั่นจนสามารถสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ขึ้นมาได้ ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณศาสตราจารย์พิเศษ ดร.คณิต ณ นคร ที่ได้ให้เกียรติเป็นประธานคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ทั้งยังช่วยชี้แนะและแนะนำในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องตั้งแต่เมื่อครั้งที่เรียนวิชาบัณฑิตศึกษาซึ่งเป็นคำแนะนำอันมีค่าอย่างยิ่ง และขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.ปกป้อง ศรีสนิท ที่ได้กรุณาสละเวลารับเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และให้คำชี้แนะต่าง ๆ ที่ช่วยเติมเต็มให้การจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ผู้เขียนขอขอบพระคุณคณาจารย์คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้กับผู้เขียนได้มีความรู้ทางนิติศาสตร์และสามารถพัฒนาความรู้และจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ขึ้นมาได้ และขอขอบคุณพี่และน้อง ๆ ปริญญาโท สาขากฎหมายอาญา รหัส 62 ที่ช่วยเหลือ แลกเปลี่ยนข้อมูล ให้คำปรึกษาและเป็นกำลังใจให้กันเสมอทั้งในเรื่องเรียนและเรื่องอื่น ๆ

เหนือสิ่งอื่นใดผู้เขียนขอขอบพระคุณบิดามารดาผู้ให้กำเนิดและให้กำลังใจในการศึกษา มาอย่างสม่ำเสมอ ขอขอบพระคุณบิดามารดาของนายสมภพ ศิริธนานุกุลวงศ์ ผู้ให้การสนับสนุนและให้กำลังใจในการศึกษาของผู้เขียน และขอขอบคุณนายสมภพ ศิริธนานุกุลวงศ์ ผู้ผลักดันให้ผู้เขียนศึกษาต่อในระดับปริญญาโท เป็นกำลังใจ ให้คำแนะนำและให้การสนับสนุนในเรื่องการศึกษาของผู้เขียนตลอดมา รวมทั้งเป็นผู้จุดประกายให้ผู้เขียนศึกษาในประเด็นเรื่องผู้สูงอายุ ทำให้ผู้เขียนศึกษาค้นคว้าและพัฒนาเป็นวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จได้ ผู้เขียนหวังว่าวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะเป็นประโยชน์หรือแนวทางในการดำเนินคดีเมื่อผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้สูงอายุต่อไปได้ และหากเนื้อหาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีข้อผิดพลาดหรือข้อบกพร่องประการใด ผู้เขียนขอน้อมรับไว้

นางนันทิศา ศิริธนานุกุลวงศ์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(1)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(3)
กิตติกรรมประกาศ	(6)
สารบัญ	(7)
สารบัญตาราง	(13)
สารบัญภาพ	(14)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา	10
1.3 สมมติฐานของการศึกษา	11
1.4 วิธีการศึกษา	11
1.5 ขอบเขตของการศึกษา	11
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	12
บทที่ 2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลย ที่เป็นผู้สูงอายุในคดีอาญา	13
2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ	13
2.1.1 ผู้สูงอายุ	13
2.1.1.1 ความหมายของคำว่า “ผู้สูงอายุ” และ “สังคมผู้สูงอายุ”	13

2.1.1.2 การแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุ	20
2.1.1.3 ประเภทของผู้สูงอายุ	21
2.1.2 ทฤษฎีความสูงอายุ	22
2.1.2.1 ทฤษฎีความสูงอายุทางชีวภาพ	23
2.1.2.2 ทฤษฎีความสูงอายุทางสังคมวิทยา	25
2.1.2.3 ทฤษฎีความสูงอายุทางจิตวิทยา	27
2.1.2.4 สรุปแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ	29
2.1.3 ปัญหาของผู้สูงอายุ	31
2.1.3.1 ปัญหาทางร่างกาย	31
2.1.3.2 ปัญหาทางจิต	37
2.1.3.3 ปัญหาทางสังคม	38
2.2 ผู้สูงอายุกับการดำเนินคดีอาญา	38
2.2.1 ทฤษฎีเกี่ยวกับการกระทำความผิดของผู้สูงอายุ	39
2.2.1.1 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม	39
2.2.1.2 ทฤษฎีสภาพไร้บรรทัดฐาน	40
2.2.1.3 ทฤษฎีความสะดวกและโอกาส	41
2.2.1.4 ทฤษฎีการถอนตัวออกจากสังคม	42
2.2.1.5 ทฤษฎีจิตผิดปกติ	43
2.2.2 ปัญหาการเปลี่ยนแปลงในผู้สูงอายุกับการบังคับใช้กฎหมาย	44
2.3 การคุ้มครองผู้สูงอายุในระดับสากล	45
2.3.1 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ.1948	45
2.3.2 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง	46
2.3.3 สิทธิของผู้สูงอายุตามหลักการขององค์การสหประชาชาติ	49
2.4 การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการดำเนินคดีอาญา	50
2.4.1 สิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการดำเนินคดีอาญา	50
2.4.1.1 สิทธิของผู้ต้องหา	50
2.4.1.2 สิทธิของจำเลย	52
2.4.2 แนวคิดว่าด้วยสิทธิในการมีทนายความ	54
2.4.2.1 บทบาทและหน้าที่ของทนายความในคดีอาญา	54
2.4.2.2 สิทธิในการมีทนายความ	55

2.5 แนวคิดเรื่องการลงโทษทางอาญา	57
2.5.1 ทฤษฎีและวัตถุประสงค์การลงโทษ	57
2.5.1.1 ทฤษฎีการลงโทษ	57
2.5.1.2 วัตถุประสงค์การลงโทษ	59
2.5.2 หลักการลงโทษให้เหมาะสมกับผู้กระทำความผิด	61
2.6 การชะลอการฟ้องคดี	63
2.6.1 ความเป็นมาของการชะลอการฟ้องคดีในประเทศไทย	64
2.6.2 หลักและวิธีการชะลอการฟ้องคดี	65
2.6.2.1 ประเภทความผิดที่อาจมีคำสั่งชะลอการฟ้องคดีอาญา	66
2.6.2.2 เงื่อนไขในการที่พนักงานอัยการอาจพิจารณาให้มีการชะลอการฟ้องคดี	67
2.6.2.3 การพิจารณาคำสั่งชะลอการฟ้องคดี	67
2.6.2.4 ผลของคำสั่งชะลอการฟ้องคดี	68
บทที่ 3 มาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีอาญาผู้สูงอายุในต่างประเทศ	69
3.1 ประเทศสหรัฐอเมริกา	69
3.1.1 กระบวนการก่อนชั้นพิจารณาคดีของศาล	69
3.1.2 กระบวนการในชั้นการพิจารณาคดีของศาล	70
3.2 ประเทศออสเตรเลีย	79
3.2.1 กระบวนการก่อนชั้นพิจารณาคดีของศาล	79
3.2.2 กระบวนการในชั้นการพิจารณาคดีของศาล	81
3.3 ประเทศเยอรมนี	84
3.3.1 กระบวนการก่อนชั้นพิจารณาคดีของศาล	84
3.3.2 กระบวนการในชั้นการพิจารณาคดีของศาล	87
3.4 ประเทศญี่ปุ่น	90
3.4.1 กระบวนการก่อนชั้นพิจารณาคดีของศาล	90
3.4.2 กระบวนการในชั้นการพิจารณาคดีของศาล	91

บทที่ 4 บทวิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายที่ควรนำมาใช้ในการดำเนินคดีอาญาผู้สูงอายุ	93
4.1 กฎหมายไทยที่ให้ความคุ้มครองสิทธิผู้สูงอายุในการดำเนินคดีอาญา	93
4.1.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย	93
4.1.2 ประมวลกฎหมายอาญา	97
4.1.3 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา	109
4.1.3.1 พระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ	112
4.1.3.2 ข้อบังคับของประธานศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไข เกี่ยวกับการเรียกประกันหรือหลักประกันในการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหา หรือจำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2548	113
4.1.4 พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551	113
4.1.4.1 ระเบียบคณะกรรมการสุขภาพจิตแห่งชาติว่าด้วยหลักเกณฑ์และ วิธีการในการรายงานผลการตรวจวินิจฉัย การประเมินความ สามารถในการต่อสู้คดีและผลการบำบัดรักษาของผู้ป่วยคดี การรายงานผลการบำบัดรักษาและการทำความเข้าใจ พ.ศ. 2564	117
4.1.5 พระราชบัญญัติองค์การอัยการและพนักงานอัยการ พ.ศ. 2553	118
4.1.5.1 ระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการสั่งคดีอาญาที่จะไม่เป็น ประโยชน์แก่สาธารณชน หรือจะมีผลกระทบต่อความปลอดภัย หรือความมั่นคงของชาติ หรือต่อผลประโยชน์อันสำคัญของ ประเทศ พ.ศ. 2554	118
4.1.5.2 ระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการดำเนินคดีอาญา ของพนักงานอัยการ พ.ศ. 2563	119
4.1.6 ปณิญาผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2542	120
4.1.7 พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546	121
4.1.7.1 ประกาศกระทรวงยุติธรรม เรื่อง การให้คำแนะนำ ปรีกษา และ ดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้องในทางคดีสำหรับผู้สูงอายุ พ.ศ. 2556	121
4.1.8 พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560	121
4.2 การวิเคราะห์กฎหมายต่างประเทศในการดำเนินคดีอาญาผู้สูงอายุ	122
4.2.1 ความสามารถในการต่อสู้คดี	124
4.2.2 การหันเหคดีอาญา	130

	(11)
4.2.3 การจัดหาทุนความ	131
4.2.4 การพิจารณาและการกำหนดโทษ	134
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	137
5.1 บทสรุป	137
5.2 ข้อเสนอแนะ	139
5.2.1 การแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา	140
5.2.1.1 การกำหนดนิยามคำว่าผู้สูงอายุ	140
5.2.1.2 การสั่งชะลอการฟ้องคดีกรณีผู้ต้องหาเป็นผู้สูงอายุ	140
5.2.1.3 การจัดหาทุนความให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยสูงอายุ	142
5.2.2 การแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา	143
บรรณานุกรม	145
ประวัติผู้เขียน	154

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
4.1 การเปรียบเทียบบทบัญญัติเกี่ยวกับผู้สูงอายุในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 พุทธศักราช 2550 และพุทธศักราช 2560	94
4.2 การเปรียบเทียบการดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุใน ต่างประเทศ	122

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1.1 แผนภาพแสดงสถิติจำเลยคดีอาญาอายุเกิน 60 ปีขึ้นไป	6
1.2 แผนภาพแสดงสถิติจำนวนผู้ต้องขัง	9

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันสถานการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมไปสู่สังคมผู้สูงอายุ เป็นปัญหาสำคัญที่ทุกประเทศต่างตระหนักและให้ความสำคัญ ประเทศไทยให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุ ใน 4 มิติ คือ เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม สุขภาพ และสังคม คณะรัฐมนตรีเห็นชอบในหลักการ มาตรการขับเคลื่อนสังคมสูงวัยคนไทยอายุยืน 4 มิติ ซึ่งมีมิติด้านสังคมมีการเสนอให้มีการบัญญัติ กฎหมายกำหนดให้มี “ผู้พิทักษ์สิทธิผู้สูงอายุ” ในกรณีที่มีภาวะพึ่งพิงหรือสมองเสื่อมไม่สามารถ ช่วยเหลือตนเองได้ในกิจวัตรประจำวันได้ตามปกติ¹

การเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุนอกจากจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทาง ประชากรแล้ว ยังส่งผลกระทบทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และด้านอื่น ๆ ของประเทศนั้น ๆ รวมทั้ง ทางกฎหมายด้วย ในอดีตนั้น เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างอายุและการเกิดอาชญากรรมมัก พบว่า ผู้กระทำความผิดส่วนใหญ่จะมีอายุระหว่าง 18 ปี ถึง 24 ปี และอายุที่เพิ่มมากขึ้นจะทำให้ ผู้กระทำความผิดลดน้อยลง เนื่องจากผู้สูงอายุมีโอกาสนในการกระทำความผิดได้น้อยกว่า เพราะอายุ ที่มากขึ้น รวมทั้งบทบาทและหน้าที่ทางสังคม² จากการเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุ ทำให้มีโอกา สที่ผู้สูงอายุจะเข้าไปเป็นผู้ต้องหาเพิ่มมากขึ้น และเมื่อบุคคลมีอายุมากขึ้นย่อมก่อให้เกิดความเสื่อมของ ระบบประสาท ความบกพร่องทางร่างกายและการสูญเสียความจำ รวมทั้งกลุ่มนักโทษที่สูงอายุเพิ่มขึ้น และมีสัดส่วนที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งอาจเป็นนักโทษที่ได้รับโทษเมื่อสูงอายุหรือนักโทษที่ได้รับโทษ มาอย่างยาวนานจนกลายเป็นนักโทษสูงอายุ

ในการดำเนินคดีอาญานั้นผู้ต้องหาหรือจำเลยถือเป็น “ประธานแห่งคดี” มีสิทธิ ทั้งในทางการกระทำ ในทางอยู่เฉยและมีสิทธิในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่³ การที่ให้สิทธิต่าง ๆ

¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 29 กันยายน 2563,” สืบค้นเมื่อ วันที่ 15 ตุลาคม 2563, จาก <https://bit.ly/3mUCu69>

² Anita N. Blowers, “Elders and the criminal justice system,” *Journal of Crime and Justice*, 38, pp.1-8 (January 2015).

³ คณิต ณ นคร, *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1*, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2564), น.110.

แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลย นับว่าเป็นการมอบความเท่าเทียมให้ประชาชนมีอำนาจเท่ากับรัฐ เพื่อไม่ให้เกิดการพึ่งความฝ่ายเดียว ซึ่งอาจไม่เป็นธรรมต่อประชาชนผู้บริสุทธิ์ได้ โดยมาตรา 29 วรรคสอง แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 บัญญัติหลักการสันนิษฐานว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ไว้ว่า “ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้” ประกอบกับ หากผู้กระทำความผิดเป็นผู้สูงอายุ และอยู่ในภาวะที่ต้องพึ่งพิงผู้อื่น หรือไม่มีความสามารถในการดำเนินคดีเพียงพอ ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงควรได้รับความคุ้มครองสิทธิในการดำเนินคดีอาญาที่ต้องคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงในวัยสูงอายุที่เพิ่มมากขึ้น

เมื่อกล่าวถึงผู้สูงอายุ จะพบว่ามีถ้อยคำที่ให้ความหมายของคำว่า “ผู้สูงอายุ” ที่แตกต่างกัน เช่น คนสูงอายุ คนชรา คนแก่ เฒ่า คำว่า “อายุ” เป็นภาษาบาลี หมายถึง พลั้งสืบท่อหล่อเลี้ยงชีวิต และคำว่า “วัย” หมายถึง ความเสื่อม ความโทรมที่จะไปสู่ความสิ้นสลาย⁴ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ให้ความหมายของคำว่า “ชรา” คือ แก่ด้วยอายุ ชำรุดทรุดโทรม⁵ นายแพทย์บรรลพ ศิริพานิช จึงเสนอให้ใช้คำว่า “สังคมสูงอายุ” เพื่อหมายถึง “สังคมที่สูงวัยด้วยพลั้งสืบท่อหล่อเลี้ยงชีวิต” ไม่ใช่คำว่า “สังคมสูงวัย” เพราะมีความหมายที่สื่อไปในทางลบว่าเป็นสังคมที่สูงด้วยความเสื่อมโทรม⁶

นักพัฒนาวิทยาหรือนักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุ (Gerontologists) จำแนกอายุจากเวลาตามปฏิทิน (chronological) ความสามารถ (functional) บทบาททางสังคม (social roles) และจากมุมมองของแต่ละบุคคล (subjective age) และได้แย้งว่าเราไม่ควรที่จะกำหนดให้ผู้สูงอายุคือบุคคลที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป หรือ 85 ปีขึ้นไป เพราะบุคคลที่อายุ 85 ปี อาจจะมีการทำงานของร่างกายที่ดีกว่าบุคคลอายุ 65 ปี ก็เป็นไปได้⁷ การกำหนดนิยามคำว่า “ผู้สูงอายุ” ยังคงเป็นมุมมองที่แตกต่างกัน รองศาสตราจารย์ ดร.รศรินทร์ เกรย์ ให้ความเห็นว่า การที่จะพิจารณาว่าบุคคลใดเป็นผู้สูงอายุพิจารณาจากหลัก 3 ประการ คือ การเป็นผู้สูงอายุทางชีววิทยา อายุทางสังคม และอายุตามปฏิทิน

⁴ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์), ถ้าสูงอายุเป็น ก็น่าเป็นผู้สูงอายุ, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, 2560), น.29-30.

⁵ สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, “พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554,” สืบค้นเมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2563, จาก <https://dictionary.orst.go.th/>

⁶ ปราโมทย์ ประสาทกุล, สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2561, (นครปฐม : พรินเทอรี, 2562), น.11.

⁷ Anita N. Blowers, *supra note 2*, pp.1-8.

แนวคิดนิยามคำว่า “ผู้สูงอายุ” เกิดจากการที่ผู้สูงอายุจะมีความเสื่อมถอยทางร่างกายและจิตใจ จึงควรที่จะพักผ่อนและรับสวัสดิการจากรัฐ ดังนั้นการให้คำนิยามคำว่าผู้สูงอายุในลักษณะนี้ ทำให้การนิยามคำว่า “ผู้สูงอายุ” ผูกติดกับอายุเกษียณ⁸

อย่างไรก็ดี ในการศึกษาทางด้านประชากรศาสตร์ขององค์การสหประชาชาติ (United Nations) กำหนดให้ผู้สูงอายุ (older persons) คือ บุคคลที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป⁹ องค์การเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาทางเศรษฐกิจหรือโออีซีดี (Organization for Economic Co-operation and Development - OECD) กำหนดให้ผู้สูงอายุ (elderly population) คือ บุคคลที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป¹⁰ ส่วนในงานวิจัยทางอาญาที่เกี่ยวข้องกับจำเลยหรือเหยื่อที่เป็นผู้สูงอายุนั้น บางงานวิจัยกำหนดอายุ 50 ปี ขึ้นไป บางงานวิจัยกำหนดที่ 60 ปี หรือ 65 ปีขึ้นไป ในขณะที่บางงานวิจัยกำหนดเป็นช่วงอายุ คือ อายุ 64-74 ปี (early old age) อายุ 75 ปีขึ้นไป (advanced old age) และอายุ 85 ปีขึ้นไป (old-old age)¹¹

สำหรับกฎหมายที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุนั้น ประเทศไทยมีกฎหมายเกี่ยวกับผู้สูงอายุ คือ พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 และเมื่อพิจารณาร่างพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. ... ในบันทึกเรื่องพิจารณาเสร็จ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา พบว่า ร่างพระราชบัญญัตินี้เป็นกฎหมายเกี่ยวกับสวัสดิการ ในส่วนของหลักการและเหตุผลเป็นการออกพระราชบัญญัติตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ในเรื่องสิทธิของผู้สูงอายุตามมาตรา 54 และมาตรา 80 วรรคสอง สาระสำคัญเพื่อให้ผู้สูงอายุมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐในเรื่องต่าง ๆ เช่น การรักษาพยาบาล การบริการด้านการศึกษาโดยไม่คิดมูลค่า และการยกเว้นภาษี บำเหน็จบำนาญ เป็นต้น¹² ดังนั้น

⁸ รศรินทร์ เกรย์, “ผู้สูงอายุ...มุมมองที่แตกต่าง,” ใน ความเป็นผู้สูงอายุในมุมมองที่แตกต่าง, สืบค้นเมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2563, จาก <https://thaitgri.org/?p=37253>

⁹ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, “World Population Ageing 2019,” Retrieved on February 22, 2021, from <https://bit.ly/39iYnGd>

¹⁰ OECD, “Elderly population (indicator),” Retrieved on March 3, 2020, from <https://data.oecd.org/pop/elderly-population.htm>

¹¹ Peter C. Kratcoski and Edelbacher Maximilian, “Trends in the Criminality and Victimization of the Elderly,” Federal Probation, 58, 80, p.58 (2016).

¹² บันทึกสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาประกอบร่างพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. ... (เรื่องเสร็จที่ 236/2545).

นิยามคำว่า “ผู้สูงอายุ” ที่บัญญัติในพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 หมายความว่า “บุคคลซึ่งมีอายุเกินหกสิบปีบริบูรณ์ขึ้นไปและมีสัญชาติไทย” นั้น น่าจะมุ่งหมายเพื่อใช้ในเรื่องสวัสดิการเป็นสิ่งสำคัญ

แม้ว่าการกำหนดให้ผู้สูงอายุ คือ บุคคลที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปนั้น เป็นหลักเกณฑ์ที่แน่นอน แต่เนื่องจากบุคคลแต่ละคนมีสภาวะทางร่างกายและจิตใจที่แตกต่างกัน การใช้เกณฑ์กำหนดคำว่า ผู้สูงอายุ คือ บุคคลที่มีอายุ 60 ปี ในบริบทของมาตรการทางกฎหมายอาจไม่เหมาะสม¹³ หรือ อาจจะกำหนดนิยามคำว่าผู้สูงอายุให้มีความเฉพาะเจาะจง เช่น คำว่า “ผู้สูงอายุ หมายความว่า บุคคลที่มีอายุหกสิบปีบริบูรณ์ขึ้นไปและช่วยเหลือตนเองไม่ได้และมีสัญชาติไทย”¹⁴ เป็นต้น ในต่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกาคำหนดอายุผู้สูงอายุในการรับสิทธิประโยชน์ที่อายุ 65 ปี (Social Security retirement benefit) และ The Older Americans Act กำหนดอายุผู้สูงอายุเริ่มต้นที่จะได้รับสวัสดิการที่อายุ 60 ปี ส่วนกฎหมายราชทัณฑ์ (The National Institute of Corrections) กำหนดอายุผู้สูงอายุเริ่มต้นที่ 50 ปีขึ้นไป¹⁵ และในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของมลรัฐเท็กซัส มาตรา 39.025 (a) (2) กำหนดนิยามคำว่า ผู้สูงอายุ (Elderly person) หมายถึง บุคคลที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป¹⁶ ส่วนกระทรวงยุติธรรมประเทศญี่ปุ่นกำหนดให้ผู้สูงอายุ (Elderly person) หมายถึงบุคคลที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป¹⁷

¹³ เฉลิมวุฒิ สารกิจ, “มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองผู้สูงอายุจากการทารุณกรรม,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557), น.9.

¹⁴ ขุภาภรณ์ เหมือนแท้, “การคุ้มครองผู้เสียหายที่เป็นผู้สูงอายุในการดำเนินคดีอาญา,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559), น.187.

¹⁵ Kelly Porcella, “The past coming back to haunt them: the prosecution and sentencing of once deadly but now elderly criminals,” *St. John’s Law Review*, 369, 81, p.371 (2007).

¹⁶ CODE OF CRIMINAL PROCEDURE (Texas) Art. 39.025.DEPOSITIONS OF ELDERLY OR DISABLED PERSONS. (a) In this article:

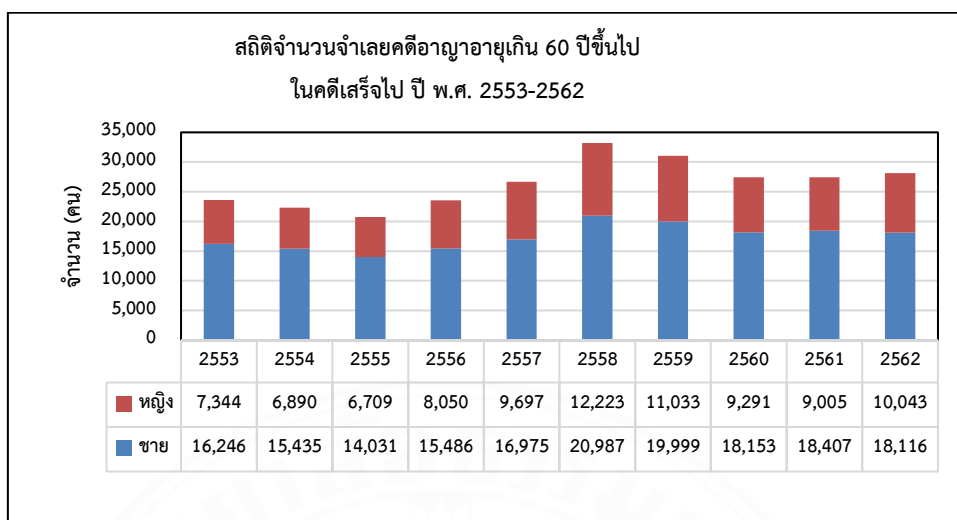
(2) "Elderly person" means a person 65 years of age or older.

¹⁷ Stacey Steele, “Elderly Offenders in Japan and the saiban’ in seido (Lay Judge System): Reflections Through a Visit to the Tokyo District Court,” *Japanese Studies*, 223, 35, p.223 (2015).

เนื่องจากผู้สูงอายุเป็นกลุ่มบุคคลเฉพาะหรือจัดอยู่ในกลุ่มเปราะบาง (vulnerable group) ที่มีความต้องการเป็นพิเศษหรือควรได้รับความคุ้มครองที่ต่างจากวัยอื่น ๆ ผู้สูงอายุบางคนอาจจะมีความสามารถในการรับรู้และทำความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ได้จำกัดมากกว่าบุคคลทั่วไป โดยเฉพาะหากต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ย่อมกระทบต่อสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบของเขาเหล่านั้น สภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจึงจำเป็นต้องที่ผู้สูงอายุจะต้องได้รับการคุ้มครองเป็นพิเศษ เพื่อให้สามารถเข้าใจถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้อย่างเต็มที่ แต่การที่ผู้สูงอายุจะได้รับความคุ้มครองสิทธิในการดำเนินคดีอาญาเพราะเหตุแห่งอายุได้นั้น ผู้สูงอายุจะต้องมีลักษณะพิเศษที่ถึงขนาดทำให้สามารถปรับใช้มาตรการทางกฎหมายที่มีความแตกต่างจากบุคคลทั่วไปที่ไม่ใช่ผู้สูงอายุได้

ดังนั้น คำว่า “ผู้สูงอายุ” ที่เป็นผู้กระทำความผิดในบริบทของกฎหมายอาญาที่ควรได้รับความคุ้มครองเป็นพิเศษ จึงน่าจะมียุติประกอบที่มีความเฉพาะที่อาจแตกต่างจากนิยามคำว่า ผู้สูงอายุตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 อย่างไรก็ดี เนื่องจากในปัจจุบันยังไม่มีหลักเกณฑ์ การกำหนดความเป็นผู้สูงอายุในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ดังนั้น ในการศึกษาครั้งนี้ จึงกำหนดเกณฑ์เพื่อศึกษาความเป็นผู้สูงอายุที่ 60 ปีขึ้นไป ตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ประกอบกับรายงานสถิติจำเลยคดีอาญาในคดีเสร็จไปที่ศาลยุติธรรมนำเสนอข้อมูลได้มีการกำหนด ช่วงอายุที่ 60 ปีขึ้นไป เช่นกัน เมื่อพิจารณาสถิติจำนวนจำเลยคดีอาญาที่อายุเกิน 60 ปีขึ้นไป ในคดีเสร็จไปช่วงปี พ.ศ. 2553-2562 พบว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2553-2556 จำนวนจำเลยในคดีอาญาที่อายุเกิน 60 ปีขึ้นไป อยู่ในช่วง 20,000 – 25,000 คน แต่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 เป็นต้นมา พบว่าจำนวน จำเลยในคดีอาญาที่อายุเกิน 60 ปีขึ้นไป มีจำนวนมากกว่า 25,000 คน เรื่อยมาและในบางปีมีจำนวน สูงกว่า 30,000 คน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ในประเทศไทยก็มีจำนวนประชากรจำเลยสูงอายุในคดีอาญา เพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน¹⁸ ดังภาพที่ 1.1

¹⁸ สำนักงานศาลยุติธรรม, “รายงานสถิติคดีของศาลยุติธรรมประจำปีพุทธศักราช 2553 - 2562 (ฉบับภาษาไทย),” สืบค้นเมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2563, จาก <https://oppb.coj.go.th/th/content/category/articles/id/8/cid/2085>

ภาพที่ 1.1 แผนภาพแสดงสถิติจำเลยคดีอาญาอายุเกิน 60 ปีขึ้นไป

ในขณะที่งานวิจัยเรื่องการกระทำความผิดของผู้ต้องขังหญิงสูงอายุในประเทศไทย โดยนันทิ จิตสว่าง¹⁹ สะท้อนผลการศึกษาว่า สังคมได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มรูปแบบโดยมีประชากรอายุเกินกว่า 60 ปี มากกว่าร้อยละ 20 ประชากรผู้สูงอายุในเรือนจำของไทยก็ทวีจำนวนสูงขึ้นซึ่งเป็นสัดส่วนที่สูงกว่าผู้ต้องขังประเภทอื่น ๆ

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาพันธกรณีระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน พบว่า มีอนุสัญญาเฉพาะสำหรับบุคคลกลุ่มเปราะบางที่เป็นเด็ก สตรี และคนพิการ ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีได้แก่ อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child - CRC) อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women - CEDAW) และอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิของคนพิการ (Convention on the Rights of Persons with Disabilities - CRPD) ตามลำดับ แม้ว่าจะไม่มีพันธกรณีระหว่างประเทศที่บัญญัติรับรองสิทธิของผู้สูงอายุไว้โดยเฉพาะ แต่จากสภาวะการณ์ของโลกในเรื่องของประชากรสูงอายุที่มีเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับผู้สูงอายุก็จัดอยู่ในกลุ่มบุคคลเปราะบาง ดังนั้น ผู้สูงอายุจึงควรได้รับการปกป้องและดูแลเช่นเดียวกับเด็กหรือสตรีที่มากกว่าวัยผู้ใหญ่ทั่วไป โดยที่อาจจะต้องพิจารณาจากเงื่อนไขอื่นที่มีไขเงื่อนไขเพียงเรื่องอายุเพื่อประกอบในการดำเนินคดีอาญาด้วย

¹⁹ นันทิ จิตสว่างและคณะ, “การกระทำผิดของผู้ต้องขังหญิงสูงอายุของไทย,” สืบค้นเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2563, จาก <https://bit.ly/2ZVx3M6>

ตัวอย่างเหตุการณ์ในประเทศสหรัฐอเมริกา Santa Rosa อายุ 86 ปี ผู้สูงอายุเพศหญิง ที่ถูกกล่าวหาว่าฆ่าสามีตนเองและเชื่อว่าไม่มีความสามารถในการดำเนินการพิจารณาคดี เธอถูกจับกุม ในข้อหาฆ่าสามีตนเอง และไม่สามารถที่จะเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีได้ เนื่องจากไม่มีความสามารถในการเข้าใจในการถูกจับกุม เธอฆ่าสามีโดยใช้ไม้เท้า แต่เมื่ออยู่ในศาลเธออยู่ในสภาพที่ เปราะบางและสับสนซึ่งศาลมีการอภิปรายเกี่ยวกับการประเมินความสามารถของเธอ ทนายความ ฝ่ายจำเลย (public defense) ต่อบอกว่าเธอได้รับความทุกข์ทรมานจากโรคความจำเสื่อมและโรค ซึมเศร้า พนักงานอัยการ (state attorney) กล่าวว่า เนื่องจาก Santa Rosa ได้รับความทุกข์จากโรค ดังกล่าว ดังนั้นเธอจึงต้องเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล ผู้ประเมินทั้งสองฝ่ายจึงเห็นว่า ควรย้าย Santa Rosa ไปยังโรงพยาบาลในมลรัฐฟลอริดา เนื่องจากพบว่าเธอไม่มีความสามารถ โดยที่ โรงพยาบาลเห็นว่าโดยปกติต้องใช้เวลาอย่างน้อย 3-4 เดือน แต่อาจจะใช้เวลายาวนานถึง 2 ปี และ ศาลจะประเมินทุก ๆ 6 เดือน²⁰

สำหรับตัวอย่างที่เกิดขึ้นในประเทศไทย เช่น กรณีเหตุระเบิด 7 จังหวัดภาคใต้ ในปี พ.ศ. 2559 ผู้ต้องสงสัยจำนวน 17 คน ถูกตั้งข้อหาอั้งยี่ซ่องโจร และนำไปฝากขังศาลทหาร กรณีนี้มีผู้ ต้องสงสัยที่อายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 9 คน ซึ่งปลัดกระทรวงยุติธรรมในขณะนั้น เปิดเผยว่า จากการ ตรวจร่างกายตามขั้นตอนรับเข้าเรือนจำ พบว่าส่วนใหญ่มีโรคประจำตัวของผู้สูงอายุ เช่น เกาต์ เบาหวาน ต่อมลูกหมากโต ซึ่งเรือนจำอนุญาตให้ใช้ยาประจำตัวรักษาได้ เป็นผู้สูงอายุที่ต้องรับการ ดูแลอย่างใกล้ชิด²¹

ตัวอย่างคดีหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ มาตรา 112 บัณฑิต อาณิยา ผู้ต้องหาวัย 74 ปี (ปี พ.ศ. 2558) ที่กำลังเผชิญหน้ากับคดีหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ มาตรา 112 อีกครั้ง เล่าว่าในปี พ.ศ. 2546 เขาเคยถูกฟ้องในความผิดตามมาตรา 112 มาแล้ว ครั้งนั้นเขาถูกฝากขังเป็นเวลา 98 วัน ก่อนได้รับการประกันตัวในศาลชั้นต้น ช่วงเวลานั้นเขามีอาการของโรคต่อมลูกหมากโต และมะเร็ง ในกระเพาะปัสสาวะ ซึ่งอาการของโรคทำให้เขามีอาการปวดปัสสาวะตลอดเวลาและปัสสาวะได้ ทีละน้อย ระหว่างถูกฝากขังในเรือนจำพิเศษกรุงเทพฯ ในห้องพักซึ่งนอนกัน 40 คน มีห้องน้ำเพียง ห้องเดียวเท่านั้น บางครั้งเขาปวดมากจนต้องปัสสาวะในแก้วน้ำ และทำให้เขาถูกทำร้ายจากนักโทษที่

²⁰ Randy Wood, “Elderly woman accused in husband's murder deemed unfit to stand trial,” Retrieved on November 1, 2020, from <https://bit.ly/37QNA7J>

²¹ มติชนสุดสัปดาห์, “เปิดใจ 17 ผู้ต้องหา นปป. ได้คดีอั้งยี่-จ้องล้ม รบ. ไม่เกี่ยวบั้งไม้ ตร.ชี้ แนวคิดคอมมิวนิสต์,” มติชนสุดสัปดาห์ ฉบับวันที่ 26 สิงหาคม - 1 กันยายน 2559, สืบค้นเมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2563, จาก https://www.matichonweekly.com/in-depth/article_6919

เป็นหัวใจภายในห้องซึ่งเนื่องจากโมโทที่เขาไม่รู้จักอดทนกลั่นปัสสาวะ อย่างไรก็ตาม บัณฑิตได้ต่อสู้คดีจนถึงชั้นศาลฎีกา โดยในวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2549 ศาลพิพากษาว่าเขามีความผิด ลงโทษจำคุก 4 ปี แต่ศาลเห็นว่าจำเลยอายุ 64 ปี ป่วยด้วยโรคจิตเภทและไม่ปรากฏว่าเคยได้รับโทษจำคุกมาก่อน จึงเห็นควรให้โอกาสจำเลยบำบัดรักษาเพื่อจะได้หายเป็นปกติและเป็นพลเมืองดีต่อไป โทษจำคุกให้การลงโทษไว้มีกำหนด 3 ปี²²

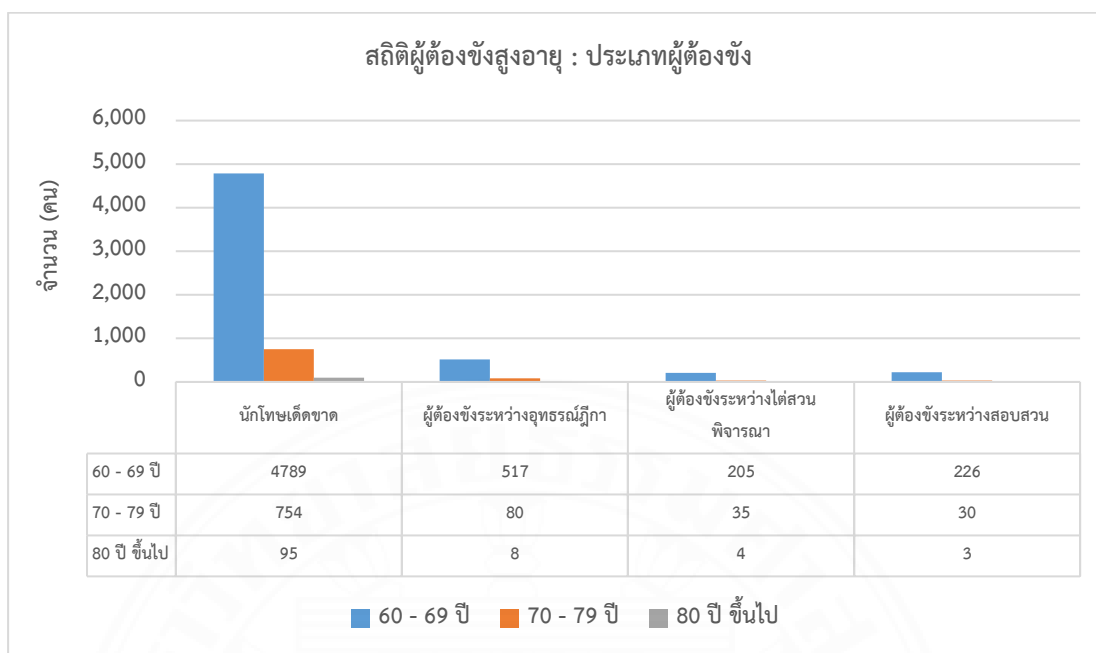
ดร.นที จิตสว่างและคณะได้ทำการศึกษา เรื่อง การกระทำผิดของผู้ต้องขังหญิงสูงอายุ พบว่า ผู้ต้องขังหญิงสูงอายุกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 60-69 ปี โดยมีอายุสูงสุด คือ 88 ปี มีอายุขณะกระทำผิดเฉลี่ย 60.6 ปี มูลเหตุจูงใจในการกระทำผิดเนื่องจากถูกกดดันจากสภาวะเศรษฐกิจ และเมื่อต้องเข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษามีประสบปัญหาในการเข้าถึงความยุติธรรม โดยต้องประสบกับปัญหาขาดความรู้ ขาดเงินในการต่อสู้คดี ขาดทนายความหรือที่ปรึกษากฎหมาย และไม่ทราบวิธีการต่อสู้คดีหรือการตรวจสอบในกรณีที่ถูกผิดตัว กลุ่มตัวอย่างส่วนหนึ่งประสบปัญหาขณะต้องโทษในเรือนจำ ได้แก่ ปัญหาสุขภาพร่างกาย สุขภาพจิต และปัญหาสภาพแวดล้อมภายในเรือนจำที่แออัด²³ การเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของจำเลยสูงอายุเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องคำนึง เพราะปัญหาด้านสุขภาพเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับอายุ ซึ่งมีงานวิจัยที่พบว่าจำเลยสูงอายุมักจะมีภาวะด้านสุขภาพกาย รวมทั้งความป่วยทางจิต (mental illness) ความบกพร่องทางจิต (psychiatric disorders) และปัญหาสุขภาพทางกาย (physical health problems) เช่น โรคหัวใจ เบาหวาน²⁴ จากสถิติผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำ²⁵ (ข้อมูล ณ วันที่ 1 มีนาคม 2564) พบว่า จำนวนผู้ต้องขังที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป เท่ากับ 6,746 คน โดยในจำนวนนี้มีผู้ต้องขังระหว่างอุทธรณ์ฎีกา/ไต่สวน/สอบสวน จำนวน 1,108 คน คิดเป็นร้อยละ 16.42 ของจำนวนผู้ต้องขังสูงอายุทั้งหมด ดังภาพที่ 1.2

²² นริศรา สือไพศาล, “คุกสำหรับคนชราที่เจ็บป่วย ภาพอนาคตสมมติของ ‘บัณฑิต อานี ยา’,” ประชาไท/รายงานพิเศษ วันที่ 13 กรกฎาคม 2558, สืบค้นเมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2563, จาก <https://prachatai.com/journal/2015/07/60339>

²³ นที จิตสว่างและคณะ, *อ่วงแล้ว เชิงอรรถที่ 19*.

²⁴ Morrow J. Weston, Vickovic G. Samuel, and Fradella F. Henry, “Examining the prevalence and correlates of a ‘senior citizen discount’ in US federal courts,” *Criminal Justice Studies*, 1, 27, 4, p.20 (July 2014).

²⁵ ข้อมูลสถิติผู้ต้องขังสูงอายุแยกตามประเภทผู้ต้องขังและอายุ กรมราชทัณฑ์ ยธ 0704.1/6673 เรื่อง ส่งข้อมูลเพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ลงวันที่ 12 มีนาคม 2564

ภาพที่ 1.2 แผนภาพแสดงสถิติจำนวนผู้ต้องขัง

จะเห็นได้ว่ากรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุนั้น แม้ว่าจะถูกตั้งข้อกล่าวหาว่ากระทำความผิด แต่ตราบไต่ที่ศาลยังมีได้มีคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่าบุคคลนั้นเป็นผู้กระทำความผิด จึงต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และจะปฏิบัติต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุเหล่านั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้ จากกรณีตัวอย่างข้างต้นเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมรวมทั้งศาลมักคำนึงถึงอายุและสุขภาพ ความเจ็บป่วยของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและการพิจารณาตัดสินลงโทษ ซึ่งอาจเป็นการพิจารณาเป็นรายกรณี โดยยังมีได้มีหลักเกณฑ์ที่เป็นมาตรการทางกฎหมายกลาง

กฎหมายไทยในอดีตมีการบัญญัติยกเว้นความผิดให้กับคนชรา กล่าวคือ ในกฎหมายตราสามดวง พระไอยการลักษณะวิवाद่าตีกัน ยกเว้นโทษให้เด็กอายุเจ็ดขวบและคนชราอายุเจ็ดสิบปีขึ้นไปในกรณีด่าตีผู้อื่น ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากฎหมายไทยในอดีตคำนึงถึงอายุในการลงโทษผู้กระทำความผิด เนื่องจากเด็กยังมีพัฒนาการด้านความคิด สติปัญญา จริยธรรม และความรู้สึกผิดชอบชั่วดีที่ยังไม่เจริญเต็มที่ และอาจยังไม่สามารถคาดการณ์ผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำของตนได้อย่างดีพอ ในขณะที่คนชราอาจจะกระทำด้วยความพลั้งเผลอ อันเนื่องมาจากระบบต่าง ๆ ของร่างกายที่เสื่อมโทรมลง และอาจนำมาซึ่งสถิติสัมปะชัญญะที่ไม่สมบูรณ์

อย่างไรก็ดี ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น ให้ความสำคัญคุ้มครองผู้กระทำความผิดที่เป็นเด็ก ในขณะที่การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุไม่ได้ให้ความสำคัญเท่ากับผู้กระทำความผิดที่เป็นเด็ก ทั้งที่เด็กและผู้สูงอายุมีลักษณะที่คล้ายกัน คือ เป็นผู้ที่ต้องอยู่

ในความดูแลของผู้อื่น และมีความอ่อนแอทางอารมณ์ ผู้สูงอายุจึงมีสภาพจิตใจที่บอบบาง ผู้สูงอายุบางคนอาจจะไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้เท่าที่ควร ในขณะที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ไม่มีความสามารถในการดำเนินคดี ย่อมไม่อาจดำเนินกระบวนการพิจารณาใด ๆ ได้ หากมีการดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไปโดยมีเหตุดังกล่าว ย่อมทำให้กระบวนการพิจารณานั้นไม่มีผลในทางกฎหมาย²⁶ จึงควรมีการคุ้มครองผู้สูงอายุที่ไม่มีความสามารถหรือความสามารถในการดำเนินคดีอาญาบกพร่อง เช่น เมื่อผู้สูงอายุตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลย ในการสอบสวนหรือการพิจารณาและสืบพยานในศาล ควรมีนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์เข้าร่วมในกระบวนการด้วย²⁷ หรือในชั้นราชทัณฑ์ผู้ต้องขังสูงอายุถือเป็นกลุ่มบุคคลเปราะบางที่อาจมีความต้องการเป็นพิเศษด้วยเหตุแห่งอายุ เช่น ความเสื่อมโทรมของร่างกายที่ก่อให้เกิดโรคต่าง ๆ ตามมา ความเจ็บป่วยหรือการใช้ยารักษาโรค การใช้ชีวิตประจำวันที่อาจจะมีความสามารถที่ลดน้อยลง

ดังนั้น จึงควรมีการศึกษามาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับผู้สูงอายุในกระบวนการดำเนินคดีทางอาญาตั้งแต่กระบวนการก่อนการพิจารณาและกระบวนการพิจารณาคดีของศาล และควรมีมาตรการทางกฎหมายเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในการดำเนินคดีอาญาที่มีความจำเป็นต้องได้รับความคุ้มครองเป็นพิเศษ เพื่อให้สอดคล้องกับสถานะของสังคมในปัจจุบันและอนาคต และทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุสามารถเข้าใจถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ รวมทั้งมาตรการในทางสังคมที่เป็นแนวทางในการป้องกันมิให้ผู้สูงอายุกระทำความผิด เพื่อจะได้ไม่ต้องเข้ามาสู่ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1.2.1 เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และหลักการที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุในคดีอาญา

1.2.2 เพื่อศึกษามาตรการทางกฎหมายของต่างประเทศในการให้ความคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุในคดีอาญา

²⁶ คณิต ณ นคร, *อ้าวแล้ว เชิงอรรถที่ 3*, น.214-215.

²⁷ พัทธ์ ศศิสุวรรณ, “กระบวนการยุติธรรมทางอาญาสำหรับผู้สูงอายุ,” ในการประชุมวิชาการสาขานิติศาสตร์ระดับชาติ ครั้งที่ 1, จัดโดยคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่, 2561 : น.254.

1.2.3 เพื่อศึกษามาตรการทางกฎหมายของประเทศไทยในการให้ความคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุในคดีอาญา

1.2.4 เพื่อศึกษารูปแบบมาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสมและสามารถนำมาปรับใช้ในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุในคดีอาญา

1.3 สมมติฐานของการศึกษา

ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มบุคคลเฉพาะ เช่นเดียวกับ เด็ก สตรี หรือผู้พิการ ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีความบกพร่องทางด้านร่างกายและจิตใจ ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุต้องได้รับความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในการดำเนินคดีอาญา และต้องได้รับความช่วยเหลือในทางอรรถคดี เพื่อป้องกันสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยจากกระบวนการยุติธรรมที่อาจเกิดความผิดพลาด ในปัจจุบันมาตรการทางกฎหมายของประเทศไทยยังไม่มีข้อกำหนดการดำเนินคดีเกี่ยวกับผู้สูงอายุโดยเฉพาะ หากมีการนำมาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสมมาปรับใช้กับผู้ที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป ที่มีความบกพร่องทางด้านร่างกายหรือจิตใจหรือมีความต้องการความช่วยเหลือเป็นพิเศษและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ เพื่อให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุได้รับการปฏิบัติที่เป็นธรรม และได้รับสิทธิที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ซึ่งจะทำให้ผู้สูงอายุที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับการคุ้มครองสิทธิในการดำเนินคดีทางอาญาได้มากขึ้น และกรณีผู้ต้องหาที่มีอายุ 70 ปีขึ้นไป ที่กระทำความผิดเล็กน้อยอาจกำหนดให้เป็นประเภทคดีที่พนักงานอัยการสามารถใช้ดุลพินิจในการสั่งยุติคดีได้

1.4 วิธีการศึกษา

การศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษาค้นคว้าเอกสาร สัมภาษณ์และวิเคราะห์ข้อมูลจากหนังสือ วารสาร ตำรับกฎหมาย บทความต่าง ๆ งานวิจัย ข่าว รวมทั้งข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

1.5 ขอบเขตการศึกษา

ศึกษากระบวนการตั้งแต่ผู้ต้องหาถูกจับจนกระทั่งเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาล โดยไม่ศึกษาในชั้นการคุมขังและการปล่อยตัวหลังพ้นโทษ เนื่องจากการดำเนินการในชั้นสอบสวนและการพิจารณาคดีในศาล ผู้ต้องหาหรือจำเลยถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ เพราะยังไม่มี การตัดสินว่า

มีความผิดตามกฎหมาย ประกอบกับการคุมขังและการปล่อยตัวหลังพ้นโทษมีรายละเอียดที่มีความเฉพาะหลายประการที่แตกต่างจากกระบวนการสอบสวนและการพิจารณาคดี สำหรับขอบเขตกฎหมายต่างประเทศนั้น ทำการศึกษากฎหมายประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศออสเตรเลีย ประเทศเยอรมนีและประเทศญี่ปุ่น เนื่องจากเป็นประเทศที่มีประชากรสูงอายุจำนวนมากและเป็นประเทศที่มีกฎหมายและแนวทางการปฏิบัติในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการดำเนินคดีอาญาที่น่าสนใจ เพื่อนำหลักการและแนวทางมาวิเคราะห์ ปรับปรุงหรือแก้ไขกฎหมายของประเทศไทยให้มีความเหมาะสม สอดคล้องและทันต่อสถานการณ์ประชากรสูงอายุที่เพิ่มมากขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคต

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ได้ทราบและเข้าใจแนวคิด ทฤษฎี และหลักการที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุในคดีอาญา

1.6.2 ได้องค์ความรู้มาตรการทางกฎหมายของต่างประเทศในการให้ความคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุในคดีอาญา

1.6.3 ได้องค์ความรู้มาตรการทางกฎหมายของประเทศไทยในการให้ความคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุในคดีอาญา

1.6.4 ได้รูปแบบมาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสมและสามารถนำมาปรับใช้ในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุในคดีอาญา

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลย ที่เป็นผู้สูงอายุในคดีอาญา

ในบทนี้เป็นการนำเสนอแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุกับการดำเนินคดีอาญา การคุ้มครองผู้สูงอายุในระดับสากล การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา แนวคิดเรื่องการลงโทษทางอาญา และการชะลอการฟ้องคดี ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุเป็นช่วงวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสรีรวิทยาของระบบต่าง ๆ โดยผู้ที่มีอายุเท่ากันอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยแวดล้อม ดังนั้นการทำความเข้าใจในกระบวนการสูงอายุ จึงมีความจำเป็นต้องมีความเข้าใจในเรื่องของความหมายของคำว่าผู้สูงอายุ ทฤษฎีความสูงอายุ และการเปลี่ยนแปลงทางสรีรวิทยาของผู้สูงอายุ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1.1 ผู้สูงอายุ

ในส่วนนี้เป็นการนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ ในเรื่องของความหมายของคำว่าผู้สูงอายุและสังคมผู้สูงอายุ การแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุ และประเภทของผู้สูงอายุ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1.1.1 ความหมายของคำว่า “ผู้สูงอายุ” และ “สังคมผู้สูงอายุ”

เมื่อกล่าวถึงผู้สูงอายุ จะพบว่ามีถ้อยคำที่ให้ความหมายของคำว่า “ผู้สูงอายุ” ที่แตกต่างกัน เช่น คนสูงอายุ คนชรา คนแก่ เฒ่า รวมทั้งในประเทศไทยที่ใช้ภาษาถิ่นก็อาจจะมีคำที่ใช้เรียกผู้สูงอายุแตกต่างกัน คำว่า “อายุ” เป็นภาษาบาลี หมายถึง พลังสืบต่อหล่อเลี้ยงชีวิต และคำว่า “วัย” หมายถึง ความเสื่อม ความโทรมที่จะไปสู่ความสิ้นสลาย¹ พจนานุกรม

¹ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์), ถ้าสูงอายุเป็น ก็น่าเป็นผู้สูงอายุ, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, 2560), น.29-30.

ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ให้ความหมายของคำว่า “ชรา” คือ แก่ด้วยอายุ ชำรุดทรุดโทรม² นายแพทย์บรรลุ ศิริพานิช จึงเสนอให้ใช้คำว่า “สังคมสูงอายุ” เพื่อหมายถึง “สังคมที่สูงวัยด้วยพลัง สืบต่อหล่อเลี้ยงชีวิต” ไม่ใช่คำว่า “สังคมสูงวัย” เพราะมีความหมายที่สื่อไปในทางลบว่าเป็นสังคมที่ สูงด้วยความเสื่อมโทรม³

ประเด็นที่สำคัญในการศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุ คือ การกำหนดอายุเริ่มต้น ของคำว่า “สูงอายุ” ซึ่งการจะพิจารณาว่าบุคคลใดจะเป็นผู้สูงอายุ (elderly or senior or older citizen) นั้น ในแต่ละประเทศมีเกณฑ์ในการกำหนดที่แตกต่างกัน นักพฤฒาวิทยาหรือนักวิชาการ ที่ศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุ⁴ (Gerontologists) จำแนกอายุจากเวลาตามปฏิทิน (chronological) ความสามารถ (functional) บทบาททางสังคม (social roles) และจากมุมมองของแต่ละบุคคล (subjective age) และได้แย้งว่าเราไม่ควรที่จะกำหนดให้ผู้สูงอายุคือ บุคคลที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป หรือ 85 ปีขึ้นไป เพราะบุคคลที่อายุ 85 ปี อาจจะมีการทำงานของร่างกายที่ดีกว่าบุคคลอายุ 65 ปี⁵ ซึ่งการกำหนดนิยามคำว่า “ผู้สูงอายุ” ยังคงเป็นมุมมองที่แตกต่างกัน รองศาสตราจารย์ ดร.ศรีนทร์ เกรย์ ให้ความเห็นว่า การที่จะพิจารณาว่าบุคคลใดเป็นผู้สูงอายุ พิจารณาจากหลัก 3 ประการ คือ การเป็นผู้สูงอายุทางชีววิทยา อายุทางสังคม และอายุตามปฏิทิน แนวคิดนิยามคำว่า “ผู้สูงอายุ” เกิดจากการที่ผู้สูงอายุจะมีความเสื่อมถอยทางร่างกายและจิตใจ จึงควรที่จะพักผ่อนและรับสวัสดิการ

² สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, “พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554,” สืบค้นเมื่อ วันที่ 31 มีนาคม 2563, จาก <https://dictionary.orst.go.th/>

³ ปราโมทย์ ประสาทกุล, สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2561, (นครปฐม : พรินเตอร์, 2562), น.11.

⁴ พฤฒาวิทยา (Gerontology) คือ วิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับแง่มุมของชีวิตชราภาพ ทั้งในด้าน สังคม วัฒนธรรม จิตวิทยา ปริชาน วิชานี้เป็นคนละแขนงกับเวชศาสตร์ผู้สูงอายุที่มุ่งเน้นแต่เพียง ศึกษาด้านการรักษาดูแลผู้สูงวัยเท่านั้น แต่วิทยาการว่าด้วยผู้สูงอายุนั้นเน้นการศึกษาและปฏิบัติในทุก แง่มุมของชีวิตของผู้สูงวัย ทั้งด้านชีววิทยา พยาบาลศาสตร์ การแพทย์ อาชีววิทยา พันธุกรรม งาน สังคม การบำบัดทางร่างกายและจิตใจ จิตวิทยา จิตเวช สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ การเมือง สถาปัตยกรรม ภูมิศาสตร์ เกษกรรม สาธารณสุข ทิอู้อาศัย และมานุษยวิทยา

⁵ Anita N. Blowers, “Elders and the criminal justice system,” Journal of Crime and Justice, 38, pp.1-8 (January 2015).

จากรัฐ ดังนั้นการให้คำนิยามคำว่าผู้สูงอายุในลักษณะนี้ ทำให้การนิยามคำว่า “ผู้สูงอายุ” ผูกติดกับอายุเกษียณ⁶

นักพัฒนาวิทยา (Gerontology) ได้จัดแบ่งคำว่า “ผู้สูงอายุ” ไว้ 5 มิติ⁷ ดังนี้

(1) อายุตามปีปฏิทินหรืออายุตามวัย (Chronological age) ซึ่งเป็นตัวเลขที่แสดงถึงจำนวนปีที่บุคคลนั้น ๆ มีชีวิตอยู่ อายุตามปีปฏิทินแสดงถึงตัวเลขที่เฉพาะเจาะจงสามารถนำมาแสดงเปรียบเทียบระหว่างบุคคลได้ชัดเจน ทำให้ถูกใช้เป็นเกณฑ์บ่งชี้อายุและการสูงอายุของบุคคลที่แพร่หลายและเป็นที่ยอมรับมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์อายุอื่น ๆ

(2) อายุทางชีววิทยา (Biological age) ขึ้นอยู่กับสภาวะทางกายภาพ (physical condition) และอายุขัย (life span) ของแต่ละบุคคล ซึ่งสะท้อนผ่านการเปลี่ยนแปลงของลักษณะทางกายภาพเมื่อพิจารณาจากภายนอก (physical appearance) สภาวะสุขภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจ (health status)

(3) อายุตามการทำงานของร่างกาย (Functional age) เป็นการแสดงการทำงานที่ต่าง ๆ ของร่างกาย หรือความสามารถในการทำบทบาทหน้าที่ของบุคคล (functioning) เช่น การอาบน้ำ การรับประทานอาหาร การเข้าห้องน้ำ การแต่งตัว การเข้านอน การลุกจากที่นอน

(4) อายุในทางจิตวิทยา (Psychological age) ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมและการรับรู้ ซึ่งอาจแตกต่างกันตามความรู้สึกและการรับรู้ของแต่ละบุคคล และอาจจะแตกต่างกับอายุที่แท้จริง

(5) อายุทางสังคม (Social age) คือ อายุของบุคคลที่อธิบายด้วยการเปลี่ยนแปลงของสถานภาพและบทบาททางสังคม (social status and social role) ของบุคคลนั้น ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงไปตามลำดับขั้นของช่วงชีวิตคนในแต่ละช่วงวัย เป็นกระบวนการจัดการทางสังคมที่บ่งบอกถึงจุดเปลี่ยนของการดำรงชีวิตว่าเป็นการก้าวเข้าสู่วัยสุดท้ายของชีวิตที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตปกติ มีนัยความหมายแห่งการพักผ่อนหรือการเลือกปฏิบัติในสิ่งที่ชอบ เช่น การเปลี่ยนแปลงสถานะความสัมพันธ์ในครอบครัวจากความเป็นพ่อเป็นแม่ ก้าวเข้า

⁶ รศรินทร์ เกรย์, “ผู้สูงอายุ...มุมมองที่แตกต่าง,” ใน ความเป็นผู้สูงอายุในมุมมองที่แตกต่าง, สืบค้นเมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2563, จาก <https://thaitgri.org/?p=37253>

⁷ International Committee of the Red Cross, “Ageing and imprisonment,” Workshop on ageing and imprisonment: identifying and meeting the needs of older prisoners, Summary Report, (June 2018), pp.6-7.

สู่สถานะใหม่เป็น ปู่ ย่า ตา ยาย โดยที่อายุทางสังคมสัมพันธ์กับความคาดหวังของสังคม (society's expectations) ซึ่งเป็นมุมมองทางสิทธิมนุษยชนที่มองว่าผู้สูงอายุมีโอกาสที่จะตกเป็นเหยื่อจากการกระทำความผิดได้มากกว่า

เนื่องจากวิวัฒนาการของโลกที่เปลี่ยนไป ทำให้มีคนมีอายุที่ยืนยาวมากขึ้นกว่าในอดีตและนำมาสู่ประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น จึงมีผู้ที่ทำการศึกษาในเรื่องเกณฑ์อายุที่ควรกำหนดให้เป็นผู้สูงอายุ เช่น รองศาสตราจารย์ ดร.รศรินทร์ เกรย์ และคณะ ได้ทำการศึกษาบทสนทนาใหม่ของนิยามผู้สูงอายุในมุมมองเชิงจิตวิทยาสังคมและสุขภาพ ซึ่งให้ข้อเสนอแนะจากการศึกษา คือนิยามผู้สูงอายุควรใช้เป็นตัวเลขที่อายุ 65 ปีขึ้นไป เพราะคนไทยมีอายุยืนยาวขึ้น⁸ ประเทศญี่ปุ่นมีงานวิจัยที่เสนอการเปลี่ยนเกณฑ์ผู้สูงอายุจาก 65 ปี เป็นอายุมากกว่า 75 ปี ขึ้นไป⁹ และประเทศสิงคโปร์ได้มีการศึกษาแนวคิดในการเปลี่ยนคำนิยามคำว่าผู้สูงอายุจากที่กำหนดให้ผู้สูงอายุคือ บุคคลที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป โดยเปลี่ยนเป็นอายุ 75 ปีขึ้นไป¹⁰ แต่งานวิจัยดังกล่าวก็ยังเป็นเพียงความเห็นในการเปลี่ยนการกำหนดเกณฑ์ผู้สูงอายุ

ในการศึกษาทางด้านประชากรศาสตร์ขององค์การสหประชาชาติ (United Nations) กำหนดให้ผู้สูงอายุ (older persons) คือ บุคคลที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป¹¹ องค์การเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาทางเศรษฐกิจหรือโออีซีดี (Organization for Economic Co-operation and Development - OECD) กำหนดให้ผู้สูงอายุ (elderly population) คือ บุคคลที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป¹² ส่วนในงานวิจัยทางอาญาที่เกี่ยวข้องกับจำเลยหรือเหยื่อที่เป็นผู้สูงอายุนั้น บางงานวิจัยกำหนดอายุ 50 ปีขึ้นไป บางงานวิจัยกำหนดที่ 60 ปี หรือ 65 ปีขึ้นไป ในขณะที่

⁸ รศรินทร์ เกรย์และคณะ, บทสนทนาใหม่ของนิยามผู้สูงอายุ: มุมมองเชิงจิตวิทยาสังคมและสุขภาพ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2556), น.209.

⁹ Hajime Orimo and others, “Reviewing the definition of elderly,” Geriatr Gerontol Int, 149, p.149, 157 (February 2006).

¹⁰ Yap Mui Teng and Chua Chun Ser, “Redefining Ageing,” IPS Update, 1, pp.1-3 (August 2012).

¹¹ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, “World Population Ageing 2019,” Retrieved on February 22, 2021, from <https://bit.ly/39iYnGd>

¹² OECD, “Elderly population (indicator),” Retrieved on March 22, 2020, from <https://data.oecd.org/pop/elderly-population.htm>

บางงานวิจัยกำหนดเป็นช่วงอายุ คือ อายุ 64-74 ปี (early old age) อายุ 75 ปีขึ้นไป (advanced old age) และอายุ 85 ปีขึ้นไป (old-old age)¹³

เมื่อพิจารณาร่างพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. ... ในบันทึกเรื่องพิจารณาเสร็จ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา พบว่า ร่างพระราชบัญญัตินี้เป็นกฎหมายเกี่ยวกับสวัสดิการ¹⁴ โดยหลักการจะให้การสงเคราะห์ตามรัฐธรรมนูญ คือ การสงเคราะห์ผู้สูงอายุที่ยากไร้¹⁵ ร่างพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. ... โดย สถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข ในส่วนของหลักการและเหตุผลเป็นการออกพระราชบัญญัติตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ในเรื่องสิทธิของผู้สูงอายุตามมาตรา 54 และมาตรา 80 วรรคสอง โดยให้ผู้สูงอายุมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ¹⁶ ซึ่งสาระสำคัญเพื่อให้ผู้สูงอายุมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐในเรื่องต่าง ๆ เช่น การรักษาพยาบาล การบริการด้านการศึกษาโดยไม่คิดมูลค่า และการยกเว้นภาษี บำเหน็จบำนาญ เป็นต้น เพื่อให้เป็นไปตามบทบัญญัติมาตรา 54 และมาตรา 80 วรรคสอง ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540

จะเห็นได้ว่า นิยามคำว่า “ผู้สูงอายุ” หมายความว่า บุคคลซึ่งมีอายุเกินหกสิบปีบริบูรณ์ขึ้นไปและมีสัญชาติไทยที่บัญญัติในพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 นั้น น่าจะมุ่งหมายเพื่อใช้ในเรื่องสวัสดิการเป็นสำคัญ แม้ว่าการกำหนดให้ผู้สูงอายุ คือ บุคคลที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไปนั้น เป็นหลักเกณฑ์ที่แน่นอน แต่เนื่องจากบุคคลแต่ละคนมีสภาวะทางร่างกายและจิตใจที่แตกต่างกัน การใช้เกณฑ์กำหนดคำว่าผู้สูงอายุ คือ บุคคลที่มีอายุ 60 ปี ในบริบทของมาตรการทางกฎหมายอาจไม่เหมาะสม¹⁷ หรืออาจจะกำหนดนิยามคำว่าผู้สูงอายุให้มีความเฉพาะเจาะจง เช่น คำว่า “ผู้สูงอายุ หมายความว่า บุคคลที่มีอายุหกสิบปีบริบูรณ์ขึ้นไปและช่วยเหลือตนเองไม่ได้

¹³ Peter C. Kratcoski and Edelbacher Maximilian, “Trends in the Criminality and Victimization of the Elderly,” Federal Probation, 58, 80, p.58 (2016).

¹⁴ บันทึกสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาประกอบร่างพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. ... (เรื่องเสร็จที่ 236/2545).

¹⁵ เพิ่งอ้าง.

¹⁶ เพิ่งอ้าง.

¹⁷ เฉลิมวุฒิ สารกิจ, “มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองผู้สูงอายุจากการทารุณกรรม,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557), น.9.

และมีสัญญาชาติไทย”¹⁸ เป็นต้น ในต่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกากำหนดอายุผู้สูงอายุในการรับสิทธิประโยชน์ที่อายุ 65 ปี (Social Security retirement benefit) และ The Older Americans Act กำหนดอายุผู้สูงอายุเริ่มต้นที่จะได้รับสวัสดิการที่อายุ 60 ปี ส่วนกฎหมายราชทัณฑ์ (The National Institute of Corrections) กำหนดอายุผู้สูงอายุเริ่มต้นที่ 50 ปีขึ้นไป¹⁹ และในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของมลรัฐเท็กซัส มาตรา มาตรา 39.025 (a) (2) กำหนดนิยามคำว่า ผู้สูงอายุ (Elderly person) หมายถึง บุคคลที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป²⁰ ส่วนกระทรวงยุติธรรม ประเทศญี่ปุ่น กำหนดให้ผู้สูงอายุ (Elderly person) หมายถึงบุคคลที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป²¹

ดังนั้น ในประเด็นคำว่า “ผู้สูงอายุ” ที่เป็นผู้กระทำความผิดในบริบทของกฎหมายอาญา จึงน่าจะมียุติวิธีประกอบที่มีความเฉพาะที่อาจแตกต่างจากนิยามคำว่าผู้สูงอายุตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546

ส่วนคำว่า “สังคมผู้สูงอายุ” องค์การสหประชาชาติ แบ่งเป็น 3 ระดับ²²

คือ

¹⁸ ชฎาภาฯ เหมือนแท้, “การคุ้มครองผู้เสียหายที่เป็นผู้สูงอายุในการดำเนินคดีอาญา,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559), น.187.

¹⁹ Kelly Porcella, “The past coming back to haunt them: the prosecution and sentencing of once deadly but now elderly criminals,” *St. John’s Law Review*, 369, 81, p.371 (2007).

²⁰ CODE OF CRIMINAL PROCEDURE (Texas) Art. 39.025. DEPOSITIONS OF ELDERLY OR DISABLED PERSONS. (a) In this article:

(2) "Elderly person" means a person 65 years of age or older.

²¹ Stacey Steele, “Elderly Offenders in Japan and the saiban’in seido (Lay Judge System): Reflections Through a Visit to the Tokyo District Court,” *Japanese Studies*, 223, 35, p.223 (2015).

²² สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, รายงานผลการพิจารณาศึกษาของคณะกรรมการสิทธิการสังคม กิจการเด็ก เยาวชน สตรีผู้สูงอายุ คนพิการ และผู้ด้อยโอกาส สภานิติบัญญัติแห่งชาติ เรื่อง การเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ. (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2559), น.9.

(1) ระดับการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Ageing Society หรือ Aging Society) คือ การมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งประเทศ หรือมีประชากรอายุ 65 ปี เกินร้อยละ 7 ของประชากรทั้งประเทศ

(2) ระดับสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Completed aged Society) คือ การมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป ร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ หรือมีประชากรอายุ 65 ปี ร้อยละ 14 ของประชากรทั้งประเทศ

(3) ระดับสังคมผู้สูงอายุระดับสูงสุด (Super-aged Society) คือ การที่มีประชากรอายุ 65 ปี ขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ

โดยที่ประเทศไทยมีจำนวนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป ในปี พ.ศ. 2560 พ.ศ. 2561 พ.ศ. 2562 และพ.ศ. 2563 เท่ากับร้อยละ 16.79 ร้อยละ 16.06 ร้อยละ 16.73 และร้อยละ 17.57 ตามลำดับ²³ ประเทศไทยจึงเป็นประเทศที่กำลังก้าวเข้าสู่สังคมสูงอายุ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาความสามารถของผู้สูงอายุจะพบว่า ผู้สูงอายุย่อมมีความสามารถที่ลดลงหรือมีความบกพร่องที่แตกต่างกัน องค์การอนามัยโลก (WHO) ได้กำหนดคำนิยามคำว่า โรค (disease) ความบกพร่อง (impairment) การไร้ความสามารถ (disability) และความพิการ (handicap) ซึ่งนายแพทย์อำพล สูอำพัน ได้นำมาอธิบายความแตกต่าง ดังนี้²⁴

โรค (Disease) หมายถึง โรคหรือความผิดปกติของร่างกายที่บ่งชี้ถึงความเป็นโรค

ความบกพร่อง (Impairment) หมายถึง การที่มีความผิดปกติหรือมีการสูญเสียเกี่ยวกับหน้าที่หรือโครงสร้างของมนุษย์ในด้านร่างกาย สรีรวิทยาหรือจิตใจ

การไร้ความสามารถ (Disability) หมายถึง การขาดความสามารถหรือการถูกจำกัดความสามารถ ซึ่งเป็นผลจาก impairment จึงทำให้ไม่สามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ อย่างที่คนปกติจะทำได้

ความพิการ (Handicap) หมายถึง ผลเสียหรือข้อเสียเปรียบที่เกิดเนื่องจาก impairment หรือ disability จึงทำให้ถูกจำกัดบทบาทหรือหน้าที่ที่เขาควรจะได้

²³ กรมกิจการผู้สูงอายุ, “สถิติผู้สูงอายุของประเทศไทย ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2563,” สืบค้นเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2564, จาก <http://www.dop.go.th/th/know/side/1/1/335>

²⁴ WHO, Report of the WHO Expert Committee, Disability prevention and rehabilitation, WHO Tech Rep Ser 1981, 668, 1-39 อ้างถึงใน อัมพล สูอำพัน, สุขภาพจิตของเด็กพิการ, จุฬาลงกรณ์เวชสาร, ธันวาคม 2530, น.1002.

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะมีภาวะบกพร่องทางด้านร่างกาย เป็นโรคหรือความผิดปกติทางร่างกายหรือจิตใจหรือมีการสูญเสียเกี่ยวกับหน้าที่หรือโครงสร้างของมนุษย์ในด้านร่างกาย สรีรวิทยาหรือจิตใจ ซึ่งอาจนำมาสู่ข้อจำกัดในกระบวนการพิจารณาคดีอาญาได้

2.1.1.2 การแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุ

การแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุ อาจแบ่งได้หลายลักษณะขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้ในการแบ่ง เช่น การแบ่งช่วงอายุของผู้สูงอายุสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ช่วง คือ วัยต้น (อายุ 60 – 69 ปี) วัยกลาง (อายุ 70 – 79 ปี) และวัยปลาย (อายุ 80 ปีขึ้นไป) การแบ่งตามสภาพร่างกาย วัยสูงอายุเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสรีระของร่างกาย การทำหน้าที่ของร่างกายลดลง มีการเจ็บป่วยบ่อยขึ้น นักชราวิทยาจึงแบ่งช่วงสูงอายุออกเป็น 4 ช่วง²⁵ คือ

(1) ช่วงไม่ค่อยแก่ (The young – old) อายุประมาณ 60 – 69 ปี เป็นช่วงที่ต้องประสบกับความเปลี่ยนแปลงของชีวิตที่เป็นภาวะวิกฤตหลายด้าน เช่น การเกษียณอายุรายได้ลดลง การจากไปของมิตรสนิท คู่ครอง โดยทั่วไปยังเป็นคนที่แข็งแรงแต่อาจต้องพึ่งพิงผู้อื่นบ้าง สำหรับบุคคลที่มีการศึกษารู้จักปรับตัว ยังเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคมได้ทั้งครอบครัวและนอกครอบครัว

(2) ช่วงแก่ปานกลาง (The middle – aged old) อายุประมาณ 70 – 79 ปี เป็นช่วงที่คนเริ่มเจ็บป่วย เข้าร่วมกิจกรรมของสังคมน้อยลง

(3) ช่วงแก่จริง (The old – old) อายุประมาณ 80 – 90 ปี ความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมยากขึ้น เพราะสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับคนอายุขั้นนี้ต้องมีความเป็นส่วนตัวมากขึ้น ผู้สูงอายุต้องการความช่วยเหลือจากผู้อื่นมากกว่าวัยที่ผ่านมา เริ่มย้อนคิดถึงอดีตมากขึ้น

(4) ช่วงแก่จริง ๆ (The very old – old) อายุประมาณ 90 – 99 ปี ผู้ที่มีอายุยืนถึงขั้นนี้มีจำนวนค่อนข้างน้อย เป็นระยะที่มักมีปัญหาทางสุขภาพ ผู้สูงอายุในวัยนี้ควรทำกิจกรรมที่ไม่ต้องมีการแข่งขัน ควรทำกิจกรรมอะไรที่ตนเองมีความสนใจและต้องการทำ เป็นระยะแห่งความสุขสงบ

²⁵ นิราศศิริ โรจนธรรมกุล, การพยาบาลผู้สูงอายุ : ด้านการดูแลสุขภาพกายและสุขภาพจิต, (กรุงเทพมหานคร : ไทยควอลิตี้บุ๊คส์, 2563), น.6.

The National Service Framework for Older People ประเทศสหราชอาณาจักรได้แบ่งกลุ่มผู้สูงอายุออกเป็น 3 กลุ่ม²⁶ ดังนี้

(1) ผู้ที่เข้าสู่วัยสูงอายุ (entering old age) คือ บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป จนถึงบุคคลที่มีอายุครบเกษียณ ซึ่งคาดว่าเป็นผู้ที่ยังสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยตนเอง และคงอยู่จนกระทั่งถึงช่วงวัยสูงอายุตอนปลาย ในเรื่องเป้าหมายสุขภาพและสวัสดิการทางสังคม จะเป็นการสนับสนุนให้มีสุขภาพที่แข็งแรง เพื่อลดอัตราการเจ็บป่วย

(2) ผู้ที่อยู่ในช่วงการเปลี่ยนผ่าน (transitional phase) คือ กลุ่มที่มีสุขภาพแข็งแรง ยังคงดำเนินชีวิตได้ปกติ และมีความเปราะบาง มักจะอยู่ในช่วงอายุ 70 – 80 ปี แต่ก็อาจเกิดขึ้นได้กับทุกช่วงวัยของผู้สูงอายุ ในเรื่องเป้าหมายสุขภาพและสวัสดิการทางสังคมจะเป็นการจำแนกปัญหาที่เกิดขึ้นก่อนที่จะเกิดภาวะวิกฤติ และเป็นการตอบโต้ภัยความต้องการในการป้องกันเหตุการณ์ที่วิกฤติและลดระยะเวลาที่ต้องพึ่งพิง

(3) ผู้สูงอายุกลุ่มเปราะบาง (frail older people) คือ กลุ่มคนเปราะบาง อันเนื่องมาจากปัญหาสุขภาพ เช่น โรคหัวใจหรือความจำเสื่อม ความต้องการด้านสวัสดิการสังคมหรือทั้งสองอย่างประกอบกัน ความเปราะบางมักเกิดกับผู้สูงอายุตอนปลาย ในเรื่องเป้าหมายสุขภาพและสวัสดิการทางสังคมจะเป็นการสนองตอบต่อปัญหาที่เกี่ยวข้องกันทั้งด้านร่างกาย จิตใจและสังคม

2.1.1.3 ประเภทของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุมีความแตกต่างระหว่างบุคคล แม้กระทั่งในบุคคลเดียวกันการทำงานของอวัยวะก็มีความแตกต่างกัน ซึ่งอาจแบ่งประเภทผู้สูงอายุได้ ดังนี้

(1) การแบ่งตามความสามารถในการประกอบกิจวัตรประจำวัน²⁷

ก. ผู้สูงอายุกลุ่มติดสังคม (Well elder) เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ มักมีการเข้าร่วมกิจกรรมในสังคมได้ต่อเนื่อง เป็นผู้มีความสุขดี ไม่มีโรคเรื้อรัง หรือเป็นผู้ที่มีภาวะเสี่ยงต่อการเป็นโรคเรื้อรังแต่ก็ยังสามารถควบคุมดูแลได้

ข. ผู้สูงอายุกลุ่มติดบ้าน (Home-bound elder) เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตนเองได้ หรือต้องการความช่วยเหลือเพียงบางอย่าง มีความจำกัดในบางด้านของ

²⁶ Physiopedia, “Older People - An Introduction,” Retrieved on November 15, 2020, from https://www.physio-pedia.com/Older_People_-_An_Introduction

²⁷ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, รายงานผลการพิจารณาศึกษาของคณะกรรมการสิทธิการเด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ และผู้ด้อยโอกาส สภานิติบัญญัติแห่งชาติ เรื่อง บุคลากรในกระบวนการดูแลผู้สูงอายุ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2560), น.ก.

การดำเนินชีวิตในสังคม มีภาวะทางด้านสุขภาพเกี่ยวกับภาวะแทรกซ้อน โรคเรื้อรังที่ควบคุมไม่ได้ และมีกลุ่มอาการสำคัญที่มีผลต่อการเคลื่อนไหวได้โดยอิสระ

ค. ผู้สูงอายุกลุ่มติดเตียง (Bed-bound elder) เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองในการทำกิจวัตรประจำวันได้ ต้องการความช่วยเหลือในการเคลื่อนย้าย และเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีโรคเรื้อรังหลายโรคและมีภาวะแทรกซ้อนภาวะหง่อมและเปราะบาง

(2) การแบ่งตามสภาพทางเศรษฐกิจหรือการประกอบอาชีพ²⁸

ก. กลุ่มผู้สูงอายุที่ร่างกายแข็งแรงและยังประกอบอาชีพอยู่ ซึ่งอาจเป็นอาชีพเดิมหรืออาชีพใหม่ที่เปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสภาพของผู้สูงอายุ

ข. กลุ่มผู้สูงอายุที่ร่างกายแข็งแรง แต่ไม่ได้ประกอบอาชีพ เนื่องจากต้องการพักผ่อน หรือไม่ก็มอบหมายให้บุคคลอื่นทำแทน บางคนอาจช่วยทำงานบ้านเพื่อช่วยแบ่งเบาภาระให้แก่บุตรหลาน

ค. กลุ่มผู้สูงอายุที่มีปัญหาสุขภาพ ไม่สามารถประกอบอาชีพได้

(3) การแบ่งตามความสามารถในการดำรงชีวิตในชุมชน²⁹

ก. กลุ่มปลอดภัย เป็นกลุ่มที่สามารถอยู่ได้ในชุมชนอย่างมีคุณภาพ ไม่ว่าจะต้องพึ่งพาผู้อื่นหรือไม่ก็ตาม

ข. กลุ่มพ่ายแพ้ เป็นกลุ่มที่ไม่สามารถอยู่ในชุมชนได้อย่างมีคุณภาพ ไม่ว่าจะมีความด้านสังคมหรือสุขภาพ ได้แก่ ขาดแคลนผู้ดูแล ครอบครัวหรือชุมชนไม่สามารถรับภาระ หรือมีสถานะทางสุขภาพแย่เกินกว่าผู้ดูแลจะจัดการได้

ค. กลุ่มเสี่ยง เป็นผู้สูงอายุในกลุ่มปลอดภัยจำนวนหนึ่งที่มีโอกาสที่จะกลายเป็นกลุ่มพ่ายแพ้ในอนาคต ลักษณะเสี่ยง ได้แก่ เพศหญิง อ่านไม่ออกหรือเขียนไม่ได้ อาศัยอยู่คนเดียว ไร้ญาติ ฐานะยากไร้ มีปัญหาทางสุขภาพมาก มีภาวะทุพพลภาพ

2.1.2 ทฤษฎีความสูงอายุ (Theories of Aging)

ความสูงอายุนั้น ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีใดเพียงทฤษฎีหนึ่ง โดยทฤษฎีความสูงอายุมองถึงประสิทธิภาพการทำงานทางร่างกายที่ลดลง ทฤษฎีทางจิตวิทยา มุ่งอธิบายความจำ การเรียนรู้ สติปัญญา อารมณ์ ในขณะที่ทฤษฎีทางสังคมวิทยาเป็นการอธิบายถึงความสามารถและบทบาทในทางสังคม ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

²⁸ นิราศศิริ โรจนธรรมกุล, *อ่วงแล้ว เชิงอรรถที่ 25*, น.8.

²⁹ เพ็งอ่วง, น.9.

2.1.2.1 ทฤษฎีความสูงอายุทางชีวภาพ (Biological theories of Aging)

การเปลี่ยนแปลงในกระบวนการสูงอายุ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกันเฉพาะบุคคล ด้วยเหตุปัจจัยที่ต่างกันอย่างทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก อย่างไรก็ตาม แม้แต่ในบุคคลเดียวกัน ระบบต่าง ๆ ในร่างกายก็ยังมีเปลี่ยนแปลงในอัตราที่ต่างกันไป และไม่มีทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งที่สามารถอธิบายความสูงอายุได้ครบถ้วน จึงมีทฤษฎีที่มักใช้นำมาอธิบายความสูงอายุทางชีวภาพ³⁰ ดังนี้

(1) ทฤษฎีอนุมูลอิสระ (Free Radical Theory)

ทฤษฎีนี้อธิบายว่า ความสูงอายุเกิดจากการสะสมสารที่เกิดจากการเผาผลาญไขมัน โปรตีน และคาร์โบไฮเดรต ประกอบกับการได้รับการกระตุ้นจากความร้อน แสง และรังสี ก่อให้เกิดสารที่เรียกว่า “อนุมูลอิสระ (Free radical)” อนุมูลอิสระทำลายโปรตีน เอนไซม์ และ DNA โดยเข้าไปแทนที่โมเลกุลต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้เกิดความผิดปกติของระบบพันธุกรรม การทำงานของเซลล์จึงผิดปกติมากขึ้นเรื่อย ๆ จนส่งผลให้เนื้อเยื่อวัยจะเสื่อมลงในที่สุด ร่างกายจึงเสื่อมโทรมลงและมีความเสื่อมของร่างกายก่อนวัย โดยเฉพาะอวัยวะที่สัมผัสกับลมและแสงแดดมากกว่าบริเวณอื่น ๆ ของร่างกาย เช่น มือ ใบหน้า ผิวหนังบางลงมองเห็นหลอดเลือดได้ชัดเจน

สารไลโปฟัสซิน (Lipofuscin) เป็นผลิตภัณฑ์ของการเผาผลาญไขมันที่ไม่อ้อมตัว ซึ่งเชื่อว่าสารไลโปฟัสซินมีผลเสียต่อร่างกาย บุคคลใดมีสารไลโปฟัสซินมากในร่างกายจะมีการเปลี่ยนแปลงตามวัยเร็วขึ้น นอกจากนี้ ทฤษฎีการสะสมของเสียไว้ในเซลล์ (Waste Product Accumulation Theory) หรือทฤษฎีการสะสม (Accumulative Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่าความมีอายุเป็นผลมาจากการสะสมที่เป็นอันตรายต่อเซลล์ ซึ่งก็คือ สารไลโปฟัสซิน และสารนี้จะถูกสะสมมากขึ้นเมื่อมีอายุมากขึ้น และพบว่าจำนวนของ RNA (Ribonucleic acid) ในเซลล์ประสาทจะลดลงเป็นสัดส่วนโดยตรงกับการเพิ่มของไลโปฟัสซิน

(2) ทฤษฎีการเชื่อมตามขวาง (Cross – Linking Theory)

ทฤษฎีนี้เชื่อว่าความสูงอายุเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงของสารไขว้ขวาง (Cross – linking agent) คือ คอลลาเจน (Collagen) อีลาสติน (Elastin) และสารที่อยู่ภายในเซลล์เนื้อเยื่อ (Ground substance) รวมทั้งสารที่อยู่ภายนอกเซลล์ (Extracellular substance) ซึ่งเป็นกลุ่มสารโพลิโปรตีนที่ประกอบเป็นโครงร่างของร่างกาย คอลลาเจนเกิดจากการเชื่อมตามขวางภายในเซลล์ เมื่ออายุมากขึ้นเนื้อเยื่อคอลลาเจนมีการเปลี่ยนแปลง มีลักษณะแข็ง แดกแห้ง สูญเสียความ

³⁰ เพ็งอ้าง, น.25-32.

ยืดหยุ่น มีผลให้ความคล่องตัวในการเคลื่อนไหวร่างกายลดลง เกิดการเสื่อมของอวัยวะ เช่น ผิวหนัง ผนังหลอดเลือด ปอด หัวใจ กล้ามเนื้อ และกระดูก รวมทั้งเลนส์ในลูกตา

(3) ทฤษฎีการเสื่อมสลาย (Wear and Tear Theory)

ทฤษฎีนี้เชื่อว่า การบาดเจ็บเล็กน้อย น้อย ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจากการใช้งานอวัยวะมาเป็นเวลานาน เมื่อมีอายุมากขึ้น จึงเกิดการตายของเซลล์ เนื้อเยื่อ อวัยวะ และระบบต่าง ๆ ในร่างกายจะทำงานเสื่อมลง นักทฤษฎีบางท่านเชื่อว่า การเสื่อมสลายของเซลล์ก่อให้เกิดสารไลโปฟัสซิน ซึ่งเกี่ยวข้องกับอนุมูลอิสระที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของร่างกายจากการมีอายุมากขึ้น โดยทฤษฎีนี้คล้ายกับ ทฤษฎีข้อบกพร่อง (Defect Theory) เชื่อว่า มนุษย์ตายลงเนื่องจากการเสื่อมลงของร่างกายเมื่อมีอายุมากขึ้น และเป็นผลจากการสะสมของการผ่าเหล่าของ DNA ที่ทำหน้าที่ผิดปกติ

(4) ทฤษฎีพันธุกรรม (Genetic Theory)

ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ความสูงอายุถูกควบคุมโดยพันธุกรรม คนมีแบบแผนทางพันธุกรรมที่กำหนดอายุคาดเฉลี่ยโดยกลไกภายในที่เรียกว่า “Genetic clock” หรือ “Biological clock” โดยมีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพันธุกรรม ได้แก่ ทฤษฎีความผิดพลาด (Error Theory) ทฤษฎีการผ่าเหล่า (Somatic Mutation Theory) และทฤษฎีนาฬิกาชีวภาพ (Biological Clock Theory)

ทฤษฎีความผิดพลาด อธิบายว่า เมื่อบุคคลก้าวสู่ความมีอายุที่ร่างกายมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง DNA มีการสะสมสิ่งที่ผิดพลาดมากขึ้นในการถ่ายทอดสู่กรรมพันธุ์ ถ้ามีการผิดพลาดเกิดขึ้นในขั้นตอนการถ่ายทอด จะทำให้มีการจำลองโปรตีนหรือเอนไซม์ที่มีลักษณะและคุณสมบัติผิดไปจากเดิมและไม่สามารถทำหน้าที่ดังเดิมได้ ทำให้เซลล์ไม่สามารถทำหน้าที่ปกติ เป็นเหตุให้เซลล์หมดอายุและตายในที่สุด ซึ่งความผิดพลาดจะเป็นไปอย่างช้า ๆ จากวัยหนุ่มสาวจนเข้าสู่วัยสูงอายุมากขึ้น

ทฤษฎีการกลายพันธุ์หรือการผ่าเหล่า อธิบายว่า ในช่วงการแบ่งตัวของเซลล์ภายในร่างกาย อาจมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของ DNA ที่ถูกทำลาย จำนวนการกลายพันธุ์ที่เพิ่มขึ้นจะมีผลต่อยีนและโครโมโซม จำนวนยีนที่ทำหน้าที่ปกติลดลงและไม่มีการซ่อมแซมขึ้นมาใหม่ ส่วนทฤษฎีนาฬิกาชีวภาพ เชื่อว่าอายุขัยของมนุษย์ถูกโปรแกรมไว้แล้วตั้งแต่อ่อนเกิด โดยเริ่มจากยีนใน DNA ถ่ายทอดลักษณะต่าง ๆ ให้ลูกหลาน เชื่อว่ามนุษย์สามารถคาดอายุขัยได้ นั่นคือ ครอบครัวยุคที่พ่อแม่ปู่ย่าตายายอายุยืน ลูกย่อมมีอายุยืนด้วย

(5) ทฤษฎีระบบประสาท/ต่อมไร้ท่อและภูมิคุ้มกัน (Neuroendocrine – Immunologic Theory)

ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ความสูงอายุเป็นผลร่วมกันของการเปลี่ยนแปลงทางระบบประสาท/ต่อมไร้ท่อและระบบภูมิคุ้มกันที่ทำหน้าที่ลดลงหรือแตกต่างไปจากเดิม ระบบภูมิคุ้มกันของร่างกาย คือ การทำงานร่วมกันระหว่างเซลล์ เนื้อเยื่อ และอวัยวะ เพื่อป้องกันร่างกายจากสิ่งแปลกปลอมภายนอก ซึ่งสัมพันธ์กับการหลั่งฮอร์โมน การศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพันธุกรรม แบ่งเป็น 2 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีภูมิคุ้มกัน (Immunity Theory) และทฤษฎีระบบประสาทและต่อมไร้ท่อ (Neuroendocrine Theory)

ทฤษฎีภูมิคุ้มกัน อธิบายว่า เมื่อบุคคลมีอายุมากขึ้น ระบบภูมิคุ้มกันในร่างกายจะมีประสิทธิภาพการทำงานลดลง ทำให้กลไกในการกำจัดสิ่งแปลกปลอมที่เข้าสู่ร่างกายมีประสิทธิภาพลดลงและมีการสร้างแอนติบอดีลดลงด้วย ในขณะที่ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับประสาทและต่อมไร้ท่อ อธิบายว่า โดยปกติการทำงานของระบบสมอง ประสาทอัตโนมัติและต่อมไร้ท่อจะทำงานประสานและควบคุมซึ่งกันและกัน เพื่อให้ร่างกายดำรงชีวิตอยู่ได้ตามปกติ แต่เมื่ออายุมากขึ้นจะมีการเปลี่ยนแปลงของฮอร์โมนภายในร่างกาย

นอกจากนี้ ทฤษฎีการทำลายตนเอง (Autoimmune Theory) อธิบายว่า ความสูงอายุเกิดจากการที่ร่างกายสร้างภูมิคุ้มกันน้อยลง และจากปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุที่พบว่า มีความผิดปกติของระบบภูมิคุ้มกันของร่างกาย รวมไปถึงภาวะโรคต่าง ๆ เช่น มะเร็ง เบาหวาน ความจำเสื่อม และโรคทางระบบหลอดเลือด เกิดจากภูมิคุ้มกันของร่างกายที่ไม่สัมพันธ์กับระบบประสาทและต่อมไร้ท่อของร่างกาย ซึ่งแต่ละคนจะตอบสนองกับการเปลี่ยนแปลงนี้ด้วยการสร้างภูมิคุ้มกันน้อยลง ทำให้เกิดความเจ็บป่วยได้ง่าย ขณะเดียวกันร่างกายก็สร้างภูมิคุ้มกันชนิดทำลายตนเอง ซึ่งส่งผลให้เกิดการต่อต้านทำลายเซลล์ในร่างกายและเซลล์มีอายุเพิ่มขึ้น

2.1.2.2 ทฤษฎีความสูงอายุทางสังคมวิทยา (Sociological Theories of Aging)

ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงแนวโน้ม บทบาท สัมพันธภาพ และการปรับตัวในสังคมของผู้สูงอายุ ทฤษฎีนี้เชื่อว่าถ้าสังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ก็จะทำให้สถานภาพของผู้สูงอายุเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วตามไปด้วย ทฤษฎีทางสังคมวิทยาที่เกี่ยวข้องมีดังนี้

(1) ทฤษฎีการถดถอย (Disengagement Theory)

ทฤษฎีนี้เชื่อว่าความสูงอายุเป็นกระบวนการถดถอยออกจากการดำเนินชีวิตในสังคม เมื่อปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุลดลง เช่น จากการเกษียณอายุการทำงาน

การเจ็บป่วยและมีภาวะทุพพลภาพ การถดถอยออกจากสังคมเป็นกระบวนการการกระทำที่ไม่มีทางเลือก ไม่ได้เกิดจากความสูงอายุ แต่เป็นกลไกทางสังคมที่เป็นการป้องกันความคับข้องใจจากการเปลี่ยนบทบาททางสังคม และเป็นการเปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่เข้ามามีบทบาทในสังคมแทน³¹ ผู้สูงอายุที่อยู่ในวัยชรา บทบาทและความสำคัญทางสังคมจะถูกจำกัดลง ทั้งนี้เนื่องจากถูกมองว่าสุขภาพไม่แข็งแรง เจ็บป่วย และเกิดอุบัติเหตุได้ง่าย เดินทางไปไหนก็ไม่สะดวก ต้องเป็นภาระลูกหลาน โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่เคยพึ่งตนเองมาตลอด เป็นที่พึ่งของสมาชิกในครอบครัว แต่กลับต้องมาเปลี่ยนบทบาทและเป็นการทำให้ผู้อื่นดูแล ดังนั้นถ้าลูกหลานไม่เข้าใจและดูแลเอาใจใส่อย่างดีแล้ว อาจทำให้ผู้สูงอายุเกิดอาการซึมเศร้า และบางคนอาจถึงขั้นฆ่าตัวตายได้ การมีปฏิสัมพันธ์ทางบวก ระหว่างบุคคล การมีปฏิสัมพันธ์ การมีส่วนร่วมกิจกรรมในสังคม เป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้สูงอายุ

อย่างไรก็ดี มีผู้คัดค้านทฤษฎีนี้ว่า การปลีกตัวออกจากสังคมของบุคคล มีอิทธิพลจากปัจจัยด้านภาวะสุขภาพของแต่ละบุคคล ค่านิยมทางสังคม และปัจจัยอื่น ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมในสังคม การถดถอยออกจากสังคมอาจไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้น หากสังคมมีการดูแลสุขภาพที่ดี เพิ่มการยอมรับ ให้ความเคารพนับถือ และให้โอกาสทางสังคมแก่ผู้สูงอายุมากขึ้น

(2) ทฤษฎีกิจกรรม (Activity Theory)

ทฤษฎีนี้เชื่อว่า กิจกรรมทางสังคมเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของการเป็นผู้สูงอายุที่มีความสุขหรือประสบความสำเร็จ แนวคิดของทฤษฎีนี้จะตรงข้ามกับแนวคิดทฤษฎีถดถอยที่ผู้สูงอายุควรหยุดกิจกรรมที่ทำอยู่ในช่วงวัยผู้ใหญ่ตอนกลาง โดยทฤษฎีกิจกรรมส่งเสริมการทำกิจกรรมต่อไป ไม่ยอมรับการเป็นผู้สูงอายุเร็วเกินไป เมื่อผู้สูงอายุเกิดการสูญเสียบทบาทหน้าที่ที่เคยทำอยู่ บทบาทใหม่หรือบทบาทที่แตกต่างออกไป รวมทั้งความสนใจใหม่ ๆ ควรเข้ามาแทนที่³²

กิจกรรมจึงมีความสำคัญต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ มีกิจกรรมหลายอย่างที่ผู้สูงอายุสามารถกระทำได้เพื่อทำให้เวลาว่างที่มีเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิต เช่น การปลูกต้นไม้ การเลี้ยงสัตว์ การเล่นกีฬา และการเข้าร่วมกิจกรรมชมรมผู้สูงอายุ เป็นต้น ความเพลิดเพลินและความสนใจต่อกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ ย่อมทำให้การดำเนินชีวิตในวัยสูงอายุมีความสุขและผ่านไปอย่างราบรื่น

³¹ เพ็งอ้าง, น.32.

³² เพ็งอ้าง, น.33.

(3) ทฤษฎีความต่อเนื่อง (Continuity Theory)

ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีทางพัฒนาการ (Developmental Theory) ที่เชื่อว่า บุคลิกภาพและรูปแบบของพฤติกรรมของคนจะไม่เปลี่ยนแปลงเมื่ออายุมากขึ้น คนเราพยายามรักษาทุกอย่างให้เหมือนเดิมไว้ให้มากที่สุด และใช้กลไกในการปรับตัวเพื่อรักษาความมั่นคงไปตลอดช่วงชีวิต ทฤษฎีนี้ได้รับการยอมรับเนื่องจากมีแนวคิดที่เป็นเหตุเป็นผล เปิดกว้าง ให้การยอมรับความเป็นอัตตบุคคลของผู้สูงอายุ การคงไว้ซึ่งแบบแผนพฤติกรรมเช่นเดิมจะส่งเสริมให้บุคคลปรับตัวได้ดีเมื่อต้องเผชิญกับความสูงอายุ³³

2.1.2.3 ทฤษฎีความสูงอายุทางจิตวิทยา

ทฤษฎีความสูงอายุทางจิตวิทยาเป็นการรวมทั้งทฤษฎีทางชีวภาพและทฤษฎีทางสังคมในการอธิบายกระบวนการสูงอายุ เมื่อบุคคลมีอายุมากขึ้นจะมีการเปลี่ยนแปลงในการปรับตัวที่หลากหลาย เพื่อช่วยในการเผชิญหน้าหรือยอมรับการปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายที่เกิดขึ้น ทฤษฎีความสูงอายุทางจิตวิทยาจึงมุ่งศึกษาถึงพฤติกรรมของบุคคลที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามอายุ ดังนี้

(1) ทฤษฎีพัฒนาการทางจิตทางสังคม

อีริกสัน (Erikson) เสนอทฤษฎีช่วงอายุ 8 ขั้น (theory of the eight stages of man) ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างภายในคือ จิตใจ (psychic) และโครงสร้างภายนอก คือ แรงขับทางสังคม (social forces) ก่อให้เกิดกระบวนการจิตวิทยาทางสังคม (psychosocial process) เช่น ปฏิสัมพันธ์จากการสื่อสารด้วยคำพูด (oral) ระหว่างทารกกับมารดา ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจของแต่ละบุคคล โดยที่การสื่อสารของทารกจะเริ่มจากมารดาและต่อมาเป็นผู้ดูแลหรือสังคม และจะก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นกระบวนการอย่างเป็นพลวัตต่อไป³⁴

ความสูงวัยในทฤษฎีพัฒนาการทางจิตทางสังคมของอีริกสันระยะสุดท้ายของชีวิตคน ก็คือ ผู้สูงอายุ ถ้าบุคคลประสบความสำเร็จในแต่ละพัฒนาการแต่ละช่วงวัย สุดท้ายจะเกิด Integrity หรือความสมบูรณ์ในวัยเกษียณอายุ แต่ถ้าหากมองย้อนกลับไปแล้วไม่เกิดสิ่งต่าง ๆ จะนำไปสู่ Despair หรือความท้อแท้หมดหวัง การเกษียณอายุทำให้คนเปลี่ยนแปลงหลายอย่าง

³³ เพ็งอ้าง, น.34.

³⁴ Erikson E. H., *Childhood and society*, (New York : W.W. Norton & Company, 1950), pp.249-251, Retrieved on March 15, 2020, from http://local.psy.miami.edu/faculty/dmessenger/c_c/rsrscs/rdgs/attach/8agesofman.pdf

คนที่เคยมีงานทำรู้สึกว่ามีค่า ถ้าปรับตัวไม่ได้ก็จะเกิดปัญหาสุขภาพจิต ความสูงวัยจะมาพร้อมกับความเสื่อม หลังอายุ 60 ปีไปแล้ว จะมีโอกาสสูงขึ้นที่จะเกิดปัญหาความเสื่อมอย่างชัดเจน เช่น ความคิดอ่านทางสมอง (cognition) ซึ่งมีผลต่อความสามารถวางแผนในการคิด ในการตัดสินใจต่าง ๆ อุบัติการณ์ในความเสื่อมของปัญญาจะสูงขึ้นหลังจาก 60 ปีไปแล้ว โอกาสที่จะเกิดโรคอัลไซเมอร์หลัง 65 ปี ไปแล้วจะสูงมาก³⁵

(2) แนวคิดของเพค³⁶ (Peck's Concept)

โรเบิร์ต เพค (Robert Peck) แบ่งผู้สูงอายุเป็น 2 กลุ่ม คือ ผู้สูงอายุวัยต้น อายุ 56 – 75 ปี และผู้สูงอายุวัยปลายอายุ 75 ปีขึ้นไป ซึ่งทั้งสองกลุ่มนี้มีความแตกต่างกันในเรื่องนิสัยและการมีปฏิสัมพันธ์ด้านจิตวิทยาทางสังคม โดยแนวคิดนี้เชื่อว่าผู้สูงอายุมีการพัฒนาใน 3 ลักษณะ คือ

ก. Ego differentiation and work-role preoccupation เป็นความสามารถในการแยกความแตกต่างของตนกับบทบาทในช่วงชีวิตที่ผ่านมา ความภาคภูมิใจในตนเองและความรู้สึกที่ตนเองมีคุณค่าขึ้นอยู่กับบทบาทหน้าที่ของงาน

ข. Body transcendence and body preoccupation เป็นความรู้สึกที่ผู้สูงอายุยอมรับว่า ความสามารถทางร่างกายมีการเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติ จะทำให้ผู้สูงอายุยอมรับความสามารถทางร่างกายที่ลดลง และพยายามปรับตัวให้ยอมรับและปรับความรู้สึกให้เหมาะสม ชีวิตก็มีความสุขได้

ค. Ego transcendence and Ego preoccupation เป็นการที่ผู้สูงอายุยอมรับกฎเกณฑ์และการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ ยอมรับว่าร่างกายของตนเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติกับสภาพร่างกายก่อนสูงอายุ

บุคคลที่มีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ดีจะเป็นผู้ที่มีสภาพการดำเนินชีวิตที่เป็นสุข ส่งผลให้มีสุขภาพจิตดีกว่าผู้สูงอายุที่ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงได้ สภาพทางอารมณ์และจิตใจของผู้สูงอายุขึ้นอยู่กับลักษณะพัฒนาการในวัยที่ผ่านมาและบุคลิกภาพเฉพาะตน ความเสื่อมทางอารมณ์มักเกิดควบคู่กับความเสื่อมโทรมทางร่างกาย และการที่ผู้สูงอายุไม่ได้ทำงานที่เป็นกิจวัตรประจำวัน ไม่มีหน้าที่ความรับผิดชอบมักเป็นสาเหตุให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองไม่มีค่า ต้องพึ่งพาผู้อื่น เมื่อประกอบกับการสูญเสียอำนาจ

³⁵ สุขเจริญ ตั้งวงษ์ไชย, “มุมมองจากจิตแพทย์,” ใน ความเป็นผู้สูงอายุในมุมมองที่แตกต่าง, น.4, สืบค้นเมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2563, จาก <https://thaitgri.org/?p=37253>

³⁶ นิราศศิริ โรจนธรรมกุล, อ่วงแล้ว เชิงอรรถที่ 25, น.36.

ตำแหน่งหน้าที่การงาน บทบาททางสังคม ผู้สูงอายุจึงมักมีอารมณ์กังวล ขี้ใจน้อย และ กระทบกระเทือนใจได้ง่าย ผู้สูงอายุมีอารมณ์ต่าง ๆ ทุกประเภทเหมือนกับบุคคลในวัยต่าง ๆ แต่ก็มี บางอารมณ์ที่ผู้สูงอายุมีมากกว่าวัยอื่น ๆ เช่น ผู้สูงอายุมักมีอารมณ์เหงา มากกว่าวัยอื่น ๆ ถ้าหาก ไม่รู้จักจัดการกับชีวิตของตน มีผู้อธิบายว่าคนที่เคยเหงาและว่าเหวตั้งแต่วัยเด็กและวัยหนุ่มสาวมี แนวโน้มที่จะเป็นผู้สูงอายุที่มีความเหงาและว่าเหวต่อเนื่องมา นอกจากนี้ผู้สูงอายุก็มักจะมีอารมณ์ เศร้าโศกที่เกิดจากการพลัดพรากจากบุคคลอันเป็นที่รัก สำหรับบางคนอารมณ์ชนิดนี้จะเกิดขึ้นอยู่เป็น เวลานานหลายปี ในบางกรณีหากผู้ที่จากไปเป็นผู้ที่มีความผูกพันกันมาก อีกฝ่ายหนึ่งอาจตายตามไป ในเวลาไม่ช้า³⁷ และแสดงให้เห็นว่าการเข้าสู่ภาวะสูงอายุของบุคคลสามารถพิจารณาได้จากปัจจัย ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการกำหนดเกณฑ์ในการพิจารณาด้วย

2.1.2.4 สรุปแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ

จากการศึกษาทฤษฎีผู้สูงอายุข้างต้น พบว่า เมื่อบุคคลมีอายุเพิ่มมากขึ้น จะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่มีลักษณะเป็นการเสื่อมเพิ่มมากขึ้น ทั้งในเรื่องของสติปัญญา ความจำ การเรียนรู้ สภาพทางจิตใจมีการเปลี่ยนแปลง บทบาททางสังคมเปลี่ยนแปลงไป ในด้านร่างกาย การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและหน้าที่ของทุกระบบในร่างกายจะมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางเสื่อม มากกว่าในด้านการเสริมสร้าง ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ อาจจะเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลง ทางด้านร่างกายและสังคมร่วมด้วย เช่น หากการเสื่อมโทรมของร่างกายอาจก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพ หรือการออกจากงาน ทำให้ต้องสูญเสียอำนาจหรือบทบาทหน้าที่ ถ้าไม่สามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคม ได้ จึงอาจก่อให้เกิดความเครียดได้ รวมทั้งผู้สูงอายุอาจจะค่อย ๆ สูญเสียบุคคลที่อยู่แวดล้อมไปด้วย เหตุแห่งวัย เช่น คู่ครอง เพื่อนฝูง หากผู้สูงอายุต้องอยู่ลำพังหรืออยู่อย่างโดดเดี่ยว ก็อาจจะเกิดความ ว่าเหว หรือเกิดความท้อแท้ มีอารมณ์ฉุนเฉียว สิ้นหวัง ซึ่งอาจจะเป็นเหตุให้การทำงานของระบบ ร่างกายแย่ลงอีกด้วย ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เมื่อผู้สูงอายุไม่สามารถแสดงบทบาทต่าง ๆ เหมือนในอดีตได้ อาจจะทำให้รู้สึกขาดคุณค่า ขาดความภูมิใจในตัวเอง

การที่บุคคลมีอายุเพิ่มมากขึ้น บุคคลแต่ละคนอาจมีการเปลี่ยนแปลง ทางด้านร่างกาย จิตใจหรือสังคมที่แตกต่างกัน เมื่อผู้สูงอายุมีอายุเพิ่มมากขึ้น ย่อมทำให้ร่างกายเสื่อม โทรมลง และอาจนำมาซึ่งความบกพร่องทางการเห็น การได้ยิน การเคลื่อนไหว การสื่อสาร จิตใจ อารมณ์ พฤติกรรม สติปัญญา การเรียนรู้ เป็นต้น ความบกพร่องดังกล่าวมิใช่ความบกพร่องที่เป็นมา

³⁷ ศรีเรือน แก้วกังวาล, จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549), น.542.

ตั้งแต่เกิดหรือความบกพร่องเนื่องมาจากอุบัติเหตุใด ๆ ที่นำมาซึ่งความพิการ แต่เป็นความบกพร่องที่เกิดจากอายุ

ผู้สูงอายุที่มีความบกพร่องด้านต่าง ๆ ข้างต้น อาจทำให้เกิดเป็นข้อจำกัดในการปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวันหรือเข้าไปมีส่วนร่วมทางสังคมได้ ซึ่งข้อจำกัดนี้มีความใกล้เคียงกับ “คนพิการ” ตามนิยามคำว่า “คนพิการ” ที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ.2550 มาตรา 4 ให้นิยามความหมายของคำว่า “คนพิการ หมายความว่า บุคคลซึ่งมีข้อจำกัดในการปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวันหรือเข้าไปมีส่วนร่วมทางสังคม เนื่องจากมีความบกพร่องทางการเห็น การได้ยิน การเคลื่อนไหว การสื่อสาร จิตใจ อารมณ์ พฤติกรรม สติปัญญา การเรียนรู้ หรือความบกพร่องอื่นใด ประกอบกับมีอุปสรรคในด้านต่าง ๆ และมีความจำเป็นเป็นพิเศษที่จะต้องได้รับความช่วยเหลือด้านหนึ่งด้านใด เพื่อให้สามารถปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวันหรือเข้าไปมีส่วนร่วมทางสังคมได้อย่างบุคคลทั่วไป ทั้งนี้ ตามประเภทและหลักเกณฑ์ที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ประกาศกำหนด”

ผู้สูงอายุนั้น นอกจากจะมีสภาพร่างกายที่เสื่อมโทรมลงไปตามวัยแล้ว ในเรื่องของจิตใจ ผู้สูงอายุบางคน เมื่ออายุเพิ่มมากขึ้นอาจทำให้มีปัญหาทางสุขภาพจิตได้ ซึ่งตามความหมายในพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 3 คำว่า “สุขภาพจิต หมายความว่า สุขภาวะทางจิตใจ ซึ่งเชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุลกับสุขภาวะทางกาย ทางปัญญา และทางสังคม” จะเห็นได้ว่า สุขภาวะทางกาย ทางปัญญาและทางสังคมที่เชื่อมโยงกัน ดังนั้น ผู้ที่มีปัญหาสุขภาพกาย ปัญญาหรือสังคมย่อมก่อให้เกิดสุขภาวะทางจิตใจตามมาและอาจทำให้เกิดความผิดปกติทางจิต³⁸หรือการดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม รวมทั้งอาจก่อให้เกิดปัญหาสังคมขึ้นมาได้ นอกจากนี้การที่ผู้สูงอายุมีปัญหาทางจิต เช่น ภาวะซึมเศร้า (depression) โรควิต (psychosis) และการแสดงออกอย่างรุนแรง (radical expression) ด้วยอารมณ์โกรธหรือก้าวร้าวเป็นสิ่งที่สามารถนำมาอธิบายอัตราการเกิดอาชญากรรมที่มีความรุนแรงของผู้สูงอายุได้³⁹

³⁸ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 3 “ความผิดปกติทางจิต” หมายความว่า อาการผิดปกติของจิตใจที่แสดงออกมาทางพฤติกรรม อารมณ์ ความคิด ความจำ สติปัญญา ประสาทการรับรู้ หรือการรู้เวลา สถานที่ หรือบุคคล รวมทั้งอาการผิดปกติของจิตใจที่เกิดจากสุราหรือสารอื่นที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท

³⁹ Peter C. Kratcoski, “Trends in Types of Crimes Committed by the Elderly in the United States,” In Perspectives on Elderly Crime and Victimization, Peter C. Kratcoski and Edelbacher Maximilian (eds), (Cham : Springer, 2018), p.11.

2.1.3 ปัญหาของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุโดยทั่วไปมีการเปลี่ยนแปลงทางสรีรวิทยาของระบบต่าง ๆ มีลักษณะเสื่อมถอยทั้งที่เห็นได้ชัดเจนและไม่ชัดเจน การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดเจน เช่น ผมหงอก ผิวหนังเหี่ยวย่น ตกกระ การเคลื่อนไหวช้าลง การทรงตัวไม่ได้ อ่อนเพลีย ประสาทสัมผัสต่าง ๆ เช่น ลิ้น ตา หู รับรู้เสื่อมลง เป็นต้น ส่วนการเปลี่ยนแปลงที่มองเห็นได้ยาก เช่น กระดูกเปราะและหักง่าย ผันงหลอดเลือดหัวใจมีแคลเซียมเกาะมากขึ้น อาจทำให้หลอดเลือดแข็ง ซึ่งเป็นต้นเหตุของความดันโลหิตสูง คุณภาพในการทำงานของสมองเสื่อมลง ทำให้ลืมสิ่งต่าง ๆ ได้ง่าย คิดช้ากว่าวัยหนุ่มสาว ผู้สูงอายุที่อยู่ในวัยชราที่ยังใช้ร่างกายทำงาน เช่น ออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ ใช้สมองอยู่บ่อย ๆ ตามสมควร ร่างกายและสมองจะเสื่อมช้าลง ส่วนผู้ที่ไม่ค่อยได้ใช้สมองและไม่ค่อยออกกำลังกาย มักจะเกิดโรคสมองเสื่อมประเภทหลง ๆ ลืม ๆ ตั้งแต่ระดับอ่อนจนถึงระดับรุนแรง⁴⁰ การเปลี่ยนแปลงทางชีววิทยาของผู้สูงอายุเนื่องมาจากความชราอาจก่อให้เกิดความผิดปกติของร่างกายได้ เช่น ความเสื่อมของระบบประสาท (neurodegenerative) อาจก่อให้เกิดความผิดปกติทางสมอง (cognitive impairment) อาจมีความผิดปกติเพียงเล็กน้อยหรืออาจผิดปกติจนถึงขั้นภาวะสมองเสื่อม (dementia)⁴¹

การเปลี่ยนแปลงทางสรีรวิทยาของระบบต่าง ๆ ในวัยสูงอายุมักก่อให้เกิดปัญหาตามมา ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางร่างกาย ทางจิตและทางสังคม ดังนั้น การศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุ ดังต่อไปนี้

2.1.3.1 ปัญหาทางร่างกาย

ปัญหาทางร่างกาย เป็นปัญหาทางด้านสรีระที่เปลี่ยนแปลงไปเมื่อมีอายุมากขึ้น รวมถึงปัญหาด้านสุขภาพ ความทุพพลภาพ และโรคภัยไข้เจ็บ ปัญหาที่พบได้บ่อยแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มโรคทั่วไป เช่น เบาหวาน ความดันโลหิต หัวใจ ซึ่งเกิดได้กับคนทุกวัย และกลุ่มที่สองคือ กลุ่มอาการที่เกิดเฉพาะกับผู้สูงอายุ คือ เกิดจากความชราภาพของร่างกาย หรือเป็นผลข้างเคียงจากโรคมารุมเร้า โดยกลุ่มอาการที่เป็นปัญหาหรือที่พบบ่อยในผู้สูงอายุ⁴² ได้แก่

⁴⁰ ศรีเรือน แก้วกังวาล, *อ่วงแล้ว เชิงอรรถที่ 37*, น.552-554.

⁴¹ วีรศักดิ์ เมืองไพศาล, “เกณฑ์ในการวินิจฉัยภาวะสมองเสื่อม,” ภาควิชาเวชศาสตร์ป้องกันและสังคม คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล, สืบค้นเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2563, จาก https://www.si.mahidol.ac.th/project/geriatrics/network_title1_2.html#

⁴² นิราศศิริ โรจนธรรมกุล, *อ่วงแล้ว เชิงอรรถที่ 25*, น.45-53 และดู David R. Snyder, *infra note 44*, pp.22-49.

(1) ระบบประสาทและประสาทสัมผัส (Nervous System and Special Senses)

ระบบประสาท (Nervous System) เซลล์สมองและเซลล์ประสาทมีจำนวนลดลงเรื่อย ๆ ทำให้น้ำหนักสมองลดลง ขนาดสมองลดลง และมีน้ำหล่อเลี้ยงสมองเพิ่มขึ้น ประสิทธิภาพการทำงานของสมองและประสาทอัตโนมัติลดลง ความเร็วในการส่งสัญญาณประสาท (conduction velocity) ลดลงเป็นเหตุให้ความไวและความรู้สึกตอบสนองต่อปฏิกิริยาต่าง ๆ ลดลง การเคลื่อนไหวและความคิดเชิงซ้ำ

สารสื่อสัญญาณประสาท (neurotransmitters) ในผู้สูงอายุมีระดับเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นเหตุให้ผู้สูงอายุเกิดอาการซึมเศร้า (Depression) ได้มากขึ้น และเป็นสาเหตุการฆ่าตัวตายที่สำคัญที่สุดและการลดระดับของโดปามีน (Dopamine) และสารต้นตอของเอพิเนฟริน (Epinephrine) ตัวอื่น ๆ ในสมองส่วนกลางของผู้สูงอายุ ยังมีผลทำให้ผู้สูงอายุเกิดโรคพาร์กินสัน (Parkinson) เพิ่มขึ้นตามอายุด้วย

ความจำเสื่อม โดยเฉพาะเรื่องราวใหม่ ๆ (Recent memory) เพราะความสามารถในการเก็บข้อมูลลง แต่มีความสามารถจำเรื่องราวเก่า ๆ ในอดีต (Remote memory) ได้ดี ความสามารถในการเรียนรู้เรื่องใหม่ ๆ ลดลง ต้องอาศัยเวลานานขึ้นและต้องเป็นเรื่องที่สนใจด้วย ความคิดเห็นคงที่ การวิเคราะห์ และการคำนวณในด้านต่าง ๆ เสื่อมลง แต่ยังสามารถทำงานที่เคยมีประสบการณ์มาแล้วได้ดีและประสบผลสำเร็จได้ ความกระตือรือร้นลดลง การไหลเวียนเลือดและการใช้ออกซิเจนของสมองลดลงอย่างมาก ซึ่งอาจมีสาเหตุจากภาวะหลอดเลือดแข็งตัวมากขึ้นตามอายุ ทำให้สมองได้รับเลือดไปเลี้ยงน้อยลงหรือขาดเลือด จึงเกิดอาการหน้ามืดเป็นลม และเกิดภาวะเนื้อสมองตาย⁴³

ภาวะสมองเสื่อมในผู้สูงอายุ (Dementia) หมายถึง ความบกพร่องในการทำหน้าที่ทางปัญญาที่มีผลกระทบต่อสิ่งต่อไปนี้คือ ความจำ (memory) อารมณ์/บุคลิกภาพ (emotion/personality) มิตินามองเห็น (visual-spatial skills) ภาษา (language) ความรู้ความเข้าใจ (cognition) การคำนวณ (calculation) ความฉลาด (intelligence) และการตัดสินใจ (judgment) โดยโรคความจำเสื่อมที่พบมากที่สุด คือ อัลไซเมอร์ (Alzheimer's disease)⁴⁴

⁴³ นิราศศิริ โจรนธรรมกุล, *เพ็ญอ่วง*, น.47.

⁴⁴ David R. Snyder, *Elder Crimes, Elder Justice*, (Massachusetts : Jones and Bartlett Learning, 2014), p.31.

ความจำเสื่อมเป็นกลุ่มอาการที่เกิดจากความผิดปกติในการทำงานของสมองในส่วนของเปลือกสมอง เป็นความถดถอยในการทำงานของสมอง เกิดจากการสูญเสียเซลล์สมอง โดยเริ่มจากส่วนใดส่วนหนึ่งแล้วจึงลุกลามไปยังสมองส่วนอื่น ๆ โรคอัลไซเมอร์ (alzheimer's disease) เป็นภาวะสมองเสื่อม (dementia) ชนิดหนึ่ง เกิดจากความเสื่อมของสมองส่วนที่ทำหน้าที่จดจำข้อมูลต่าง ๆ เป็นผลให้ผู้ป่วยทำอะไรไม่ได้⁴⁵ ทำให้มีอาการสับสนและสูญเสียความทรงจำหลงลืม หรือคิดช้าลง และก่อให้เกิดความบกพร่องด้านความจำสิ่งใหม่ ทำให้พูดทวนเรื่องเก่า พูดซ้ำในคำถามเดิม บกพร่องด้านการรับรู้หรือเรียนรู้สิ่งใหม่ การเรียนรู้ลดลง ขาดสมาธิ ไม่สามารถตัดสินใจได้ บกพร่องในการประกอบกิจกรรมที่ซับซ้อน หลายขั้นตอน บกพร่องในการตัดสินใจแก้ปัญหา บกพร่องในการใช้ภาษา บกพร่องในการประกอบกิจกรรมที่เคยทำได้มาก่อน รวมทั้งการประกอบกิจวัตรประจำวันด้วยตนเองบกพร่อง การสั่งการของสมองเสื่อมลงเรื่อย ๆ ส่งผลทำให้ความสามารถของบุคคลลดลง มีความบกพร่องด้านความจำ การเรียนรู้ และเริ่มมีพฤติกรรมและบุคลิกภาพเปลี่ยนไปจนส่งผลกระทบต่อกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ในทางการแพทย์ผู้ป่วยโรคอัลไซเมอร์อาจมีภาวะซึมเศร้า (depression) ได้⁴⁶

นอกจากนี้ยังมีภาวะการสูญเสียความจำและความบกพร่องทางสติปัญญา (Memory Loss and Cognitive Impairment) คำว่า การสูญเสียความจำและความบกพร่องทางสติปัญญามักใช้แทนกันได้ แต่สะท้อนถึงระดับความบกพร่องของสมองที่แตกต่างกัน ความจำหมายถึง ความสามารถในการดึงหรือเรียกคืนข้อมูล ในขณะที่ความรู้ความเข้าใจ (Cognition) หมายถึง ทักษะการคิดทั้งหมด ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวข้องกับความจำ การดำเนินการ และการรับรู้ ลักษณะรูปร่าง การสร้างและความเข้าใจภาษา สมาธิและความสนใจ ส่วนความบกพร่องทางสติปัญญา (Cognitive impairment) เป็นความบกพร่องในด้านความรู้ความเข้าใจเพียงอย่างเดียวหรือหลายอย่าง ซึ่งอาจเป็นความบกพร่องทางสติปัญญาในระดับไม่รุนแรง (Mild Cognitive Impairment)⁴⁷

⁴⁵ มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทยร่วมกับโครงการประเมินเทคโนโลยีและนโยบายด้านสุขภาพ, “ยากันลืม คู่มือป้องกันโรคสมองเสื่อมในผู้สูงอายุ,” สืบค้นเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2563, จาก <https://bit.ly/3erAn5Y>

⁴⁶ เฟื่องอ้าง.

⁴⁷ Amy Caeney, Elder Abuse: Forensic, Legal and Medical Aspect, (Cambridge : Stacy Masucci, 2020), p.58.

ระบบประสาทสัมผัส (Special Senses) ได้แก่ สายตา การได้ยิน การรับกลิ่นและการรับรส และการสัมผัสและการรับรู้ความรู้สึก กล่าวคือ การมองเห็นของผู้สูงอายุลดลง ปฏิกริยาตอบสนองของม่านตาต่อแสงลดลง ทำให้การปรับตัวสำหรับการมองเห็นในสถานการณ์ต่าง ๆ ไม่ดี ความสามารถในการมองเห็นลดลง สำหรับการได้ยิน ผู้สูงอายุจะมีความสามารถในการรับเสียงที่แย่ง มักมีอาการหูอื้อหรือหูตึง ทำให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตในการสื่อสารกับผู้อื่นน้อยลง โดยไม่รู้ตัว ผู้สูงอายุที่หูตึงพบได้ถึง 1 ใน 3 ของคนที่มีอายุ 65 – 74 ปี พบในผู้ชายมากกว่าผู้หญิง เยื่อแก้วหูและอวัยวะในหูชั้นกลางแข็งตัวมากขึ้นทำให้มีความบกพร่องทางการได้ยินระดับเสียงสูงมากกว่าระดับเสียงต่ำ การสื่อสารกับผู้สูงอายุจึงไม่ควรตะโกนแต่ควรพูดด้วยเสียงทุ้ม หรือให้ผู้สูงอายุใช้เครื่องช่วยฟัง ส่วนการรับกลิ่นและการรับรส ผู้สูงอายุมีความสามารถในการรับกลิ่นลดลง เพราะมีการเสื่อมของเยื่อบุโพรงจมูก จึงทำให้การแยกแยะกลิ่นต่าง ๆ ลดลง หรือไม่ได้กลิ่นก๊าซรั่วหรือกลิ่นไฟไหม้ที่อาจก่อให้เกิดอันตรายได้ และการรับรสเปลี่ยนไป เนื่องจากต่อมรับรสมีจำนวนลดลง พบว่าประมาณ 2 ใน 3 ของต่อมรับรสจะตายเมื่ออายุ 70 ปี และส่วนที่เหลือจะฝ่อลีบลงจึงทำหน้าที่ได้ลดลง ในขณะที่การสัมผัสและการรับรู้ความรู้สึก การตอบสนองต่ออุณหภูมิและแรงดันลดลง ระบบการไหลเวียนของเลือดและระบบประสาท ระบบต่อมไร้ท่อ เปลี่ยนแปลงไป ทำให้การรับรู้สัมผัสลดลง

(2) ระบบผิวหนัง

การเปลี่ยนแปลงของระบบผิวหนัง ได้รับอิทธิพลมาจากพันธุกรรม ภาวะสุขภาพ อาหาร กิจกรรม และสิ่งที่มาสัมผัสกับผิวหนัง การเปลี่ยนแปลงทางผิวหนังของผู้สูงอายุ เช่น ผิวหนังแห้ง ผิวหนังเป็นรอยย่น ขับ ผื่น ก้อนเนื้อเล็ก ๆ บริเวณคอ เปลือกตา หูดหรือผิวหนังส่วนนอกแข็งกระด้างอย่างผิดปกติ ผิวหนังเป็นจุด เนื้องอกเส้นโลหิตฝอย ตุ่มคล้ำบนผิวหนัง และอาจเกิดจากการเป็นโรค เช่น ผิวหนังอักเสบ การติดเชื้อรา งูสวัด มะเร็งของเซลล์เยื่อบุผิว มะเร็งของเซลล์แควมัส

(3) ระบบกล้ามเนื้อและกระดูก (Musculoskeletal System)

ผู้ที่อายุหลัง 40 ปี อัตราการเสื่อมของกระดูกจะมากกว่าอัตราการสร้าง ทั้งในเพศหญิงและเพศชาย เซลล์กระดูกลดลง แคลเซียมมีการสลายออกจากกระดูกมากขึ้น ทำให้กระดูกเปราะและหักง่ายแม้ว่าจะไม่ได้รับอุบัติเหตุ ภาวะกระดูกพรุน คือ ภาวะที่เนื้อกระดูกมีความหนาแน่นลดลง ทำให้โครงสร้างของกระดูกไม่แข็งแรง ไม่สามารถรับน้ำหนักแรงกดได้ ภาวะนี้จะดำเนินแบบค่อยเป็นค่อยไป ทำให้ความหนาแน่นของเนื้อกระดูกลดน้อยลงเรื่อย ๆ กระดูกจะบางลงเป็นรูพรุน จึงเสี่ยงต่อการหักได้ง่าย และหากเกิดภาวะกระดูกหักจะรักษาให้หายได้ยาก ซึ่งจะมีผลต่อสุขภาพและนำไปสู่การเสียชีวิตได้ในที่สุด โรคที่เกิดจากความผิดปกติของกระดูก คือ

ข้อเสื่อมจะทำให้กระดูกอ่อน ผิวข้อบางลง สูญเสียการทำหน้าที่ ทำให้การกระจายแรงที่ข้อเสียไป กระดูกจะเสียดสีกันขณะเคลื่อนไหวผ่านกัน จึงเกิดเสียงเวลาเคลื่อนไหว โดยที่อาจมีอาการปวด ข้อฝืด ข้อบวมหรือโตขึ้น การอักเสบของข้อ ข้อผิดรูปหรือพิการ รวมทั้งอาการชาหรือมีการทำงานของเส้นประสาทผิดปกติ นอกจากนั้น แคลเซียมที่สลายออกจากกระดูกมักไปเกาะบริเวณกระดูกอ่อน ในอวัยวะต่าง ๆ เช่น ที่กระดูกอ่อนขาโครง เป็นสาเหตุให้ทรวงอกเคลื่อนไหวน้อยลง การหายใจลำบากขึ้น ต้องอาศัยการทำงานของกระบังลมมากขึ้น หรือแคลเซียมอาจไปเกาะที่เนื้อเยื่ออื่น ๆ เช่น ผนังหลอดเลือด ทำให้ความยืดหยุ่นของผนังหลอดเลือดลดลง

(4) ระบบหัวใจและหลอดเลือด

ผู้สูงอายุโดยทั่วไปลักษณะโครงสร้างและขนาดของหัวใจอาจไม่เปลี่ยนแปลง แต่กล้ามเนื้อหัวใจจะฝ่อลีบ มีเนื้อเยื่อ ไขมัน และสารไลโปฟัสซิน (Lipofuscin) มาสะสมภายในเซลล์มากขึ้น ความแข็งแรงของกล้ามเนื้อหัวใจลดลง ประสิทธิภาพการทำงานของหัวใจลดลง อัตราการเต้นของหัวใจลดลงและกล้ามเนื้อหัวใจมีความไวต่อสิ่งเร้าลดลง ในภาวะเครียด อัตราการเต้นของหัวใจเพิ่มขึ้น ผู้สูงอายุมักเกิดภาวะหัวใจวายได้ง่าย รวมทั้งมีโอกาสเกิดภาวะหัวใจเต้นผิดจังหวะ หลอดเลือดเสื่อมมากขึ้น ผนังหลอดเลือดมีความยืดหยุ่นน้อยลง ความต้านทานของหลอดเลือดเพิ่มมากขึ้น ทำให้ความดันภายในหลอดเลือดเพิ่มมากขึ้น เลือดไปเลี้ยงอวัยวะต่าง ๆ ลดลง พบมากบริเวณสมอง หัวใจและไต ทำให้อวัยวะเหล่านี้ทำงานลดลง จึงเกิดการเสื่อมและตายในที่สุด ระบบภูมิคุ้มกันของร่างกายทำงานลดลง ทำให้เกิดการติดเชื้อได้ง่าย ผู้สูงอายุจึงมีโอกาสเสี่ยงในการติดเชื้อและโรคอื่นเพิ่มสูงขึ้น โรคหัวใจและหลอดเลือด (Cardiovascular Disease) เป็นสาเหตุส่วนใหญ่ของภาวะการเจ็บป่วยและการเสียชีวิตของผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป ส่วนโรคหลอดเลือดสมอง (Stroke) เป็นโรคที่เป็นจุดเริ่มต้นทางระบบประสาทที่พบมากในผู้สูงอายุและนำไปสู่สาเหตุของการเสียชีวิต ความเสี่ยงของโรคนี้จะมีมากขึ้นเป็นสองเท่าในผู้ที่มีอายุ 55 ปีขึ้นไป โดยปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดโรคนี้ ได้แก่ ความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ การสูบบุหรี่ เบาหวาน และไขมัน

(5) ระบบทางเดินหายใจ

ความยืดหยุ่นของเนื้อปอดลดลง ความแข็งแรงของกล้ามเนื้อที่ช่วยในการหายใจลดลง ผนังทรวงอกแข็งขึ้นจึงขยายตัวได้น้อยลง เยื่อหุ้มปอดแห้ง การขยายและการหดตัวของปอดลดลง ทำให้เกิดอาการหายใจได้ลำบากได้ง่าย

(6) ระบบทางเดินอาหาร

ปัญหาสุขภาพช่องปากและฟัน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีปัญหาสุขภาพช่องปากและฟัน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีฟัน ต้องใส่ฟันปลอม ทำให้การเคี้ยวอาหารไม่สะดวก ต่อมาน้ำลายทำงานลดลง ทำให้เกิดภาวะขาดน้ำลาย การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีผลให้ผู้สูงอายุ

มีการบดเคี้ยวอาหารในปากเป็นไปไม่ได้หรือไม่ดี ซึ่งอาจเป็นสาเหตุทำให้รับประทานเนื้อสัตว์ ผัก และผลไม้ลดลง และไม่ชอบการรับประทานอาหารที่ต้องเคี้ยวมาก ๆ ทำให้เกิดภาวะขาดอาหารได้ การทำงานของกระเพาะอาหารลดลง เนื่องจากการทำงานของกล้ามเนื้อในกระเพาะอาหารลดลง ขนาดและน้ำหนักของตับลดลง ประสิทธิภาพการทำลายพิษของตับลดลง

(7) ระบบทางเดินปัสสาวะและระบบสืบพันธุ์

ผู้สูงอายุจะมีขนาดของกระเพาะปัสสาวะลดลง ความจุของกระเพาะปัสสาวะลดลง ผู้สูงอายุจึงถ่ายปัสสาวะบ่อย กล้ามเนื้อของกระเพาะปัสสาวะมีกำลังการบีบตัวลดลง ตัวกระตุ้นในกระเพาะปัสสาวะทำงานลดลง ดังนั้น หลังถ่ายปัสสาวะจึงมีปริมาณปัสสาวะค้างในกระเพาะปัสสาวะเพิ่มขึ้น ทำให้ต้องถ่ายปัสสาวะบ่อยขึ้น กระเพาะปัสสาวะหย่อน ทำให้เกิดภาวะกลั้นปัสสาวะไม่ได้ การกลั้นปัสสาวะไม่อยู่ในผู้สูงอายุ หมายถึง การสูญเสียการควบคุมการขับถ่ายปัสสาวะทั้งด้านจำนวนและความบ่อยของการขับถ่ายปัสสาวะ หรืออาจหมายถึงภาวะที่สูญเสียความสามารถในการควบคุมการขับถ่ายปัสสาวะ ทำให้มีปัสสาวะเล็ด การที่พบว่ามีปัสสาวะไหลราดออกมาโดยปราศจากการควบคุม ทำให้เกิดปัญหาในการเข้าสังคม และการดูแลสุขภาพส่วนตัว ส่วนระบบสืบพันธุ์ ปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุชาย ได้แก่ ต่อมลูกหมากโต ทำให้มีการถ่ายปัสสาวะกะปริดกะปรอย หรือถ่ายปัสสาวะเป็นเล็ด หรือถ่ายปัสสาวะไม่หมด

(8) ระบบต่อมไร้ท่อ

น้ำหนักต่อมใต้สมองลดลง มีเนื้อเยื่อพังผืดเข้ามาแทนที่มากขึ้น การไหลเวียนเลือดที่ต่อมใต้สมองลดลง การผลิตฮอร์โมนต่าง ๆ ลดลง

(9) ภาวะขาดสารอาหาร (Malnutrition) เป็นภาวะที่ร่างกายได้รับสารอาหารที่ไม่ครบถ้วน ไม่ว่าจะเป็นวิตามิน แร่ธาตุ และสารอาหารอื่นที่มีความจำเป็นต่อการทำงานของเนื้อเยื่อและอวัยวะต่าง ๆ⁴⁸

(10) การหกล้มในผู้สูงอายุ หมายถึง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วมีผลให้บุคคลนั้นลงไปอยู่ที่พื้นหรือระดับที่หลังต่ำลงโดยไม่ตั้งใจ การลื่นเซ สะดุด รวมถึงอาการหลุดตัวลงสัมผัสกับพื้น และต้องเกิดอาการบาดเจ็บด้วย

(11) โรคนอนไม่หลับ หมายถึง อาการนอนไม่หลับหรือหลับลำบาก หรือหลับไม่สนิท ถ้าประสบปัญหาจากโรคนอนไม่หลับในเวลากลางคืน จะมีผลกระทบในช่วงกลางวัน ทำให้รู้สึกอ่อนเพลียในระหว่างวัน

⁴⁸ David R. Snyder, *supra* note 44, p.34.

2.1.3.2 ปัญหาทางจิต

ปัญหาทางจิต เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับสมอง ในเรื่องการเรียนรู้ ความจำ สติปัญญา ความสามารถทางด้านสมอง ดังนี้

การเรียนรู้ (Learning) ของผู้สูงอายุจะเริ่มลดลงเมื่ออายุ 40 – 50 ปี และจะลดลงมากขึ้นเมื่ออายุ 70 ปีขึ้นไป ขึ้นอยู่กับสภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุ สติปัญญา ระดับการศึกษา และแรงจูงใจ การเรียนรู้ของผู้สูงอายุลดลงและต้องใช้เวลาในการเรียนรู้⁴⁹

ความจำ (Memory) ผู้สูงอายุมีความจำเรื่องราวในอดีตได้ดี และมีความจำเกี่ยวกับสิ่งใหม่ ๆ ลดลง

สติปัญญา (Intelligence) ในวัยสูงอายุสติปัญญาจะเสื่อมถอย เชื่องช้า ต้องใช้เวลาในการคิดวิเคราะห์บทนวนานกว่าจะตัดสินใจได้ การตอบโต้ทางความคิดไม่ฉับพลันทันที แต่มีเหตุผลและประสบการณ์เป็นข้อมูลพื้นฐานในการคิดและตัดสินใจ

ความสามารถในการใช้เหตุผล (Inductive reasoning) เสื่อมเร็วกว่าความสามารถในการคำนวณบวกลบตัวเลข ความสามารถในการคิดอิสระลดลง ต้องอาศัยผู้อื่นช่วยในการตัดสินใจ ความสามารถในการรับรู้ข้อมูล (Competence) และความสามารถในการนำความรู้ไปปฏิบัติ (Performance) ลดลง เนื่องจากสมองทำงานลดลง ความตั้งใจลดลง การตอบสนองช้าลง

การเปลี่ยนแปลงด้านจิตใจและอารมณ์ในผู้สูงอายุ ส่วนหนึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและสังคม เพราะความเสื่อมของอวัยวะต่าง ๆ ทำให้สภาพจิตใจของผู้สูงอายุหดหู่ วิตกกังวล ซึมเศร้า และขาดความกระตือรือร้น เป็นอุปสรรคต่อการติดต่อกับบุคคล การปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ รวมทั้งทำให้เกิดปัญหาสุขภาพ⁵⁰ นอกจากนี้ ภาวะซึมเศร้าเป็นภาวะที่พบได้บ่อยในผู้สูงอายุ ผู้ป่วยอาจมาพบแพทย์ด้วยปัญหาความจำ โดยทั่วไปผู้ป่วยมักมีความผิดปกติในการนอน เบื่ออาหาร อ่อนเพลีย รู้สึกตัวเองไม่มีคุณค่าหรือรู้สึกผิด คิดถึงเรื่องการเสียชีวิต หรืออาจมีความคิดจะฆ่าตัวตายได้⁵¹

นอกจากความเจ็บป่วยและความเสื่อมของร่างกายที่เกิดขึ้นแล้ว ผู้สูงอายุที่สูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก เช่น คู่สมรส เพื่อน บุคคลในครอบครัว บุตรหลาน ล้วนเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความเครียด และนำไปสู่การเกิดโรคต่าง ๆ ตามมาอีกด้วย และทำให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึกที่

⁴⁹ นิราศศิริ โรจนธรรมกุล, *อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 25*, น.57.

⁵⁰ เพ็งอ่าง, น.59.

⁵¹ วีรศักดิ์ เมืองไพศาล, *อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 41*.

อ่อนไหวกว่าคนวัยอื่น ๆ สิ่งเหล่านี้หากผู้สูงอายุไม่สามารถปรับตัวได้ อาจก่อให้เกิดภาวะเครียดตามมา และนำไปสู่การเกิดโรคต่าง ๆ ตามมาอีกด้วย

2.1.3.3 ปัญหาทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมในวัยสูงอายุ คือ การปฏิสัมพันธ์กับสังคมจะเริ่มลดลง เนื่องจากภาระหน้าที่และบทบาทในสังคมที่น้อยลง ทำให้ผู้สูงอายุมีความยากลำบากในการปรับตัวจนก่อให้เกิดการเจ็บป่วยทางกายและจิตตามมา การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นในผู้สูงอายุมีดังนี้

(1) การเปลี่ยนรูปแบบของสังคม ปัจจุบันสังคมไทยเป็นครอบครัวขนาดเล็ก มีลักษณะการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันลดน้อยลง ทำให้ผู้สูงอายุขาดความสำคัญ ขาดการยอมรับและการเอาใจใส่จากบุตรหลาน ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกโดดเดี่ยว และถูกทอดทิ้ง

(2) การเปลี่ยนสถานภาพทางสังคม เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุบทบาทที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่การงานและในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป ผู้สูงอายุที่เคยเป็นหัวหน้าครอบครัวกลายเป็นผู้รับมากกว่าผู้ให้ ทำให้ผู้สูงอายุสูญเสียอำนาจและบทบาททางสังคมและรู้สึกว่าตนเองหมดความสำคัญ

(3) ความคับข้องใจทางสังคม การปลดเกษียณหรือยุติภารกิจต่าง ๆ ที่เคยปฏิบัติมีผลกระทบต่อสภาพจิตใจของผู้สูงอายุอย่างมาก เพราะผู้สูงอายุเป็นวัยที่ต้องการการยอมรับจากบุคคลรอบข้างหรือสังคมมากขึ้น ในขณะที่บทบาทในการทำงานลดน้อยลง

(4) การลดความสัมพันธ์กับชุมชน บทบาทหน้าที่ของผู้สูงอายุที่มีต่อชุมชนจะลดน้อยลงหรือเปลี่ยนแปลงไป รวมถึงลดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบและงานที่ต้องใช้ความรวดเร็วและแม่นยำลง ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความเครียด ขาดความเชื่อมั่น และไม่กล้าแสดงออก จนต้องเปลี่ยนไปสู่สภาพสังคมกลุ่มใหม่

2.2 ผู้สูงอายุกับการดำเนินชีวิต

ผู้สูงอายุที่ต้องเข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในฐานะผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้น อาจเกิดจากเหตุปัจจัยที่แตกต่างกัน และเมื่อเข้ามาสู่การดำเนินคดีทางอาญาแล้ว ผู้สูงอายุอาจมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย จิตใจและสังคมที่แตกต่างจากวัยอื่น ๆ จึงอาจเกิดปัญหาตามมาได้ จึงควรศึกษาทฤษฎีเกี่ยวกับการกระทำความผิดของผู้สูงอายุและปัญหาการเปลี่ยนแปลงในผู้สูงอายุกับการบังคับใช้กฎหมาย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.2.1 ทฤษฎีเกี่ยวกับการกระทำความผิดของผู้สูงอายุ

การที่ผู้สูงอายุกระทำความผิดนั้น อาจเกิดจากหลายสาเหตุ เช่น ผู้สูงอายุที่ล้มป่วยเพราะความหิวโหย การทำร้ายร่างกายอันเกิดจากการทะเลาะเบาะแว้งที่ไม่รุนแรง หรือ สุขภาพจิต (mental health) ผู้สูงอายุบางคนอาจไม่สามารถควบคุมอารมณ์ของตนหรือกระทำเกินขอบเขต และอาจนำมาสู่การทำร้ายร่างกายสมาชิกในครอบครัว ผู้ดูแลหรือเพื่อนของตน ในบางกรณีการที่สังคมเปลี่ยนไปหรือบรรทัดฐานของสังคมเปลี่ยนไปทำให้มีกฎหมายบางอย่างหรือกฎระเบียบบางอย่างเพิ่มเติมขึ้นมา ในขณะที่ผู้สูงอายุอาจจะไม่ทราบว่ากฎหมายมีการเปลี่ยนแปลง และอาจเป็นเหตุให้กระทำการที่เป็นการละเมิดกฎหมายได้⁵² นอกจากนี้ผู้สูงอายุบางคนอาจกระทำความผิดซ้ำ เพียงเพื่อตนจะได้กลับไปอยู่ในเรือนจำ ซึ่งเป็นที่ที่ตนเองรู้สึกปลอดภัย มีอาหารให้รับประทานและมีเพื่อนร่วมเรือนจำ⁵³ โดยประเภทของการกระทำความผิดของผู้สูงอายุมีได้หลากหลาย เช่น เมา (drunkenness) ลักขโมย (larceny-theft) ยักยอก (fraud) การพนัน (gambling) ก่อความไม่สงบ (disturbing the peace) การล่วงละเมิดทางเพศ (sexual offense)⁵⁴ ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

2.2.1.1 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory)⁵⁵

มนุษย์สามารถเรียนรู้ได้โดยผ่านการสังเกต พฤติกรรมอาชญากรรมรูปแบบหนึ่งก็คือ พฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ของบุคคลในชีวิตจริง พฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากการเรียนรู้ โดยมนุษย์ได้เรียนรู้แนวความคิดจากการคบหาสมาคมกับบุคคลอื่น และแนวความคิดนี้เองก็ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมของบุคคลนั้น

ซัทเธอร์แลนด์ (Sutherland) เป็นผู้ที่เสนอแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ที่เกี่ยวกับพฤติกรรมของอาชญากรรม กล่าวคือ พฤติกรรมอาชญากรรมเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ พฤติกรรมอาชญากรรมจากบุคคลใกล้ชิด โดยการติดต่อสื่อสารกันไม่ว่าจะเป็นทางวาจาหรือลักษณะท่าทาง แต่ลำพังเฉพาะการเรียนรู้พฤติกรรมอาชญากรรมไม่เพียงพอทำให้บุคคลไปประกอบ

⁵² Rory Field, “The Elderly and Crime in England and Wales,” In Perspectives on Elderly Crime and Victimization, Peter C. Kratcoski and Edelbacher Maximilian (eds), (Cham : Springer, 2018), p.65.

⁵³ Steele Stacey, *supra* note 21, p.225

⁵⁴ Peter C. Kratcoski and Edelbacher Maximilian, *supra* note 13, p.59.

⁵⁵ พรชัย ชันดี, ธัชชัย ปิตะนีละบุตร และอัศวิน วัฒนวิบูลย์, ทฤษฎีและงานวิจัยทางอาชญาวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : บุ๊คเน็ต, 2543), น.138 – 152.

อาชญากรรมได้ บุคคลดังกล่าวจะต้องผ่านกระบวนการตัดสินใจที่เห็นชอบด้วยกับพฤติกรรมที่ละเมิดกฎหมายมากกว่าความเห็นด้วยกับพฤติกรรมถูกกฎหมาย อันเกิดจากวัฒนธรรมและค่านิยมที่มากับกระบวนการในการเรียนรู้พฤติกรรมผิดกฎหมาย

ทฤษฎีของซัทเธอร์แลนด์ มีองค์ประกอบสำคัญ 2 ประการ คือ องค์ประกอบแรก เป็นองค์ประกอบด้านเนื้อหาหรือสาระสำคัญของสิ่งที่ถูกเรียนรู้ (Content of What is Learned) ซึ่งหมายรวมถึง เทคนิคพิเศษในการประกอบอาชญากรรม แรงจูงใจที่เหมาะสม แรงกระตุ้น การอธิบายด้วยหลักเหตุผล ทศนคติ และการทำบุคคลคล้อยตามหรือเห็นด้วยกับการฝ่าฝืนกฎหมาย ส่วนองค์ประกอบที่สองของการเรียนรู้ คือ กระบวนการที่การเรียนรู้ได้เกิดขึ้น (Process by which the Learning takes place) โดยการเรียนรู้จะเกิดขึ้นจากการคบหาสมาคมกับกลุ่มบุคคลที่ใกล้ชิด ซึ่งอาจจะไม่ใช่แค่การเรียนรู้ที่เกิดจากความใกล้ชิดเท่านั้น บุคคลอาจเข้าสู่หรือผ่านกระบวนการเรียนรู้ได้ หากได้มีโอกาสคบหาสมาคมกับต้นกำเนิดของพฤติกรรมอาชญากรรม

ต่อมาเอเคอร์ (Akers) ได้พัฒนาทฤษฎีการเรียนรู้จากหลักการสำคัญในทฤษฎีการคบหาสมาคมที่แตกต่างของซัทเธอร์แลนด์ โดยมีหลักการสำคัญ คือ “พฤติกรรมเบี่ยงเบนเป็นผลมาจากกระบวนการเรียนรู้โดยผ่านทางความใกล้ชิดหรือทางการเลียนแบบพฤติกรรมของบุคคล” โดยทฤษฎีการเรียนรู้นั้น พฤติกรรมอาชญากรรมแรกเริ่มเกิดจากการเลียนแบบไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อม หลังจากนั้นบุคคลจะประกอบอาชญากรรมต่อไปหรือไม่ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน กล่าวคือ การได้รับรางวัลหรือการลงโทษ โดยการสนับสนุนอาชญากรรมโดยตรงหรือผ่านบุคคลอื่นก็ได้ การที่บุคคลสังเกตผลของพฤติกรรมอาชญากรรมของบุคคลอื่น ก็ถือเป็นการส่งเสริมสนับสนุนพฤติกรรมอาชญากรรมของผู้สังเกตเองด้วย ดังนั้น การจะเข้าใจสาเหตุของพฤติกรรมอาชญากรรมต้องมองว่า พฤติกรรมเกิดจากการที่สภาพแวดล้อมนั้นส่งเสริมสนับสนุนหรือลงโทษบุคคลที่แสดงออกซึ่งพฤติกรรมนั้นหรือไม่ อย่างไร

2.2.1.2 ทฤษฎีสภาพไร้บรรทัดฐาน (Anomie Theory)

อีมิล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim) เป็นผู้เสนอทฤษฎีสภาพไร้บรรทัดฐาน โดยเสนอว่าการมีส่วนร่วมทางสังคม (social integration) และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (social change) เป็นปัจจัยหลักที่มีผลต่อพฤติกรรมที่เบี่ยงเบน สภาพไร้บรรทัดฐาน (anomie) คือ สภาวะของการไร้ระเบียบกฎเกณฑ์ (normlessness) โดยสังคมล้มเหลวในการใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพ⁵⁶ โดยที่ปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและเป็นเพียง

⁵⁶ Michelle Inderbitzin, Kristin A. Bates, and Randy R. Gainey, Deviance and social control: A sociological perspective, (New York : Sage Publications, 2016), p.133.

ชั่วระยะหนึ่ง หลังจากนั้น เมื่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคมเข้าสู่สภาวะปกติ สภาวะไร้กฎเกณฑ์ก็จะหมดไป⁵⁷

อีไมล์ เดอร์ไคม์ มองว่าอาชญากรรมจะเกิดในช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เช่น ในสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ มีผลทำให้การตอบสนองต่อความต้องการในเรื่องทรัพย์สินของบุคคลลดลงไปด้วย แต่ถ้าหากความต้องการของบุคคลไม่ได้ลดลงไปด้วย ย่อมก่อให้เกิดภาวะที่ไม่สมดุลระหว่างความต้องการกับการตอบสนองความต้องการและทำให้เกิดปรากฏการณ์ “anomie” เมื่อใดที่บรรทัดฐานของสังคมไม่สามารถควบคุมการกระทำของคนในสังคมได้หรือไม่ตอบสนองต่อความต้องการของสังคม ย่อมเป็นเหตุให้บุคคลฝ่าฝืนบรรทัดฐานของสังคม และนำไปสู่การกระทำความผิด⁵⁸

โรสโซ (Rosow) ใช้ทฤษฎีความกดดัน (strain theory) เป็นพื้นฐานในการจำแนกมิติของผู้สูงอายุจำนวนมากที่นำมาสู่สภาวะไร้บรรทัดฐาน (anomic state) ในมิติแรก ผู้สูงอายุที่เกษียณอายุ ขาดคู่สมรส สุขภาพไม่ดี หรือรายได้ลดลง สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่นำมาสู่ความเครียดที่ผู้สูงอายุจะต้องเผชิญ มิติที่สองคือ การขาดการเตรียมการกระบวนการทางสังคมให้กับผู้สูงอายุในบทบาทใหม่ที่ผู้สูงอายุจะต้องอยู่ในชุมชน เมื่อบทบาทการเป็นผู้สูงอายุไม่ได้นำมาใช้ในสถานการณ์ของชีวิตผู้สูงอายุเหล่านั้น มิติที่สามคือ ความรู้สึกทางด้านจิตใจในการที่มีพลังลดน้อยลง ความรู้สึกที่ไม่มีคุณค่าในสังคม และคิดว่าจะถูกกำจัดออกจากสังคม⁵⁹

2.2.1.3 ทฤษฎีความสะดวกและโอกาส (Convenience and Opportunity Theory)

ทฤษฎีโอกาส (opportunity theory) เสนอว่า ผู้กระทำความผิดจะเลือกเหยื่อบนพื้นฐานที่ว่า เหยื่อไม่สามารถต่อสู้ขัดขืนได้ รวมทั้งคาดการณ์ว่าไม่มีความเสี่ยงสูงที่จะถูกจับและได้รับโทษ⁶⁰ นั่นคือ ทฤษฎีนี้เห็นว่าผู้กระทำความผิดจะเลือกเหยื่อบนพื้นฐานของการที่ไม่ต้องใช้ความพยายามแต่มีความน่าจะเป็นที่จะได้รับสิ่งตอบแทนที่สูงกว่า รวมทั้งมีความเสี่ยงน้อยที่จะถูกจับกุม

⁵⁷ สุดสงวน สุธีสร, อาชญาวิทยา, ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 แก้ไขปรับปรุง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2558), น.77.

⁵⁸ อัจฉรียา ชูตินันท์, อาชญาวิทยาและทัณฑ์วิทยา, (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2561), น.144-146.

⁵⁹ Peter C. Kratcoski, *supra note 39*, p.10.

⁶⁰ Peter C. Kratcoski, *supra note 39*, p.11.

ความสะดวกเป็นแนวคิดที่สัมพันธ์กับประสิทธิภาพของการประหยัดเวลา หรือกล่าวได้ว่า ความสะดวกสัมพันธ์กับความเร็ว ความง่ายและความปลอดภัย รวมทั้งเป็นสิ่งที่ น่าสนใจและเข้าถึงได้ ความสะดวกเป็นสิ่งที่กระตุ้นทางเลือกของการกระทำ องค์ประกอบที่สำคัญ ของความสะดวก คือ การประหยัดเวลา ส่วนองค์ประกอบอื่น ๆ คือ การหลีกเลี่ยงสถานการณ์ที่เป็น ปัญหา ความเครียด ความท้าทาย โดยความสะดวกสามารถเป็นได้ทั้งองค์ประกอบสัมบูรณ์ (absolute construct) และองค์ประกอบสัมพัทธ์ (relative construct) กล่าวคือ องค์ประกอบ สัมบูรณ์ คือ ความสนใจที่จะก่ออาชญากรรม ในขณะที่องค์ประกอบสัมพัทธ์ คือ ความสะดวกใน การก่ออาชญากรรมมากกว่าที่จะกระทำทางเลือกอื่นที่จะต้องมีการแก้ปัญหาหรือมีความเป็นไปได้ที่ จะได้รับประโยชน์⁶¹ การมีระบบการสื่อสารที่ก้าวหน้า การใช้อินเทอร์เน็ตเป็นการเพิ่มโอกาสใน การก่ออาชญากรรมได้ เช่น อาชญากรรมทางเพศ ฉ้อโกง กรรโชก การรับซื้อของโจร รวมทั้ง อาชญากรรมอื่น ๆ ที่ไม่ต้องอาศัยการติดต่อกับเหยื่อ เป็นต้น

2.2.1.4 ทฤษฎีการถอนตัวออกจากสังคม (Disengagement Theory)

ทฤษฎีนี้มีแนวคิดที่ว่าผู้สูงอายุและสังคมจะลดบทบาทซึ่งกันและกัน เนื่องจากผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณสมบัติความสามารถลดลงและมีสุขภาพเสื่อมถอย จึงถอยถอยหรือหลีกเลี่ยง บทบาทและกิจกรรมทางสังคม เพื่อลดความตึงเครียดหรือบีบคั้น ทฤษฎีนี้ถือเป็นทฤษฎีแรกที่มี ลักษณะเป็นสหวิทยาการ (multidisciplinary theory) การที่สังคมมีการถ่ายโอนอำนาจจากผู้สูงอายุ มาสู่คนรุ่นอายุน้อยกว่า ระบบสังคมจึงมีการจัดการกับความสูงวัย ความสูงวัยจึงเป็นปัญหาที่ต้อง ยับยั้ง (slowing down) ด้วยกลไกของการแยกหรือถอยถอยออกจากสังคม (disengagement or separation from society) ดังนั้น ผู้สูงวัยจึงลดระดับการทำกิจกรรมลง และมองหาบทบาทที่เป็น ฝ่ายรับ (passive roles) มากกว่าเดิม ผู้สูงอายุจะมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นน้อยลงและจมอยู่กับตัวเอง การถอนตัวออกจากสังคมจึงเป็นพฤติกรรมปรับตัวที่ผู้สูงอายุจะดำรงไว้ซึ่งคุณค่าของตนเอง (self-worth) ด้วยการถอยถอยตัวเองออกจากบทบาทต่าง ๆ ที่เคยมี เช่น บทบาททางอาชีพ บทบาท ของการเป็นผู้ปกครอง พ่อ-แม่ เป็นต้น⁶²

⁶¹ Petter Gottschalk, Organizational Opportunity and Deviant Behavior: Convenience in White-Collar Crime, (Cheltenham : Edward Elgar Publishing, 2017), pp.5-7.

⁶² พรชัย ตระกูลวรานนท์และคณะ, รายงานการศึกษาวิจัย กระบวนการทางสังคมเพื่อกำหนดมาตรการสร้างเสริมสุขภาวะประชากรสูงวัย, (ม.ป.ท. : ม.ป.พ., 2554), น.13.

บุคคลที่มีทักษะในการก่ออาชญากรรมตั้งแต่วัยกลางคนก็อาจจะยังมีแรงจูงใจในการก่ออาชญากรรมขึ้นได้อีก เมื่อมีโอกาสมناسبةและมีความสามารถในการกระทำสิ่งที่ตนต้องการ นอกจากนี้ทฤษฎีการถอนตัวออกจากอาชีพ ความสัมพันธ์ทางสังคมและการมีส่วนร่วมในชุมชนอาจทำให้ผู้สูงอายุเองเกิดความรู้สึกขัดแย้ง เกิดความเครียดและต้องเผชิญปัญหาทางเศรษฐกิจ สิ่งเหล่านี้อาจเป็นเหตุให้ผู้สูงอายุเกิดแรงจูงใจในกระทำได้บางอย่าง เช่น การเสพยา การดื่มแอลกอฮอล์หรือพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศ เป็นต้น เมื่อกระทำจนกลายเป็นพฤติกรรมและนำมาสู่การก่ออาชญากรรมในที่สุด นอกจากนี้ ภาวะทางเศรษฐกิจอาจจะเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้สูงอายุเปิดโอกาสของตนในการก่ออาชญากรรม เช่น อาชญากรรมที่เกี่ยวกับการทุจริตหรือลักขโมย⁶³

2.2.1.5 ทฤษฎีจิตผิดปกติ (Mental Disorder Theory)

จิตผิดปกติมี 2 รูปแบบ⁶⁴ คือ

(1) จิตผิดปกติจากสมองผิดปกติ (organic disorder)

เป็นเรื่องเกี่ยวกับสรีรวิทยาโดยตรง เช่น สมองผิดปกติจากการได้รับบาดเจ็บที่ศีรษะทำให้สมองไม่รับรู้ สมองเสื่อมจากวัยชรา โรคพาร์กินสัน (Parkinson's disease) เป็นต้น ดังนั้น เป็นจิตผิดปกติที่เกี่ยวข้องกับโรคทางสมองเท่านั้น

(2) จิตผิดปกติจากระบบการทำงานของสมองผิดปกติ (functional disorder)

จิตผิดปกติจากระบบการทำงานของสมองผิดปกติ หมายถึง ระบบประสาทการรับรู้ (cognitive) การเข้าใจ (perceptual) และความจำ (memory) ไม่ได้ทำหน้าที่ที่ควรจะเป็น ทำให้เกิดอาการที่แปลกประหลาด เช่น ประสาทหลอน (psychosis) โรคจิตประสาทที่เกิดจากความขัดแย้งทางใจที่แก้ไขไม่ได้ มีความวิตกกังวล (neurosis) โดยอาการดังกล่าวไม่ได้ผิดปกติที่สมอง จึงไม่สามารถตรวจสอบได้

ดังนั้น ผู้สูงอายุเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น การทำงานของสมองเสื่อมลง อาจเกิดความผิดปกติ และอาจทำให้เกิดเป็นโรคทางจิตที่ผิดปกติตามมาได้

⁶³ Peter C. Kratcoski, *supra* note 39, p.12.

⁶⁴ สุดสงวน สุธีสร, *อ้างแล้ว* *เชิงอรรถที่* 57, น.68.

2.2.2 ปัญหาการเปลี่ยนแปลงในผู้สูงอายุกับการบังคับใช้กฎหมาย

เมื่อผู้สูงอายุมีการเปลี่ยนแปลงทางสรีรวิทยา ทางจิตวิทยาและสังคมและผู้สูงอายุจะต้องเข้ามาสู่การดำเนินคดีทางอาญาตั้งแต่ในชั้นจับกุมที่อาจต้องมีการคุมขังชั่วคราวและในชั้นพิจารณาคดี จึงทำให้อาจมีปัญหาตามมาได้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ระบบผิวหนัง (Integumentary system) การที่ผู้สูงอายุมีระบบผิวหนังที่เปลี่ยนไป กล่าวคือ สูญเสียความยืดหยุ่น ผิวหนังบางลง แห้งและบอบบางมากขึ้น ทำให้ผิวหนังมีโอกาสฉีกขาดได้ง่าย กรณีที่ผู้สูงอายุถูกจับ จึงต้องระมัดระวังในการใส่กุญแจมือ ถ้าเป็นไปได้หากต้องมีการใส่กุญแจมือ ควรใส่อยู่บนเสื้อแขนยาวหรือใส่กุญแจมือแบบหลวม ๆ และหากผู้สูงอายุต้องถูกคุมขัง จะต้องมีการมีแผ่นรองเมื่อนั่งหรือนอน นอกจากนี้ การใช้ยาบางตัวของผู้สูงอายุ เช่น ยาละลายลิ่มเลือด ก็อาจเป็นสาเหตุให้มีเลือดออกได้⁶⁵

ระบบทางเดินหายใจ (Respiratory system) หากผู้สูงอายุถูกจับกุม จะต้องระมัดระวังในเรื่องของยาที่เกี่ยวข้องกับระบบทางเดินหายใจที่ผู้ต้องหาสูงอายุต้องรับประทานหรือนำมาด้วย หรือผู้ต้องหาสูงอายุบางรายอาจจำเป็นต้องใช้ออกซิเจน นอกจากนี้ผู้สูงอายุที่มีโรคประจำตัวที่เกี่ยวข้องกับระบบทางเดินหายใจไม่ควรขนส่งโดยให้ผู้สูงอายุนอนราบ และไม่ควรใช้สเปรย์พริกไทยกับผู้สูงอายุ รวมทั้งการที่ต้องอยู่ในสถานการณ์ที่กดดัน อาจจะมีผลต่อการหายใจของผู้สูงอายุ⁶⁶

ระบบหัวใจและหลอดเลือด (Cardiovascular system) หากผู้ต้องหาสูงอายุถูกจับกุม เจ้าหน้าที่งานควรสอบถามเกี่ยวกับโรคระบบหัวใจและหลอดเลือด ซึ่งผู้ต้องหาสูงอายุที่เป็นโรคหัวใจที่จำเป็นจะต้องได้รับยา จึงต้องมียาติดตัวไปด้วย⁶⁷

ระบบประสาท (Nervous system) เมื่อมีการทำร้ายร่างกายผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุจะต้องได้รับการประเมินโดยการแพทย์ฉุกเฉิน หากผู้สูงอายุถูกทำร้ายร่างกายอาจไม่แสดงอาการในทันทีแต่อาจจะใช้เวลาเป็นชั่วโมงหรือเป็นวัน ดังนั้น ผู้สูงอายุที่ถูกทำร้ายร่างกายจึงควรได้รับการประเมินโดยการแพทย์ฉุกเฉิน⁶⁸

การเปลี่ยนแปลงการรับรู้ (Sensory change) การสูญเสียการได้ยินมักเกิดขึ้นเป็น 4 เท่าของการสูญเสียการมองเห็น เมื่อต้องทำการสอบสวนผู้สูงอายุ เจ้าหน้าที่จะต้องใช้เสียงที่ตั้ง

⁶⁵ David R. Snyder, *supra* note 44, pp.22-26.

⁶⁶ *Ibid.*, pp.26-27.

⁶⁷ *Ibid.*, pp.27-28.

⁶⁸ *Ibid.*, pp.28-29.

มาก และหากผู้สูงอายุใส่เครื่องช่วยฟัง เจ้าหน้าที่จะต้องอนุญาตให้ผู้สูงอายุใส่เครื่องช่วยฟังก่อนที่จะเริ่มถามคำให้การ⁶⁹

การที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายของผู้สูงอายุจึงนำมาสู่ข้อจำกัด คือ กระบวนการในการรับรู้และความจำ สภาพจิตใจของผู้สูงอายุจะคล้ายเด็ก และความเชื่องช้าทางกายภาพ (physical clumsiness) ที่ควบคู่กับความเชื่องช้าทางจิต (mental clumsiness) เช่น โรคสมองเสื่อม (dementia) รวมทั้งความบกพร่องทางการได้ยิน ความบกพร่องทางการมองเห็น และความบกพร่องทางความรู้ ซึ่งพนักงานสอบสวนต้องเข้าใจความผิดปกติทางจิตที่อาจเกิดขึ้นจากกระบวนการสูงอายุ ดังนั้น การสอบสวนผู้สูงอายุจึงต้องทำตามข้อกำหนดเช่นเดียวกับการสอบสวนเด็ก⁷⁰

2.3 การคุ้มครองสิทธิผู้สูงอายุในระดับสากล

ในระดับสากลมีหลักการที่ให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยซึ่งรวมถึงผู้สูงอายุทั้งที่เป็นหลักพื้นฐานและหลักในการดำเนินคดีอาญา ได้แก่ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง และสิทธิของผู้สูงอายุตามหลักการขององค์การสหประชาชาติ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

2.3.1 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ.1948 (Universal Declaration of Human Rights 1948)

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights)⁷¹ ได้ประกาศใช้เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2491 ประเทศไทยเป็นประเทศในกลุ่มแรกที่ทำให้การรับรองปฏิญญาดังกล่าว อย่างไรก็ตาม เนื่องจากปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนไม่มีฐานะเป็นกฎหมาย ในกรณีที่มีการละเมิดสิทธิมนุษยชนเกิดขึ้นจึงขาดสภาพบังคับ แต่เนื้อหาของปฏิญญาสากล

⁶⁹ Ibid., p.30.

⁷⁰ Violetta Kwiatkowska-Darul, "Particular Subjects Of Interrogation As Unceasing Challenge For Interrogators," *Jurisprudencija*, (2005), pp.77 -78.

⁷¹ United Nations, "Universal Declaration of Human Rights," Retrieved on September 9, 2019, from https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf

ถือได้ว่า เป็นมาตรฐานของสิทธิของมนุษย์ และใช้เป็นเครื่องมือชี้วัดว่าสังคมใดมีการเคารพและปฏิบัติตามหลักการสิทธิมนุษยชนหรือไม่⁷² วิทยาลัยสาธิตว่าด้วยสิทธิมนุษยชนบัญญัติหลักการที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองผู้สูงอายุในการดำเนินคดีอาญาไว้ดังนี้คือ ข้อ 2 มุ่งเน้นความเสมอภาคและห้ามการเลือกปฏิบัติ (Equality and non-discrimination) คือ การที่คนทุกคนควรได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นคน โดยที่ไม่ขึ้นอยู่กับเชื้อชาติ สีผิว เพศ อายุ ภาษา ศาสนา ฯ ข้อ 5 บุคคลใดจะถูกกระทำทรมานหรือการปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือย่ำยีศักดิ์ศรีไม่ได้ และข้อ 7 ทุกคนเสมอภาคกันตามกฎหมายและมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองของกฎหมายเท่าเทียมกัน โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใด รวมทั้งการตรวจสอบได้และใช้หลักนิติธรรม (Accountability and the rule of law) หมายถึง รัฐและองค์กรที่มีหน้าที่และมาตรการปกครองประเทศโดยใช้หลักนิติธรรม ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ และมีความเท่าเทียมกันทางกฎหมาย⁷³

การคุ้มครองบุคคลที่ถูกจับกุมและคุมขังที่บัญญัติรับรองไว้ในข้อ 9 “บุคคลใดจะถูกจับกุม กักขังหรือเนรเทศตามอำเภอใจไม่ได้” และในข้อ 10 บัญญัติรับรองถึงความเสมอภาคในการได้รับการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมและเปิดเผยจากศาลที่อิสระและไม่ลำเอียง บุคคลมีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาคดีที่เปิดเผย และการห้ามมิให้มีการบังคับใช้กฎหมายอาญาย้อนหลัง ที่บัญญัติรับรองไว้ในข้อ 11 รวมทั้งสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาอันเกิดจากการล่วงละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย ตามที่บัญญัติไว้ในข้อ 8

2.3.2 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil, and Political Rights: ICCPR)

สมัชชาใหญ่สหประชาชาติได้รับรองกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 2509 และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2519

⁷² กรมคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ, วาระแห่งชาติ: สิทธิมนุษยชนร่วมขับเคลื่อน Thailand 4.0 เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : กรมคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ, 2560), น.14-15.

⁷³ UNDP, “Indicators for Human Rights Based Approaches to Development in UNDP Programming: A Users’ Guide,” Retrieved on February 11, 2020, from <http://www.undp-aciac.org/publications/other/undp/hr/humanrights-indicators-06e.pdf>

ซึ่งกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองมีสาระสำคัญที่เกี่ยวกับผู้ต้องหาหรือจำเลย ซึ่งบัญญัติรับรองไว้โดยมุ่งเน้นความเสมอภาคและห้ามการเลือกปฏิบัติ รัฐภาคีรับรองจะเคารพและประกันสิทธิของบุคคล บุคคลที่ถูกละเมิดต้องได้รับการเยียวยา โดยบุคคลมีสิทธิเรียกร้องการเยียวยาและเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจต้องบังคับการให้การเยียวยานั้นเป็นผล (ข้อ 2) สิทธิในการมีชีวิตอยู่ (ข้อ 6) บุคคลมีเสรีภาพจากการทรมาน บุคคลจะถูกทรมานหรือได้รับการปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้ายไร้มนุษยธรรมหรือต่ำช้ามิได้ (ข้อ 7) บุคคลทุกคนมีสิทธิในเสรีภาพและความปลอดภัยของร่างกาย บุคคลจะถูกจับกุมหรือควบคุมโดยอำเภอใจมิได้ บุคคลจะถูกกีดรอนเสรีภาพของตนมิได้ ยกเว้นโดยเหตุและโดยเป็นไปตามกระบวนการที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย กล่าวคือ หากมีการจับกุมบุคคลใด บุคคลนั้นย่อมต้องได้รับแจ้งถึงเหตุผลในการจับกุมและข้อหาที่ถูกจับกุม และจะต้องถูกนำตัวไปศาลหรือเจ้าหน้าที่อื่นที่มีอำนาจตามกฎหมายที่จะใช้อำนาจทางตุลาการ และต้องมีสิทธิได้รับการพิจารณาคดีภายในเวลาอันสมควรหรือได้รับการปล่อยตัวไป รวมทั้งหากบุคคลนั้นถูกจับกุมหรือถูกควบคุมโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายย่อมมีสิทธิได้รับค่าสินไหมทดแทน (ข้อ 9)

ในส่วนของการพิจารณาคดีอาญานั้น ในข้อ 14⁷⁴ วางหลักเกณฑ์ในการพิจารณาคดีไว้ กล่าวคือ บุคคลทุกคนย่อมเสมอกันในการพิจารณาคดีของศาล มีสิทธิได้รับการพิจารณาอย่าง

⁷⁴ ICCPR ข้อ 14

1. บุคคลทั้งปวงย่อมเสมอกันในการพิจารณาของศาลและคณะตุลาการ ในการพิจารณาคดีอาญาซึ่งตนต้องหาว่ากระทำความผิด หรือการพิจารณาคดีเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของตน บุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิได้รับการพิจารณาอย่างเปิดเผยและเป็นธรรม โดยคณะตุลาการซึ่งจัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย มีอำนาจ มีความเป็นอิสระและเป็นกลาง สื่อมวลชนและสาธารณชน อาจถูกห้ามเข้าฟังการพิจารณาคดีทั้งหมดหรือบางส่วนก็ด้วยเหตุผลทางศีลธรรม ความสงบเรียบร้อยของประชาชน หรือความมั่นคงของชาติในสังคมประชาธิปไตยหรือเพื่อความจำเป็นเกี่ยวกับส่วนได้เสียในเรื่องชีวิตส่วนตัวของคู่กรณี หรือในสภาพการณ์พิเศษซึ่งศาลเห็นว่าจำเป็นอย่างยิ่ง เมื่อการพิจารณาโดยเปิดเผยนั้นอาจเป็นการเสื่อมเสียต่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม แต่คำพิพากษาในคดีอาญา หรือคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยข้อพิพาทในคดีอื่นต้องเปิดเผย เว้นแต่จำเป็นเพื่อประโยชน์ของเด็กและเยาวชน หรือเป็นกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับข้อพิพาทของคู่สมรสในเรื่องการเป็นผู้ปกครองเด็ก

2. บุคคลทุกคนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา ต้องมีสิทธิได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ตามกฎหมายได้ว่ามีความผิด

3. ในการพิจารณาคดีอาญา บุคคลทุกคนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิดย่อมมีสิทธิที่จะได้รับหลักประกันขั้นต่ำ ดังต่อไปนี้โดยเสมอภาค

เปิดเผยและเป็นธรรม เว้นแต่มีเหตุผลเช่น เรื่องความมั่นคงของชาติ ความจำเป็นของคู่กรณี หรือศาล เห็นว่าหากพิจารณาคดีโดยเปิดเผยอาจเป็นการเสื่อมเสียต่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม ทั้งนี้ คำพิพากษายังคงต้องเปิดเผย เว้นแต่กรณีจำเป็นเพื่อประโยชน์ของเด็กและเยาวชน หรือเป็นกระบวนการ พิจารณาเกี่ยวกับข้อพิพาทของคู่สมรสในเรื่องการเป็นผู้ปกครองเด็ก

บุคคลทุกคนซึ่งต้องหาว่ากระทำผิดอาญา ต้องมีสิทธิได้รับการสันนิษฐานว่า เป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ตามกฎหมายได้ว่ามีความผิด และในการพิจารณาคดีอาญาศอบทุกคน ซึ่งต้องหาว่ากระทำผิดย่อมมีสิทธิที่จะได้รับหลักประกันขั้นต่ำโดยเสมอภาค และเมื่อบุคคลที่ต้องคำ พิพากษาลงโทษในความผิดอาญา ย่อมมีสิทธิที่จะให้คณะกรรมการระดับเหนือขึ้นไป พิจารณาทบทวน การลงโทษและคำพิพากษาโดยเป็นไปตามกฎหมาย และหากมีการดำเนินกระบวนการยุติธรรม ที่มีชอบ บุคคลที่ได้รับความทุกข์นั้นเนื่องมาจากการลงโทษตามผลของคำพิพากษาลงโทษ ต้องได้รับการชดเชยตามกฎหมายรวมทั้งการห้ามมิให้มีการบังคับใช้กฎหมายอาญาย้อนหลัง (ข้อ 15)⁷⁵

(ก) สิทธิที่จะได้รับแจ้งโดยพลันซึ่งรายละเอียดเกี่ยวกับสภาพและเหตุแห่ง ความผิดที่ถูกกล่าวหาในภาษาซึ่งบุคคลนั้นเข้าใจได้

(ข) สิทธิที่จะมีเวลาและได้รับความสะดวกเพียงพอแก่การเตรียมการเพื่อต่อสู้คดี และติดต่อกับ ทนายความที่ตนเลือกได้

(ค) สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยไม่ชักช้าเกินความจำเป็น

(ง) สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาต่อหน้าบุคคลนั้น และสิทธิที่จะต่อสู้คดีด้วย ตนเอง หรือโดยผ่านผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายที่ตนเลือก สิทธิที่บุคคลได้รับแจ้งให้ทราบถึงสิทธิในการมี ผู้ช่วยเหลือทางกฎหมาย หากบุคคลนั้นไม่มีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมาย ในกรณีใด ๆ เพื่อประโยชน์แห่ง ความยุติธรรม บุคคลนั้นมีสิทธิที่จะมีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายซึ่งมีการแต่งตั้งให้โดยปราศจาก ค่าตอบแทน ในกรณีที่บุคคลนั้นไม่สามารถรับภาระในการจ่ายค่าตอบแทน

(จ) สิทธิที่จะซักถามพยานซึ่งเป็นประจักษ์ต่อตน และขอให้เรียกพยานฝ่ายตนมา ซักถามภายใต้เงื่อนไข เดียวกับพยานซึ่งเป็นประจักษ์ต่อตน

(ฉ) สิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือจากล่ามโดยไม่คิดมูลค่า หากไม่สามารถเข้าใจ หรือพูดภาษาที่ใช้ในศาลได้

(ช) สิทธิที่จะไม่ถูกบังคับให้เปิดเผยความเป็นประจักษ์ต่อตนเอง หรือให้รับสารภาพ ผิด

⁷⁵ ICCPR ข้อ 15

2.3.3 สิทธิของผู้สูงอายุตามหลักการขององค์การสหประชาชาติ (UN Principles for Older Persons 1991)

องค์การสหประชาชาติได้รับรองหลักการ 18 ประการสำหรับผู้สูงอายุ ในวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2534 ซึ่งมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองผู้สูงอายุในการดำเนินคดีอาญา เรื่องสิทธิ การเข้าถึงบริการด้านการดูแลสุขภาพ การได้รับบริการทางด้านสังคมและกฎหมายรวมทั้งสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่กำหนดไว้ในข้อ 11 ข้อ 12 ข้อ 14 ข้อ 17 และข้อ 18 ดังนี้

ข้อ 11. ผู้สูงอายุพึงมีสิทธิเข้าถึงบริการด้านการดูแลสุขภาพ เพื่อช่วยให้สามารถ และคงไว้หรือฟื้นฟูสมรรถภาพทางด้านร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ ให้อยู่ในระดับที่สมบูรณ์ที่สุด และ เพื่อช่วยป้องกันหรือชะลอการเกิดภาวะเจ็บป่วยอีกด้วย

ข้อ 12. ผู้สูงอายุพึงมีสิทธิได้รับบริการทางด้านสังคมและกฎหมาย เพื่อส่งเสริม อิสรภาพในการดำเนินชีวิตการปกป้องคุ้มครองและการอุปการะเลี้ยงดู

ข้อ 14. ผู้สูงอายุพึงมีสิทธิมนุษยชนทั้งปวงและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ในขณะที่อยู่ใน สถานที่ใด ๆ หรือในสถานที่ให้บริการดูแลสุขภาพ รวมทั้งพึงได้รับการยอมรับในศักดิ์ศรี ความเชื่อ ความต้องการ และความเป็นส่วนตัว ตลอดจนสิทธิในการตัดสินใจเกี่ยวกับการอุปการะเลี้ยงดูและ คุณภาพชีวิตของตนเอง

ข้อ 17. ผู้สูงอายุพึงมีสิทธิที่จะดำรงชีวิตอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี และมีความมั่นคง ปลอดภัยปราศจากการถูกแสวงหาผลประโยชน์ ตลอดจนการปฏิบัติอย่างทารุณ ทั้งทางร่างกายและ จิตใจ

ข้อ 18. ผู้สูงอายุพึงได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่าง ทางวัย เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ภูมิหลัง ศาสนา ความพิการ ฐานะทางเศรษฐกิจ หรือสถานภาพอื่นใด

1. บุคคลย่อมไม่ต้องรับผิดทางอาญา เพราะกระทำความผิดหรือดเว้นกระทำการใดซึ่งใน ขณะที่กระทำไม่เป็นความผิดอาญาตามกฎหมายภายในหรือกฎหมายระหว่างประเทศ และจะลงโทษ ให้หนักกว่าโทษที่มีอยู่ในขณะที่ได้กระทำความผิดอาญาไม่ได้ หากภายหลังการกระทำความผิดนั้นได้ มีบทบัญญัติของกฎหมายกำหนดโทษเบาลง ผู้กระทำความผิดย่อมได้รับประโยชน์จากบทบัญญัตินั้น

2. ความในข้อนี้ย่อมไม่กระทบต่อการพิจารณาคดี และการลงโทษบุคคลซึ่งได้ กระทำการหรือดเว้นกระทำการใดอันเป็นความผิดอาญาตามหลักกฎหมายทั่วไปอันเป็นที่รับรองโดย ประชาคมนานาชาติในขณะที่มีการกระทำนั้น

จะเห็นได้ว่า แม้ว่ากฎหมายระหว่างประเทศมิได้บัญญัติถึงสิทธิของผู้สูงอายุไว้โดยตรง แต่องค์การสหประชาชาติก็เล็งเห็นความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงของโลกและให้ความสำคัญของผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น จึงได้กำหนดหลักเกณฑ์รับรองสิทธิผู้สูงอายุไว้ในภาพรวม และรวมถึงการได้รับบริการทางด้านสังคมและกฎหมายด้วย

2.4 การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในการดำเนินคดีอาญา

บุคคลทุกคนซึ่งต้องหว่ากระทำความผิดอาญา ต้องมีสิทธิได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ตามกฎหมายได้ว่ามีความผิด ดังนั้น ในการพิจารณาคดีอาญาบุคคลทุกคนซึ่งต้องหว่ากระทำความผิดย่อมมีสิทธิที่จะได้รับหลักประกันขั้นต่ำโดยเสมอภาค จึงมีการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในการดำเนินคดีอาญา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.4.1 สิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการดำเนินคดีอาญา

สิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญานั้น ได้บัญญัติรับรองอยู่ในกฎหมายและมีการปรับปรุงกฎหมายให้เอื้อต่อการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลย เมื่อพิจารณาประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พบว่า มีบทบัญญัติที่ให้ความคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยในการดำเนินคดีอาญา⁷⁶ ดังนี้

2.4.1.1 สิทธิของผู้ต้องหา

(1) สิทธิในการมีทนาย

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาวางหลักในเรื่องสิทธิในการมีทนายของผู้ต้องหา ดังนี้

ก. พบและปรึกษาผู้ซึ่งจะเป็นทนายความเป็นการเฉพาะตัว (มาตรา 7/1 (1))

ข. ให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้ในชั้นสอบสวน (มาตรา 7/1 (2))

ค. ผู้ถูกจับมีสิทธิที่จะพบและปรึกษาทนายความ หรือผู้ซึ่งจะเป็นทนายความ (มาตรา 83 วรรคสอง)

⁷⁶ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, รายงานการศึกษาวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่องสิทธิผู้ต้องหา จำเลย และผู้ต้องโทษในคดีอาญา, (ม.ป.ท. : ม.ป.พ., 2540), น.148 – 165.

ง. ก่อนเริ่มถามคำให้การ ให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาซึ่งมีอายุไม่เกิน สิบแปดปีในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา หรือคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิตว่ามีนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาทนายความให้ หรือคดีที่อัตราโทษจำคุกให้ถามผู้ต้องหาว่ามีนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและต้องการ ให้รัฐจัดหาทนายความให้ (มาตรา 134/1)

จ. ผู้ต้องหาที่มีสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้ (มาตรา 134/3)

ฉ. ในการถามคำให้การผู้ต้องหา ให้พนักงานสอบสวนแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบก่อนว่าผู้ต้องหาที่มีสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้ (มาตรา 134/4 (2))

(2) สิทธิที่จะได้รับการเยี่ยมตามสมควร

สิทธิที่จะได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อกับญาติได้ตามสมควร (มาตรา 7/1 (3))

(3) สิทธิที่จะได้รับการรักษาพยาบาลโดยเร็ว

สิทธิที่จะได้รับการรักษาพยาบาลโดยเร็วเมื่อเกิดการเจ็บป่วย (มาตรา 7/1

(4))

(4) สิทธิในการมีล่ามในระหว่างการควบคุมหรือสอบสวน

สิทธิผู้ต้องหาที่จะได้รับการจัดหาล่ามหรือล่ามภาษามือ (มาตรา 13)

(5) สิทธิที่จะได้รับหลักประกันในเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดี ในกรณีที่

เชื่อว่าผู้ต้องหาเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้

ผู้ต้องหาต้องไม่เป็นผู้วิกลจริตและมีความสามารถต่อสู้คดีได้ (มาตรา 14)

กล่าวคือ จำเลยต้องมีสภาพจิตใจหรือมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์พอที่จะต่อสู้คดีได้⁷⁷

(6) สิทธิที่จะไม่ถูกจับกุมหรือตรวจค้นโดยไม่มีเหตุสมควร

ผู้ต้องหาจะไม่ถูกจับ ถูกควบคุมหรือขังหรือถูกตรวจค้น โดยไม่จำเป็นหรือโดยไม่มีเหตุอันสมควร (มาตรา 57 มาตรา 66 มาตรา 69 มาตรา 78 มาตรา 79 มาตรา 80 มาตรา 91 มาตรา 104)

(7) สิทธิที่จะได้รับการควบคุมเท่าที่จำเป็น

ผู้ต้องหาจะไม่ถูกใช้วิธีควบคุมเกินกว่าที่จำเป็น เพื่อป้องกันโดยมิให้ผู้ต้องหาหนีเท่านั้น (มาตรา 86) และจะไม่ถูกควบคุมไว้นานกว่าจำเป็นตามพฤติการณ์แห่งคดี กับจะไม่ถูก

⁷⁷ ณรงค์ ใจหาญ, หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2563), น.92.

ควบคุมเกินกำหนดเวลาที่ศาลเห็นว่ามีความเหตุจำเป็นตามพฤติการณ์แห่งคดี กับจะไม่ถูกควบคุมเกินกำหนดเวลาที่ศาลเห็นว่ามีความเหตุจำเป็นเพื่อทำการสอบสวนหรือการฟ้องคดี แต่ต้องไม่เกินกำหนดเวลาที่กฎหมายกำหนดเป็นขั้นตอนไว้ (มาตรา 87)

(8) สิทธิที่จะได้รับการปล่อยชั่วคราวเป็นหลัก

สิทธิของผู้ต้องหาที่จะร้องขอประกันหรือปล่อยชั่วคราวและร้องขอให้ศาลสั่งปล่อยตัวที่ถูกคุมขังโดยมิชอบด้วยกฎหมาย (มาตรา 106 ถึงมาตรา 119 ทวิ และมาตรา 90)

(9) สิทธิที่จะได้รับการแจ้งข้อกล่าวหา

ผู้ต้องหาจะได้รับการแจ้งให้ทราบถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำที่กล่าวหาว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิด และได้รับแจ้งข้อหาให้ทราบก่อนถูกสอบสวน ซึ่งการแจ้งข้อกล่าวหานี้จะต้องมีพยานหลักฐานตามสมควรว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิด และจะได้รับการสอบสวนด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่องและเป็นธรรม จะได้รับโอกาสแก้ข้อหาและแสดงข้อเท็จจริงอันเป็นประโยชน์แก่ตน (มาตรา 134)

(10) สิทธิที่จะให้การโดยสมัครใจ

การสอบถามคำให้การผู้ต้องหา ให้พนักงานสอบสวนแจ้งให้ทราบก่อนว่าผู้ต้องหาจะมีสิทธิที่จะให้การหรือไม่ก็ได้ ถ้าผู้ต้องหาให้การ ถ้อยคำที่ผู้ต้องหาให้การดังกล่าวขึ้น อาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้ และผู้ต้องหาจะมีสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบสวนปากคำตนได้ (มาตรา 134/4 และมาตรา 134/3)

ในกรณีถามคำให้การผู้ต้องหา สิทธิของผู้ต้องหาที่จะไม่ถูกพนักงานสอบสวนให้คำมั่นสัญญา ชูเชิญ หลอกลวง ทรมาน ใช้กำลังบังคับ หรือกระทำโดยมิชอบประการใด ๆ เพื่อจูงใจให้ผู้ต้องหาให้การอย่างใด ๆ ในเรื่องที่ต้องหาขึ้น (มาตรา 135)

(11) สิทธิที่จะไม่ได้รับการใช้กำลังที่ไม่จำเป็นในการจับกุม

ถ้าบุคคลซึ่งจะถูกจับขัดขวางหรือจะขัดขวางการจับ หรือหลบหนีหรือพยายามจะหลบหนี ผู้ทำการจับมีอำนาจใช้วิธีหรือการป้องกันทั้งหลายเท่าที่เหมาะสมแก่พฤติการณ์แห่งเรื่องในการจับนั้น (มาตรา 83 วรรคสาม)

2.4.1.2 สิทธิของจำเลย

(1) สิทธิการมีทนาย

ก. แต่งทนายความแตกต่างในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง หรือพิจารณาในศาลชั้นต้นตลอดจนชั้นศาลอุทธรณ์และศาลฎีกา (มาตรา 8 (2))

ข. ปรีกษาทนายความหรือผู้ซึ่งจะเป็นทนายความเป็นการเฉพาะตัว (มาตรา 8 (3))

ค. ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่จำเลยมีอายุไม่เกินสิบแปดปี ในวันที่ถูกฟ้องต่อศาล ในการไต่สวนมูลฟ้องตามมาตรา 165 ถ้าจำเลยมาศาลเมื่อใด และจำเลยไม่มีทนายความ ก็ให้ศาลตั้งทนายความให้ (มาตรา 165/1 วรรคหนึ่ง) หรือก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีก็ให้ศาลตั้งทนายความให้ (มาตรา 173 วรรคหนึ่ง)

ง. ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก ในการไต่สวนมูลฟ้องตามมาตรา 165 ถ้าจำเลยมาศาลเมื่อใด ให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและจำเลยต้องการทนายความ ก็ให้ศาลตั้งทนายความให้ (มาตรา 165/1 วรรคสอง) หรือก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและจำเลยต้องการทนายความ ก็ให้ศาลตั้งทนายความให้ (มาตรา 173 วรรคสอง)

(2) สิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีอย่างรวดเร็วและเป็นธรรม

ก. ได้รับการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม (มาตรา 8(1))

ข. ศาลจะดำเนินการพิจารณาตลอดไปจนเสร็จโดยไม่เลื่อนก็ได้ ถ้าพยานไม่มา หรือมีเหตุอื่นอันควรต้องเลื่อนการพิจารณา ก็ให้ศาลเลื่อนคดีไปตามที่เห็นสมควร (มาตรา 179)

(3) สิทธิในการมีล่ามในระหว่างการพิจารณา

สิทธิจำเลยที่จะได้รับการจัดหาล่ามหรือล่ามภาษามือ (มาตรา 13)

(4) สิทธิที่จะได้รับหลักประกันในเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดี ในกรณีที่เชื่อว่าจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้

จำเลยต้องไม่เป็นผู้วิกลจริตและมีความสามารถต่อสู้คดีได้ (มาตรา 14)

(5) สิทธิที่จะไม่ถูกจับกุมหรือตรวจค้นโดยไม่มีเหตุสมควร

จำเลยจะไม่ถูกจับ ถูกควบคุมหรือขังหรือถูกตรวจค้น โดยไม่จำเป็นหรือโดยไม่มีเหตุอันสมควร (มาตรา 57 มาตรา 66 มาตรา 69 มาตรา 78 มาตรา 79 มาตรา 80 มาตรา 91 มาตรา 104)

(6) การพิจารณาโดยเปิดเผย

การพิจารณาและสืบพยานในศาล ให้ทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย (มาตรา 172 วรรคหนึ่ง)

(7) การพิจารณาลับหลังจำเลย

เมื่อศาลเห็นเป็นการสมควร เพื่อให้การดำเนินการพิจารณาเป็นไปโดยไม่ชักช้า ศาลมีอำนาจพิจารณาและสืบพยานลับหลังจำเลยได้ (มาตรา 172 ทวิ)

(8) สิทธิที่จะให้การหรือไม่ให้การในชั้นพิจารณา

ศาลอ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟัง และถามว่าได้กระทำผิดจริงหรือไม่ จะให้การต่อสู้อย่างไรบ้าง (มาตรา 172 วรรคสอง)

2.4.2 แนวคิดที่ว่าด้วยสิทธิในการมีทนายความ

ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยทั่วไปเมื่อผู้ต้องหาถูกจับและต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยอาจไม่มีความรู้ ความเข้าใจในทางกฎหมายหรือกระบวนการดำเนินคดี และอาจทำให้เกิดข้อผิดพลาดได้ ดังนั้น หากผู้ต้องหาหรือจำเลยมีทนายความคอยให้คำปรึกษาหรือให้ความช่วยเหลือในการดำเนินคดี จะทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถต่อสู้คดีได้อย่างยุติธรรมมากขึ้น ผู้ต้องหาหรือจำเลยจึงควรได้รับสิทธิในการมีทนายความ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.4.2.1 บทบาทและหน้าที่ของทนายความในคดีอาญา

บทบาทของทนายความในคดีอาญา อาจเป็นผู้ดำเนินคดีแทนโจทก์หรือเป็นผู้แก้ต่างให้จำเลย แต่ส่วนใหญ่ทนายความในคดีอาญามักจะเป็นผู้แก้ต่างให้จำเลย โดยปกติแล้วทนายความจะดำเนินการแทนจำเลยได้ทุกเรื่อง เว้นแต่ในบางกรณีที่กฎหมายประสงค์จะให้จำเลยต้องทำเองเฉพาะตัว เช่น การที่จำเลยต้องมาศาลเพื่อรับฟังการอ่านหรืออธิบายการฟ้องหรือฟังการพิจารณาคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 165 มาตรา 172 เป็นต้น⁷⁸ ในระดับระหว่างประเทศนั้น องค์การสหประชาชาติกำหนดให้มีบทบาทของทนายความในคดีอาญาที่เรียกว่า “หลักพื้นฐานว่าด้วยบทบาทของทนายความ” (Basic Principles on the Role of Lawyers)⁷⁹ ที่กำหนดหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับบทบาทของทนายความขึ้น เพื่อช่วยเหลือประเทศสมาชิกในการส่งเสริมและรับรองบทบาทที่เหมาะสมของทนายความภายใต้กรอบของกฎหมายในประเทศของตน⁸⁰

⁷⁸ ณรงค์ ใจหาญ, หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 12, (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2556), น.95.

⁷⁹ คณิต ณ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2564), น.186.

⁸⁰ United Nations, “Basic Principles on the Role of Lawyers,” Retrieved on May 15, 2021, from <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/roleoflawyers.aspx>

2.4.2.2 สิทธิในการมีทนายความ

ในคดีอาญาผู้ต้องหาหรือจำเลยย่อมมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากทนายความ⁸¹ ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิที่จะมีทนายความในการให้ความช่วยเหลือและปกป้องสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในทุกขั้นตอนของกระบวนการพิจารณาคดีอาญา⁸² กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) ข้อ 14 กำหนดสิทธิในการมีทนายความของผู้ต้องหาในการพิจารณาคดีอาญา โดยบุคคลทุกคนซึ่งต้องหว่ากระทำความผิดย่อมมีสิทธิที่จะได้รับหลักประกันขั้นต่ำในการมีทนายความโดยเสมอภาค กล่าวคือ สิทธิที่จะมีเวลาและได้รับความสะดวกเพียงพอแก่การเตรียมการเพื่อต่อสู้คดี และติดต่อกับทนายความที่ตนเลือกได้ และสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาต่อหน้าบุคคลนั้น และสิทธิที่จะต่อสู้คดีด้วยตนเองหรือโดยผ่านผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายที่ตนเลือก สิทธิที่บุคคลได้รับแจ้งให้ทราบถึงสิทธิในการมีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมาย หากบุคคลนั้นไม่มีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมาย ในกรณีใด ๆ เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม บุคคลนั้นมีสิทธิที่จะมีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายซึ่งมีการแต่งตั้งให้โดยปราศจากค่าตอบแทน ในกรณีที่บุคคลนั้นไม่สามารถรับภาระในการจ่ายค่าตอบแทน⁸³

ในประเทศไทยนั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาวางหลักในเรื่องสิทธิในการมีทนายความของผู้ต้องหาในชั้นก่อนการพิจารณาคดีของศาลและในชั้นการพิจารณาคดีของศาล กล่าวคือ ในชั้นก่อนการพิจารณาคดีของศาลนั้น ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหา มีสิทธิที่จะพบและปรึกษาผู้ซึ่งจะเป็นทนายความเป็นการเฉพาะตัว เพื่อให้ทนายความได้ทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับผู้ต้องหา ข้อกล่าวหา และการวินิจฉัยความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาด้วย รวมทั้งสิทธิที่จะให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำในชั้นสอบสวนด้วย⁸⁴ ในการถามคำถามผู้ต้องหา ก่อนเริ่มสอบปากคำให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาซึ่งมีอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา หรือคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิตว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาทนายความให้ หรือคดีที่มีอัตราโทษจำคุกให้ถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้า

⁸¹ คณิต ฅ นคร, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 79, น.190.

⁸² Basic Principles on the Role of Lawyers

1. All persons are entitled to call upon the assistance of a lawyer of their choice to protect and establish their rights and to defend them in all stages of criminal proceedings.

⁸³ ICCPR ข้อ 14, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 74.

⁸⁴ คณิต ฅ นคร, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 79, น.189.

ไม่มีและต้องการ ให้รัฐจัดหาหนายความให้ และในชั้นการพิจารณาคดีของศาลกำหนดให้ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่จำเลยมีอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่ถูกฟ้องต่อศาล หรือในการไต่สวนมูลฟ้อง จำเลยต้องมีหนายความเสมอ ถ้าจำเลยไม่มีหนายความ ศาลต้องตั้งหนายความให้จำเลย แต่ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก กฎหมายให้ขึ้นอยู่กับความต้องการของจำเลยที่จะมีหนายความ จะเห็นได้ว่าสิทธิในการมีหนายความสัมพันธ์กับความหนักเบาของโทษและความสามารถในการต่อสู้คดี⁸⁵

กฎหมายไทยให้การรับรองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในการดำเนินคดีอาญาอยู่ในทุกขั้นตอน ซึ่งเป็นการบัญญัติหลักเกณฑ์ที่นำมาปรับใช้กับผู้ต้องหาและจำเลยในทุกช่วงอายุ อย่างไรก็ดี พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 20) พ.ศ. 2542 เริ่มมีการบัญญัติรับรองสิทธิในการมีหนายให้กับผู้ต้องหาที่มีอายุไม่เกิน 18 ปี กล่าวคือ ในคดีที่ผู้ต้องหาอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา ก่อนเริ่มถามคำให้การให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาว่ามีหนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาหนายความให้ ซึ่งแสดงถึงการให้ความสำคัญกับกรณีผู้ต้องหาอายุไม่เกินสิบแปดปี รัฐจะต้องจัดหาหนายความให้ นอกจากนี้พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 22) พ.ศ. 2547 มีการบัญญัติรับรองสิทธิในการมีหนายให้กับจำเลยที่มีอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่ถูกฟ้องต่อศาล โดยก่อนเริ่มการพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีหนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีก็ให้ศาลตั้งหนายความให้ เนื่องจากผู้ต้องหาและจำเลยมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม รวมทั้งมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐในการจัดหาหนายความให้ ซึ่งเป็นการปรับปรุงกฎหมายให้ทันสมัยและสอดคล้องกับสภาวะการณ์

2.5 แนวคิดเรื่องการลงโทษทางอาญา

การลงโทษทางอาญามีแนวคิด ทฤษฎีและวัตถุประสงค์การลงโทษที่แตกต่างกัน ซึ่งอาจพิจารณาจากความรุนแรงของการกระทำความผิด เป็นการกระทำเพื่อแก้ไขความเสียหายที่ผู้กระทำก่อขึ้น และการลงโทษจะต้องกระทำเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม จึงขอเสนอทฤษฎี วัตถุประสงค์การลงโทษ และหลักการลงโทษให้เหมาะสมกับผู้กระทำความผิด ดังรายละเอียดต่อไปนี้

⁸⁵ เฝิงอ้วง, น.190.

2.5.1 ทฤษฎีและวัตถุประสงค์การลงโทษ

การลงโทษทางอาญามีรากฐานมาจากทฤษฎีและวัตถุประสงค์การลงโทษที่แตกต่างกัน ซึ่งมีที่มาจากแนวคิดที่แตกต่างกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.5.1.1 ทฤษฎีการลงโทษ

การลงโทษ คือ การกระทำที่รัฐใช้ความรุนแรง สร้างความเจ็บปวดและสิ่งอื่นไม่พึงประสงค์ต่อพลเมืองของตนเอง ซึ่งเป็นผลร้ายแก่ผู้รับโทษ อาจจะเป็นผลร้ายต่อชีวิต ร่างกาย เสรีภาพหรือทรัพย์สิน และต้องมีเหตุผลพิเศษที่สนับสนุนการกระทำดังกล่าว⁸⁶ การที่กฎหมายอาญาลงโทษผู้กระทำความผิดมีวัตถุประสงค์ในการลงโทษ ดังนี้

(1) ทฤษฎีเด็ดขาด (absolute theory) เป็นทฤษฎีที่ยืนยันตนเองว่าถูกต้องไม่ว่าจะนำไปใช้ในสถานที่ใด เมื่อใด เป็นทฤษฎีที่ใช้ได้เสมอไปและใช้ได้ตลอดไป ทฤษฎีเด็ดขาดถือว่าการที่กฎหมายอาญาบัญญัติให้ลงโทษผู้กระทำความผิดนั้น ก็เพราะเหตุที่ได้มีการกระทำความผิดเกิดขึ้นอย่างเดียวกว่าคือ จะต้องมีการลงโทษเพื่อให้มีการตอบแทนแก่คนที่ถูกต้องต่อผู้กระทำความผิด⁸⁷ ทฤษฎีเด็ดขาดจึงเป็นทฤษฎีของการลงโทษเพื่อทดแทนความผิด (retributive theory) นั่นคือการลงโทษให้สาสมกับความผิดที่บุคคลนั้น ๆ ได้ก่อให้เกิดขึ้น⁸⁸ นั่นเอง ดังนั้น การกระทำความผิดเป็นเหตุเดียวแห่งการลงโทษ การที่มีการลงโทษก็เพราะมีการกระทำความผิด การลงโทษจึงเป็นการตอบแทนแก่คนอันเที่ยงธรรม⁸⁹

(2) ทฤษฎีสัมพัทธ์ (relative theory) ทฤษฎีนี้ถือว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกไม่เด็ดขาด ทฤษฎีนี้ย่อมถูกต้องต่อเมื่อคำนึงถึงกาลเทศะและพฤติการณ์แวดล้อมต่าง ๆ ทฤษฎีสัมพัทธ์ไม่ได้พิจารณาในแง่การกระทำความผิด แต่พิจารณาในแง่ที่ว่าควรลงโทษอย่างไรจึงจะเกิดประโยชน์⁹⁰ จุดประสงค์ของทฤษฎีนี้จึงมี 2 ประการ คือ การป้องกันบุคคลทั่วไปไม่ให้กระทำ

⁸⁶ ศุภกิจ แยมประชา, “อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยาขั้นสูง,” เอกสารประกอบการบรรยายวิชาอาชญาวิทยาและทัณฑวิทยาขั้นสูง ปีการศึกษา 2562 คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

⁸⁷ หยุต แสงอุทัย, กฎหมายอาญาภาค 1 (ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ บรรณาธิการ), พิมพ์ครั้งที่ 21, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554), น.263-265.

⁸⁸ แสง บุษณณวิภาส, หลักกฎหมายอาญา, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2551), น.121.

⁸⁹ หยุต แสงอุทัย, คำอธิบายกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2561), น.5.

⁹⁰ หยุต แสงอุทัย, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 87, น.265-266.

ความผิด เรียกว่า การป้องกันทั่วไป (general prevention) และการป้องกันบุคคลที่ทำความผิดไม่ให้กระทำความผิดซ้ำอีก เรียกว่า การป้องกันพิเศษ (special prevention)⁹¹

ก. การป้องกันทั่วไป มีวัตถุประสงค์การลงโทษเพื่อให้บุคคลทุก ๆ คนหวาดกลัวไม่กล้ากระทำความผิดอย่างเดียวกันอีก

ข. การป้องกันพิเศษ มีวัตถุประสงค์การลงโทษเพื่อป้องกันผู้กระทำความผิดนั้นเองไม่ให้กระทำความผิดขึ้นอีก เป็นการเจาะจงไปที่ตัวผู้กระทำความผิดนั้นเองเพื่อไม่ให้กระทำความผิดซ้ำอีก ทฤษฎีการลงโทษเป็นการป้องกันพิเศษยังแบ่งได้เป็น 3 ทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีแรก คือ ทฤษฎีที่ว่า การลงโทษควรจะเป็นการกระทำให้หวาดกลัว กล่าวคือ การลงโทษควรจะทำให้ผู้กระทำความผิดนั้นเองหวาดกลัวไม่กล้ากระทำความผิดขึ้นอีก ทฤษฎีที่สอง คือ ทฤษฎีที่ว่า การลงโทษควรจะเป็นการกระทำให้ผู้กระทำความผิดกลับตน มีแนวคิดว่าจะต้องลงโทษเพื่อให้ผู้กระทำความผิดกลับตนเป็นคนดี เพื่อผู้กระทำความผิดจะได้กลับตนเป็นผู้เหมาะสมที่จะเข้าสู่สังคมอย่างเดิม และทฤษฎีที่สาม คือ ทฤษฎีที่ว่า การลงโทษควรจะเป็นการทำให้สังคมปลอดภัย ทั้งที่หมายความว่า การลงโทษเป็นการทำให้สังคมพ้นจากภัยอันตรายอันเนื่องมาจากการทำความผิดของผู้กระทำความผิดซ้ำในอนาคต⁹²

อย่างไรก็ดี ถ้าแบ่งทฤษฎีการลงโทษตามความรับผิดชอบที่ผู้กระทำจะต้องมีต่อผู้เสียหายหรือต่อผู้อื่นกับผลของการลงโทษแก่ผู้กระทำผิดที่มีต่อผู้อื่น สามารถแบ่งได้เป็น 2 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีการทดแทน (Retributive theory) และทฤษฎีอรรถประโยชน์ โดยทฤษฎีทดแทนมีแนวคิดว่าการลงโทษที่ชอบธรรมจะต้องประกอบด้วยเงื่อนไข 3 ประการ คือ จะต้องกระทำเพื่อแก้ไขความเสียหายที่ผู้กระทำก่อขึ้น (vindication) การลงโทษจะต้องกระทำเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม (fairness) และการลงโทษจะต้องได้สัดส่วนกับความร้ายแรงของความผิด (proportionality of punishment) ในขณะที่ทฤษฎีอรรถประโยชน์เชื่อว่าการแก้แค้นหรือลงโทษบุคคลไม่ควรจะพิจารณาถึงความร้ายแรงอันเกิดจากความน่าตำหนิของผู้ในในอดีต แต่ควรพิจารณาถึงผลดีที่สุดที่ตามมาจากการลงโทษ โดยทฤษฎีนี้มุ่งเน้นที่การข่มขู่ยับยั้ง การแก้ไขฟื้นฟูจิตใจผู้กระทำผิด และการตัดโอกาสมิให้ผู้นั้นกระทำความผิด⁹³

⁹¹ แสวง บุญเฉลิมวิภาส, *อ้าวแล้ว เชิงอรรถที่ 88*, น.123.

⁹² หยุด แสงอุทัย, *อ้าวแล้ว เชิงอรรถที่ 87*, น.265-266.

⁹³ ณรงค์ ใจหาญ, *กฎหมายอาญาว่าด้วยโทษและวิธีการเพื่อความปลอดภัย*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2543), น.20-26.

2.5.1.2 วัตถุประสงค์การลงโทษ

ในประเทศไทยและนานาประเทศ การกำหนดโทษทางอาญาที่อยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีการลงโทษทางอาญาที่สำคัญ และสอดคล้องกับทฤษฎีเด็ดขาดและทฤษฎีสัมพัทธ์ข้างต้นมี 5 ประการ⁹⁴ ได้แก่

(1) การลงโทษเพื่อแก้แค้นทดแทน (Retribution)

ทฤษฎีการลงโทษเพื่อเป็นการแก้แค้นทดแทน ไม่พิจารณาตัวผู้กระทำความผิดเพราะสาเหตุอะไร แต่พิจารณาการลงโทษให้สอดคล้องกับความเสียหายที่ผู้กระทำความผิดก่อให้เกิดขึ้นเท่านั้น⁹⁵ ในปัจจุบันการใช้โทษจำคุกถือเป็นหลักการแก้แค้นทดแทน โดยขึ้นอยู่กับความหนักเบาแห่งการกระทำความผิด เป็นการแก้แค้นทดแทนผ่านทางกฎหมาย กฎหมายจึงเปรียบเสมือนเครื่องมือเพื่อการลงโทษแทน⁹⁶ ส่วนประเด็นปัญหาว่าจะลงโทษมากน้อยเพียงใด ทฤษฎีนี้เสนอว่าต้องได้สัดส่วนกับความร้ายแรงของความผิด

(2) การลงโทษเพื่อข่มขู่ยับยั้ง (Intimidation or deterrence)

ทฤษฎีนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการยับยั้งการกระทำความผิดซ้ำของผู้นั้น และเพื่อให้ผู้อื่นเกิดความเกรงกลัวไม่กล้าเอาเยี่ยงอย่าง⁹⁷ การลงโทษเพื่อข่มขู่ยับยั้งแบ่งได้เป็นการข่มขู่ยับยั้งเป็นการเฉพาะ (specific deterrence) และการข่มขู่ยับยั้งเป็นการทั่วไป (general deterrence) กล่าวคือ การข่มขู่ยับยั้งเป็นการเฉพาะ เป็นการลงโทษแล้วทำให้ผู้ถูกลงโทษไม่คิดกลับไปกระทำความผิดอีก โดยพิจารณาบุคคลที่ต้องรับโทษ เพื่อให้เกิดความกลัวต่อโทษและไม่กล้าไปกระทำความผิดอีกในอนาคต ส่วนการข่มขู่ยับยั้งเป็นการทั่วไป เป็นการลงโทษผู้กระทำความผิดเพื่อทำให้ผู้อื่นไม่คิดไปกระทำความผิดนั้น ๆ⁹⁸ เช่น การนำโทษประหารชีวิตมาใช้ เพราะเชื่อว่าวิธีการประหารชีวิตเป็นการยับยั้งมิให้ผู้อื่นเอาเยี่ยงอย่างในการประกอบอาชญากรรม

(3) การลงโทษเพื่อตัดความสามารถกระทำความผิด (Incapacitation or Restraint)

⁹⁴ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยเพื่อปรับปรุงประมวลกฎหมายอาญา : ภาค 1 บทบัญญัติทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร : คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557), น.98-102.

⁹⁵ เพิ่งอ้าง, น.98-102.

⁹⁶ อัจฉริยา ชูตินันท์, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 58, น.208.

⁹⁷ เพิ่งอ้าง, น.208.

⁹⁸ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 94, น.98-102.

มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการตัดบุคคลผู้กระทำความผิดออกจากสังคม ซึ่งอาจเป็นการตัดโอกาสถาวร เช่น ประหารชีวิต ตัดอวัยวะบางอย่างที่ใช้ในการกระทำความผิด จำคุกตลอดชีวิต และการตัดโอกาสชั่วคราว เช่น จำคุก กักขัง ห้ามประกอบอาชีพบางอย่าง เพื่อให้สมาชิกในสังคมปลอดภัยจากอาชญากรรม⁹⁹

(4) การลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด (Rehabilitation or Reformation)

ทฤษฎีนี้เห็นว่าการลงโทษเพียงอย่างเดียวไม่สามารถทำให้ผู้กระทำความผิดกลับตนเป็นคนดีได้ แต่กลับเป็นการเสริมสร้างสันดานหยาบกระด้างยิ่งขึ้น และไม่อาจเป็นหลักประกันได้ว่าจะไม่มีการกระทำความผิดซ้ำเกิดขึ้นอีก¹⁰⁰ การลงโทษตามทฤษฎีนี้ เช่น การจำคุกผู้กระทำความผิด และมีการอบรมจริยธรรม การฝึกอาชีพ การสร้างโอกาสในชีวิตเพื่อให้กลับไปสู่สังคมอย่างปกติสุข โดยไม่ไปกระทำความผิดอีก¹⁰¹

(5) การลงโทษเพื่อนำผู้กระทำความผิดสู่สังคม (Resocialisation)

แนวคิดนี้เห็นว่า การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด หากสังคมไม่ยอมรับ ไม่ให้โอกาสหรือตีตราว่าเป็นคนที่เคยได้รับโทษจำคุกมาแล้ว โอกาสที่ผู้กระทำความผิดจะกลับมากระทำความผิดซ้ำอีกจะมีมาก¹⁰² ทฤษฎีนี้จึงเสนอแนะมาตรการ เช่น การพักการลงโทษ เป็นการปล่อยตัวผู้ต้องขังก่อนครบกำหนดโทษตามคำพิพากษา

2.5.2 หลักการลงโทษให้เหมาะสมกับผู้กระทำความผิด

หลักการลงโทษทางอาญานั้น การกำหนดโทษทางอาญาจะต้องพิจารณาจากความร้ายแรงของการกระทำ¹⁰³ และโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้น ต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย¹⁰⁴ โดยศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจในการกำหนดโทษตามอัตราโทษขั้นสูงและอัตราโทษขั้นต่ำตามที่กฎหมายกำหนด การลงโทษเป็นการตอบแทนการกระทำความผิด และศาลจะต้องลงโทษ

⁹⁹ เฟื่องอ้าง, น.98-102.

¹⁰⁰ อัจฉริยา ชูตินันท์, อ้างแล้ว เชิงบรรณที่ 58, น.210.

¹⁰¹ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, อ้างแล้ว เชิงบรรณที่ 94, น.101.

¹⁰² เฟื่องอ้าง, น.102.

¹⁰³ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, “หลักสัดส่วนในการกำหนดโทษ,” ใน รพี 2557, จัดพิมพ์โดย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร : บริษัท มติชน จำกัด), 2557, น.15.

¹⁰⁴ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 2

หนักเบาให้ได้สัดส่วนกับความชั่วของผู้กระทำ และต้องลงโทษให้เหมาะสมกับตัวผู้กระทำความผิดตามหลักการลงโทษให้เหมาะสมกับตัวผู้กระทำความผิดเป็นคน ๆ ไป (individualization of punishment)¹⁰⁵ การที่ศาลจะใช้ดุลพินิจในการกำหนดโทษให้เหมาะสมกับจำเลยแต่ละคนนั้น ศาลจะต้องพิจารณาจากฐานความผิด ข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับตัวผู้กระทำความผิด สาเหตุแห่งการกระทำความผิด ลักษณะความรุนแรงแห่งการกระทำ รวมทั้งข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในภายหลังด้วย¹⁰⁶ โดยพิจารณาว่า มนุษย์แต่ละคนมีความสามารถไม่เท่าเทียมกันในการรับผิดชอบ และมีบุคคลหลายประเภทที่ควรได้รับการลดโทษหรือไม่ต้องรับโทษเลย การลงโทษตามแนวคิดนี้จึงมุ่งเน้นที่ตัวผู้กระทำความผิดโดยตรง¹⁰⁷

แนวคิดการลงโทษให้เหมาะสมกับผู้กระทำความผิด (individualization) นั้น มีสาระสำคัญ คือ เป็นการลงโทษที่แปรผันตามตัวบุคคลที่เป็นอาชญากรหรือผู้กระทำความผิด และเป็นการขยายอำนาจการใช้ดุลพินิจของผู้พิพากษาในการลงโทษผู้กระทำความผิด โดยประเมินการกระทำความผิดว่าเกิดความรุนแรงต่อสังคมหรือพิจารณาจากปัจจัยที่เป็นพฤติกรรมของผู้กระทำความผิดที่จะเกิดขึ้นในอนาคต¹⁰⁸ การลงโทษให้เหมาะสมกับผู้กระทำความผิด มีแนวคิดเช่นเดียวกับทฤษฎีการลงโทษที่เรียกว่าทฤษฎีอรรถประโยชน์ (utilitarian punishment theory) ซึ่งทฤษฎีนี้เชื่อว่าการลงโทษไม่จำเป็นต้องสัมพันธ์กับความร้ายแรงของการกระทำความผิด เป็นการกำหนดโทษให้สอดคล้องกับปัจจัยของการก่ออาชญากรรม (criminogenic needs) ของผู้กระทำความผิด¹⁰⁹ และผู้พิพากษาพิจารณาโทษของผู้กระทำความผิดโดยคำนึงถึงการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด (rehabilitation) และการไร้ความสามารถ (incapacitation) ของผู้กระทำความผิด ประกอบดุลพินิจในการประเมินความเสี่ยงของผู้กระทำความผิด และวินิจฉัยสาเหตุของการกระทำความผิดได้¹¹⁰

การลงโทษให้เหมาะสมกับตัวบุคคลจะสามารถแก้ไขไม่ให้บุคคลนั้นกระทำความผิดอีก เนื่องจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ที่มีการนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาศึกษา

¹⁰⁵ หยุต แสงอุทัย, *อ้าวแล้ว เชิงอรรถที่ 87*, น.221-222.

¹⁰⁶ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, *อ้าวแล้ว เชิงอรรถที่ 103*, น.21.

¹⁰⁷ อัจฉริยา ชูตินันท์, *อ้าวแล้ว เชิงอรรถที่ 58*, น.216.

¹⁰⁸ อุทัย อาทิเวช, *ทฤษฎีอาชญาวิทยากับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา*, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.เจ.พรินติ้ง, 2557), น.146.

¹⁰⁹ Dancig-Rosenberg, Hadar, and Netanel Dagan, “Retributarianism: A new individualization of punishment,” *Criminal Law and Philosophy*, 13, 1, p.130 (2019).

¹¹⁰ *Ibid.*, p.130.

ผู้กระทำความผิดเป็นคน ๆ ไป เพื่อค้นหาสาเหตุแห่งการกระทำความผิด โดยสาเหตุหนึ่งของการกระทำความผิดคือ สาเหตุอันเนื่องมาจากปัจจัยทางชีววิทยา (biological factor) ของแต่ละบุคคลที่มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพ (personality) ของคนเป็นอันมาก ดังนั้น การลงโทษจึงควรลงให้เหมาะสมกับตัวผู้กระทำความผิด มิใช่เหมาะสมกับความผิดอาญาที่ผู้นั้นกระทำความผิด (punishment to fit the criminal, not the crime)¹¹¹ ผู้กระทำความผิดที่แตกต่างกันควรได้รับการลงโทษที่แตกต่างกันสำหรับการกระทำความผิดที่มีลักษณะเหมือนกัน¹¹²

ศาสตราจารย์ Saleilles แห่งมหาวิทยาลัยปารีส จำแนกการกำหนดโทษให้เหมาะสมกับผู้กระทำความผิดออกเป็น 3 ประการ ดังนี้ ประการที่หนึ่ง การกำหนดโทษโดยกฎหมาย (legal individualization) ประการที่สอง การกำหนดโทษโดยศาล (judicial individualization) และประการที่สาม การกำหนดโทษโดยการบริหารเรือนจำ (administrative individualization)¹¹³ การกำหนดโทษโดยกฎหมายเป็นการกำหนดโทษไว้ล่วงหน้า เช่น การที่กฎหมายกำหนดให้ผู้กระทำความผิดที่เป็นเด็กหรือเยาวชนได้รับการยกเว้นโทษ การกำหนดโทษโดยศาลเป็นการใช้ดุลพินิจในการกำหนดโทษโดยคำพิพากษา กล่าวคือ ศาลมีดุลพินิจในการกำหนดโทษให้จำเลยแต่ละคนโดยคำนึงถึงพฤติการณ์และคดีลักษณะส่วนตัวของผู้กระทำความผิดแต่ละคน และการกำหนดโทษโดยใช้การบริหารเรือนจำโดยกรมราชทัณฑ์เป็นการปรับใช้โทษให้เหมาะสมกับผู้กระทำความผิดแต่ละคนเมื่อรับโทษในเรือนจำ เช่น การลดวันต้องโทษ การพักโทษ ฯ¹¹⁴

การลงโทษผู้กระทำความผิดโดยอาศัยหลักการลงโทษที่ได้สัดส่วน (principle of proportionality) และหลักการลงโทษที่เหมาะสมกับผู้กระทำความผิดแต่ละคน (individualization) เป็นหลักสากลที่ได้รับการยอมรับในกฎหมายระหว่างประเทศ และสามารถนำไปสู่การบรรลุ

¹¹¹ แสวง บุญเฉลิมวิภาส, *อ้าวแล้ว เชิงอรรถที่ 88*, น.124.

¹¹² Wang Chung-Hui, "Individualization of Punishment," *Chinese Social and Political Science Review*, 4, 2, p.92 (June 1919).

¹¹³ *Ibid.*, p.92.

¹¹⁴ ปกป้อง ศรีสนิท, "การปฏิรูปทะเบียนประวัติอาชญากรกับแนวคิดการกำหนดโทษให้เหมาะสมกับผู้กระทำความผิด (Individualization)," ใน *นิติธรรมประจักษ์สุรศักดิ์ 60 ปี*, จัดพิมพ์โดยคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2561), น.150.

วัตถุประสงค์ในการลงโทษทางอาญา เพื่อป้องกันสังคมและการฟื้นฟูผู้กระทำความผิดให้กลับคืนสู่สังคมได้¹¹⁵

2.6 การชะลอการฟ้องคดี

การชะลอการฟ้องคดีเป็นมาตรการในการเบี่ยงเบนคดี (diversion) และลดปริมาณคดีขึ้นสู่ศาล โดยใช้อำนาจรัฐในการพิจารณาว่าผู้กระทำความผิดรายใดสามารถกลับตัวเป็นคนดีได้โดยใช้วิธีการคุมความประพฤติแทนการฟ้องคดีต่อศาล¹¹⁶ การชะลอการฟ้องเป็นการคุมประพฤติก่อนการฟ้องคดี เป็นการใช้ระบบการดำเนินคดีโดยดุลพินิจของพนักงานอัยการในการสั่งไม่ฟ้องกรณีการฟ้องคดีไม่เป็นประโยชน์แก่สาธารณชนหรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือจะมีผลกระทบต่อความปลอดภัยหรือความมั่นคงของชาติหรือต่อผลประโยชน์สำคัญของประเทศ การชะลอการฟ้องมิใช่กรณีที่พนักงานอัยการมีคำสั่งฟ้องผู้ต้องหา แต่เป็นกรณีที่เห็นว่าไม่ควรสั่งฟ้องผู้ต้องหาไว้ชั่วคราวโดยพิจารณาจากอายุ ประวัติ สติปัญญา ฯลฯ หลักการพิจารณาจะคล้ายกับการรอกการกำหนดโทษหรือรอกการลงโทษตามมาตรา 56 แห่งประมวลกฎหมายอาญา¹¹⁷ จึงขอเสนอความเป็นมาของการชะลอการฟ้องคดีในประเทศไทย และหลักและวิธีการชะลอการฟ้องคดี ดังนี้

2.6.1 ความเป็นมาของการชะลอการฟ้องคดีในประเทศไทย

เนื่องจากประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายการชะลอฟ้องเป็นการเฉพาะ ในส่วนนี้จึงขอเสนอความเป็นมาและสาระสำคัญ เพื่อเป็นแนวทางในการปรับใช้มาตรการชะลอฟ้องกับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุในคดีอาญาพอสังเขป ดังนี้ ในปี พ.ศ. 2520 กรมอัยการได้มีแนวคิดในการวางระเบียบว่าด้วยการชะลอการฟ้อง พ.ศ. 2520 เพื่อให้พนักงานอัยการถือเป็นแนวปฏิบัติ

¹¹⁵ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล และปกป้อง ศรีสนิท, “การศึกษาเพื่อพัฒนาแนวทางการลงโทษ: หลักการลงโทษที่ได้สัดส่วนกรณีคดียาเสพติดให้โทษ,” วารสารนิติศาสตร์, 4, 46, น. 903-904 (ธันวาคม 2560).

¹¹⁶ บันทึกวิเคราะห์สรุปสาระสำคัญของร่างพระราชบัญญัติมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา พ.ศ. คณะกรรมการกฤษฎีกา เรื่องเสร็จที่ 916/2556, น.7.

¹¹⁷ บันทึกสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ประกอบร่างพระราชบัญญัติชะลอการฟ้อง พ.ศ. ... เรื่องเสร็จที่ 140/2551, น.21.

อย่างเดียวกัน แต่ท้ายที่สุดคณะกรรมการกฤษฎีกามีความเห็น ว่า ระเบียบว่าด้วยการชะลอการฟ้อง พ.ศ. 2520 เป็นระเบียบที่ออกโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายและไม่มีผลใช้บังคับ¹¹⁸ ต่อมาในปี พ.ศ. 2521 กรมอัยการได้เสนอร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ ..) พ.ศ. ... โดยมีหลักการเช่นเดียวกับระเบียบว่าด้วยการชะลอการฟ้อง พ.ศ. 2520 แต่ร่างกฎหมายดังกล่าวตกไปโดยปริยาย เนื่องจากการสิ้นสภาพของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ต่อมาในปี พ.ศ. 2541 ที่ประชุมคณะกรรมการประสานงานกระทรวงทบวงกรมเห็นชอบให้มีการนำระบบการชะลอการฟ้องมาใช้ในประเทศไทย¹¹⁹ และในปี พ.ศ. 2547 กระทรวงยุติธรรมได้เสนอร่างพระราชบัญญัติชะลอการฟ้อง พ.ศ. ... จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2553 กระทรวงยุติธรรมได้เสนอร่างพระราชบัญญัติมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา พ.ศ. ... ซึ่งเป็นการนำหลักเกณฑ์การชะลอฟ้องตามร่างพระราชบัญญัติชะลอการฟ้อง พ.ศ. ... และหลักเกณฑ์การไต่ถามคดีอาญาตามร่างพระราชบัญญัติไต่ถามข้อพิพาทคดีอาญาในชั้นสอบสวน พ.ศ. ... มารวมไว้ในฉบับเดียวกัน¹²⁰ แต่ในท้ายที่สุดได้มีการนำร่างพระราชบัญญัติการไต่ถามคดีอาญาในชั้นสอบสวน พ.ศ. ... ไปรวมกับพระราชบัญญัติการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ. ... และตราขึ้นเป็นพระราชบัญญัติการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ. 2562 โดยไม่มีมาตรการชะลอการฟ้องรวมอยู่ด้วย

อย่างไรก็ดี ในเรื่องการชะลอการฟ้องคดี นั้น ยังมีกฎหมายที่ให้อำนาจพนักงานอัยการสามารถมีคำสั่งชะลอการฟ้องได้ กล่าวคือ พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 มาตรา 22 วรรคหนึ่ง บัญญัติเป็นหลักการไว้ว่า “ในกรณีที่คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดวินิจฉัยว่าผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์เป็นผู้เสพหรือติดยาเสพติด ให้จัดให้มีแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด และให้แจ้งผลการตรวจพิสูจน์ให้พนักงานอัยการทราบ ในกรณีเช่นว่านี้ ให้พนักงานอัยการมีคำสั่งชะลอการฟ้องไว้ก่อนจนกว่าจะได้รับแจ้งผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจากคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามมาตรา 33” และสำนักงานอัยการสูงสุดได้กำหนดแนวทางปฏิบัติในการดำเนินคดีฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดที่กำหนดให้พนักงานอัยการมีคำสั่งชะลอการฟ้องไว้ก่อน ในกรณีที่ผู้ต้องหาเป็นผู้เสพหรือติดยาเสพติด

¹¹⁸ บันทึกคณะกรรมการกฤษฎีกา เรื่อง โครงการชะลอการฟ้อง - คณะกรรมการกฤษฎีกา (กรรมการร่างกฎหมายครุภัณฑ์) เรื่องเสร็จที่ 281/2520.

¹¹⁹ ภูมิชาย ทานธัยพงศ์, “มาตรการตรวจสอบการสั่งชะลอการฟ้อง,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2551), น.66 – 71.

¹²⁰ บันทึกสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 116, น.1.

และพนักงานอัยการเห็นว่าผู้ต้องหาที่มีสิทธิได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด¹²¹ จากพัฒนาการของกฎหมายที่เกี่ยวกับมาตรการชะลอการฟ้องและเหตุผลดังที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ดังนั้น ในการศึกษาครั้งนี้จึงขอนำเสนอสาระสำคัญของการชะลอการฟ้องตามที่กำหนดไว้ในร่างพระราชบัญญัติชะลอการฟ้อง พ.ศ. ... และร่างพระราชบัญญัติมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา พ.ศ. ... เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดมาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาที่เป็นผู้สูงอายุในการดำเนินคดีอาญา ดังนี้

2.6.2 หลักและวิธีการชะลอการฟ้องคดี

การชะลอการฟ้องมีแนวคิดมาจากการใช้ดุลพินิจในการฟ้องคดีของพนักงานอัยการ โดยมีหลักคือ เมื่อบุคคลใดได้กระทำความผิด พนักงานอัยการจะยังไม่สั่งฟ้องคดี แต่อาจใช้วิธีการชะลอการฟ้องคดีไว้ก่อนเป็นระยะเวลาหนึ่ง และในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้น พนักงานอัยการจะจัดให้มีการคุมประพฤติหรือกำหนดเงื่อนไข เพื่อให้ผู้กระทำความผิดปฏิบัติตามในระหว่างที่รอการสั่งฟ้องคดีไว้ หากผู้กระทำความผิดสามารถประพฤติหรือปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดได้และไม่กระทำความผิดซ้ำอีก พนักงานอัยการก็จะสั่งไม่ฟ้องคดีนั้นเสีย และจะทำให้ผู้กระทำความผิดนั้นพ้นจากการถูกฟ้องคดีไป¹²²

การชะลอการฟ้องเป็นการจัดให้มีการคุมประพฤติผู้กระทำความผิดซึ่งยังไม่ควรถูกฟ้องร้องดำเนินคดี โดยการคุมประพฤติ หมายความว่า การสืบเสาะและพินิจ และการคุมความประพฤติผู้ถูกคุมความประพฤติให้ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ตามคำสั่งหรือหนังสือแจ้งของศาลหรือเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจ รวมทั้งการใช้มาตรการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด¹²³ การคุมประพฤติเป็นมาตรการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดด้วยวิธีการไม่ควบคุมตัว โดยการกำหนดเงื่อนไขการคุมความประพฤติเพื่อให้ผู้กระทำความผิดกลับไปใช้ชีวิตในสังคมตามปกติ การคุมประพฤติจึงเป็นวิธีการที่เปลี่ยนแนวความคิดจากวิธีการลงโทษมาเป็นวิธีการบำบัดฟื้นฟู และจากการลงโทษจำคุกมาเป็นทางเลือกโทษจำคุก โดยมีพนักงานคุมประพฤติคอยดูแลช่วยเหลือให้บุคคลดังกล่าวสามารถแก้ไขปรับปรุงนิสัยและความประพฤติของตนภายใต้การช่วยเหลือของชุมชน การให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและ

¹²¹ หนังสือสำนักงานอัยการสูงสุด ที่ อส (สผป.) 0018/ว46 เรื่อง แนวทางปฏิบัติในการดำเนินคดีฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ลงวันที่ 31 มกราคม 2546

¹²² เรวัต ฉ่ำเฉลิม, “ชะลอการฟ้อง,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), น.32-33.

¹²³ พระราชบัญญัติคุมประพฤติ พ.ศ. 2559 มาตรา 4

รับผิดชอบในการป้องกันอาชญากรรมและการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดซึ่งมาตรการดังกล่าวนี้สามารถลดความสูญเสียทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศชาติได้อย่างชัดเจน¹²⁴

ประเทศไทยเริ่มมีการนำระบบคุมประพฤติมาใช้เป็นครั้งแรกตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2495 และตราพระราชบัญญัติวิธีดำเนินการคุมความประพฤติตามประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2522¹²⁵ ซึ่งกรมคุมประพฤติมีหน้าที่ดำเนินการสืบเสาะและพินิจ ควบคุมและสอดส่อง แก้ไข ฟื้นฟูและสงเคราะห์ผู้กระทำความผิดในชั้นก่อนฟ้อง ชั้นพิจารณาคดีของศาลและภายหลังที่ศาลมีคำพิพากษาตามที่กฎหมายกำหนด¹²⁶ การคุมประพฤติในชั้นตอนก่อนศาลมีคำพิพากษา เป็นการแสวงหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับประวัติภูมิหลังทางสังคมของผู้กระทำผิดที่เป็นผู้ใหญ่ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 56 สภาพความผิดและเหตุอันอื่นอันควรปรานีก่อนศาลมีคำพิพากษา โดยมีพนักงานคุมประพฤติเป็นผู้ดำเนินการตามคำสั่งศาล แล้วนำมาวิเคราะห์ประเมินและทำรายงานพร้อมทั้งความเห็นเสนอต่อศาล เพื่อใช้ประกอบดุลพินิจในการพิจารณาพิพากษาคดีว่าจะใช้มาตรการใดจึงจะเหมาะสมต่อจำเลยเป็นรายบุคคล¹²⁷ วัตถุประสงค์ประการหนึ่งของการคุมประพฤติก็เพื่อเสนอความเห็นเกี่ยวกับตัวจำเลยว่าจะใช้มาตรการใดจึงจะเหมาะสมเป็นรายบุคคล¹²⁸ จากผลการดำเนินการตัวชี้วัดการประเมินส่วนราชการของกรมคุมประพฤติ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2560 – 2563¹²⁹ พบว่า ร้อยละของผู้ถูกคุมความประพฤติที่ปฏิบัติตามเงื่อนไขการคุมประพฤติ ในปี พ.ศ. 2560 – พ.ศ. 2562 มีผลการประเมินต่ำกว่าเป้าหมายคิดเป็นร้อยละ 6.37 ร้อยละ 1.76 และร้อยละ 2.18 ตามลำดับ ส่วนปี พ.ศ. 2563 มีผลการประเมินสูงกว่าเป้าหมายคิดเป็นร้อยละ 1.71 แสดงให้เห็นว่าผู้ถูกคุมความประพฤติส่วนใหญ่สามารถปฏิบัติตามเงื่อนไขการคุมความประพฤติได้

2.6.2.1 ประเภทความผิดที่อาจมีคำสั่งชะลอการฟ้องคดีอาญา

ความผิดที่พนักงานอัยการอาจพิจารณาให้มีการชะลอการฟ้องได้ ได้แก่ ความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท หรือความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกไม่เกินห้าปี โดยความผิดที่มีอัตรา

¹²⁴ กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม, “ภารกิจกรมคุมประพฤติ,” สืบค้นเมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2564, จาก <https://probation.go.th>

¹²⁵ เพิ่งอ้าง.

¹²⁶ เพิ่งอ้าง.

¹²⁷ เพิ่งอ้าง.

¹²⁸ เพิ่งอ้าง.

¹²⁹ กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม, “รายงานประจำปี 2560 – 2563,” สืบค้นเมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2564, จาก <https://probation.go.th/documents.php?id=156>

โทษจำคุกหากมีโทษปรับด้วย โทษปรับนั้นต้องไม่เกินหนึ่งแสนบาท¹³⁰ การกำหนดความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกไม่เกินห้าปี เพื่อให้สอดคล้องกับอัตราโทษที่ศาลอาจสั่งให้รอกการกำหนดโทษหรือสั่งให้รอกการลงโทษได้ตามมาตรา 56 แห่งประมวลกฎหมายอาญา และเพื่อให้สอดคล้องกับอนุสัญญาสหประชาชาติเพื่อต่อต้านอาชญากรรมข้ามชาติที่จัดตั้งในลักษณะองค์กรที่ประเทศไทยได้ลงนามเป็นภาคีสมาชิกและได้ให้สัตยาบันแล้ว¹³¹ สำหรับคดีความผิดที่มีอัตราโทษปรับอย่างเดียว นั้น แม้จะไม่ได้กำหนดไว้แต่พนักงานอัยการก็สามารถมีคำสั่งให้ชะลอการฟ้องได้ เนื่องจากเมื่อพนักงานอัยการมีอำนาจสั่งชะลอการฟ้องคดีที่มีโทษจำคุกได้ โทษปรับซึ่งเป็นโทษที่เบากว่าโทษจำคุกจะมีอัตราเท่าใดไม่สำคัญ พนักงานอัยการจึงมีคำสั่งให้ชะลอการฟ้องในคดีที่มีอัตราโทษปรับได้¹³²

2.6.2.2 เงื่อนไขในการที่พนักงานอัยการอาจพิจารณาให้มีการชะลอการฟ้องคดีได้¹³³

- (1) ผู้ต้องหาไม่เคยได้รับการชะลอการฟ้อง กักขัง กักกัน หรือได้รับโทษจำคุก หรือรอกการลงโทษหรือรอกการกำหนดโทษมาก่อน
- (2) ผู้ต้องหารับสารภาพและร้องขอให้มีการชะลอการฟ้องก่อนที่พนักงานอัยการจะยื่นฟ้องคดีต่อศาล และ
- (3) ผู้เสียหายทุกคนยินยอมให้มีการชะลอการฟ้อง เว้นแต่ผู้เสียหายบางคนไม่ปรากฏตัวในขณะที่มีการชะลอการฟ้องและผู้เสียหายที่ปรากฏตัวยินยอมให้มีการชะลอการฟ้อง

2.6.2.3 การพิจารณาออกคำสั่งชะลอการฟ้องคดี

ในคดีที่อาจมีคำสั่งชะลอการฟ้องคดีอาญา เมื่อพนักงานอัยการได้รับความเห็นพร้อมสำนวนการสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจากพนักงานสอบสวนแล้ว หากเห็นควรสั่งฟ้องให้ออกคำสั่งฟ้อง เว้นแต่คดีที่พนักงานอัยการเห็นว่ามิเหตุที่อาจชะลอการฟ้องได้ ให้พนักงานอัยการสั่งให้พนักงานคุมประพฤติดำเนินการสืบเสาะข้อเท็จจริงต่าง ๆ ของผู้ต้องหาเกี่ยวกับอายุ ประวัติ ความประพฤติ สถิติปัญหา การศึกษาอบรม สุขภาพ ภาวะแห่งจิต นิสัย อาชีพ ฐานะ สภาพแวดล้อมของผู้ต้องหา พฤติการณ์แห่งคดี การบรรเทาผลร้ายแห่งคดี การรู้สำนึกในความผิดและการชดใช้เยียวยาความเสียหาย ความรับผิดชอบต่อครอบครัว การยอมรับของ

¹³⁰ ร่างพระราชบัญญัติชะลอการฟ้อง พ.ศ. ... มาตรา 6 และพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 25) พ.ศ. 2559 มาตรา 7

¹³¹ บันทึกสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 117, น.8.

¹³² บันทึกสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 116, น.7.

¹³³ ร่างพระราชบัญญัติชะลอการฟ้อง พ.ศ. ... มาตรา 6

ชุมชน ความยินยอมของผู้เสียหาย ความจำเป็นตามหลักอาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา ตลอดจนเหตุอื่นที่ควรหรือไม่ควรให้มีการชะลอการฟ้อง ทั้งนี้ ให้พนักงานคุมประพฤติดำเนินการให้แล้วเสร็จภายในสามสิบวันนับแต่วันที่รับคำสั่ง เว้นแต่กรณีมีเหตุจำเป็น พนักงานอัยการอาจขยายระยะเวลาดังกล่าวออกไปได้อีกไม่เกินสิบห้าวัน¹³⁴

2.6.2.4 ผลของคำสั่งชะลอการฟ้องคดี

ห้ามมิให้ผู้เสียหายที่ให้ความยินยอมให้ชะลอการฟ้องฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล หลังจากพนักงานอัยการมีคำสั่งชะลอการฟ้องแล้ว หากมีการฟ้องคดีอยู่ก่อนเมื่อพนักงานอัยการมีคำสั่งชะลอการฟ้อง ให้ศาลสั่งจำหน่ายคดีเสีย¹³⁵ กรณีที่ผู้ต้องหาจงใจไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่พนักงานอัยการกำหนด ให้พนักงานอัยการมีคำสั่งดำเนินคดีต่อไป¹³⁶

ในปัจจุบันแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้สูงอายุมีมากขึ้น จึงควรมีการพิจารณามาตรการทางกฎหมายที่ควรนำมาปรับใช้กับผู้สูงอายุเป็นพิเศษ โดยให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุได้รับการอำนวยความสะดวกในกระบวนการยุติธรรมอย่างเหมาะสม ในขณะที่มิได้เป็นการลดทอนสิทธิของผู้อื่นที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม

¹³⁴ ร่างพระราชบัญญัติชะลอการฟ้องมาตรา พ.ศ. ... มาตรา 7

¹³⁵ บันทึกสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 117, น.8.

¹³⁶ ร่างพระราชบัญญัติมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา พ.ศ. ... มาตรา 50

บทที่ 3

มาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีอาญาผู้สูงอายุในต่างประเทศ

ในต่างประเทศไม่ได้มีกฎหมายที่บัญญัติเมื่อผู้กระทำความผิดเป็นผู้สูงอายุไว้เป็นการเฉพาะ บางประเทศอาจมีกฎหมายหรือมาตรการทางกฎหมายที่รองรับการดำเนินคดีอาญาเมื่อผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้สูงอายุ เนื่องจากผู้สูงอายุจัดอยู่ในกลุ่มบุคคลเปราะบาง บางประเทศจึงมีกฎหมายรองรับสำหรับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นกลุ่มบุคคลเปราะบางไว้โดยเฉพาะ หรือบางประเทศมีกฎหมายเกี่ยวกับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีความบกพร่องทางกายหรือทางจิตและนำมาปรับใช้กับผู้สูงอายุในกระบวนการก่อนชั้นพิจารณาคดีของศาลและในชั้นการพิจารณาคดีของศาล ดังนั้น การศึกษาในครั้งนี้จึงทำการศึกษาการดำเนินคดีอาญาผู้สูงอายุในกระบวนการก่อนชั้นพิจารณาคดีของศาลและกระบวนการในชั้นการพิจารณาคดีของศาล โดยประเทศในกลุ่มคอมมอนลอว์ที่นำมาศึกษา ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศออสเตรเลีย ส่วนประเทศในกลุ่มซีวิลลอว์ ได้แก่ ประเทศเยอรมนีและประเทศญี่ปุ่น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 ประเทศสหรัฐอเมริกา

การศึกษากฎหมายหรือมาตรการทางกฎหมายที่ใช้ในการดำเนินคดีอาญาเมื่อผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้สูงอายุในประเทศสหรัฐอเมริกาในครั้งนี้แบ่งออกเป็น กระบวนการก่อนชั้นพิจารณาคดีของศาลและกระบวนการในชั้นการพิจารณาคดีของศาล ดังนี้

3.1.1 กระบวนการก่อนชั้นพิจารณาคดีของศาล

กระบวนการก่อนชั้นพิจารณาคดีของศาลนั้น ตำรวจจะต้องมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกระบวนการชรา (aging process) การเปลี่ยนแปลงของประชากรและปัญหาเกี่ยวกับผู้สูงอายุ เนื่องจากส่วนใหญ่แล้วตำรวจจะเป็นบุคคลแรกที่ต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ต้องใช้ความรู้ทางจิตวิทยา (psychological) การช่วยเหลือในเบื้องต้น (first aid) รวมทั้งการเข้าไปมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ที่วิกฤติ (crisis intervention) ตำรวจในระดับท้องถิ่นบางแห่งมีการจัดตั้งหน่วยงาน

สำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะ¹ และประเทศสหรัฐอเมริกา มีการอบรมเพื่อให้ตำรวจมีความเข้าใจในผู้สูงอายุ

ในชั้นสอบสวน หากตำรวจเห็นว่าผู้สูงอายุที่กระทำความผิดมีลักษณะเข้าเงื่อนไขตามที่กำหนดก็จะดำเนินตามข้อกำหนดนั้น ๆ เป็นการเฉพาะ เช่น ตำรวจจะส่งผู้ต้องหาสูงอายุที่สงสัยว่ามีปัญหาทางจิตไปยังศูนย์บำบัดทางจิต (Mental Health Center) มากกว่าที่จะส่งไปคุมขัง ผู้ต้องหาสูงอายุที่ติดยา ก็จะถูกส่งไปยังกระบวนการของศาลยาเสพติด (Drug court) มากกว่าที่จะส่งไปยังการดำเนินคดีของศาลทั่วไป กรณีการกระทำความผิดที่เกี่ยวกับเงิน ก็จะทำให้ผู้กระทำความผิดชดใช้เงินคืนแทนการดำเนินคดี² ส่วนผู้สูงอายุที่กระทำความผิด เช่น ลักขโมยอาหารในร้าน ทำร้ายร่างกายผู้อื่น อาจเป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมและบุคคลเหล่านี้ควรได้รับการช่วยเหลือมากกว่าการลงโทษ จึงมีการหันเหคดีของผู้กระทำความผิดสูงอายุออกจากกระบวนการยุติธรรม³

3.1.2 กระบวนการในชั้นการพิจารณาคดีของศาล

ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้มีบทบัญญัติที่เกี่ยวกับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุไว้โดยเฉพาะ แต่กรณีที่ผู้กระทำความผิดเป็นโรคจิตหรือมีจิตบกพร่องนั้น (offenders with mental disease or defect) ใน United States Code 1975 (Title 18. CRIMES AND CRIMINAL PROCEDURE) มาตรา 4241 ถึงมาตรา 4248 บัญญัติหลักการกระบวนการพิจารณาคดีกรณีที่จำเลยเป็นโรคจิตหรือมีความบกพร่องทางจิต (mental disease or defect) หากพบว่าจำเลยเป็นโรคจิตหรือมีความบกพร่องทางจิต ศาลจะสั่งให้ส่งจำเลยไปเข้ารับการรักษา ณ สถานบำบัดรักษาเป็นระยะเวลาไม่เกิน 4 เดือน เมื่อผู้อำนวยการสถานบำบัดเห็นว่าจำเลยมีอาการดีขึ้น โดยจำเลยสามารถเข้าใจถึงลักษณะและผลของกระบวนการพิจารณาที่กระทำต่อตน และสามารถที่จะให้ความช่วยเหลือทนายความในการต่อสู้คดีได้ ผู้อำนวยการสถานบำบัดจะแจ้งไปที่ศาล และศาลจะสั่งให้กำหนดวัน

¹ Clinton W. Terry III and Pamela Entzel, "Police and Elders," In Elders, crime, and the criminal justice system: Myth, perceptions, and reality in the 21st century, (Springer Publishing, 2004), pp.3-4.

² Peter C. Kratcoski and Edelbacher Maximilian, "Trends in the Criminality and Victimization of the Elderly," Federal Probation, 58, 80, p.62 (2016).

³ *Ibid.*, p.62.

พิจารณาคดีต่อไป อย่างไรก็ดี หากครบกำหนดระยะเวลา 4 เดือนแล้ว แต่ภาวะทางจิตใจของจำเลยยังไม่ดีขึ้นจะต้องดำเนินการตาม มาตรา 4246 และมาตรา 4248⁴ ต่อไป

ใน United States Code 1975 (Title 18. CRIMES AND CRIMINAL PROCEDURE Part III. PRISONS AND PRISONERS) มาตรา 4241⁵ บัญญัติเป็นหลักการไว้ว่า จำเลยต้องมีสภาพจิตใจอยู่ในระดับที่สามารถจะเข้าใจถึงลักษณะและผลของกระบวนการพิจารณาที่กระทำต่อตนและสามารถที่จะให้ความช่วยเหลือในการต่อสู้คดีได้ ตัวอย่างคดี United States v. Graves⁶ จำเลยอายุ 61 ปี เป็นโรคหลอดเลือดสมอง (stroke) ทำให้ความสามารถในการตอบคำถามในกระบวนการพิจารณาคดีบกพร่อง ผู้พิพากษาได้นำมาตรา 4241 แห่ง United States Code 1975 มาปรับใช้ในการพิจารณาคดีกับจำเลยในคดีดังกล่าว

ในเรื่องความสามารถในการดำเนินคดีนั้น ประเทศสหรัฐอเมริกามีมาตรฐานกลาง (Federal Constitutional Standard for Competency to Stand Trial) ที่นำมาปรับใช้กับจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นบรรทัดฐานที่เกิดขึ้นจากคดีตัวอย่าง 2 คดี คือ Dusky v. United States⁷ และ

⁴ United States Code Section Section 4241 (d) (e)

⁵ United States Code Section 4241. Determination of mental competency to stand trial to undergo postrelease proceedings

(a) Motion To Determine Competency of Defendant.—

At any time after the commencement of a prosecution for an offense and prior to the sentencing of the defendant, or at any time after the commencement of probation or supervised release and prior to the completion of the sentence, the defendant or the attorney for the Government may file a motion for a hearing to determine the mental competency of the defendant. The court shall grant the motion, or shall order such a hearing on its own motion, if there is reasonable cause to believe that the defendant may presently be suffering from a mental disease or defect rendering him mentally incompetent to the extent that he is unable to understand the nature and consequences of the proceedings against him or to assist properly in his defense.

⁶ United States v. Graves, 98 F.3d 258, 261-262 (7th Cir.1996)

⁷ Dusky v. United States , 362 U.S. 402 (1960) (per curiam)

*Drope v. Missouri*⁸ กำหนดข้อห้ามโดยไม่ให้มีการพิจารณาคดีกับบุคคลที่ความสามารถทางจิตบกพร่อง (an individual who lacks mental competency) กล่าวคือ (1) จำเลยสามารถคิดอย่างมีเหตุผลและเข้าใจข้อเท็จจริงในการดำเนินคดีของตนได้หรือไม่ และ (2) ในขณะนั้นจำเลยมีความสามารถอย่างเพียงพอที่จะปรึกษาทนายความของตนด้วยความเข้าใจอย่างมีเหตุผลหรือไม่⁹

นอกจากนี้กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของมลรัฐแคลิฟอร์เนีย (California) บัญญัติหลักการเกี่ยวกับความสามารถของจำเลยก่อนมีการพิจารณาคดีหรือภายหลังศาลมีคำพิพากษาไว้ใน มาตรา 1367¹⁰ โดยจะไม่นำจำเลยที่มีความบกพร่องทางจิต (mentally

⁸ *Drope v. Missouri* , 420 U.S. 162 (1975)

⁹ Vincent J. Aprile II, “Advocacy and the Age-Related Mental Health Issues of the Older Client,” *Crim. Just.*, (Spring 2020), Retrieved on May 5, 2020, from <https://bit.ly/2ypaiFg>

¹⁰ PENAL CODE – PEN (California, US) PART 2. OF CRIMINAL PROCEDURE Section 1367

(a) A person shall not be tried or adjudged to punishment or have their probation, mandatory supervision, postrelease community supervision, or parole revoked while that person is mentally incompetent. A defendant is mentally incompetent for purposes of this chapter if, as a result of a mental health disorder or developmental disability, the defendant is unable to understand the nature of the criminal proceedings or to assist counsel in the conduct of a defense in a rational manner.

(b) Section 1370 applies to a person who is charged with a felony or alleged to have violated the terms of probation for a felony or mandatory supervision and is incompetent as a result of a mental health disorder. Section 1370.01 applies to a person who is charged with a misdemeanor or misdemeanors only, or a violation of formal or informal probation for a misdemeanor, and the judge finds reason to believe that the defendant has a mental health disorder, and may, as a result of the mental health disorder, be incompetent to stand trial. Section 1370.1 applies to a person who is incompetent as a result of a developmental disability and applies to a person who is incompetent as a result of a mental health disorder, but also has a developmental

incompetent) เข้าสู่กระบวนการพิจารณาหรือการตัดสินลงโทษ เนื่องจากจำเลยไม่สามารถเข้าใจกระบวนการพิจารณาคดีอาญาหรือไม่สามารถช่วยเหลือทนายความของตนในการต่อสู้คดีได้ และมาตรา 1368¹¹ ถ้าศาลสงสัยว่าจำเลยมีความบกพร่องทางจิตและจำเลยไม่มีทนาย ศาลจะตั้งทนายให้

disability. Section 1370.02 applies to a person alleged to have violated the terms of the person's postrelease community supervision or parole.

¹¹ PENAL CODE – PEN (California, US) PART 2. OF CRIMINAL PROCEDURE Section 1368

(a) If, during the pendency of an action and prior to judgment, or during revocation proceedings for a violation of probation, mandatory supervision, postrelease community supervision, or parole, a doubt arises in the mind of the judge as to the mental competence of the defendant, he or she shall state that doubt in the record and inquire of the attorney for the defendant whether, in the opinion of the attorney, the defendant is mentally competent. If the defendant is not represented by counsel, the court shall appoint counsel. At the request of the defendant or his or her counsel or upon its own motion, the court shall recess the proceedings for as long as may be reasonably necessary to permit counsel to confer with the defendant and to form an opinion as to the mental competence of the defendant at that point in time.

(b) If counsel informs the court that he or she believes the defendant is or may be mentally incompetent, the court shall order that the question of the defendant's mental competence is to be determined in a hearing which is held pursuant to Sections 1368.1 and 1369.

If counsel informs the court that he or she believes the defendant is mentally competent, the court may nevertheless order a hearing. Any hearing shall be held in the superior court.

(c) Except as provided in Section 1368.1, when an order for a hearing into the present mental competence of the defendant has been issued, all proceedings in the criminal prosecution shall be suspended until the question of the present mental competence of the defendant has been determined.

จำเลยก็ได้ และในมลรัฐอิลลินอยส์ (Illinois) มีกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 104-10¹² กำหนดข้อสันนิษฐานของสมรรถภาพทางกาย กล่าวคือ จำเลยจะต้องได้รับการสันนิษฐานว่าสภาพร่างกายอยู่ในสภาวะที่ปกติในการดำเนินการพิจารณาของศาลหรือการรับสารภาพรวมทั้งการถูกพิพากษาลงโทษ หากจำเลยอยู่ในภาวะที่มีความผิดปกติทางกายหรือทางจิต จะทำให้จำเลยไม่สามารถเข้าใจกระบวนการพิจารณาหรือไม่สามารถแก้ต่างได้ นอกจากนี้ ยังมีมลรัฐอื่น ๆ (รวมประมาณ 20 มลรัฐ) ที่บัญญัติกฎหมายให้ความคุ้มครองเกี่ยวกับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีความบกพร่องทางจิต และมีหลักการที่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน เช่น มลรัฐฟลอริดา (Florida) มี The 2020 Florida Statutes TITLE XLVII Criminal Procedure and Corrections (Chapter 916 Mentally ill and Intellectually Disabled Defendants) มลรัฐแคนซัส (Kansas) มี Kansas Statutes (Chapter 22 Criminal Procedure: Article 33 Competency of Defendant to Stand Trial) มลรัฐไอโอวา (Iowa) มี Iowa Code (Section 812.3 - Mental Incompetency of Accused)

สำหรับการพิจารณาการลงโทษจำเลยสูงอายุนั้น ใน Sentencing Guidelines มาตรา 5H1.1 การลงโทษกรณีที่จำเลยเป็นผู้สูงอายุ กำหนดให้มีการพิจารณาการลงโทษโดยใช้อายุเป็นเงื่อนไขได้¹³ ในมลรัฐเท็กซัส (Texas) มีประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา

If a jury has been impaneled and sworn to try the defendant, the jury shall be discharged only if it appears to the court that undue hardship to the jurors would result if the jury is retained on call. If the defendant is declared mentally incompetent, the jury shall be discharged.

¹² Illinois Criminal Law and Procedure 1987 (Illinois, US) 725 ILCS 5/104-10

Sec. 104-10. Presumption of Fitness; Fitness Standard.

A defendant is presumed to be fit to stand trial or to plead, and be sentenced. A defendant is unfit if, because of his mental or physical condition, he is unable to understand the nature and purpose of the proceedings against him or to assist in his defense.

¹³ UNITED STATES SENTENCING COMMISSION GUIDELINES MANUAL 2018

§5H1.1. Age (Policy Statement)

Age (including youth) may be relevant in determining whether a departure is warranted, if considerations based on age, individually or in combination with other offender characteristics, are present to an unusual degree and distinguish

42A.562 ที่บัญญัติเกี่ยวกับการปล่อยตัวจำเลยสูงอายุเพื่อเข้ารับการรักษานี้เมื่อเข้าเงื่อนไขทางการแพทย์¹⁴ และจำเลยสูงอายุอาจได้รับการพิจารณาโทษที่น้อยกว่าจำเลยทั่วไปในความผิดประเภทเดียวกัน¹⁵

การศึกษาเกี่ยวกับโทษของผู้สูงอายุในประเทศสหรัฐอเมริกา The Federal Sentencing Guidelines และกฎหมายมลรัฐ (state law) พิจารณาโทษผู้กระทำความผิดจากปัจจัยทางกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น ประวัติการกระทำความผิด ความร้ายแรงของการกระทำความผิด การกระทำความผิดในครั้งปัจจุบันหรือปัจจัยที่เป็นเหตุบรรเทาโทษ อย่างไรก็ตาม ปัจจัยอื่นที่ไม่ใช่ปัจจัยทางกฎหมาย เช่น เชื้อชาติและเพศ เป็นปัจจัยที่ไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินลงโทษ แต่ก็มีงานวิจัยที่ยังคงศึกษาปัจจัยอื่นที่ไม่ใช่ปัจจัยทางกฎหมายที่มีผลต่อการตัดสินลงโทษ เมื่อเปรียบเทียบระหว่างผู้สูงอายุกับบุคคลที่มีอายุน้อยกว่า ศาลจะลดโทษให้กับผู้สูงอายุมากกว่าผู้ที่มีอายุน้อยกว่า และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างผู้สูงอายุเพศชายกับผู้สูงอายุเพศหญิง พบว่า ผู้สูงอายุเพศหญิงจะได้รับ

the case from the typical cases covered by the guidelines. Age may be a reason to depart downward in a case in which the defendant is elderly and infirm and where a form of punishment such as home confinement might be equally efficient as and less costly than incarceration. Physical condition, which may be related to age, is addressed at §5H1.4 (Physical Condition, Including Drug or Alcohol Dependence or Abuse; Gambling Addiction).

¹⁴ CODE OF CRIMINAL PROCEDURE (Texas)

Art. 42A.561. MEDICAL RELEASE.

(a) If a defendant is convicted of a state jail felony and the sentence is executed, the judge sentencing the defendant may release the defendant to a medical care facility or medical treatment program if the Texas Correctional Office on Offenders with Medical or Mental Impairments:

(1) identifies the defendant as:

(A) being a person who is elderly or terminally ill or a person with a physical disability;

¹⁵ Anita N. Blowers and Jill K. Doerner, “Sentencing outcomes of the older prison population: an exploration of the age leniency argument,” Journal of Crime and Justice 1, p.3 (June 2013).

การปฏิบัติที่ผ่อนปรนมากกว่า และผู้ที่มีเชื้อชาติละตินที่มีอายุมากกว่า 60 ปี มักจะได้รับการปฏิบัติที่รุนแรงมากกว่าชาวผิวขาวและผิวดำในสถานการณ์ที่เหมือนกัน จากการศึกษาทฤษฎีจุดศูนย์รวมของความสนใจ (Focal concerns Theory) อธิบายถึงปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินลงโทษของผู้พิพากษา ขึ้นอยู่กับความน่าตำหนิ (blameworthiness) การปกป้องสังคม (protection of the community) และข้อจำกัดในทางปฏิบัติและผลลัพธ์ที่ตามมา (practical constraints and consequence)¹⁶

ความน่าตำหนิ (Blameworthiness) เป็นคุณลักษณะภายใน เช่น ความก้าวร้าว หรือความอันตรายที่สัมพันธ์กับการปฏิบัติที่รุนแรง และคุณลักษณะภายนอกสัมพันธ์กับความผ่อนปรนสูง การปกป้องสังคม (Protection of the community) คือ การที่ผู้กระทำความผิดสูงอายุได้รับการลงโทษที่ผ่อนปรน เนื่องจากผู้สูงอายุเป็นภัยต่อสังคมน้อยกว่าด้วยเหตุผล 3 ประการ ได้แก่ 1) ผู้สูงอายุมีความน่าจะเป็นที่จะกระทำความผิดซ้ำได้น้อยกว่าผู้กระทำความผิดที่อายุน้อยกว่า 2) ผู้สูงอายุมีความเปราะบางหรือมีปัญหาสุขภาพ ที่ทำให้ผู้พิพากษาเห็นว่าเป็นผู้ไม่มีความสามารถ ทำให้มีความเสี่ยงต่ำที่จะกระทำความอันตรายต่อสังคม และ 3) จำเลยที่เป็นผู้สูงอายุมักจะกระทำความผิดต่อทรัพย์สินที่ไม่รุนแรง ส่วนข้อจำกัดในทางปฏิบัติและผลลัพธ์ที่ตามมา (practical constraints and consequence) เป็นการอธิบายถึงข้อจำกัดความแตกต่างของผู้สูงอายุกับวัยอื่น ๆ กล่าวคือ จำเลยที่ยังหนุ่มสาวย่อมมีสุขภาพแข็งแรง แต่ผู้สูงอายุสุขภาพไม่แข็งแรงและเปราะบาง จำเลยสูงอายุประมาณร้อยละ 85 มีโรคประจำตัวหลายโรค นอกจากนี้ ผู้ต้องขังสูงอายุมักเป็นเหยื่อทางจิตใจ ทรัพย์สิน ร่างกาย และทางเพศ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นข้อเท็จจริงที่ทำให้ผู้พิพากษาลดโทษให้กับผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้สูงอายุ¹⁷

นอกจากนี้ ผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้สูงอายุทั้งเพศชายและเพศหญิง จะได้รับโทษที่เบาลงเมื่อเทียบกับผู้ที่มีอายุน้อยกว่า ศาลมักตัดสินลงโทษผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้สูงอายุต่ำกว่าโทษที่ควรได้รับปกติ และหากผู้สูงอายุต้องโทษจำคุกก็มักจะได้รับโทษเป็นระยะเวลาที่สั้นกว่า ผลจากการศึกษาจากผู้พิพากษาจำนวน 212 คน พบว่า มีผู้พิพากษาจำนวนร้อยละ 31 ที่ตัดสินลงโทษผู้สูงอายุสูงขึ้น โดยให้เหตุผลว่าเป็นการตัดสินบนพื้นฐานปัจจัยด้านกฎหมายมากกว่าที่จะพิจารณาจากปัจจัยอื่นที่สัมพันธ์กับอายุ นอกจากนี้มีเพียงความบกพร่องทางการรับรู้ (cognitive impairment) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง ในการพิจารณาโทษของผู้กระทำความผิดที่เป็น

¹⁶ Morrow J. Weston, Vickovic G. Samuel, and Fradella F. Henry, “Examining the prevalence and correlates of a ‘senior citizen discount’ in US federal courts,” *Criminal Justice Studies*, 1, 27, 4, p.1 (July 2014).

¹⁷ *Ibid.*, pp.4-5.

ผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม การตัดสินลงโทษผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้สูงอายุที่มีโทษหนักขึ้น เป็นผลมาจากปัจจัยทางกฎหมาย เช่น ประวัติการกระทำความผิดและความรุนแรงของข้อหา ในขณะที่การตัดสินของผู้พิพากษาบางครั้งตัดสินจากปัจจัยที่นอกเหนือจากปัจจัยทางกฎหมาย เช่น เพศ เชื้อชาติ และอายุ¹⁸

ใน United States Code มาตรา 4242¹⁹ กรณีที่จำเลยอ้างเหตุวิกลจริต ในการต่อสู้คดี ศาลจะต้องสั่งให้จิตแพทย์ทำการตรวจจำเลยและรายงานให้ศาลทราบ และศาลจะ พิจารณาตัดสินว่าจำเลยมีความผิด ไม่มีความผิดหรือไม่มีความผิดด้วยเหตุวิกลจริต หากศาลพิพากษา ว่าจำเลยไม่มีความผิดด้วยเหตุวิกลจริต จำเลยจะต้องถูกส่งไปยังสถานที่ที่เหมาะสม (suitable facility) จนกว่าจะสามารถดำเนินการกับจำเลยต่อไปได้ ตามมาตรา 4243 (a)²⁰ นอกจากนี้ประเทศ

¹⁸ Smith MS, Schriver JL, “Judges’ sentencing decisions with older offenders,” Psychology, Crime & Law, 7, 24 (2), (Feb 2018).

¹⁹ United States Code Section 4242

(a) Motion for Pretrial Psychiatric or Psychological Examination.— Upon the filing of a notice, as provided in Rule 12.2 of the Federal Rules of Criminal Procedure, that the defendant intends to rely on the defense of insanity, the court, upon motion of the attorney for the Government, shall order that a psychiatric or psychological examination of the defendant be conducted, and that a psychiatric or psychological report be filed with the court, pursuant to the provisions of section 4247(b) and (c).

(b) Special Verdict.—If the issue of insanity is raised by notice as provided in Rule 12.2 of the Federal Rules of Criminal Procedure on motion of the defendant or of the attorney for the Government, or on the court’s own motion, the jury shall be instructed to find, or, in the event of a nonjury trial, the court shall find the defendant—

- (1) guilty;
- (2) not guilty; or
- (3) not guilty only by reason of insanity.

²⁰ United States Code Section 4243

(a) Determination of Present Mental Condition of Acquitted Person. - If a person is found not guilty only by reason of insanity at the time of the offense charged,

สหรัฐอเมริกา มีประมวลกฎหมายอาญาดั้งเดิม (Model Penal Code) โดย The American Law Institute (ALI) นำมาใช้เป็นแนวทางสำหรับกฎหมายอาญาในหลายมลรัฐ โดยในมาตรา 4.01²¹ กำหนดหลักการยกเว้นความรับผิดชอบทางอาญาสำหรับผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตหรือความบกพร่องทางจิต (mental disease or defect) ด้วย

กระบวนการในชั้นการบังคับโทษนั้น ประเทศสหรัฐอเมริกามีกฎหมายที่เรียกว่า “First Step Act of 2018” (FSA) โดยที่กฎหมายนี้มุ่งเน้นการลดประชากรในเรือนจำในขณะที่ยังคงรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม²² โดยมีโปรแกรมนำร่องให้อำนาจหน่วยงานราชทัณฑ์ (The Bureau of Prisons: BOP) ในการกำหนดให้ผู้ต้องขังที่มีอายุน้อยกว่า 60 ปี และเป็นผู้ต้องขังที่ป่วยโดยการเปลี่ยนโทษจำคุกเป็นการกักขังอยู่ที่บ้านแทน ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 603 (a) ประกอบ United States Code (Title 34. CRIME CONTROL AND LAW ENFORCEMENT) มาตรา 60541 (Federal prisoner reentry initiative)²³

he shall be committed to a suitable facility until such time as he is eligible for release pursuant to subsection (e).

²¹ Model Penal Code

Section 4.01. Mental Disease or Defect Excluding Responsibility

(1) A person is not responsible for criminal conduct if at the time of such conduct as a result of mental disease or defect he lacks substantial capacity either to appreciate the criminality [wrongfulness] of his conduct or to conform his conduct to the requirements of law.

²² The First Step Act of 2018: Overview, Congressional Research Service, 2019.

²³ Section 603 (a) of the FSA reauthorized and modified the pilot program conducted under the Second Chance Act, 34 U.S.C. § 60541, as follows:

United States Code (Title 34. CRIME CONTROL AND LAW ENFORCEMENT)
Section 60541

(g) Elderly and family reunification for certain nonviolent offenders pilot program

(1) Program authorized

(A) In general

3.2 ประเทศออสเตรเลีย

การศึกษากฎหมายหรือมาตรการทางกฎหมายที่ใช้ในการดำเนินคดีอาญาเมื่อผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้สูงอายุในประเทศออสเตรเลียในครั้งนี้แบ่งออกเป็น กระบวนการก่อนขึ้นพิจารณาคดีของศาลและกระบวนการในชั้นการพิจารณาคดีของศาล ดังนี้

3.2.1 กระบวนการก่อนขึ้นพิจารณาคดีของศาล

ประเทศออสเตรเลียกำหนดบุคคลที่มีความพิการทางสมอง (cognitive disabilities) หมายรวมถึง ความพิการทางสติปัญญา (intellectual disabilities) โรคอัลไซเมอร์ (alzheimer's) โรคความจำเสื่อม (dementia) โรคออทิสติก (autism) โรคปลอกประสาทเสื่อมแข็ง (multiple sclerosis) สุขภาพจิต (mental health) การได้รับความกระทบกระเทือนทางสมอง

The Attorney General shall conduct a pilot program to determine the effectiveness of removing eligible elderly offenders and eligible terminally ill offenders from Bureau of Prisons facilities and placing such offenders on home detention until the expiration of the prison term to which the offender was sentenced.

(B) Placement in home detention

In carrying out a pilot program as described in subparagraph (A), the Attorney General may release some or all eligible elderly offenders and eligible terminally ill offenders from Bureau of Prisons facilities to home detention, upon written request from either the Bureau of Prisons or an eligible elderly offender or eligible terminally ill offender.

(5) Definitions

In this section:

(A) Eligible elderly offender

The term “eligible elderly offender” means an offender in the custody of the Bureau of Prisons—

- (i) who is not less than 60 years of age;

(brain injuries) และอื่น ๆ²⁴ โดยประเทศออสเตรเลีย (Australia) มีการบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีกับบุคคลกลุ่มเปราะบาง คือ Police Powers and Responsibilities Act 2000 ซึ่งบัญญัติการกำหนดวิธีการพิเศษสำหรับการถามคำให้การบุคคลที่มีความสามารถบกพร่อง (Questioning of persons with impaired capacity) กล่าวคือ ถ้าพนักงานตำรวจสงสัยว่าผู้ต้องหาเป็นผู้ที่มีความบกพร่อง (impaired capacity) พนักงานตำรวจจะยังไม่ถามคำให้การจนกว่าจะอนุญาตให้มีบุคคลที่สามารถให้ความช่วยเหลือผู้ต้องหาในการตอบคำถามและบุคคลดังกล่าวจะต้องปรากฏตัวในขณะที่ถามคำให้การ และหากพบว่าผู้ต้องหากพร่องในเรื่องความสามารถ พนักงานตำรวจจะต้องหยุดถามคำให้การเป็นการชั่วคราว²⁵

²⁴ Piers Gooding, et al. “Unfitness to stand trial and the indefinite detention of persons with cognitive disabilities in Australia: Human rights challenges and proposals for change,” *Melbourne University Law Review*, 40, 816, (2017), p.826.

²⁵ Police Powers and Responsibilities Act 2000

422 Questioning of persons with impaired capacity

(1) This section applies if—

(a) a police officer wants to question a relevant person; and

(b) the police officer reasonably suspects the person is a person with impaired capacity.

(2) A police officer must not question the person unless—

(a) before questioning starts, the police officer has, if practicable, allowed the person to speak to a support person in circumstances in which the conversation will not be overheard; and

(b) a support person is present while the person is being questioned.

(3) Also, the police officer must suspend questioning and comply with subsection (2) if, during questioning, it becomes apparent that the person being questioned is a person with impaired capacity.

รัฐควีนส์แลนด์ (Queensland) มีการกำหนดแนวปฏิบัติ (The Operational Procedures Manual)²⁶ สำหรับบุคคลกลุ่มเปราะบางหรือความสามารถบกพร่อง (impaired capacity)²⁷ ไว้ด้วย โดยข้อ 6.3.1²⁸ กำหนดกลุ่มบุคคลที่ต้องปรับใช้แนวปฏิบัตินี้ คือ บุคคลที่มีความสามารถบกพร่อง บุคคลที่มีภาวะความจำเสื่อมในช่วงเริ่มต้นหรือถึงขนาดเป็นโรค และผู้ที่มีความป่วยทางจิต กรณีที่ผู้ต้องหาเป็นผู้สูงอายุ ตำรวจจะต้องส่งต่อไปยังตำรวจที่มีหน้าที่เฉพาะ

3.2.2 กระบวนการในชั้นการพิจารณาคดีของศาล

ประเทศออสเตรเลียมีกฎหมายเกี่ยวกับความบกพร่องทางจิตและความบกพร่องในเรื่องความสามารถในการดำเนินคดีที่เรียกว่า Crimes (Mental Impairment and Unfitness to be Tried) Act 1997 โดยจุดมุ่งหมายของกฎหมายนี้²⁹ คือ

²⁶ Queensland police, “Operational Procedures Manual,” Retrieved on May 18, 2020, from <https://www.police.qld.gov.au/qps-corporate-documents/operational-policies/operational-procedures-manual>

²⁷ Queensland Consolidated Acts (GUARDIANSHIP AND ADMINISTRATION ACT 2000 - SCHEDULE 4)

“impaired capacity”, for a person for a matter, means the person does not have capacity for the matter.

²⁸ Chapter 6 – Persons who are Vulnerable, Disabled or have Cultural Needs

6.3.1 Circumstances which constitute a vulnerability, disability or cultural need
While it is not possible to supply an exhaustive list of persons who are vulnerable, disabled or have cultural needs, the following circumstances should be considered as creating a vulnerability until the contrary becomes apparent:

(ii) any infirmity, including early dementia or disease;

(iii) mental illness;

(v) illiteracy or limited education which may impair the person’s capacity to understand the questions being put to them;

(xiv) persons with impaired capacity

²⁹ Crimes (Mental Impairment and Unfitness to be Tried) Act 1997 (Authorised Version incorporating amendments as at 26 April 2021)

(1) เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์ของบุคคลที่ไม่มีความสามารถในการเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดี

(2) การใช้กฎหมายเกี่ยวกับความบกพร่องทางจิตแทนการใช้กฎหมายคอมมอนลอว์เกี่ยวกับการวิกลจริต

(3) เพื่อเตรียมกระบวนการในการจัดการกับบุคคลที่มีความบกพร่องในการดำเนินคดีหรือบุคคลที่พบว่าไม่ได้กระทำความผิดเนื่องจากความบกพร่องทางจิต

ในเขตเมืองหลวง (the Australian Capital Territory) เซาท์ออสเตรเลีย (South Australia) แทสมาเนีย (Tasmania) และเวสเทิร์นออสเตรเลีย (Western Australia) มีบทบัญญัติของกฎหมายในการดำเนินกระบวนการพิจารณาและอำนาจในการพิจารณาความบกพร่องของจำเลยในการดำเนินคดีในศาล ซึ่งพัฒนามาจากคดีระหว่าง Victorian case v Presser (“Presser”) คดีนี้มีรากฐานมาจากคดีที่เกิดขึ้นในประเทศอังกฤษ คือ คดี R v Pritchard โดยจำเลยจะต้องมีความเข้าใจในประเด็นต่อไปนี้³⁰

- (1) เข้าใจในข้อกล่าวหา
- (2) การให้การและการใช้สิทธิคัดค้าน
- (3) เข้าใจในกระบวนการพิจารณา
- (4) การดำเนินตามกระบวนการพิจารณา
- (5) เข้าใจในผลกระทบที่สำคัญจากพยานหลักฐานที่ใช้ในการดำเนินคดี
- (6) ต่อบุคคลหรือให้การได้

นอกจากนี้กฎหมายอาญาของประเทศออสเตรเลีย (Criminal Code Act 1995) มาตรา 7.3 (8) กำหนดให้ความเสื่อมโทรมทางร่างกายและทางจิตจากวัยชรา (senility) รวมอยู่ในประเภทของความบกพร่องทางจิต (mental impairment) ด้วย โดยที่มาตรานี้กำหนดให้ความบกพร่องทางจิต ได้แก่ ความเสื่อมโทรมทางร่างกายและทางจิตจากวัยชรา (senility) ความพิการทางสติปัญญา (intellectual disability) ความป่วยทางจิต (mental illness) สมองถูกทำลาย (brain damage) และบุคลิกภาพผิดปกติอย่างรุนแรง (severe personality disorder) และไม่ต้องรับผิดทางอาญาถ้ากระทำความผิดในขณะที่มีจิตบกพร่อง³¹ จะเห็นได้ว่า บุคคลที่มีความบกพร่องทาง

³⁰ Piers Gooding, et al., *supra* note 24, p.823.

³¹ Criminal Code Act 1995

Section 7.3 Mental impairment

ร่างกายและทางจิตอันเกิดจากวัยชรา ถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มเดียวกับความผิดปกติข้างต้น แสดงให้เห็นว่ากฎหมายคำนึงถึงความเสื่อมโทรมของวัยที่เป็นเหตุนำมาซึ่งความบกพร่องทางกายและทางจิตและกฎหมายอาญาของประเทศออสเตรเลียจัดให้อยู่ในประเภทเดียวกับความบกพร่องต่าง ๆ ข้างต้น

ในประเทศคอมมอนลอว์ ผู้ต้องหาที่เป็นผู้สูงอายุมักจะได้รับโทษลดน้อยลง ศาลจะกำหนดโทษโดยพิจารณาเกณฑ์อายุร่วมด้วย อย่างไรก็ตาม จะต้องพิจารณาความรุนแรงในการกระทำความผิดและความจำเป็นในการป้องปรามด้วย³² โดยศาลจะพิจารณาอายุของผู้สูงอายุร่วมกับความเจ็บป่วย ดังนี้

- (1) อายุและสุขภาพของผู้กระทำความผิดสัมพันธ์กับดุลพินิจในการตัดสินลงโทษ
- (2) ความสูงอายุหรือความเจ็บป่วยไม่ใช่เป็นสิ่งที่ชี้ขาดของระดับการลงโทษ
- (3) การกำหนดโทษขั้นต่ำโดยการให้ผู้กระทำความผิดอยู่ในความควบคุม (custody) ไปตลอดชีวิตที่เหลืออยู่
- (4) การพิจารณาให้ผู้กระทำความผิดใช้ชีวิตที่เหลืออยู่ในการควบคุม
- (5) การพิจารณาใช้การลงโทษอย่างอื่น เมื่อเห็นว่าถ้าผู้กระทำความผิดถูกปล่อยตัวไปแล้วจะไม่สามารถมีชีวิตอยู่ได้ หรือการที่ผู้กระทำความผิดที่เจ็บป่วยอาจมีความยากลำบากในการอยู่ในคุก

(1) A person is not criminally responsible for an offence if, at the time of carrying out the conduct constituting the offence, the person was suffering from a mental impairment that had the effect that:

(a) the person did not know the nature and quality of the conduct; or

(b) the person did not know that the conduct was wrong (that is, the person could not reason with a moderate degree of sense and composure about whether the conduct, as perceived by reasonable people, was wrong); or

(c) the person was unable to control the conduct.

(8) In this Code:

mental impairment includes senility, intellectual disability, mental illness, brain damage and severe personality disorder.

³² National Judicial College of Australia, “The Commonwealth Sentencing Database,” Retrieved on December 25, 2020, from <https://bit.ly/3aG4yaM>

(6) การลงโทษ ความสำเร็จส่วนและการช่วยเหลือยังคงเป็นการพิจารณาการลงโทษขั้นพื้นฐาน รวมถึงอายุและความเจ็บป่วยของผู้กระทำความผิด

(7) ความสูงอายุและความเจ็บป่วยควรเป็นตัวกำหนดโทษของการลงโทษที่มีความเหมาะสม

การพิจารณาความสูงอายุของผู้กระทำความผิดเพื่อลดโทษให้ผู้กระทำความผิดนั้น ศาลมิได้พิจารณาเกณฑ์อายุเพียงประการเดียว โดยที่ศาลจะต้องพิจารณาเกณฑ์สุขภาพที่ไม่ดีหรือความเจ็บป่วยของผู้สูงอายুর่วมด้วย เช่น คดี R v Sellars [2010] NSWCCA 133 ผู้กระทำความผิดมีอายุ 51 ปี แต่ศาลก็ไม่นำเกณฑ์อายุมาใช้ในการพิจารณาการกำหนดโทษ ในทางตรงกันข้าม คดี Mokbel v The Queen [2013] VSCA 118 ผู้กระทำความผิดอายุ 46 ปี ที่ได้รับความทุกข์ทรมานจากความเจ็บป่วยที่เป็นโรคหัวใจ ในขณะที่บุคคลทั่วไปคาดว่าจะมีอายุเฉลี่ยได้อีก 24 ปี แต่ผู้กระทำความผิดคนดังกล่าวจะมีอายุเฉลี่ยที่ลดลงจากบุคคลทั่วไป 11 ปี ดังนั้น ศาลจึงใช้เกณฑ์อายุร่วมกับเกณฑ์ความเจ็บป่วยในการพิจารณาโทษของผู้สูงอายุ³³

3.3 ประเทศเยอรมนี

การศึกษากฎหมายหรือมาตรการทางกฎหมายที่ใช้ในการดำเนินคดีอาญาเมื่อผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้สูงอายุในประเทศเยอรมนีในครั้งนี้แบ่งออกเป็น กระบวนการก่อนขึ้นพิจารณาคดีของศาลและกระบวนการในชั้นการพิจารณาคดีของศาล ดังนี้

3.3.1 กระบวนการก่อนขึ้นพิจารณาคดีของศาล

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศเยอรมนีได้วางหลักการต่อสู้คดีของผู้ถูกกล่าวหาไว้ โดยผู้ถูกกล่าวหาจะต้องมีความเข้าใจในการต่อสู้คดี ซึ่งคำนึงถึงความบกพร่องทางกายของผู้ต้องหา³⁴ ดังนี้

³³ Ibid.

³⁴ อมรวิทย์ จำปาศรี, “ความสามารถในการต่อสู้คดีอาญาของผู้ถูกกล่าวหา: ศึกษากรณีผู้มีความบกพร่องทางกายและจิต,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2553), น.50.

มาตรา 136a กำหนดข้อห้ามในการสอบสวน ดังนี้

(1) เสรีภาพของผู้ต้องหาในการตัดสินใจและแสดงเจตจำนงจะต้องไม่ถูกลดทอนจากความเจ็บป่วย ความเหนื่อยล้า การแทรกแซงทางร่างกาย การใช้ยา การทารุณ การหลอกลวง หรือการสะกดจิต ส่วนการบังคับจะใช้ได้เท่าที่กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาอนุญาตเท่านั้น นอกจากนี้ ยังห้ามขู่เชี่ยผู้ต้องหาด้วยมาตรการที่ไม่ได้รับอนุญาตภายใต้บทบัญญัติของกฎหมายและการใช้โอกาสแสวงหาประโยชน์ซึ่งกฎหมายมิได้บัญญัติไว้จะกระทำมิได้เช่นกัน

(2) ไม่อนุญาตให้ใช้มาตรการที่ทำให้ความจำของผู้ต้องหาหรือความสามารถในการทำความเข้าใจของผู้ต้องหาสูญเสียไป

(3) ข้อห้ามภายใต้อนุมาตรา (1) และ (2) จะใช้บังคับโดยไม่ต้องคำนึงถึงความยินยอมของผู้ต้องหา ในขณะที่ข้อความที่ได้จากการฝ่าฝืนข้อห้ามนี้จะไม่ถูกนำมาใช้ แม้ว่าผู้ต้องหาจะยินยอมให้ใช้ก็ตาม

กรณีที่ผู้ต้องหาที่มีความบกพร่องทางร่างกาย กฎหมายวางหลักปฏิบัติในการจัดหาทนายความไว้ในมาตรา 140(1) ดังนี้

จำเลยจะต้องมีทนายความในกรณีต่อไปนี้

1. การพิจารณาคดีหลักในครั้งแรกที่ศาลสูงมลรัฐ (the Higher Regional Court) หรือที่ศาลมลรัฐ (the Regional Court)

2. ผู้ต้องหาถูกตั้งข้อหาความผิดอาญาร้ายแรง (serious criminal offence)

3. การดำเนินการอาจส่งผลให้มีการออกคำสั่งห้ามไม่ให้ประกอบอาชีพ

4. คำสั่งควบคุมตัวภายใต้มาตรา 112 หรือมาตรา 112a หรือการควบคุมตัวชั่วคราวภายใต้มาตรา 126a หรือมาตรา 275a (6) ให้ใช้บังคับกับผู้ต้องหา

5. ผู้ต้องหาอยู่ในโรงพยาบาลเป็นเวลาอย่างน้อยสามเดือนตามคำสั่งศาลหรือด้วยความเห็นชอบของผู้พิพากษา และจะไม่ได้รับการปล่อยตัวจากโรงพยาบาลนั้นอย่างน้อยสองสัปดาห์ก่อนที่ศาลจะเริ่มพิจารณาคดีหลัก

6. การกระทำความผิดของผู้ต้องหาตามมาตรา 81 อยู่ระหว่างการพิจารณาเพื่อเตรียมให้ความเห็นเกี่ยวกับสภาพจิตใจของผู้ต้องหา

7. กระบวนการพิจารณาเพื่อป้องกันการถูกควบคุมตัว

8. ทนายความคนก่อนถูกตัดออกจากการมีส่วนร่วมในการดำเนินคดีโดยคำตัดสินของศาล

9. ทนายความที่ได้รับมอบหมายให้เป็นทนายความฝ่ายจำเลยตามมาตรา 397a และมาตรา 406h (3) และ (4)

มาตรา 140 (2) สำหรับกรณีอื่น ถ้ามีความจำเป็นที่จะต้องให้ความช่วยเหลือ อันเนื่องมาจากความร้ายแรงของการกระทำความผิด หรือความยากของข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมาย หรือมีหลักฐานที่แสดงได้ว่าผู้ต้องหาไม่สามารถที่จะต่อสู้ได้ด้วยตนเอง ผู้พิพากษาที่เป็นองค์คณะ จะแต่งตั้งทนายความฝ่ายจำเลยหรือผู้ที่มีหน้าที่ให้ความช่วยเหลือ รวมทั้งการยื่นคำร้องโดยผู้ต้องหา ที่มีความบกพร่องทางการพูดหรือทางการได้ยิน

นอกจากนี้กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 153a (1) วางหลัก การไม่ดำเนินคดีภายใต้การกำหนดเงื่อนไขและคำสั่ง กล่าวคือ ในคดีความผิดอาญาไม่ร้ายแรง สำนักงานอัยการโดยความยินยอมของผู้ต้องหาและศาลที่มีอำนาจสั่งให้เปิดกระบวนการพิจารณาหลัก กรณียที่เป็นข้อหาสาธารณะพนักงานอัยการอาจสั่งไม่ฟ้องและกำหนดเงื่อนไขพร้อมกับออกคำสั่งให้กับ ผู้ต้องหาได้ หากการดำเนินคดีอาญามีลักษณะที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะและระดับของความผิด ไม่กระทบต่อสาธารณะอาจพิจารณากำหนดเงื่อนไขและออกคำสั่ง เช่น การให้ผู้ต้องหาเข้าร่วม หลักสูตรฝึกทักษะทางสังคม การให้บริการตามที่กำหนดเพื่อชดเชยความเสียหายที่เกิดจากการกระทำ ความผิด การชำระเงินให้กับสถาบันที่ไม่แสวงผลกำไรหรือให้กับกระทรวงการคลัง³⁵

³⁵ THE GERMAN CODE OF CRIMINAL PROCEDURE

Section 153a Non-prosecution subject to imposition of conditions and directions

(1) In a case involving a less serious criminal offence, the public prosecution office, with the consent of the accused and of the court competent to order the opening of the main proceedings, may dispense with the preferment of public charges and concurrently impose conditions on and issue directions to the accused if these are of such a nature as to eliminate the public interest in criminal prosecution and if the degree of guilt does not present an obstacle thereto. In particular, the following conditions and instructions may be considered:

1. rendering of a specified service in order to make reparations for damage caused by the offence,
2. payment of a sum of money to a non-profit-making institution or to the Treasury,
3. rendering of some other service of a non-profit-making nature,
4. compliance with duties to pay a specified amount in maintenance,

3.3.2 กระบวนการในชั้นการพิจารณาคดีของศาล

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศเยอรมนี (German Code of Criminal Procedure) ได้วางหลักการต่อสู้คดีของจำเลยที่มีความบกพร่องทางการได้ยินหรือการพูดไว้ โดยให้สิทธิจำเลยในการมีทนายหรือผู้ให้ความช่วยเหลือเพื่อช่วยในการต่อสู้คดี โดยคำนึงถึงความบกพร่องทางกายของจำเลย ดังนี้

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 66³⁶ การสาบานตนของผู้ที่มีความบกพร่องทางการได้ยินหรือการพูด วางหลักไว้ดังนี้

(1) ผู้ที่มีความบกพร่องทางการได้ยินหรือการพูดอาจเลือกสาบานตนโดยการพูดตามคำสาบานตนที่กำหนดหรือการเขียนและลงนามในแบบฟอร์มการสาบานตนหรือภายใต้การช่วยเหลือของผู้ที่มีหน้าที่อำนวยความสะดวกด้านการสื่อสารที่ได้รับการแต่งตั้งโดยศาล โดยศาล

5. making of a serious attempt to reach a mediated agreement with the aggrieved person (victim–offender mediation), thereby trying to make reparation for the offence, in full or to a predominant extent, or to strive therefor,

6. participation in a social skills training course or

7. participation in a supplementary course pursuant to section 2b (2) sentence 2 or a driving aptitude course pursuant to section 4a of the Road Transportation Act

³⁶ German Code of Criminal Procedure

Section 66 Taking of oath by hearing or speech impaired persons

(1) Hearing or speech impaired persons may choose to take the oath by repeating the form of oath or by writing down and signing the form of oath or with the help of a person who facilitates communication to be appointed by the court. The court shall provide appropriate technical aids. The hearing or speech impaired person is to be instructed as to his right to choose.

(2) The court may require that the oath be taken in written form or order the attendance of a person who facilitates communication if the hearing or speech impaired person has not exercised his right to choose under subsection (1) or if it is not possible, or only with disproportionate effort, to take the oath in the manner chosen pursuant to subsection (1).

อาจใช้เทคนิคที่เหมาะสมในการให้ความช่วยเหลือ ผู้ที่มีความบกพร่องทางการได้ยินหรือการพูด จะได้รับคำแนะนำตามสิทธิที่พึงได้รับ

(2) กรณีที่ผู้ที่มีความบกพร่องทางการได้ยินหรือการพูดไม่สามารถใช้สิทธิในการเลือกตามอนุมาตรา (1) หรือไม่สามารถกระทำได้หรือต้องใช้ความพยายามเกินสมควรในการเลือกตามอนุมาตรา (1) ศาลอาจกำหนดให้ทำการสาบานตนโดยการเขียนหรือตั้งผู้อำนวยความสะดวกด้านการสื่อสารให้

สิทธิในการมีทนายของจำเลยบัญญัติหลักการไว้ใน มาตรา 114b (2) วรรคสอง³⁷ กล่าวคือ จำเลยจะได้รับการแจ้งสิทธิในการมีทนายเพื่อตรวจสอบการยื่นฟ้องภายใต้ มาตรา 147 จำเลยที่ไม่สามารถใช้ภาษาเยอรมันได้หรือผู้ที่มีความบกพร่องทางการได้ยินหรือการพูด จะได้รับคำแนะนำในภาษาที่สามารถเข้าใจได้ตามมาตรา 187 (1) ถึง (3) แห่งพระธรรมนูญศาลยุติธรรม (the Courts Constitution Act) จำเลยสามารถร้องขอล่ามได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย สำหรับชาวต่างชาติจะได้รับการแจ้งว่าสามารถยื่นเรื่องต่อผู้แทนของสถานกงสุลได้

สำหรับกรณีที่จำเลยไม่สามารถพูดภาษาเยอรมันได้หรือมีความบกพร่องทางการได้ยินหรือการพูด มาตรา 259 วางหลักไว้ ดังนี้

(1) จำเลยที่ไม่สามารถพูดภาษาเยอรมันได้ จะต้องมีล่ามช่วยในการแปล

(2) บทบัญญัตินี้ให้ใช้ตามมาตรา 186 แห่งพระธรรมนูญศาลยุติธรรมในเรื่องจำเลยมีความบกพร่องทางการได้ยินหรือการพูด

นอกจากนี้พระธรรมนูญศาลยุติธรรม (Courts Constitution Act) มาตรา 186 วางหลักการสื่อสารกรณีที่จำเลยเป็นผู้มีความบกพร่องทางการได้ยินหรือการพูดไว้ ดังนี้

(1) การสื่อสารกับผู้ที่มีความบกพร่องทางการได้ยินหรือการพูดในระหว่างการพิจารณาคดีอาจทำได้โดยการพูด การเขียนหรือการมีผู้อำนวยความสะดวกในการสื่อสารตามที่

³⁷ The accused is to be advised of defence counsel's right to inspect the files under section 147. An accused who does not have a sufficient command of the German language or who is hearing or speech impaired shall be advised in a language he understands that he may, in accordance with the provisions of section 187 (1) to (3) of the Courts Constitution Act, demand that an interpreter or a translator be called in free of charge for the entire criminal proceedings. A foreign national shall be advised that he may demand notification of the consular representation of his home state and have messages communicated to the same.

ศาลสั่ง ศาลอาจจัดหาเทคนิคการช่วยเหลือที่มีความเหมาะสมในการสื่อสารด้วยการพูดหรือการเขียน ผู้ที่มีความบกพร่องทางการได้ยินหรือทางการพูดจะต้องได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับสิทธิที่พึงได้รับ

(2) ถ้าผู้ที่มีความบกพร่องทางการได้ยินหรือทางการพูดไม่สามารถจะใช้สิทธิในการเลือกตามอนุมาตรา (1) หรือถ้าไม่สามารถสื่อสารโดยวิธีตามอนุมาตรา (1) ได้หรือต้องใช้ความพยายามเกินสมควร ศาลอาจกำหนดการสื่อสารโดยการเขียนหรือสั่งให้หาล่ามให้

ในเรื่องของผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้วิกลจริต นั้น ประมวลกฎหมายอาญาของประเทศเยอรมนี (German Criminal Code) บัญญัติเป็นหลักการไว้ว่า ผู้กระทำไม่มีความผิดหากกระทำไปด้วยเหตุตามที่มาตรา 20³⁸ กำหนด กล่าวคือ ผู้ใดกระทำความผิดในขณะที่ไม่รู้ว่า การกระทำนั้นเป็นความผิด เพราะโรคจิต (pathological mental disorder) ความผิดปกติของสติสัมปชัญญะ (disturbance of consciousness) มีจิตบกพร่อง (mental deficiency) หรือมีความผิดปกติทางจิตอย่างรุนแรง (serious mental abnormality) ให้ถือว่าผู้นั้นไม่มีความผิด และในมาตรา 21³⁹ กรณีที่ผู้กระทำความผิดยังสามารถรู้ว่าการกระทำนั้นเป็นความผิด แต่กระทำไปด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งตามที่กำหนดในมาตรา 20 กฎหมายจึงกำหนดให้เป็นเหตุบรรเทาโทษ

³⁸ German Criminal Code Section 20 Lack of criminal responsibility due to mental illness

Whoever, at the time of the commission of the offence, is incapable of appreciating the unlawfulness of their actions or of acting in accordance with any such appreciation due to a pathological mental disorder, a profound disturbance of consciousness, mental deficiency or any other serious mental abnormality is deemed to act without guilt.

³⁹ German Criminal Code Section 21 Diminished responsibility

If the offender's capacity to appreciate the unlawfulness of the act or to act in accordance with any such appreciation is substantially diminished at the time of the commission of the offence due to one of the reasons indicated in section 20, the penalty may be mitigated pursuant to section 49 (1).

3.4 ประเทศญี่ปุ่น

การศึกษากฎหมายหรือมาตรการทางกฎหมายที่ใช้ในการดำเนินคดีอาญาเมื่อผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้สูงอายุในประเทศญี่ปุ่นในครั้งนี้แบ่งออกเป็น กระบวนการก่อนชั้นพิจารณาคดีของศาลและกระบวนการในชั้นการพิจารณาคดีของศาล ดังนี้

3.4.1 กระบวนการก่อนชั้นพิจารณาคดีของศาล

ประเทศญี่ปุ่นกำหนดการกระทำที่เป็นความผิดเล็กน้อย (minor offenses) ตำรวจจะไม่นำมาสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา⁴⁰ ในส่วนของการฟ้องคดีของพนักงานอัยการนั้น ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (Code of Criminal Procedure) มาตรา 248⁴¹ กำหนดองค์ประกอบที่พนักงานอัยการจะต้องนำมาพิจารณาในการชะลอการฟ้องได้สามประการ คือ ประการแรก เจื่อนไขพฤติการณ์ของผู้กระทำความผิด เช่น นิสัย ความเจ็บป่วยทางกาย ทางจิต สภาพแวดล้อม ประการที่สอง เจื่อนไขเกี่ยวกับการพฤติการณ์ของการกระทำความผิด เช่น วิธีการในการกระทำที่ใช้ความรุนแรงโหดร้ายหรือไม่ มีความน่าตำหนิตามศีลธรรมเพียงใด หรือใช้สติปัญญาในการหลอกลวง การกระทำนั้นกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นมากน้อยเพียงใด และประการที่สาม เจื่อนไขเกี่ยวกับพฤติการณ์ของผู้กระทำภายหลังการกระทำความผิด เช่น ภายหลังกระทำแล้ว ผู้กระทำความผิดมีการชดใช้เยียวยาให้แก่ผู้เสียหายหรือไม่ มีพฤติการณ์ที่พยายามบรรเทาผลร้ายจากการกระทำหรือไม่ ทั้งนี้ กรณีที่เป็นผู้ต้องหาสูงอายุพนักงานอัยการสามารถใช้ดุลพินิจในการชะลอการฟ้องได้ เพราะนโยบายทางอาญาในประเทศญี่ปุ่น ถือว่าผู้สูงอายุมีโอกาสที่จะไปกระทำ

⁴⁰ “White paper on crime 2008 Part 7 The Circumstances and Attributes of Elderly Offenders and Their Treatment,” Retrieved on March 7, 2020, from http://hakusyo1.moj.go.jp/en/57/nfm/n_57_2_7_2_2_2.html

⁴¹ Code of Criminal Procedure Article 248

Where prosecution is deemed unnecessary owing to the character, age, and environment of the offender, the gravity of the offense, and the circumstances or situation after the offense, prosecution need not be instituted.

ผิดซ้ำได้น้อยเมื่อเปรียบเทียบกับวัยอื่น⁴² พนักงานอัยการญี่ปุ่นใช้ดุลพินิจชะลอการฟ้องแก่บุคคล สูงอายุมากกว่าบุคคลที่มีอายุน้อย เพราะนโยบายทางอาญาของประเทศญี่ปุ่นถือว่าผู้สูงอายุมีพลัง เหลือน้อยที่จะไปกระทำความผิดซ้ำได้อีกในอนาคต เมื่อเปรียบเทียบกับวัยรุ่นหรือวัยกลางคน⁴³

3.4.2 กระบวนการในชั้นการพิจารณาคดีของศาล

ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (Code of Criminal Procedure) มาตรา 37⁴⁴ วางหลักกรณีจำเลยไม่มีทนายความ ให้ศาลตั้งทนายความให้จำเลย เมื่อจำเลยมีอายุ มากกว่า 70 ปี จำเลยไม่สามารถได้ยินหรือพูด หรือมีความน่าเชื่อว่าจำเลยวิกลจริตหรือความสามารถ บกพร่อง ผู้กระทำความผิดร้ายแรง (serious offences) จะเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของระบบศาล saiban'in หรือระบบลูกขุนผสม (Quasi-Jury system) สำหรับจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุนั้น ศาล พิจารณาลงโทษจำเลยสูงอายุให้น้อยลงกว่าปกติได้⁴⁵ ในระหว่างการพิจารณาคดีของศาลนั้น พนักงาน อัยการสามารถให้ความช่วยเหลือจำเลยได้ด้วย และประมวลกฎหมายอาญา (Penal Code)

⁴² United Nations Asia and Far East Institute for the prevention of crime and the treatment of offenders, “Criminal Justice in Japan 2019 edition,” Retrieved on March 7, 2020, from <https://bit.ly/2Xbc09k>

⁴³ เรวัต ฉ่ำเฉลิม, “ชะลอการฟ้อง,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2522), น.38.

⁴⁴ Code of Criminal Procedure (Part I and Part II) Article 37 The court may appoint defense counsel ex-officio if there is no defense counsel for the accused when:

- (i) the accused is a minor;
- (ii) the accused is over seventy years of age;
- (iii) the accused is unable to hear or speak;
- (iv) there is the possibility that the accused is insane or has diminished capacity;
- (v) it is deemed necessary for other reasons.

⁴⁵ Stacey Steele, “Elderly Offenders in Japan and the saiban'in seido (Lay Judge System): Reflections Through a Visit to the Tokyo District Court,” Japanese Studies, 223, 35, p.238 (2015).

มาตรา 39⁴⁶ บัญญัติหลักการกรณีที่การกระทำความผิดด้วยเหตุวิกลจริตจะไม่ถูกลงโทษ และการกระทำความผิดในขณะที่ย่อนความสามารถจะได้รับโทษลดลง

⁴⁶ Penal Code (Chapter VII Unpunishable Acts and Reduction or Remission of Punishment)

Article 39

(1) An act of insanity is not punishable.

(2) An act of diminished capacity shall lead to the punishment being reduced.

บทที่ 4

บทวิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายที่ควรนำมาใช้ในการดำเนินคดีอาญาผู้สูงอายุ

ในบทนี้เป็นการนำเสนอกฎหมายไทยที่ให้ความคุ้มครองสิทธิผู้สูงอายุในการดำเนินคดีอาญา และการวิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายที่ใช้ในการดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

4.1 กฎหมายไทยที่ให้ความคุ้มครองสิทธิผู้สูงอายุในการดำเนินคดีอาญา

ประเทศไทยมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการให้ความคุ้มครองสิทธิผู้สูงอายุในการดำเนินคดีอาญา รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยบัญญัติหลักการทั่วไปที่รวมผู้สูงอายุไว้ในกลุ่มบุคคลเปราะบาง พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 บัญญัติหลักการที่ให้ความคุ้มครองผู้สูงอายุไว้โดยเฉพาะ ส่วนบทบัญญัติที่มีการวางหลักการเกี่ยวกับการใช้เกณฑ์อายุเป็นข้อพิจารณา แต่อาจจะไม่ได้กล่าวถึงผู้สูงอายุไว้โดยเฉพาะ คือ ประมวลกฎหมายอาญา ในขณะที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีการวางหลักการของกฎหมายที่นำไปปรับใช้กับกลุ่มบุคคลเฉพาะบางกลุ่ม เช่น เด็ก สตรี ผู้พิการ แต่ไม่มีบัญญัติถึงผู้สูงอายุไว้โดยเฉพาะ นอกจากนี้ยังมีกฎหมายฉบับอื่น ๆ ที่นำมาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์เพื่อเป็นแนวทางในการปรับใช้กับการดำเนินคดีอาญาที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้สูงอายุ เช่น พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 พระราชบัญญัติองค์การและพนักงานอัยการ พ.ศ. 2553 และพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้วางหลักการเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้สูงอายุในเรื่องความเสมอภาคของบุคคลและความคุ้มครอง การห้ามเลือกปฏิบัติ และการให้ความช่วยเหลือของรัฐ ในมาตรา 27 และมาตรา 71 ดังนี้

มาตรา 27 วรรคหนึ่ง “บุคคลย่อมเสมอภาคกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน”

ในวรรคสามบัญญัติว่า “การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หรือเหตุอื่นใด จะกระทำมิได้”

และในวรรคสี่บัญญัติว่า “มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิหรือเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น หรือเพื่อคุ้มครองหรืออำนวยความสะดวกให้แก่เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ หรือผู้ด้อยโอกาส ย่อมไม่ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม”

มาตรา 71 วรรคสาม “รัฐพึงให้ความช่วยเหลือเด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ ผู้ยากไร้ และผู้ด้อยโอกาสให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ และคุ้มครองป้องกันมิให้บุคคลดังกล่าวถูกใช้ความรุนแรงหรือปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม รวมตลอดทั้งให้การบำบัด ฟื้นฟูและเยียวยาผู้ถูกระทำการดังกล่าว”

เมื่อพิจารณาบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 พบว่า มีหลักการในเรื่องการคุ้มครองผู้สูงอายุที่สอดคล้องกัน โดยที่บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ให้ความสำคัญคุ้มครองบุคคลกลุ่มเปราะบางรวมถึงผู้สูงอายุที่มีความชัดเจนมากขึ้นกล่าวคือ ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 บัญญัติเน้นย้ำให้บุคคลมีสิทธิและเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน (มาตรา 27 วรรคหนึ่ง) หากรัฐกำหนดมาตรการเพื่อคุ้มครองหรืออำนวยความสะดวกให้แก่เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ หรือผู้ด้อยโอกาส ย่อมไม่ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม (มาตรา 27 วรรคสี่) รวมทั้งรัฐต้องคุ้มครองป้องกันมิให้เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ ผู้ยากไร้ และผู้ด้อยโอกาสถูกใช้ความรุนแรงหรือปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม รวมตลอดทั้งให้การบำบัด ฟื้นฟูและเยียวยาผู้ถูกระทำการดังกล่าว (มาตรา 71 วรรคสาม) ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.1 การเปรียบเทียบบทบัญญัติที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 พุทธศักราช 2550 และพุทธศักราช 2560

ประเด็น	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช		
	2540	2550	2560
ความเสมอภาคของบุคคลและความคุ้มครอง	บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน (มาตรา 30 วรรคหนึ่ง)	บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน (มาตรา 30 วรรคหนึ่ง)	บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน (มาตรา 27 วรรคหนึ่ง)
การห้ามเลือกปฏิบัติ	การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่ง	การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุ	การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุ

ประเด็น	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช		
	2540	2550	2560
	ความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้ (มาตรา 30 วรรคสาม)	แห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้ (มาตรา 30 วรรคสาม)	ความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หรือเหตุอื่นใด จะกระทำมิได้ (มาตรา 27 วรรคสาม)
มาตรการที่รัฐกำหนด	มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม (มาตรา 30 วรรคสี่)	มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม (มาตรา 30 วรรคสี่)	มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิหรือเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น หรือเพื่อคุ้มครองหรืออำนวยความสะดวกให้แก่เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ หรือผู้ด้อยโอกาส ย่อมไม่ถือว่าการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม (มาตรา 27 วรรคสี่)
การให้ความช่วยเหลือของรัฐ	<u>รัฐต้องสงเคราะห์คนชรา ผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพ และผู้ด้อยโอกาส ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้</u> (มาตรา 80 วรรคสอง)	รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านสังคม การสาธารณสุข การศึกษา และวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้ (1) คุ้มครองและพัฒนาเด็กและเยาวชน สนับสนุนการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษাপฐมวัย ส่งเสริมความเสมอภาคของหญิงและชาย เสริมสร้างและพัฒนา	รัฐพึงให้ความช่วยเหลือเด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ ผู้ยากไร้ และผู้ด้อยโอกาสให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ และคุ้มครองป้องกันมิให้บุคคลดังกล่าวถูกใช้ความรุนแรงหรือปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม รวมทั้งให้การบำบัดฟื้นฟูและเยียวยา

ประเด็น	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช		
	2540	2550	2560
		ความเป็นปีกแผ่นของสถาบันครอบครัวและชุมชน รวมทั้งต้องสงเคราะห์และจัดสวัสดิการให้แก่ผู้สูงอายุ ผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพ และผู้อยู่ในสภาวะยากลำบาก ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและพึ่งพาตนเองได้ มาตรา 80 (1)	ผู้ถูกระงับการดำรงตำแหน่ง (มาตรา 71 วรรคสาม)

หมายเหตุ: การขีดเส้นทึบใต้ข้อความ (____) หมายถึง มีการเปลี่ยนแปลงถ้อยคำ
 การขีดเส้นประใต้ข้อความ (.....) หมายถึง มีการเพิ่มเติมถ้อยคำ

อย่างไรก็ดี มาตรา 28 และมาตรา 29 ได้บัญญัติหลักการเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไว้ กล่าวคือ ในมาตรา 28 บัญญัติถึงสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย สิทธิที่จะไม่ถูกจับกุมหรือตรวจค้นโดยไม่มีเหตุสมควร และสิทธิที่จะต้องไม่ได้รับการทรมาน ทารุณกรรมหรือการลงโทษโดยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรม และในมาตรา 29 บัญญัติถึงสิทธิ ดังนี้ สิทธิได้รับการลงโทษตามบทบัญญัติในกฎหมายที่ใช้อยู่ขณะกระทำความผิด และโทษที่จะลงจะต้องไม่หนักไปกว่ากฎหมายที่บัญญัติอยู่ในขณะกระทำความผิด สิทธิได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ากระทำความผิดกฎหมาย สิทธิในการถูกควบคุมหรือคุมขังเพียงเท่าที่จำเป็นเพื่อป้องกันมิให้มีการหลบหนี สิทธิที่จะไม่ถูกบังคับให้การเป็นพยานต่อตนเอง และสิทธิขอประกันตัวในคดีอาญาต้องได้รับการพิจารณาและเจ้าหน้าที่จะเรียกหลักประกันจนเกินควรแก่กรณีมิได้ การไม่ให้ประกันต้องเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ นอกจากนี้บทบัญญัติในมาตรา 68 วรรคสาม บัญญัติหลักการไว้ว่า “รัฐพึงให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายที่จำเป็นและเหมาะสมแก่ผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยโอกาสในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม รวมตลอดถึงการจัดหาทุนความให้”

จะเห็นได้ว่าบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ได้ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น และบัญญัติถึงการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไว้เป็นบททั่วไป ดังนั้น การศึกษามาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุในคดีอาญา จึงมีความจำเป็นต้องวิเคราะห์บทบัญญัติของกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องร่วมด้วย

4.1.2 ประมวลกฎหมายอาญา

เมื่อพิจารณาประมวลกฎหมายอาญา พบว่า บทบัญญัติในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอายุ และคนชรา ได้แก่ มาตรา 30/1 วรรคสาม มาตรา 56 มาตรา 285/2 มาตรา 307 และมาตรา 398 ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ การคุ้มครองผู้สูงอายุที่ถูกกระทำ และการใช้อายุเป็นข้อพิจารณาในการตัดสินลงโทษของศาล ดังนี้

(1) การคุ้มครองผู้สูงอายุที่ถูกกระทำ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 307¹ ในความผิดฐานทอดทิ้งเด็ก คนป่วยเจ็บ หรือคนชรา กฎหมายกำหนดให้คนชราจัดอยู่ในประเภทเดียวกับคนป่วยเจ็บ ผู้พิการหรือจิตพิการ และประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 398² ในความผิดที่ผู้กระทำการทารุณต่อเด็กอายุยังไม่เกินสิบห้าปี คนป่วยเจ็บหรือคนชรา ซึ่งต้องพึงผู้นั้นในการดำรงชีพ หรือการอื่นใด จึงเห็นได้ว่ากฎหมายจัดให้ผู้สูงอายุหรือคนชราเป็นกลุ่มบุคคลที่ต้องได้รับการปกป้องคุ้มครอง อย่างไรก็ดี แม้ว่ากฎหมายอาญาให้ความคุ้มครองผู้สูงอายุ แต่ในมาตราดังกล่าวก็มิได้กำหนดอายุของบุคคลที่ควรจัดให้อยู่ในกลุ่มผู้สูงอายุไว้ แต่ได้กำหนดสภาพของผู้สูงอายุที่จะได้รับความคุ้มครอง กล่าวคือ เป็นผู้ซึ่งพึ่งตนเองไม่ได้ ประกอบกับการทอดทิ้งในมาตรา 307 นั้นต้องเป็นเหตุให้ผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งน่าจะได้รับอันตรายแก่ชีวิตด้วย³

นอกจากนี้ ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 285/2⁴ ที่เพิ่มโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 27) พ.ศ. 2562 ความผิดเกี่ยวกับเพศที่ผู้ถูกกระทำเป็น

¹ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 307 ผู้ใดมีหน้าที่ตามกฎหมายหรือตามสัญญาต้องดูแลผู้ซึ่งพึ่งตนเองมิได้ เพราะอายุ ความป่วยเจ็บ กายพิการหรือจิตพิการ ทอดทิ้งผู้ซึ่งพึ่งตนเองมิได้นั้นเสียโดยประการที่น่าจะเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่ชีวิต ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

² ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 398 ผู้ใดกระทำความผิดด้วยประการใด ๆ อันเป็นการทารุณต่อเด็กอายุยังไม่เกินสิบห้าปี คนป่วยเจ็บหรือคนชรา ซึ่งต้องพึงผู้นั้นในการดำรงชีพหรือการอื่นใด ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

³ ธีรภัทร ถวัลย์โพธิ์, “ผู้สูงอายุในกฎหมายไทย,” วารสารตุลพาท, 137, (กันยายน - ธันวาคม 2551), น.145-146.

⁴ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 285/2 ถ้าการกระทำความผิดตามมาตรา 276 มาตรา 277 มาตรา 277 ทวิ มาตรา 277 ตรี มาตรา 278 หรือมาตรา 279 เป็นการกระทำแก่บุคคลซึ่งไม่สามารถปกป้องตนเองอันเนื่องมาจากเป็นผู้ทุพพลภาพ ผู้มีจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือน

บุคคลซึ่งไม่สามารถปกป้องตนเองอันเนื่องมาจากเป็นผู้ทุพพลภาพ ผู้มีจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือน คนป่วยเจ็บ คนชรา สตรีมีครรภ์ หรือผู้ซึ่งอยู่ในภาวะไม่สามารถรู้ผิดชอบ แสดงให้เห็นว่ากฎหมายมุ่งคุ้มครองผู้ถูกระทำซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความเปราะบางและไม่สามารถปกป้องตนเองได้ และในมาตรานี้กฎหมายจัดให้คนชราอยู่ในกลุ่มเดียวกับบุคคลซึ่งไม่สามารถปกป้องตนเองอันเนื่องมาจากเป็นผู้ทุพพลภาพ ผู้มีจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือน คนป่วยเจ็บ สตรีมีครรภ์ หรือผู้ซึ่งอยู่ในภาวะไม่สามารถรู้ผิดชอบ

(2) การใช้อายุเป็นข้อพิจารณาในการตัดสินลงโทษของศาลนั้น กรณีที่ศาลมีคำสั่งให้ผู้ต้องโทษปรับ ทำงานบริการสังคมหรือทำงานสาธารณประโยชน์แทนค่าปรับ เมื่อศาลได้คำนึงถึงอายุศาลจะกำหนดเงื่อนไขอย่างหนึ่งอย่างใดให้ผู้ต้องโทษปรับปฏิบัติเพื่อแก้ไขฟื้นฟูหรือป้องกันมิให้ผู้นั้นกระทำความผิดขึ้นอีกก็ได้ตามมาตรา 30/1 วรรคสาม⁵ หรือในคดีที่ศาลตัดสินลงโทษจำคุกไม่เกินห้าปีไม่ว่าจะลงโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตามหรือลงโทษปรับ เมื่อศาลได้คำนึงถึงอายุศาลจะพิพากษาว่าผู้นั้นมีความผิดแต่รอการกำหนดโทษหรือกำหนดโทษแต่รอการลงโทษไว้ไม่ว่าจะเป็นโทษจำคุกหรือปรับอย่างหนึ่งอย่างใดหรือทั้งสองอย่าง เพื่อให้โอกาสกลับตัวภายในระยะเวลาที่ศาลจะได้กำหนดแต่ต้องไม่เกินห้าปีนับแต่วันที่ศาลพิพากษา โดยจะกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุมความประพฤติของผู้นั้นด้วยหรือไม่ก็ได้ตามมาตรา 56⁶

คนป่วยเจ็บ คนชรา สตรีมีครรภ์ หรือผู้ซึ่งอยู่ในภาวะไม่สามารถรู้ผิดชอบ ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษหนักกว่าที่บัญญัติไว้ในมาตรานั้น ๆ หนึ่งในสาม

⁵ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 30/1 วรรคสาม กรณีที่ศาลมีคำสั่งให้ผู้ต้องโทษปรับ ทำงานบริการสังคมหรือทำงานสาธารณประโยชน์แทนค่าปรับ ให้ศาลกำหนดลักษณะหรือประเภทของงาน ผู้ดูแลการทำงาน วันเริ่มทำงาน ระยะเวลาทำงาน และจำนวนชั่วโมงที่ถือเป็นการทำงานหนึ่งวัน ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงเพศ อายุ ประวัติ การนับถือศาสนา ความประพฤติ สถิติปัญหา การศึกษาอบรม สุขภาพ ภาวะแห่งจิต นิสัย อาชีพ สิ่งแวดล้อมหรือสภาพความผิดของผู้ต้องโทษปรับประกอบด้วย และศาลจะกำหนดเงื่อนไขอย่างหนึ่งอย่างใดให้ผู้ต้องโทษปรับปฏิบัติเพื่อแก้ไขฟื้นฟูหรือป้องกันมิให้ผู้นั้นกระทำความผิดขึ้นอีกก็ได้

⁶ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 56 ผู้ใดกระทำความผิดซึ่งมีโทษจำคุกหรือปรับ และในคดีนั้นศาลจะลงโทษจำคุกไม่เกินห้าปีไม่ว่าจะลงโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตามหรือลงโทษปรับ ถ้าปรากฏว่าผู้นั้น

(1) ไม่เคยรับโทษจำคุกมาก่อน หรือ

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณากฎหมายตราสามดวง พระไอยการลักษณะวิวาทดำตี บัญญัติถึงการกระทำความผิดทะเลาะวิวาทกัน ด่าทอกัน และทำร้ายร่างกายกัน⁷ โดยในมาตราหนึ่ง มีการบัญญัติกรณีผู้สูงอายุที่มีอายุ 70 ปี เป็นผู้ที่อาจจะกระทำความผิดด้วยเหตุเพราะเป็นผู้สูงอายุ โดยกฎหมายใช้คำว่า “เป็นคนหลงไหลไป” และกำหนดไม่ให้เอาผิดกับผู้สูงอายุเหล่านี้⁸

กฎหมายตราสามดวง วิวาทดำตี “๑๐ มาตราหนึ่ง เด็กต่อเด็กวิวาทตีกันให้ พ่อ } ห้ามปราม ถ้า พ่อ } เด็กฝ่ายข้างหนึ่งไปตีบุตรท่านฝ่ายข้างหนึ่งใช้ ให้ไหมผู้ตีนั้นโดยกรม แม่ } แม่ } คักติวิศิษฎ์ เหตุว่าเด็กมีรู้ผิดแลชอบ ถ้าเด็กตีกันมีบาทเจ็บใช้ให้พิเคราะห์ดูเด็กผู้ ดี } นั้น ถ้าเท่ากัน เจ็บ } อย่าให้มีโทษแก่มันเลย เหตุเป็นเด็กด้วยกัน ถ้าเด็กตีผู้ใหญ่ใช้ให้ทำขวันเสียค่าน้ำมันให้แก่นผู้น้อย อนึ่งเด็ก ๗ เข้าเถ่า ๗๐ เป็นคนหลงไหลไป ค่า } ท่าน ๆ มิให้ปรับไหมมิโทษ แต่ให้นายบ้านนาย ตี } เมืองช่วยว่ากล่าวให้สมักสมาผู้เจบนั้นโดยควร”

เมื่อพิจารณาประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 73 บัญญัติว่า “เด็กอายุยังไม่เกินสิบปี กระทำการอันกฎหมายบัญญัติเป็นความผิด เด็กนั้นไม่ต้องรับโทษ” การที่กฎหมายยกเว้นโทษแก่เด็กอายุไม่เกินสิบปี เนื่องจากการศึกษาทางการแพทย์แสดงให้เห็นว่า เด็กที่มีอายุระหว่างเจ็ดปีถึง

(2) เคยรับโทษจำคุกมาก่อนแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท หรือความผิดลหุโทษ หรือเป็นโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน หรือ

(3) เคยรับโทษจำคุกมาก่อนแต่พ้นโทษจำคุกมาแล้วเกินกว่าห้าปี แล้วมากระทำความผิดอีก โดยความผิดในครั้งหลังเป็นความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ

และเมื่อศาลได้คำนึงถึงอายุ ประวัติ ความประพฤติ สติปัญญา การศึกษาอบรม สุขภาพ ภาวะแห่งจิต นิสัย อาชีพ และสิ่งแวดล้อมของผู้นั้น หรือสภาพความผิด หรือการรู้สึกความผิด และพยายามบรรเทาผลร้ายที่เกิดขึ้น หรือเหตุอื่นอันควรปรานีแล้ว ศาลจะพิพากษาว่าผู้มีความผิดแต่รอการกำหนดโทษหรือกำหนดโทษแต่รอการลงโทษไว้ ไม่ว่าจะเป็นโทษจำคุกหรือปรับอย่างหนึ่งอย่างใดหรือทั้งสองอย่าง เพื่อให้โอกาสกลับตัวภายในระยะเวลาที่ศาลจะได้กำหนดแต่ต้องไม่เกินห้าปี นับแต่วันที่ศาลพิพากษา โดยจะกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุมความประพฤติของผู้นั้นด้วยหรือไม่ก็ได้

⁷ ราชบัณฑิตยสถาน, กฎหมายตราสามดวง ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2550), น.15.

⁸ เฟิงอ้าง, น.236.

สิบสองปี มีพัฒนาการด้านความคิดสติปัญญาและจริยธรรมยังไม่สมบูรณ์ ขาดความรู้สึกลึกซึ้งดีและไม่สามารคคาดการณ์ผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำของตนได้ถือเป็นผู้ที่ขาดความสามารถในการกระทำชั่ว ประกอบกับกฎหมายอื่นที่มีการกำหนดเกณฑ์อายุเด็กและสถิติการทำความผิดของเด็ก จึงนำมาสู่การยกเว้นโทษให้เด็กอายุไม่เกินสิบปี ส่วนพระไอยการลักษณะวิวาทดำตักกันยกเว้นโทษให้เด็กอายุเจ็ดขวบและคนชราอายุเจ็ดสิบปีขึ้นไปในกรณีดำตักผู้อื่นเท่านั้น มิได้ยกเว้นโทษในทุกเรื่อง แต่ตามประมวลกฎหมายอาญายกเว้นโทษเด็กไว้ทุกความผิด และยกเว้นโทษให้เฉพาะแก่เด็กอายุสิบขวบเท่านั้น ส่วนคนชรากฎหมายมิได้ยกเว้นโทษให้ จึงอาจที่จะยกการยกเว้นโทษสำหรับคนวิกลจริตตามมาตรา 65 มาปรับใช้ ถ้าหากว่าคนชรากระทำผิดเพราะจิตบกพร่องหรือจิตฟั่นเฟือน⁹ อายุของผู้กระทำผิดมีส่วนสำคัญในการพิจารณาโทษ หากผู้กระทำความผิดมีอายุน้อยซึ่งยังไร้เดียงสา หรืออายุมากเกินไปจนหลง ๆ ลืม ๆ ทำให้ขาดความรู้ดีชอบ การพิจารณาย่อมต้องนำเหตุดังกล่าวมาประกอบการพิจารณาร่วมด้วย

ประมวลกฎหมายอาญามิได้มีการบัญญัติเรื่องเหตุยกเว้นโทษหรือลดหย่อนโทษสำหรับผู้สูงอายุ แต่กฎหมายตราสามดวงมีการบัญญัติกฎหมายที่คำนึงถึงอายุของผู้สูงอายุ กล่าวคือคนสูงอายุตั้งแต่ 70 ปีขึ้นไป ถือว่าเป็นคนหลงใหล พระไอยการลักษณะภยานจึงกำหนดมิให้ฟัง “เดก ๗ เข้า แก้ว ๗๐” เป็นพยาน¹⁰ นอกจากนี้พระไอยการพรมศักดิ์¹¹ มาตราหนึ่ง กำหนดค่าคนไว้โดยกำหนดให้ผู้สูงอายุชายที่มีอายุระหว่าง 66 – 70 ปี มีค่าตัวเท่ากับ 4 ตำลึง ซึ่งเท่ากับค่าตัวของเด็กผู้ชายอายุ 1 – 2 ขวบ และผู้สูงอายุหญิงที่มีอายุระหว่าง 66 – 70 ปี มีค่าตัวเท่ากับ 3 ตำลึง

⁹ ศูนย์ข้อมูลกฎหมายกลาง สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, “๒๐๐ ปี กฎหมายตราสามดวง,” เอกสารเผยแพร่เนื่องในโอกาสครบรอบ ๒๐๐ ปี กฎหมายตราสามดวง, น.29.

¹⁰ มนตรี เงินสวัสดิ์, “แนวคิดในการลงโทษของกฎหมายตราสามดวง,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549), น.43. และดูโรแบร์ต แลงการ์ด, ประมวลกฎหมาย รัชกาลที่ 1 จุลศักราช 1166, พิมพ์ตามฉบับหลวงตรา 3 ดวง, เล่ม 1, (มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง, 2482), น.333-334.

¹¹ พระไอยการพรมศักดิ์ ว่าด้วยเบี้ยปรับตามศักดินา เบี้ยปรับตามพิกัดค่าของคน เบี้ยปรับเป็นศักดิ์มือ ศักดิ์ไม้ และศักดิ์เหล็ก เป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับการกำหนดค่าตัวของบุคคลตามเพศ วัย และสถานะต่าง ๆ เมื่อต้องคิดค่าสินไหมทดแทน กรณีทำให้ผู้อื่นเสียหายแก่ชีวิต หรือร่างกาย และเป็นบทบัญญัติที่ว่าด้วยหลักเกณฑ์ ที่ผู้พิพากษาจะกำหนดค่าสินไหมทดแทนและค่าปรับในกรณีต่าง ๆ โดยยึดศักดินาของผู้เสียหายแก่ชีวิต ร่างกาย ชื่อเสียง และผู้ทำให้เกิดความเสียหายดังกล่าวเป็นหลัก

ซึ่งเท่ากับค่าตัวของเด็กผู้หญิงอายุ 1 – 2 ขวบ¹² แสดงให้เห็นว่าค่าตัวตามกฎหมายดังกล่าวของผู้สูงอายุในช่วงอายุ 66 – 70 ปี มีค่าตัวเท่ากับเด็กอายุ 1 – 2 ขวบ

เมื่อพิจารณาเกณฑ์ในการกำหนดโทษของเด็กที่คณะรัฐมนตรีอนุมัติในหลักการ ร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ..) พ.ศ. ... ตามที่กระทรวงยุติธรรมเสนอและส่งให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาตรวจพิจารณา โดยเป็นการแก้ไขอายุเด็กตามมาตรา 73 จากอายุสิบปีเป็นสิบสองปี นั้น ด้วยเหตุผล เช่น “...จากข้อมูลทางการแพทย์พบว่าเด็กอายุสิบสองปีกับเด็กอายุสิบปีไม่มีความแตกต่างกันมากนัก โดยเป็นช่วงอายุที่มีพัฒนาการด้านความคิดสติปัญญา จริยธรรม และความรู้สึกผิดชอบชั่วดีที่ยังไม่เจริญเต็มที่ และอาจยังไม่สามารถคาดการณ์ผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำของตนได้อย่างดีพอ...”¹³ แสดงให้เห็นว่ากฎหมายอาญาคำนี้ถึงอายุของผู้กระทำความผิดเป็นเกณฑ์ในการตัดสินลงโทษ และย่อมมีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น เมื่อผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้สูงอายุ หากมีข้อมูลทางการแพทย์ยืนยันว่าอาจจะมีอาการบกพร่องทางความคิดหรือสติปัญญา และอาจนำมาซึ่งการกระทำความผิดได้ จึงควรมีการพิจารณาอายุร่วมกับความป่วยเจ็บทางร่างกายหรือความบกพร่องทางจิตของผู้สูงอายุในการกำหนดโทษหรือลงโทษผู้สูงอายุได้เช่นเดียวกัน

ในเรื่องความผิดปกติทางจิตนั้น องค์การอนามัยโลกจำแนกกลุ่มโรคทางจิตเวช (Mental and behavioural disorders) ตามหลักสากลตามระบบ ICD-10 Version: 2019 (International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems (ICD)) เป็น 11 กลุ่ม¹⁴ โดยกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ คือ กลุ่มที่ 1 ความผิดปกติทางจิตที่เกิดจากพยาธิสภาพของสมอง (Organic, including symptomatic, mental disorder) กลุ่มที่ 3 โรคจิตเภทและหลงผิด (Schizophrenia, schizotypal and delusional disorders) กลุ่มที่ 4 ความผิดปกติทางอารมณ์ (Mood or Affective disorders) กลุ่มที่ 5 กลุ่มโรคประสาท โรคที่เกิดจากความเครียดและอาการของโรคทางกาย (Neurotic, stress-related and somatoform disorders) และกลุ่มที่ 7

¹² มนตรี เงินสวัสดิ์, *อ้าวแล้ว เชิงอรรถที่ 10*, น.43 – 44. และดูโรแบร์ต แลงการ์ด, *อ้าวแล้ว เชิงอรรถที่ 10*, น.163-166.

¹³ เอกสารสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา บันทึกหลักการและเหตุผลประกอบร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ..) พ.ศ. ...

¹⁴ World Health Organizations, “International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems (ICD),” Retrieved on May 5, 2021, from <https://icd.who.int/browse10/2019/en#/V>

บุคลิกภาพและพฤติกรรมผิดปกติในผู้ใหญ่ (Disorders of adult personality and behaviour) โดยในกลุ่มที่ 1 ความผิดปกติทางจิตที่เกิดจากพยาธิสภาพของสมอง เช่น โรคของสมอง การได้รับบาดเจ็บของสมองและรวมถึงกลุ่มที่สมองทำหน้าที่ผิดปกติไป ได้แก่ โรคสมองเสื่อม (Dementia) ชนิดต่าง ๆ ซึ่งภาวะสมองเสื่อมในโรคอัลไซเมอร์อาจจะเริ่มมีอาการก่อนอายุ 65 ปีหรือในบางรายอาจจะเริ่มมีอาการเมื่ออายุมากกว่า 65 ปี และมักจะเกิดกับผู้ที่อายุ 70 ปีขึ้นไป โดยจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ และทำให้ความจำบกพร่องจนกระทั่งความจำเสื่อมในที่สุด¹⁵

หากผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้สูงอายุที่มีความบกพร่องทางด้านจิตใจ การรับรู้ หรือความบกพร่องทางสมอง อาจพิจารณาแนวทางการปรับใช้กฎหมายจากกรณีที่ผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลวิกลจริตได้ ซึ่งในเรื่องดังกล่าวนี้กฎหมายอาญาของประเทศไทยบัญญัติหลักการยกเว้นโทษหรือลดโทษสำหรับบุคคลวิกลจริตไว้ตั้งแต่ในอดีต กล่าวคือ หลักการนี้มีอยู่ตั้งแต่กฎหมายตราสามดวง กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2499 จนถึงประมวลกฎหมายอาญาในปัจจุบัน ดังนี้ กฎหมายตราสามดวงมีหลักการยกเว้นโทษสำหรับบุคคลวิกลจริตในบทที่ 15 บัญญัติว่า “มาตราหนึ่ง คนบ้าเข้าบ้านท่านตีฟันแทงคนตาย จะไหม้บ้าใช้ท่านว่ามิชอบ เพราะว่าบ้าหาตำแหน่งแบ่งสัจมิได้ ท่านว่าให้พ่อแม่พี่น้องเผ่าพันธุ์บ้าใช้ถึงเบียดปลุกตัวผู้ตายให้เวนบ้านนั้นไปให้แก่พ่อแม่พี่น้องเผ่าพันธุ์บ้านนั้นจึงชอบ ถ้ามั่นตมิบาทเจ็บไข้ หาโทษมิได้ ถ้าที่เปนที่ไร่นาป่าดงพงแขมเป็นที่อยู่แห่งคนผู้สูงอายุศม์แลคนพิกลจริตบ้าไปผู้ใดเข้าไปในที่มั่นอยู่มั่นพันทางมีบาทเจ็บแลตายก็ดี ถ้าพบปะมันกลางถนนหนทางมิได้หลีกแลมันพันทางบาทเจ็บถึงตายก็ดี จะเอาโทษแก่มันมิได้เลย ให้โฆษณาแก่นครบาลให้จับเอาตัวมันจำจองไว้จนกว่าจะสิ้นกาม”¹⁶ ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากฎหมายคำนึงถึงกรณีที่คนบ้าฆ่าคนตาย ก็ให้พ่อแม่พี่น้องของคนบ้าจ่ายสินไหมทดแทนแล้วรับกลับไปดูแลตามเดิม แต่ถ้าแค่ทำร้ายก็เอาโทษไม่ได้ ส่วนคนบ้าที่เร่ร่อนไม่มีคนดูแลแล้วฆ่าหรือทำร้ายคนจะเอาโทษไม่ได้ ให้แจ้งตำรวจจับตัวไปดูแลแทน¹⁷

¹⁵ World Health Organizations, “International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems (ICD),” Retrieved on May 5, 2021, from <https://icd.who.int/browse10/2019/en#/F00-F09>

¹⁶ ศูนย์ข้อมูลกฎหมายกลาง สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, *อ้าวแล้ว เชิงอรรถที่ 9*, น.30.

¹⁷ ประพัทธ์ ลิขิตเลอสรวง, “นิติจิตเวชศาสตร์เบื้องต้น,” ใน *หนังสือรวมบทความทางวิชาการในโอกาสเกษียณอายุราชการ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ วิฑูรย์ อั้งประพันธ์*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2536), น.30.

กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 มีหลักการยกเว้นโทษสำหรับบุคคลวิกลจริต ในมาตรา 46 วรรคหนึ่งบัญญัติว่า “ผู้ใดกระทำความผิดในเวลาวิกลจริต อันเกิดแต่สัญญาวิปลาส¹⁸ ก็ตาม เกิดแต่พยาธิ¹⁹ก็ตาม ถ้าปรากฏว่ามันไม่สามารถจะรู้ผิดชอบหรือยับยั้งได้ในเวลาที่กระทำความผิด เพราะเหตุวิกลจริตนั้นใช้ ท่านว่าอย่าให้เอาโทษแก่มันเลย” และมีหลักการลดโทษสำหรับบุคคลวิกลจริตใน มาตรา 47 บัญญัติว่า “ผู้ใดกระทำความผิด ในเวลาวิกลจริตอันเกิดแต่สัญญาวิปลาสก็ตาม เกิดแต่พยาธิก็ตาม ถ้าปรากฏว่าในเวลากระทำความผิดนั้นมันยังมีสติพอจะรู้ผิดชอบหรือยับยั้งได้ ท่านว่ามันควรต้องมีโทษ แต่ศาลจะเห็นสมควรลดหย่อนอาญาให้เบาลงกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้น ก็ได้”

พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2499 และประมวลกฎหมาย อาญาบัญญัติหลักการยกเว้นโทษและลดโทษสำหรับบุคคลวิกลจริตไว้ในมาตรา 65 เช่นเดียวกัน กล่าวคือ มาตรา 65 วรรคหนึ่ง “ผู้ใดกระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับ ตนเองได้เพราะมีจิตบกพร่อง โรคจิตหรือจิตฟั่นเฟือน ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น” และมี หลักการลดโทษในมาตรา 65 วรรคสอง “แต่ถ้าผู้กระทำความผิดยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้าง หรือยัง สามารถบังคับตนเองได้บ้าง ผู้นั้นต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น แต่ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมาย กำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้” โดยศาสตราจารย์จิตติ ดิงศภัทัย ได้อธิบายความหมายของ คำว่า จิตบกพร่อง โรคจิตและจิตฟั่นเฟือน ไว้ดังนี้²⁰

จิตบกพร่อง (mental defective, mental deficiency, feeble-mindedness) ได้แก่ ผู้ที่สมองไม่เจริญเติบโตตามวัยหรือบกพร่องมาตั้งแต่กำเนิด (idiot, imbecile) หรือเสื่อมลง เพราะความชรา (senility) กฎหมายลักษณะอาญาเดิม มาตรา 46 เรียกว่า สัญญาวิปลาส (defective mental power) พวกนี้อาจมีเหตุชักจูงให้กระทำความผิดได้ง่าย

โรคจิต เป็นความบกพร่องแห่งจิตที่เกิดจากโรค (pathological) กฎหมาย ลักษณะอาญาเดิม มาตรา 46 เรียกว่า พยาธิ (disease of the mind) เช่น คลอดบุตรแล้วมีอาการ โรค “บ้าเลือด” คุ่มดี คุ่มร้าย รวมทั้งผู้มีอาการคลุ้มคลั่งจิตเภท (schizophrenia) หรือผู้มีปัญญา ความคิดดีแต่สติทรม (psychopath)

¹⁸ สัญญาวิปลาส หมายความว่า มีสติฟั่นเฟือนคล้ายคนบ้า, สติวิปลาส โดยคำว่า สัญญา หมายความว่า ความจำ และคำว่า วิปลาส หมายความว่า คลาดเคลื่อนไปจากธรรมดาสามัญ เช่น สติ วิปลาส ตัวอักษรวิปลาส สัญญาวิปลาส

¹⁹ พยาธิ หมายความว่า ความเจ็บไข้ เช่น โรคพยาธิ ชาติชราพยาธิ

²⁰ จิตติ ดิงศภัทัย, คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา ภาค 1, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร : จีรรัชการพิมพ์, 2546), น.840-841.

จิตพ้นเพื่อน ได้แก่ ผู้ที่มีความหลงผิด (delusion) ประสาทหลอน (hallucination) และแปรผิด (illusion) พวกนี้ที่จริงก็เป็นโรคจิตอย่างหนึ่ง

ศาสตราจารย์ ดร.หยุด แสงอุทัย ได้อธิบายไว้ว่า²¹

จิตบกพร่อง หมายถึง คุณสมบัติของมันสมองบกพร่อง จึงทำให้ไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้

โรคจิต หมายถึง มันสมองเป็นโรค

จิตพ้นเพื่อน หมายถึง ความมีจิตพิการ ที่เรียกกันว่า บ้า ๆ บอ ๆ ซึ่งมีใช่เป็นเพราะโรคจิต

จากความหมายข้างต้น จะเห็นได้ว่าคำว่าจิตบกพร่องนั้น หมายความว่าความรวมถึงการเสื่อมลงเพราะความชรา (senility) ด้วย ส่วนคำว่า “วิกลจริต” ซึ่งเป็นคำรวมเช่นเดียวกับโรคจิต หมายความว่า ผู้ที่มีจิตใจผิดปกติไปจากคนธรรมดา ถ้อยคำในมาตรา 65 ทั้งสามคำมีความหมายแตกต่างกันและคำว่าโรคจิตในมาตรา 65 ก็ไม่มีความหมายอย่างกว้างดังที่เข้าใจกันทั่ว ๆ ไป อันรวมถึงความผิดปกติทุกชนิดแห่งจิต นักนิติศาสตร์อธิบายกฎหมายเยอรมันแยกประเภทผู้วิกลจริต เพราะความบกพร่องทางร่างกายโดยมีจิตบกพร่อง (physiological, feeble-minded) เพราะมีโรคเกิดแก่จิตใจ (pathological, psychopathic conditions) หรือเพราะหลงผิด (delusion)²² ในขณะที่ศาสตราจารย์ ดร.ทวีเกียรติ มินะกนิษฐ ให้ความหมายคำว่า “วิกลจริต” หมายถึง สภาพจิตไม่มั่นคง ไม่สมประกอบ หรือไม่สมบูรณ์ ถึงขนาดผิดปกติคนธรรมดาทั่ว ๆ ไป อย่างมาก อาจทำให้ผู้นั้นไม่เข้าใจสภาพหรือสาระของการกระทำ²³

พจนานุกรมกฎหมาย มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ให้ความหมายคำว่า วิกลจริต (insanity)²⁴ หมายถึง ความบกพร่องทางเหตุผลที่เกิดจากโรคทางจิต (mental disease) และมีความรุนแรงถึงขนาดทำให้จำเลยไม่รู้สำนึกในการกระทำของตนหรือไม่รู้ว่สิ่งทีตนกระทำนั้นเป็นความผิด ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ได้รับการสันนิษฐานว่าจิตปกติและต้องรับผิดชอบต่อการกระทำ

²¹ หยุด แสงอุทัย, กฎหมายอาญาภาค 1 (ทวีเกียรติ มินะกนิษฐ บรรณาธิการ), พิมพ์ครั้งที่ 21, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554), น.175.

²² จิตติ ดิงศภักดิ์, อ้าวแล้ว เชิงอรรถที่ 20, น.840.

²³ ทวีเกียรติ มินะกนิษฐ, กฎหมายอาญา ภาคทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ 20, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2562), น.197.

²⁴ Jonathan Law and Elizabeth A. Martin, A Dictionary of Law (Oxford Paperback Reference), 7th edition, (Oxford : Oxford University Press, 2009), p.286.

ของตนสามารถโต้แย้งข้อสันนิษฐานนี้และแก้ข้อกล่าวหาได้ หากเขาสามารถพิสูจน์ได้ว่า ในขณะที่กระทำความผิดเขาวิกลจริต²⁵ ในประเทศอังกฤษมีหลักการที่เกิดจากคดี McNaghten (1893) ที่เรียกว่า M'Naghten Rules ที่มุ่งพิสูจน์ความสามารถของจำเลยว่าสามารถแยกความแตกต่างระหว่างความถูกผิดได้หรือไม่ โดยจำเลยจะต้องมีความบกพร่องทางเหตุผลที่เกิดจากโรคจิต (psychoses) โรคจิตหวาดระแวง (paranoia) และโรคจิตเภท (schizophrenic diseases) แต่ไม่รวมถึงความผิดปกติทางจิตประเภทการต่อต้านสังคมหรือใช้ความรุนแรง (psychopaths) และความผิดปกติทางจิตที่เกิดจากโรคทางระบบประสาท (neuroses) หรือความบกพร่องทางจิต (subnormality)²⁶

นอกจากนี้พจนานุกรม Black's Law²⁷ ให้ความหมายคำว่า วิกลจริต (insanity) หมายความว่า ความผิดปกติทางจิตอย่างรุนแรงที่ทำให้บุคคลขาดความสามารถและทำให้บุคคลนั้นไม่ต้องรับโทษทั้งทางอาญาและทางแพ่ง และคำว่าวิกลจริตเป็นคำที่ใช้เป็นมาตรฐานในทางกฎหมาย ไม่ได้ใช้ในการแพทย์²⁸ อาการวิกลจริตถึงขนาดไม่รู้สภาพและสาระของการกระทำ ต้องถือว่าไม่มีการกระทำโดยรู้สำนึกตามความหมายของมาตรา 59 วรรคสอง จึงไม่เป็นความผิด²⁹ และเนื่องจากประมวลกฎหมายอาญามาตรา 65 บัญญัติเกี่ยวกับการยกเว้นโทษให้กับผู้กระทำผิดที่มีปัญหาทางจิตเวช โดยจะยกเว้นโทษให้ก็ต่อเมื่อผู้กระทำผิดในขณะไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ แนวคำวินิจฉัยของศาลจึงมุ่งที่จะพิจารณาในประเด็นดังกล่าวเป็นสำคัญ ส่วนประเด็นที่ว่าผู้กระทำผิดจะมีความผิดปกติทางจิตถึงขนาดใด เป็นปัญหาทางการแพทย์ที่จะวินิจฉัยและให้

²⁵ Insanity (insane automatism) n. (in criminal law) A defect of reason, arising from mental disease, that is severe enough to prevent a defendant from knowing what he did or what he did was wrong. A person accused of a crime is presumed sane and therefore responsible for his acts, but he can rebut this presumption and escape a conviction if he can prove that at the time of committing the crime he was insane.

²⁶ Jonathan Law and Elizabeth A. Martin, *supra* note 24, pp.286-287.

²⁷ Bryan A. Garner, "Black's Law Dictionary (11th ed. 2019)," Retrieved on May 20, 2021, from <https://bit.ly/3fxvifD>

²⁸ insanity n. (16c) Any mental disorder severe enough that it prevents a person from having legal capacity and excuses the person from criminal or civil responsibility. Insanity is a legal, not a medical, standard.

²⁹ จิตติ ดิงศภัทัย, *อ้าวแล้ว เชิงอรรถที่ 20*, น.847.

ความเห็นเพื่อประกอบการพิจารณา ความหมายที่แท้จริงของคำว่า จิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือนมักไม่ปรากฏในคำพิพากษา³⁰ ดังตัวอย่างแนวคำพิพากษาศาลฎีกาต่อไปนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 65/2542 การมีเหตุอันควรเชื่อว่า จำเลยไม่สามารถต่อสู้คดีได้จะต้องปรากฏว่า จำเลยเป็นผู้วิกลจริต หรือมีสติวิปลาสในทำนองเป็นคนบ้า แต่ข้อนี้ปรากฏตามคำฟ้องของโจทก์ว่า จำเลยมีอาชีพค้าขาย ซึ่งปกติของคนมีอาชีพค้าขายจะต้องเป็นผู้เฉลียวฉลาดรู้จักการแสวงหากำไรประกอบกับตามคำให้การและรายงานกระบวนการพิจารณาของศาลชั้นต้นฉบับลงวันที่ 24 กันยายน 2540 ก็ปรากฏว่า จำเลยสามารถลงลายมือชื่อได้ถูกต้อง และตามคำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราว ลงวันที่วันเดียวกันจำเลยสามารถลงลายมือชื่อและนามสกุลได้เรียบร้อยสวยงามอีกทั้งยังมีลักษณะเหมือนคนปกติอย่างเดียวกับลายมือชื่อของผู้ขอประกัน นอกจากนี้ยังปรากฏตามสำเนาทะเบียนบ้านท้ายฎีกาอีกว่าจำเลยสามารถเป็นเจ้าของบ้าน โดยเมื่อปี 2533 และ 2538 จำเลยก็มีบุตรชายได้ตามปกติถึง 2 คน พฤติการณ์จำเลยจึงมิใช่คนวิกลจริตที่ไม่สามารถต่อสู้คดีได้หรือหากจำเลยเป็นโรคจิตพวกจิตเภท อันเป็นที่รู้กันทั่วไปว่าเป็นแต่เพียงโรคทางจิตชนิดหนึ่งที่ทำให้ความคิดและบุคลิกภาพผิดปกติไปเท่านั้น ซึ่งเป็นคนละอย่างกับคนวิกลจริต หรือโรคทางจิตชนิดที่มีความผิดปกติของความรู้สึกหรือพฤติกรรมอย่างแรงถึงขนาดคุมสติไม่อยู่ กระบวนการพิจารณาของศาลชั้นต้นจึงชอบแล้ว

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 809/2548 ตามพฤติการณ์แห่งคดีจำเลยกับผู้ตายซึ่งเป็นบิดาของจำเลยไม่มีสาเหตุโกรธเคืองกันมาก่อน ทั้งไม่มีมูลเหตุใดอันเป็นเรื่องรุนแรงพอที่จะทำให้จำเลยต้องฆ่าผู้ตาย ซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูจำเลยมาโดยตลอด จึงน่าเชื่อว่าจำเลยมีความผิดปกติในความคิดและการรับรู้ แม้ข้อเท็จจริงเพียงเท่านี้ยังไม่เป็นการชัดแจ้งว่า จำเลยกระทำความผิดในขณะไม่สามารถรู้ผิดชอบ หรือไม่สามารถบังคับตนเองได้เพราะมีจิตบกพร่อง แต่การที่จำเลยเกิดความหวาดกลัวว่าจะมีคนมาทำร้าย และหลังเกิดเหตุจำเลยวิ่งหลบหนีไปนั้น แสดงว่าจำเลยมีอาการผิดปกติทางจิตใจหรือจิตบกพร่อง แต่ก็เชื่อได้ว่าจำเลยยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้าง ซึ่งศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้ ตาม ป.อ. มาตรา 65 วรรคสอง

สำหรับอาการจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือนที่ถึงขนาดไม่รู้สภาพและสาระของการกระทำที่จะเป็นเหตุยกเว้นโทษได้นั้น จะต้องมิอยู่ในขณะกระทำความผิด ถ้าในขณะกระทำ

³⁰ แสงว บัญเฉลิมวิภาส, “ผู้ป่วยจิตเวช: ความเข้าใจที่ต่างกันระหว่างนักกฎหมายกับจิตแพทย์,” จุลนิติ, พฤษภาคม – มิถุนายน 2551, น.40.

ความผิดผู้กระทำให้ยังรู้สภาพและสาระของการกระทำ จึงไม่มีเหตุยกเว้นโทษ และถ้าในขณะกระทำ ความผิดจำเลยยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้าง จึงเป็นเหตุลดโทษ ดังคำพิพากษาต่อไปนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1816/2541 ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ในกรณีที่ศาลเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้ศาลงดการไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาไว้ จนกว่าผู้นั้นหายวิกลจริตหรือสามารถจะต่อสู้คดีได้ ศาลชั้นต้นจึงมีอำนาจตามกฎหมายที่จะชี้ขาดในกรณีมีเหตุควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้หรือไม่ เมื่อศาลชั้นต้นชี้ขาดว่าจำเลยสามารถต่อสู้คดีได้ และจำเลยก็มีได้โต้แย้งคัดค้านการดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาลชั้นต้นต่อมา จึงชอบด้วยกฎหมาย การที่แพทย์เบิกความเป็นพยานในชั้นที่ศาลชั้นต้นจะต้องชี้ขาดว่า สภาพของจำเลยในขณะที่ถูกฟ้อง คดีนี้สามารถต่อสู้คดีได้หรือไม่ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 โดยแพทย์เบิกความเมื่อวันที่ 22 กันยายน 2536 ว่า จำเลยเข้ารับการรักษาดังแต่ปี 2532 ตรวจพบว่าจำเลยเป็นโรคจิตเภทขณะตรวจพบว่าจำเลยมีอาการวิตกกังวล ไม่สามารถตอบคำถามได้อย่างต่อเนื่อง จากสภาพของจำเลยขณะที่ตรวจ แพทย์วินิจฉัยว่าจำเลยเป็นโรคทางจิตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ เมื่อไม่ปรากฏความเห็นของแพทย์ที่ตรวจอาการของจำเลยระหว่างเกิดเหตุ และเมื่อศาลชั้นต้นนัดพร้อมกลับปรากฏข้อเท็จจริงต่อหน้าศาลว่า จำเลยสามารถถามตอบต่อศาลได้ ดังนี้ ความเห็นของแพทย์ดังกล่าวจึงยังไม่สามารถรับฟังเป็นยุติได้ว่า ขณะกระทำความผิดจำเลยมีจิตบกพร่อง โรคจิตหรือจิตฟั่นเฟือน อันจะทำให้จำเลยไม่ต้องรับโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 วรรคหนึ่ง

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 733/2521 ข้อเท็จจริงฟังได้ว่า จำเลยกับพวกได้ร่วมกัน ลักทรัพย์ของนาง พ. ผู้เสียหายไปจริง ปัญหามีว่า จำเลยกระทำผิดในขณะที่มีโรคจิต แต่ยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้างหรือไม่ นายแพทย์ ว. ผู้ตรวจสุขภาพจิตของจำเลยซึ่งศาลเรียกมาเป็นพยานเบิกความว่า จำเลยเป็นโรคจิตประเภท ไม่เป็นคนปกติ คือไม่สามารถรับรู้สภาพความเป็นจริงได้เป็นปกติทำอะไรอาจจะผิดปกติวิสัย จำเลยจะอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้ลำบาก หากได้รับการรักษาอาจทำความเดือดร้อนให้แก่สังคม โดยคิดว่าสิ่งที่ตนกระทำไปนั้นถูกต้อง และอาจจะเป็นมาแล้วเป็นเดือนหรือปีก็ได้ เห็นว่า นายแพทย์ ว. มิได้เบิกความยืนยันว่า อาการของโรคจิตเภทนี้เป็นในบางเวลา จึงต้องฟังว่า อาการของโรคนี้เป็นติดตัวจำเลยตลอดไปจนกว่าจะได้รับการบำบัดให้หาย พันเอกหญิง พ. มารดาจำเลยและนาย ป. พยานจำเลยเบิกความว่า จำเลยเป็นโรคปัญญาอ่อนมาตั้งแต่เป็นเด็ก มีอาการผิดปกติบุคคลธรรมดา การที่จำเลยเป็นโรคจิตเภท แต่ยังสามารถต่อสายไฟไหม้โดยดึงสายไฟจากสวิตช์มาต่อใหม่ แล้วสตาร์ทเครื่องยนต์ติดได้ แสดงว่าจำเลยมีความรู้ผิดชอบอยู่บ้าง หาใช่จำเลยมีความรู้ผิดชอบโดยสมบูรณ์เยี่ยงบุคคลธรรมดาไม่ ข้อเท็จจริงฟังได้ว่า ขณะจำเลยกระทำ

การลักขโมย จำเลยเป็นโรคจิตเภท แต่จำเลยยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้าง ดังที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 วรรคสอง

อย่างไรก็ดี คำพิพากษาศาลฎีกาข้างต้นเป็นกรณีที่จำเลยได้รับการวินิจฉัยว่ามีจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือน หรือไม่ แต่หากผู้ต้องหาหรือจำเลยมีความบกพร่องทางสมองหรือร่างกาย หรือเจ็บป่วยจนไม่สามารถเข้าใจในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ กระบวนการยุติธรรมทางอาญาจะให้ความคุ้มครองบุคคลเหล่านี้ได้อย่างไร ในขณะที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ถือว่าบุคคลที่มีลักษณะดังกล่าวเป็นบุคคลวิกลจริตตามกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ดังเช่นคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 490/2509 ศาลฎีกาโดยที่ประชุมใหญ่เห็นว่า คำว่า บุคคลวิกลจริตตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 29 นั้น มิได้หมายความว่าถึงบุคคลผู้มีจิตผิดปกติหรือตามที่เข้าใจกันทั่ว ๆ ไปว่าเป็นบ้าเหี้ยวอาละวาด นั่งซิม หรือพูดเพ้อเจ้อโดยไม่มีเหตุผลเท่านั้นไม่ แต่หมายรวมถึงบุคคลที่มีกระบวนอาการผิดปกติเพราะสติวิปลาส คือขาดความรู้สึก ขาดความรู้สึกรู้ และขาดความรับผิดชอบด้วย เพราะบุคคลดังกล่าวนี้ไม่สามารถประกอบกิจการงานของตน หรือประกอบกิจส่วนตัวของตนได้ทีเดียว ปรากฏตามข้อเท็จจริงว่านาง ส. ป่วยเป็นโรคเนื้องอกในสมองต้องนอนอยู่บนเตียงตลอดเวลา มีอาการพูดไม่ได้ หูไม่ได้ยิน ตาทั้งสองข้างมองไม่เห็นมีอาการอย่างคนไม่มีสติสัมปชัญญะใด ๆ ไร้ความสามารถที่จะดำเนินกิจการทุกสิ่งทุกอย่าง จึงถือได้ว่าเป็นบุคคลวิกลจริตตามความหมายแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 29 แล้ว

ในขณะที่การดำเนินกระบวนการพิจารณาทางอาญาที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตนั้น มีหลักการกำหนดไว้ว่าคนวิกลจริตไม่มีความรู้สึกผิดชอบอย่างคนธรรมดา การกระทำของคนวิกลจริตย่อมถือไม่ได้ว่าเป็นการกระทำด้วยจิตใจชั่วร้ายอันควรแก่การลงโทษอย่างการกระทำของผู้มีจิตใจเป็นปกติและความประสงค์ในการลงโทษนั้น รวมถึงการปราบปรามไม่ให้ผู้ที่ถูกลงโทษคิดกระทำความผิดขึ้นอีกและดัดนิสัยให้ผู้นั้นกลับตัวเป็นพลเมืองดี ดังนั้น การลงโทษคนวิกลจริตซึ่งไม่มีความรู้สึกพอที่จะสำนึกถึงผลแห่งโทษนั้นได้ ย่อมไม่เกิดประโยชน์ดังกล่าวแต่อย่างใด³¹ และถ้าศาลเห็นว่า การปล่อยตัวผู้มีจิตบกพร่อง โรคจิตหรือจิตฟั่นเฟือน ซึ่งไม่ต้องรับโทษหรือได้รับการลดโทษตามมาตรา 65 จะเป็นการไม่ปลอดภัยแก่ประชาชน ศาลจะสั่งให้ส่งไปคุมตัวไว้ในสถานพยาบาลก็ได้ และคำสั่งนี้ศาลจะเพิกถอนเสียเมื่อใดก็ได้³²

³¹ จิตติ ดิงศรัทีย, *อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 20*, น.838.

³² ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 48

4.1.3 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ในปัจจุบันประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย ยังไม่มีการกำหนดวิธีการดำเนินคดีกับผู้สูงอายุไว้โดยเฉพาะ ในขณะที่บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27 วรรคสี่ ประกอบมาตรา 71 กำหนดกลุ่มบุคคลเฉพาะหรือกลุ่มเปราะบาง ได้แก่ เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ และผู้ด้อยโอกาส เมื่อพิจารณาหลักกฎหมายที่บัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง พบว่า มีการกำหนดหลักเกณฑ์การดำเนินคดีกับเด็ก เยาวชน สตรี และคนพิการ กล่าวคือ บทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่เกี่ยวกับเด็กและเยาวชน ได้แก่ มาตรา 124/1 มาตรา 133 ทวิ มาตรา 133 ตริ มาตรา 134/2 มาตรา 155 มาตรา 171 มาตรา 172 ตริ มาตรา 172 จัตวา มาตรา 237 ทวิ บทบัญญัติที่เกี่ยวกับสตรี ได้แก่ มาตรา 4 มาตรา 71 มาตรา 85 มาตรา 132 มาตรา 133 มาตรา 133 ทวิ และมาตรา 247 บทบัญญัติที่เกี่ยวกับคนพิการ คือ การจัดหาล่ามภาษามือ กรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่สามารถพูดหรือได้ยิน หรือไม่สามารถสื่อความหมายได้ไว้ใน มาตรา 13 วรรคสาม แต่ในกรณีผู้สูงอายุ นั้น กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีได้มีการบัญญัติการดำเนินคดีไว้เป็นการเฉพาะ

เมื่อพิจารณามาตรา 13 กฎหมายวางหลักกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่สามารถพูดหรือได้ยินหรือสื่อความหมายได้และไม่มีล่ามภาษามือ ให้พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการหรือศาลจัดหาล่ามภาษามือให้ หรือจัดให้ถาม ตอบ หรือสื่อความหมายโดยวิธีอื่นที่เห็นสมควร ซึ่งเริ่มมีการใช้หลักนี้ตั้งแต่ พ.ศ. 2539³³ โดยบัญญัติในมาตรา 13 ทวิ และในปี พ.ศ. 2551³⁴ นำมาบัญญัติไว้ในวรรคสามของมาตรา 13

อย่างไรก็ดี บทบัญญัติที่เกี่ยวกับความสามารถในการต่อสู้คดี จากหลักฐานที่บันทึกในหอสมุดจดหมายเหตุแห่งชาติ ที่ ร.5 ศธ. 8.7 ก/2 เรื่องส่งตัวอัยท้วงเสียจริตมายังกรมพยาบาล 28 มิถุนายน – 5 กรกฎาคม ร.ศ.113 (พ.ศ. 2437) และที่ ร.5 ศธ. 8.7/9 เรื่องให้นายคล้อยแพทย์ชี้แจงวิธีตรวจคนเสียจริต 15 – 16 กันยายน ร.ศ.122 (พ.ศ. 2446) พบว่า กฎหมายที่ใช้ในสมัยนั้นคือ กฎหมายตราสามดวง (พระไอยการลักษณะวิवाद่าตี) ศาลพระราชอาญามีคำสั่งให้หมอเสสแพทย์ใหญ่ตรวจอาการอัยท้วงผู้ร้ายที่ถูกกล่าวหาว่าพินนายคล้าตาย หมอเสสได้ทำบันทึกรายงานศาลพระราชอาญาว่า อัยท้วงเป็นคนเสียจริตพูดจาเลอะเลือนไป ศาลพระราชอาญาจึงมีคำสั่งให้ส่ง

³³ พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 19) พ.ศ. 2539 มาตรา 4

³⁴ พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 28) พ.ศ. 2551 มาตรา 3 และมาตรา 4

ตัวอายุท่วมไปให้แพทย์เจ้าพนักงานรักษาอายุท่วม เมื่อหายคลายจริดเมื่อใดก็ให้แพทย์เจ้าพนักงานส่งตัวอายุท่วมคืนกลับมาศาล เพื่อศาลพิพากษาความอายุท่วมต่อไป ซึ่งคดีนี้ถือว่าเป็นผู้ป่วยจิตเวชคดีแรกของประเทศไทยซึ่งเทียบได้กับการที่ศาลส่งจำเลยซึ่งเชื่อได้ว่าวิกลจริตไปรักษายังสถานพยาบาลจนกว่าจะต่อสู้อย่างดีได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ในปัจจุบัน³⁵

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14³⁶ กรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริต ได้มีการวางหลักการสำคัญ คือ ในระหว่างทำการสอบสวน ไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณา ถ้ามีเหตุควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้อย่างดีได้ ให้พนักงานสอบสวนหรือศาลแล้วแต่กรณี สั่งให้แพทย์ตรวจผู้นั้น และให้เรียกแพทย์ผู้นั้นมาให้ถ้อยคำหรือผลการตรวจ และกรณีที่พนักงานสอบสวนหรือศาลเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้อย่างดีได้ ให้งดการสอบสวน ไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาไว้จนกว่าผู้นั้นหายวิกลจริตหรือสามารถจะต่อสู้อย่างดีได้ ซึ่งบัญญัติหลักการนี้มาตั้งแต่พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477 และยังคงใช้หลักนี้มาจนถึงปัจจุบัน และศาลมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามมาตรา 14 ดังตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาต่อไปนี้

³⁵ บันทึกในหอสมุดจดหมายเหตุแห่งชาติ ที่ ร.5 ศธ. 8.7 ก/2 เรื่องส่งตัวอายุท่วมเสียจริดมายังกรมพยาบาล 28 มิถุนายน – 5 กรกฎาคม ร.ศ.113 (พ.ศ. 2437) และที่ ร.5 ศธ. 8.7/9 เรื่องให้นายคล้อยแพทย์ชี้แจงวิธีตรวจคนเสียจริด 15 – 16 กันยายน ร.ศ.122 (พ.ศ. 2446) อ้างถึงใน ดวงตา ไกรภัสสรพงษ์, นิติจิตเวช : จากงานบริการเชิงรับสู่การคุ้มครองสิทธิผู้ป่วยจิตเวชเชิงรุก, วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย, ปีที่ 54 ฉบับผนวก 1 ตุลาคม 2552, น.118S.

³⁶ มาตรา 14 ในระหว่างทำการสอบสวน ไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณา ถ้ามีเหตุควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้อย่างดีได้ ให้พนักงานสอบสวนหรือศาลแล้วแต่กรณี สั่งให้พนักงานแพทย์ตรวจผู้นั้นเสร็จแล้วให้เรียกพนักงานแพทย์ผู้นั้นมาให้ถ้อยคำหรือให้การว่าตรวจได้ผลประการใด

ในกรณีที่พนักงานสอบสวนหรือศาลเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้อย่างดีได้ ให้งดการสอบสวน ไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาไว้จนกว่าผู้นั้นหายวิกลจริตหรือสามารถจะต่อสู้อย่างดีได้ และให้มีอำนาจส่งตัวผู้นั้นไปยังโรงพยาบาลโรคจิตหรือมอบให้แก่ผู้อนุบาลข้าหลวงประจำจังหวัดหรือผู้อื่นที่เต็มใจรับไปดูแลรักษาได้ตามแต่จะเห็นสมควร

กรณีที่ศาลงดการไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาดังบัญญัติไว้ในวรรคก่อน ศาลจะสั่งจำหน่ายคดีเสียชั่วคราวก็ได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3248/2532 ระหว่างการพิจารณาของศาลชั้นต้น จำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ แต่ศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์ได้พิจารณาและพิพากษาลงโทษจำเลยมาโดยมิได้ปฏิบัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 เสียก่อนจึงเป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ศาลฎีกามีอำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 208(2), 225 ในอันที่จะสั่งให้ศาลชั้นต้นดำเนินกระบวนการพิจารณาใหม่ให้ถูกต้องและเหมาะสมต่อไป

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2594/2542 กรณีมีเหตุควรเชื่อในเบื้องต้นว่าจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ศาลจึงชอบที่จะสั่งให้แพทย์ตรวจจำเลยโดยละเอียด แล้วเรียกแพทย์ผู้ตรวจมาให้ถ้อยคำต่อศาล หรือมาให้การว่าจำเลยวิกลจริตถึงขนาดไม่สามารถต่อสู้คดีหรือไม่เสียก่อน แล้วจึงพิจารณาพิพากษาคดีต่อไป การที่ศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์มิได้พิจารณาคำร้องขอของ ร. น้องจำเลยเป็นการที่ศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์พิจารณาและพิพากษาลงโทษจำเลยโดยไม่ปฏิบัติตามขั้นตอนของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ก่อน จึงไม่ชอบด้วยกระบวนการพิจารณา ปัญหาเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน จำเลยย่อมยกขึ้นฎีกาได้ และศาลฎีกาย่อมมีอำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 208(2) ประกอบด้วยมาตรา 225 สั่งให้ศาลชั้นต้นดำเนินกระบวนการพิจารณาใหม่ให้ถูกต้อง โดยให้ศาลชั้นต้นส่งตัวจำเลยไปให้แพทย์โรงพยาบาลสมเด็จพระยาหรือโรงพยาบาลอื่นที่ศาลชั้นต้นเห็นสมควร ตรวจสอบสภาพจิตและเรียกแพทย์ผู้ตรวจจำเลยมาให้ถ้อยคำหรือให้การต่อศาลว่าตรวจได้ผลประการใดแล้ว ดำเนินการพิจารณาพิพากษาไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14

ในเรื่องการบังคับตามคำพิพากษานั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 246³⁷ เมื่อจำเลยเป็นผู้วิกลจริต และมีบุคคลตามที่มาตรา 246 กำหนดร้องขอ และเมื่อศาลเห็นสมควร ศาลมีอำนาจสั่งให้ทุเลาการบังคับให้จำคุกไว้ก่อนจนกว่าเหตุอันควรทุเลาจะหมดไป และมาตรา 248³⁸ กรณีที่บุคคลซึ่งต้องคำพิพากษาให้ประหารชีวิตเกิดวิกลจริตก่อนถูกประหารชีวิต

³⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 246 เมื่อจำเลย สามี ภริยา ญาติของจำเลย พนักงานอัยการ ผู้บัญชาการเรือนจำ หรือเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่จัดการตามหมายจำคุกร้องขอ หรือเมื่อศาลเห็นสมควร ศาลมีอำนาจสั่งให้ทุเลาการบังคับให้จำคุกไว้ก่อนจนกว่าเหตุอันควรทุเลาจะหมดไป ในกรณีต่อไปนี้

(1) เมื่อจำเลยวิกลจริต

³⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 248 ถ้าบุคคลซึ่งต้องคำพิพากษาให้ประหารชีวิตเกิดวิกลจริตก่อนถูกประหารชีวิต ให้รอการประหารชีวิตไว้ก่อนจนกว่าผู้นั้นจะหาย

ให้รอการประหารชีวิตไว้ก่อนจนกว่าผู้นั้นจะหาย และถ้าผู้วิกลจริตนั้นหายภายหลังปีหนึ่งนับแต่วันคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลดโทษประหารชีวิตลงเหลือจำคุกตลอดชีวิต

สำหรับการอภัยโทษนั้น กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 261 ทวิ บัญญัติหลักการในการอภัยโทษ โดยวรรคสองบัญญัติว่า “การพระราชทานอภัยโทษตามวรรคหนึ่ง ให้ตราเป็นพระราชกฤษฎีกา” ดังนั้น เมื่อมีการอภัยโทษ จึงมีการออกพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ ดังนี้

4.1.3.1 พระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ

เมื่อพิจารณาการอภัยโทษตั้งแต่อดีต พบว่า มีการตราพระราชกำหนดพระราชอภัยโทษ โดยฉบับแรก คือ พระราชกำหนดพระราชอภัยโทษพระพุทธศักราช 2459 ซึ่งตราเป็นพระราชกำหนดจำนวน 5 ฉบับ ต่อมาจึงเปลี่ยนเป็นพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ โดยฉบับแรกตราในปี พ.ศ. 2478 จนถึงพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษในปี พ.ศ. 2563 รวม 47 ฉบับ³⁹ พบว่า มีการอภัยโทษให้กับนักโทษที่เป็นผู้สูงอายุ โดยสามารถแบ่งได้ ดังนี้

(1) นักโทษชราร่างกายทุพพลภาพ ไม่ว่าจะต้องโทษหนักเบาสถานใด มีอายุล่วงได้ 60 ปีแล้ว

(2) นักโทษชราที่มีอายุไม่ต่ำกว่า 60 ปีบริบูรณ์ หรือเป็นคนมีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป และกำหนดเงื่อนไขระยะเวลาที่จำคุกมาแล้ว เช่น ก) ต้องจำคุกมาแล้วไม่น้อยกว่า 10 ปี หรือกึ่งหนึ่งของกำหนดโทษ ข) ต้องจำคุกมาแล้วไม่น้อยกว่า 7 ปี หรือไม่น้อยกว่า 1 ใน 3 ของกำหนดโทษ ค) ต้องเหลือโทษจำคุกไม่เกินสามปี

(3) เป็นคนที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป และได้รับโทษจำคุกมาแล้วไม่น้อยกว่า 12 ปี

(4) เป็นคนที่มีอายุตั้งแต่ 70 ปีขึ้นไป⁴⁰

ขณะทุเลาการประหารชีวิตอยู่นั้น ศาลมีอำนาจยกมาตรา 46 วรรค (2) แห่งกฎหมายลักษณะอาญามาบังคับ

ถ้าผู้วิกลจริตนั้นหายภายหลังปีหนึ่งนับแต่วันคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลดโทษประหารชีวิตลงเหลือจำคุกตลอดชีวิต

³⁹ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, “พระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ,” สืบค้นเมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2563, จาก <https://www.krisdika.go.th/th/law?lawid=4>

⁴⁰ พระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พ.ศ. 2554 มาตรา 6 (2) (ง)

จะเห็นได้ว่าการพิจารณาการอภัยโทษที่ใช้อายุเป็นเกณฑ์จะพิจารณาเกณฑ์อื่นประกอบด้วย เช่น ร่างกายทุพพลภาพ หรือกำหนดระยะเวลาที่ได้รับโทษจำคุกมาแล้ว ซึ่งเป็นการใช้เกณฑ์อายุที่มีเงื่อนไขอื่นประกอบ อย่างไรก็ตาม กรณีที่พิจารณาเกณฑ์อายุเพียงอย่างเดียว โดยไม่มีเงื่อนไขอื่นประกอบ คือ นักโทษที่เป็นคนที่มีอายุตั้งแต่ 70 ปีขึ้นไป ซึ่งปรากฏอยู่ในพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พ.ศ. 2554 เพียงฉบับเดียว

นอกจากนี้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 110 วรรคสาม บัญญัติให้ประธานศาลฎีกาออกข้อบังคับ วางหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการเรียกประกัน หรือหลักประกัน ประธานศาลฎีกาจึงออกข้อบังคับของประธานศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการเรียกประกันหรือหลักประกันในการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2548 โดยคำนึงถึงผู้สูงอายุด้วย ดังนี้

4.1.3.2 ข้อบังคับของประธานศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการเรียกประกันหรือหลักประกันในการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา พ.ศ.2548

ประเทศไทยมิได้มีการกำหนดกฎหมายการดำเนินคดีกับผู้สูงอายุไว้เป็นการเฉพาะ แต่ได้ให้อำนาจประธานศาลฎีกาในการออกข้อบังคับเกี่ยวกับการเรียกประกันหรือหลักประกัน ประธานศาลฎีกาจึงออกข้อบังคับ ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการเรียกประกันหรือหลักประกัน ในการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2548 บทบัญญัติ ข้อ 8 “ในกรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นหญิงมีครรภ์หรือมีบุตรอายุไม่เกิน 3 ปีอยู่ในความดูแล หรือเป็นผู้เจ็บป่วยซึ่งถ้าต้องขังจะเป็นอันตรายอย่างร้ายแรงต่อสุขภาพ หรือเป็นผู้พิการหรือสูงอายุ ซึ่งโดยสภาพร่างกายหรือจิตใจอาจจะเกิดความทุกข์ยากลำบากเกินกว่าปกติในระหว่างต้องขัง ให้ศาลใช้ดุลพินิจอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวโดยไม่ต้องมีประกันหรือกำหนดวงเงินประกันให้ต่ำกว่าเกณฑ์ปกติ”

จะเห็นได้ว่าศาลให้ความสำคัญกับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นกลุ่มบุคคล ซึ่งโดยสภาพร่างกายหรือจิตใจอาจจะเกิดความลำบาก หากต้องถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาได้แก่ หญิงมีครรภ์หรือมีบุตรอายุไม่เกิน 3 ปีอยู่ในความดูแล หรือเป็นผู้เจ็บป่วยซึ่งถ้าต้องขังจะเป็นอันตรายอย่างร้ายแรงต่อสุขภาพ หรือเป็นผู้พิการหรือสูงอายุ

4.1.4 พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551

หลักการสำคัญของกฎหมายฉบับนี้ เป็นการกำหนดกระบวนการในการบำบัดรักษาบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิต และกำหนดกระบวนการในการบำบัดรักษาบุคคลที่มี

ความผิดปกติทางจิตซึ่งอยู่ระหว่างการสอบสวน การไต่สวนมูลฟ้องหรือการพิจารณาคดี หรือภายหลังศาลมีคำพิพากษา⁴¹ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

พระราชบัญญัติฉบับนี้ให้นิยามคำว่า “ความผิดปกติทางจิต” หมายความว่า อาการผิดปกติของจิตใจที่แสดงออกทางพฤติกรรม อารมณ์ ความคิด ความจำ สติปัญญา ประสาทการรับรู้ หรือการรู้เวลา สถานที่ หรือบุคคล รวมทั้งอาการผิดปกติของจิตใจที่เกิดจากสุราหรือสารอื่นที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท⁴²

ความผิดปกติทางจิตในกฎหมายฉบับนี้หมายรวมถึงความผิดปกติทางจิตในบางกลุ่มเท่านั้น มิได้หมายถึงความผิดปกติทุกประเภท (Mental Disorder) ที่จัดแบ่งไว้ในการแบ่งแยกของโรคระหว่างประเทศขององค์การอนามัยโลก (ICD – 10) ซึ่งกลุ่มที่น่าจะอยู่ในความหมายของความผิดปกติทางจิตตามนิยามข้างต้น ได้แก่⁴³

1. กลุ่มความผิดปกติทางจิตที่เกิดจากพยาธิสภาพของสมอง (Organic, including symptomatic, mental disorder)
2. กลุ่มความผิดปกติทางจิตที่เป็นโรคจิตเภทและหลงผิด (Schizophrenia, schizotypal and delusional disorders)
3. กลุ่มความผิดปกติทางอารมณ์ (Mood or Affective disorders)
4. กลุ่มปัญญาอ่อน (Mental Retardation)
5. กลุ่มความผิดปกติทางจิตและพฤติกรรมที่เกิดจากการใช้สุราและสารออกฤทธิ์ต่อจิตประสาท ซึ่งรวมยาเสพติดทั้งหลายด้วย

ดังนั้น กรณีผู้สูงอายุที่อาจมีภาวะหรือความผิดปกติทางจิต จึงควรจัดอยู่ในกลุ่มที่ 1 – 3 ข้างต้น อย่างไรก็ดี คำว่า จิตบกพร่อง โรคจิต จิตฟั่นเฟือน ศาลฎีกามีได้ให้คำอธิบายแต่ละภาวะว่าหมายถึงอะไรหรือแตกต่างกันอย่างไร เมื่อศาลจะยกประโยชน์ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ศาลมักจะอ้างรวม ๆ กันไป จึงอนุมานได้ว่าภาวะทั้ง 3 ดังกล่าว จะตรงกับความหมายของคำว่า “ความผิดปกติทางจิต” ตามที่นิยามไว้ในมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551⁴⁴

⁴¹ วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์, สาระสำคัญของพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันกัลยาณ์ราชนครินทร์, 2557), น.8.

⁴² พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 3

⁴³ วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์, อ้าวแล้ว เชิงอรรถที่ 41, น.16.

⁴⁴ เพ็งอ้าว, น.62.

เมื่อพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 กำหนดกระบวนการในการบำบัดรักษาบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตซึ่งอยู่ระหว่างการสอบสวน การไต่สวนมูลฟ้องหรือการพิจารณาคดี หรือภายหลังศาลมีคำพิพากษาซึ่งเป็นกระบวนการเสริมจากที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พระราชบัญญัติฉบับนี้จึงกำหนดนิยามคำว่า “ผู้ป่วยคดี หมายความว่า ผู้ป่วยที่อยู่ระหว่างการสอบสวน ไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาในคดีอาญา ซึ่งพนักงานสอบสวนหรือศาลสั่งให้ได้รับการตรวจหรือบำบัดรักษารวมทั้งผู้ป่วยที่ศาลมีคำสั่งให้ได้รับการบำบัดรักษาภายหลังมีคำพิพากษาในคดีอาญาด้วย”⁴⁵ โดยสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับผู้ป่วยคดีบัญญัติไว้ในมาตรา 35 ถึงมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551

บทบัญญัติในมาตรา 35⁴⁶ เป็นการขยายความในมาตรา 14 วรรคหนึ่ง แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยมาตรา 14 ใช้คำว่า “สั่งให้พนักงานแพทย์ตรวจ

⁴⁵ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 3

⁴⁶ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 35 ภายใต้บังคับมาตรา 14 วรรคหนึ่ง แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ให้พนักงานสอบสวนหรือศาลส่งผู้ต้องหาหรือจำเลยไปรับการตรวจที่สถานบำบัดรักษาพร้อมทั้งรายละเอียดพฤติการณ์แห่งคดี

เมื่อสถานบำบัดรักษารับผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้แล้ว ให้จิตแพทย์ตรวจวินิจฉัยความผิดปกติทางจิตและทำความเข้าใจเพื่อประกอบการพิจารณาของพนักงานสอบสวนหรือศาลว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถต่อสู้คดีได้หรือไม่ แล้วรายงานผลการตรวจวินิจฉัยและประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีให้พนักงานสอบสวนหรือศาลทราบภายในสี่สิบห้าวันนับแต่วันที่รับผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ และอาจขยายระยะเวลาได้อีกไม่เกินสี่สิบห้าวัน

เพื่อประโยชน์ในการประเมินความสามารถในการต่อสู้คดี ให้สถานบำบัดรักษามีอำนาจเรียกเอกสารที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องหาหรือจำเลยจากสถานพยาบาลอื่นได้

ให้นำความในมาตรา 27 วรรคสอง มาใช้บังคับกับการตรวจวินิจฉัยความผิดปกติทางจิตตามวรรคสองโดยอนุโลม

ในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยถูกคุมขัง และมีความจำเป็นต้องรับผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ในสถานบำบัดรักษาเพื่อการสังเกตอาการ ตรวจวินิจฉัย บำบัดรักษาและประเมินความสามารถในการต่อสู้คดี สถานบำบัดรักษาอาจขอให้พนักงานสอบสวนหรือศาลกำหนดวิธีการ เพื่อป้องกันการหลบหนีหรือเพื่อป้องกันอันตรายก็ได้

หลักเกณฑ์และวิธีการในการรายงานผลการตรวจวินิจฉัยและประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีตามวรรคสอง ให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด

ผู้นั้น” และพนักงานแพทย์มิได้ระบุไว้ว่าหมายถึงแพทย์ในสังกัดใด มาตรา 35 วรรคหนึ่งแห่งพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 จึงระบุให้ชัดเจนลงไปว่าให้พนักงานสอบสวนหรือศาลส่งผู้ต้องหาหรือจำเลย ไปรับการตรวจที่สถานบำบัดรักษา (ตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551) พร้อมทั้งระบุรายละเอียดพฤติการณ์แห่งคดีที่มีเหตุควรเชื่อว่า ผู้นั้นเป็นผู้วิกลจริตไปด้วยเพราะการตรวจวินิจฉัยโรคของแพทย์โดยทั่วไปนั้น อาการของผู้ป่วยพฤติการณ์ของผู้ป่วยเป็นเรื่องสำคัญที่แพทย์จะนำไปประกอบการวินิจฉัยโรคโดยเฉพาะโรคทางจิตเวช ดังนั้น ผู้ส่งไปตรวจจะต้องระบุรายละเอียดต่าง ๆ ในสำนวนคดีไปด้วย รวมถึงคำให้การของพยานที่รู้เห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ไปด้วย⁴⁷ และในมาตรา 35 วรรคสอง กำหนดให้จิตแพทย์เป็นผู้ตรวจวินิจฉัยและทำความเข้าใจตามหลักเกณฑ์วิธีการรายงานผลการตรวจและการประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 35 วรรคหก

บทบัญญัติในมาตรา 36⁴⁸ เป็นการขยายความในมาตรา 14 วรรคสอง แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยกำหนดขั้นตอนให้จิตแพทย์ทำรายงานผลการบำบัดรักษาของตนส่งให้พนักงานสอบสวนหรือศาลภายใน 180 วัน และเมื่อผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับการบำบัดรักษาจนหายหรือทุเลาและสามารถต่อสู้คดีได้แล้ว ต้องรายงานผลการบำบัดรักษาต่อ

⁴⁷ วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์, *อ้าวแล้ว เชิงอรรถที่ 41*, น.58.

⁴⁸ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 36 ภายใต้งบบังคับมาตรา 14 วรรคสอง แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้สถานบำบัดรักษารับผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ควบคุมและบำบัดรักษาโดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้ต้องหาหรือจำเลย จนกว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยจะหายหรือทุเลาและสามารถต่อสู้คดีได้ เว้นแต่พนักงานสอบสวนหรือศาลจะมีคำสั่งหรือมีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น

ให้จิตแพทย์ผู้บำบัดรักษาทำรายงานผลการบำบัดรักษาส่งให้พนักงานสอบสวนหรือศาลภายในหนึ่งร้อยแปดสิบวัน นับแต่วันที่ได้รับผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ ในกรณีที่จิตแพทย์เห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยยังไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้รายงานผลการบำบัดรักษาทุกหนึ่งร้อยแปดสิบวัน เว้นแต่พนักงานสอบสวนหรือศาลจะมีคำสั่งเป็นอย่างอื่น

ในระหว่างการบำบัดรักษา เมื่อจิตแพทย์ผู้บำบัดรักษาเห็นว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับการบำบัดรักษาจนความผิดปกติทางจิตหายหรือทุเลา และสามารถต่อสู้คดีได้แล้วให้รายงานผลการบำบัดรักษาต่อพนักงานสอบสวนหรือศาลทราบโดยไม่ชักช้า

หลักเกณฑ์และวิธีการในการรายงานผลการบำบัดรักษาตามวรรคสองและวรรคสามให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด

พนักงานสอบสวนหรือศาลโดยไม่ชักช้าและให้ทำตามระเบียบคณะกรรมการสุขภาพจิตแห่งชาติว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการในการรายงานผลการตรวจวินิจฉัย การประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีและผลการบำบัดรักษาของผู้ป่วยคดี การรายงานผลการบำบัดรักษาและการทำความเข้าใจ พ.ศ. 2564 และในกรณีที่จิตแพทย์เห็นว่ามีจำเป็นต้องบำบัดรักษาผู้ป่วยคดีต่อไป ให้รายงานผลการบำบัดรักษาและความเห็นต่อศาลทุก 180 วัน เว้นแต่ศาลจะมีคำสั่งเป็นอย่างอื่น ตามที่บัญญัติในมาตรา 37 วรรคสอง

4.1.4.1 ระเบียบคณะกรรมการสุขภาพจิตแห่งชาติว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการในการรายงานผลการตรวจวินิจฉัย การประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีและผลการบำบัดรักษาของผู้ป่วยคดี การรายงานผลการบำบัดรักษาและการทำความเข้าใจ พ.ศ. 2564

ระเบียบคณะกรรมการสุขภาพจิตแห่งชาติว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการในการรายงานผลการตรวจวินิจฉัย การประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีและผลการบำบัดรักษาของผู้ป่วยคดี การรายงานผลการบำบัดรักษาและการทำความเข้าใจ พ.ศ. 2564 กำหนดการรายงานผลการตรวจวินิจฉัยและประเมินความสามารถในการต่อสู้คดี การรายงานผลการบำบัดรักษาของผู้ป่วยคดี ให้พิจารณาข้อมูลดังต่อไปนี้⁴⁹

- (1) แหล่งที่มาของข้อมูล
- (2) ประวัติความเจ็บป่วย
- (3) การตรวจสภาพจิตและการดำเนินโรค
- (4) ผลการทดสอบทางจิตวิทยาเท่าที่จำเป็นและเห็นสมควร
- (5) การวินิจฉัยความผิดปกติทางจิต

สำหรับการรายงานผลการตรวจวินิจฉัยและประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีให้เป็นไปตามแบบ ผค.1 ที่กรมสุขภาพจิตกำหนด⁵⁰

⁴⁹ ระเบียบคณะกรรมการสุขภาพจิตแห่งชาติว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการในการรายงานผลการตรวจวินิจฉัย การประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีและผลการบำบัดรักษาของผู้ป่วยคดี การรายงานผลการบำบัดรักษาและการทำความเข้าใจ พ.ศ. 2564 ข้อ 4

⁵⁰ ระเบียบคณะกรรมการสุขภาพจิตแห่งชาติว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการในการรายงานผลการตรวจวินิจฉัย การประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีและผลการบำบัดรักษาของผู้ป่วยคดี การรายงานผลการบำบัดรักษาและการทำความเข้าใจ พ.ศ. 2564 ข้อ 6

4.1.5 พระราชบัญญัติองค์กรอัยการและพนักงานอัยการ พ.ศ. 2553

ในการสังคดีของพนักงานอัยการนั้น พระราชบัญญัติองค์กรอัยการและพนักงานอัยการ พ.ศ. 2553 มาตรา 21 วรรคสอง บัญญัติหลักการไว้ว่า “ถ้าพนักงานอัยการเห็นว่าการฟ้องคดีอาญาจะไม่เป็นประโยชน์แก่สาธารณชน หรือจะมีผลกระทบต่อความปลอดภัยหรือความมั่นคงของชาติ หรือต่อผลประโยชน์อันสำคัญของประเทศให้เสนอต่ออัยการสูงสุด และอัยการสูงสุดมีอำนาจสั่งไม่ฟ้องได้ ทั้งนี้ ตามระเบียบที่สำนักงานอัยการสูงสุดกำหนด โดยความเห็นชอบของ ก.อ.” และมาตรา 21 วรรคสาม บัญญัติหลักการไว้ว่า “ให้นำความในวรรคสองมาใช้บังคับกับกรณีที่พนักงานอัยการไม่ยื่นคำร้อง ไม่อุทธรณ์ ไม่ฎีกา ถอนฟ้อง ถอนคำร้อง ถอนอุทธรณ์ และถอนฎีกาด้วยโดยอนุโลม” เห็นได้ว่า ในคดีอาญาที่พนักงานอัยการดำเนินการฟ้องคดีแล้วจะไม่เป็นประโยชน์แก่สาธารณชน พนักงานอัยการสามารถมีดุลพินิจสั่งไม่ฟ้องคดีได้โดยไม่ต้องเสนอต่ออัยการสูงสุดและอัยการสูงสุดมีอำนาจสั่งไม่ฟ้องได้ ต่อมาเมื่อการออกระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการสังคดีอาญาที่จะไม่เป็นประโยชน์แก่สาธารณชน หรือจะมีผลกระทบต่อความปลอดภัยหรือความมั่นคงของชาติ หรือต่อผลประโยชน์อันสำคัญของประเทศ พ.ศ. 2554 เพื่อเป็นหลักในการพิจารณาของการฟ้องคดีดังกล่าว ดังนี้

4.1.5.1 ระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการสังคดีอาญาที่จะไม่เป็นประโยชน์แก่สาธารณชน หรือจะมีผลกระทบต่อความปลอดภัยหรือความมั่นคงของชาติ หรือต่อผลประโยชน์อันสำคัญของประเทศ พ.ศ. 2554

ในข้อ 6 ตามระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดฉบับนี้วางหลักกรณีที่พนักงานอัยการเห็นว่าการฟ้องคดีจะไม่เป็นประโยชน์แก่สาธารณชน ให้พนักงานอัยการพิจารณาโดยแสดงเหตุผลอันสมควรประกอบ โดยให้คำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้ด้วย

- (1) สาเหตุหรือมูลเหตุจูงใจในการกระทำความผิด
- (2) อายุ ประวัติ ความประพฤติ สติปัญญา การศึกษาอบรม สภาพร่างกาย สภาพจิต อาชีพ ฐานะ ความสัมพันธ์ทางครอบครัว และประวัติการกระทำความผิดของผู้ต้องหา
- (3) ลักษณะความร้ายแรงของการกระทำความผิด ผลร้ายที่เกิดขึ้นจากการกระทำความผิด การได้รับผลร้ายของผู้ต้องหาอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดของผู้ต้องหาเอง
- (4) ความสำนึกผิดของผู้ต้องหา การได้รับการบรรเทาผลร้ายของผู้เสียหาย ความเห็นของผู้เสียหายต่อการฟ้องผู้ต้องหา ความคาดหวังถึงผลที่ผู้ต้องหาจะได้รับจากการถูกฟ้อง
- (5) ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน
- (6) ประโยชน์ของรัฐที่จะได้จากการฟ้องผู้ต้องหา

เมื่อผู้ต้องหาเป็นผู้สูงอายุและกระทำความผิดเล็กน้อย พนักงานอัยการอาจพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ ประกอบการสั่งคดี ได้แก่ สภาพร่างกาย สภาพจิต ลักษณะความร้ายแรงของการกระทำความผิด การได้รับผลร้ายของผู้ต้องหาอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดของผู้ต้องหาเอง รวมทั้งประโยชน์ของรัฐที่จะได้จากการฟ้องผู้ต้องหา เนื่องจากผู้สูงอายุที่มีความเสื่อมโทรมทางร่างกายหรือสภาพจิตใจไม่ปกติ หากต้องเข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรมอาจจะไม่เกิดประโยชน์ต่อรัฐ รวมทั้งหากต้องมีการคุมขังผู้สูงอายุ อาจจะทำให้รัฐต้องรับภาระในการดูแลผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นด้วย

4.1.5.2 ระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ พ.ศ. 2563

ระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ พ.ศ. 2563 วางหลักการดำเนินคดีเด็กและเยาวชนไว้ในลักษณะ 7 โดยให้อำนาจพนักงานอัยการใช้ดุลพินิจในการสั่งคดีที่เด็กหรือเยาวชนเป็นผู้ต้องหา โดยคำนึงถึงการคุ้มครองสวัสดิภาพและอนาคตของเด็กและเยาวชน จึงมีการแสวงหามาตรการต่าง ๆ เพื่อคุ้มครองสิทธิเด็กและเยาวชนให้เป็นไปตามมาตรฐานสากลแห่งสหประชาชาติ

อย่างไรก็ดี แม้ว่าการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาที่เป็นผู้สูงอายุจะไม่มีมาตรฐานสากลที่ให้ความคุ้มครองผู้สูงอายุไว้โดยเฉพาะ แต่การที่ผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีความเปราะบาง ดังนั้น การสั่งคดีของพนักงานอัยการกรณีผู้ต้องหาเป็นผู้สูงอายุจึงอาจใช้แนวคิดในลักษณะเดียวกับการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กได้ กล่าวคือ การพิจารณาใช้ดุลพินิจของพนักงานอัยการเพื่อนำเด็กหรือเยาวชนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาหรือเข้าสู่การพิจารณาของศาล ต้องเป็นไปอย่างรอบคอบเหมาะสม เพื่อการบำบัด แก้ไข และฟื้นฟู เด็กหรือเยาวชนแต่ละราย โดยไม่คำนึงถึงการลงโทษ และจะนำมาใช้เป็นวิธีการสุดท้ายเมื่อไม่สามารถดำเนินการแก้ไขได้ด้วยวิธีการอื่น⁵¹ ดังนั้น การพิจารณาใช้ดุลพินิจของพนักงานอัยการเพื่อนำผู้ต้องหาสูงอายุเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาหรือเข้าสู่การพิจารณาของศาล ต้องเป็นไปอย่างรอบคอบ เหมาะสม รวมทั้งคำนึงถึงความสงบเรียบร้อยของสังคม เนื่องจากผู้สูงอายุที่กระทำความผิดอาจจะได้มีลักษณะเป็นภัยต่อสังคมเสมอไป พนักงานอัยการจึงอาจใช้ดุลพินิจในการสั่งชะลอการฟ้องคดีเมื่อผู้ต้องหาเป็นผู้สูงอายุและกระทำความผิดเล็กน้อย

⁵¹ ระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ พ.ศ. 2563
ข้อ 186 วรรคสอง

4.1.6 ปริญญาผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2542

แม้ว่าปฎิญาผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2542 จะมีได้เป็นกฎหมายแต่ถือได้ว่าเป็นพันธกรณีที่สำคัญกับผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและได้รับการคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิต่าง ๆ ที่ได้จากการที่องค์การสหประชาชาติได้จัดประชุมสมัชชาโลกว่าด้วยผู้สูงอายุ ณ กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย ในปี พ.ศ. 2525 โดยกำหนดแผนปฏิบัติการระยะยาวระหว่างประเทศเกี่ยวกับผู้สูงอายุ พร้อมทั้งเชิญชวนให้ประเทศสมาชิกจัดกิจกรรมเพื่อผู้สูงอายุ ต่อมาในปี พ.ศ. 2542 องค์การสหประชาชาติได้ประกาศให้ปี พ.ศ. 2542 เป็นปีสากลว่าด้วยผู้สูงอายุ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้บัญญัติถึงเรื่องสิทธิของ
ผู้สูงอายุ ในหมวดของสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยและหน้าที่ชนชาวไทย เพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับ
ความช่วยเหลือ มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้ และเพื่อเป็นการนำเจตนารมณ์ในเรื่องสิทธิของ
ผู้สูงอายุ ดังที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ผู้แทนจากองค์กรที่เกี่ยวข้อง
กับผู้สูงอายุทั้งภาครัฐและเอกชน องค์กรผู้สูงอายุและผู้ทรงคุณวุฒิได้ร่วมกันจัดทำปฏิญญาผู้สูงอายุ
ไทยขึ้น และได้รับความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2542 ประกอบด้วย 9 ข้อ ซึ่ง
เนื้อหาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้ คือ ข้อ 1 ข้อ 5 และข้อ 8 ซึ่งมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

ข้อ 1 “ผู้สูงอายุต้องได้รับปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าและศักดิ์ศรี ได้รับการพิทักษ์และคุ้มครองให้พ้นจากการถูกทอดทิ้ง และละเมิดสิทธิ โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ไม่สามารถพึ่งตนเองหรือครอบครัวได้ และผู้พิการที่สูงอายุ”

ข้อ 5 “ผู้สูงอายุควรได้เรียนรู้ในการดูแลสุขภาพอนามัยของตนเอง ต้องมีหลักประกันและสามารถเข้าถึงบริการด้านสุขภาพอนามัยอย่างครบวงจรโดยเท่าเทียมกัน รวมทั้งได้รับการดูแลจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิตอย่างสงบตามศรัทธา”

ข้อ 8 “รัฐโดยการมีส่วนร่วมขององค์กรภาคเอกชน ประชาชน สถาบันสังคมต้อง
ตรากฎหมายว่าด้วยผู้สูงอายุ เพื่อเป็นหลักประกันและการบังคับใช้ในการพิทักษ์สิทธิ ค้ำครองสวัสดิ
 ภาพ และจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ”

สาระที่สำคัญในปฎิญาผู้สูงอายุไทยข้อ 8 กำหนดให้รัฐมีส่วนร่วมกับการ
เอกชน ประชาชน สถาบันสังคมต้องตระกฏหมายว่าด้วยผู้สูงอายุ ประกอบกับรัฐธรรมนูญแห่ง
ราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 54 และมาตรา 80 วรรคสอง บัญญัติเกี่ยวกับสิทธิผู้สูงอายุและ
คนชราให้มีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ ดังนั้น จึงมีการจัดทำพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546
ขึ้นมา

4.1.7 พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546

กฎหมายนี้มีเจตนารมณ์ในการให้สิทธิผู้สูงอายุในการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ และเพื่อให้การดำเนินงานเกี่ยวกับการคุ้มครอง การส่งเสริม การสนับสนุนต่อสิทธิและประโยชน์ของผู้สูงอายุให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญของไทย โดยกำหนดให้ “ผู้สูงอายุ หมายความว่า บุคคลซึ่งมีอายุเกิน 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปและมีสัญชาติไทย” และการคุ้มครองสิทธิของผู้สูงอายุโดยการผ่านกองทุนผู้สูงอายุและกรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งมาตรา 11(9) บัญญัติหลักการไว้ว่า ผู้สูงอายุมีสิทธิได้รับการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนในด้านการให้คำแนะนำ ปรีกษา ดำเนินการอื่นที่เกี่ยวข้องในทางคดี หรือในทางการแก้ไขปัญหาคอรัว ดังนั้น กระทรวงยุติธรรมจึงออกประกาศ เรื่อง การให้คำแนะนำ ปรีกษา และดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้องในทางคดีสำหรับผู้สูงอายุ พ.ศ. 2556

4.1.7.1 ประกาศกระทรวงยุติธรรม เรื่อง การให้คำแนะนำ ปรีกษา และดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้องในทางคดีสำหรับผู้สูงอายุ พ.ศ. 2556

กำหนดให้กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินการให้บริการผู้สูงอายุด้วยความสะดวกรวดเร็วเป็นกรณีพิเศษ โดยมีสาระสำคัญหลักสรุปได้ 3 ประการ คือ ประการแรก การเผยแพร่และให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพตามกฎหมายกำหนดแก่ผู้สูงอายุ ประการที่สอง ให้คำแนะนำ ปรีกษาทางกฎหมายและอรรถคดี รับเรื่องร้องทุกข์และดำเนินการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ และประการที่สาม การสนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ตามความจำเป็นในการดำเนินการให้ความช่วยเหลือเรื่องต่าง ๆ ตามระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2553 และให้ความช่วยเหลือทางด้านการเงิน ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2546

4.1.8 พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560

บทบัญญัติในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 มาตรา 20 วรรคสอง ให้ความคุ้มครองผู้ต้องขังซึ่งมีอายุเกิน 60 ปี ในการใช้เครื่องพันธนาการโดยกำหนดให้แพทย์เป็นผู้มีอำนาจสั่ง แต่ต้องเป็นกรณีที่เห็นเป็นการจำเป็นที่จะต้องใช้เครื่องพันธนาการ นอกจากนั้นนโยบายของกระทรวงยุติธรรมในการสงเคราะห์นักโทษเด็ดขาดที่มีอายุตั้งแต่ 70 ปีขึ้นไป ซึ่งมีศักยภาพที่จะกระทำผิดซ้ำน้อย ไม่เป็นอันตรายต่อสังคม ให้ได้โอกาสได้กลับไปใช้ชีวิตในบั้นปลายกับครอบครัว กรมราชทัณฑ์จึงดำเนินการกำหนดหลักเกณฑ์การคัดเลือกเข้าโครงการพักการลงโทษกรณีมีเหตุพิเศษ

เนื่องจากเจ็บป่วยร้ายแรง หรือพิการหรือมีอายุตั้งแต่ 70 ปีขึ้นไป ทำให้นักโทษเด็ดขาดที่มีคุณสมบัติตามหลักเกณฑ์ของกรมราชทัณฑ์ได้รับโอกาสในการพักการลงโทษ⁵²

4.2 การวิเคราะห์กฎหมายต่างประเทศในการดำเนินคดีอาญาผู้สูงอายุ

การวิเคราะห์การดำเนินคดีอาญาในต่างประเทศเมื่อผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้สูงอายุ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย เยอรมนีและญี่ปุ่น ในขั้นก่อนการพิจารณาคดีและในชั้นการพิจารณาคดี โดยสรุปสาระสำคัญตามตารางที่ 4.2 และการวิเคราะห์เปรียบเทียบกับกฎหมายในประเทศไทย ในเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดี การหันเหคดีอาญา การจัดหาทนายความ และการพิจารณาโทษและกำหนดโทษ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.2 การเปรียบเทียบการดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุในต่างประเทศ

หัวข้อ	สหรัฐอเมริกา	ออสเตรเลีย	เยอรมนี	ญี่ปุ่น
ขั้นก่อนการพิจารณาคดี	หากตำรวจเห็นว่าผู้สูงอายุที่กระทำความผิดเข้าเงื่อนไขตามที่กำหนดก็จะดำเนินตามข้อกำหนดนั้น ๆ เป็นการเฉพาะ เช่น ส่งผู้ต้องหาสูงอายุที่สงสัยว่ามีปัญหาทางจิตไปยังศูนย์บำบัดทางจิต (Mental Health Center) ส่งผู้ต้องหาสูงอายุไปยังกระบวนการของศาลยาเสพติด (Drug court)	- มีกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีกับบุคคลกลุ่มเปราะบาง คือ Police Powers and Responsibilities Act 2000 - การกำหนดวิธีการพิเศษสำหรับการถามคำให้การบุคคลที่มีความสามารถบกพร่อง - รัฐควีนสแลนด์มีการกำหนดแนวปฏิบัติสำหรับบุคคลกลุ่มเปราะบางหรือ	- กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 136a กำหนดข้อห้ามในการสอบสวนโดยคำนึงถึงความสามารถของผู้ต้องหา - กรณีที่ผู้ต้องหาที่มีความบกพร่องทางร่างกาย กฎหมายวางหลักปฏิบัติในการจัดหา	- ใน Code of Criminal Procedure มาตรา 248 กำหนดองค์ประกอบที่พนักงานอัยการจะต้องนำมาพิจารณาในการชะลอการฟ้องได้รวมถึงอายุ พนักงานอัยการสามารถใช้ดุลพินิจในการชะลอการฟ้องกรณีที่เป็นผู้ต้องหาสูงอายุ

⁵² หนังสือกรมราชทัณฑ์ กองทัณฑปฏิบัติ ที่ ยธ 0703.3/28459 ฉบับลงวันที่ 7 ตุลาคม 2562 เรื่อง เรงรัดการดำเนินการพักการลงโทษกรณีมีเหตุพิเศษให้แก่ักโทษเด็ดขาดที่เจ็บป่วยร้ายแรง หรือพิการหรือมีอายุตั้งแต่ 70 ปีขึ้นไป

หัวข้อ	สหรัฐอเมริกา	ออสเตรเลีย	เยอรมนี	ญี่ปุ่น
		ความสามารถบกพร่องไว้ด้วย	ทนายความไว้ในมาตรา 140(1)	- กำหนดการกระทำที่เป็นความผิดเล็กน้อย (minor offenses) ตำรวจจะไม่นำมาสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา
ขั้นพิจารณาคดี	- นำบทบัญญัติใน มาตรา 4241 แห่ง United States Code (1975) จำเลยต้องมีสภาพจิตใจอยู่ในระดับที่สามารถจะเข้าใจถึงลักษณะและผลของกระบวนการพิจารณาที่กระทำต่อตนและสามารถที่จะให้ความช่วยเหลือในการต่อสู้คดีมาปรับใช้ในการพิจารณาคดีที่จำเลยเป็นผู้สูงอายุ - นำมาตรฐานกลางที่นำมาปรับใช้กับจำเลยที่ เป็นผู้สูงอายุ - มลรัฐแคลิฟอร์เนีย บัญญัติหลักการเกี่ยวกับความสามารถของจำเลยก่อนมีการพิจารณาคดีหรือภายหลังศาลมีคำพิพากษา - มลรัฐอิลลินอยส์มีกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กำหนดข้อสันนิษฐานของสมรรถภาพทางกาย	- มีกฎหมายเกี่ยวกับความบกพร่องทางจิตและความบกพร่องในเรื่องความสามารถในการดำเนินคดีที่เรียกว่า Crimes (Mental Impairment and Unfitness to be Tried) Act 1997 - ในเขตเมืองหลวงเซาท์ออสเตรเลีย แอสมาเนีย และเวสเทิร์นออสเตรเลีย มีบทบัญญัติของกฎหมายในการดำเนินกระบวนการพิจารณาและอำนาจในการพิจารณาความบกพร่องในการดำเนินคดีในศาล	กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา - มาตรา 66 การสาบานตนของผู้ที่มีความบกพร่องทางการได้ยินหรือการพูด - มาตรา 114b (2) วรรคสอง ผู้ต้องหาที่มีความบกพร่องทางการได้ยินหรือการพูดจะได้รับการแจ้งสิทธิในการมีทนายเพื่อตรวจสอบการยื่นฟ้อง - มาตรา 259 จำเลยมีความบกพร่องทางการได้ยินหรือการพูดจะต้องมีล่ามแปล - พระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 186 กำหนดวิธีการสื่อสารกับผู้ที่มีความบกพร่องทางการได้ยินหรือการพูดใน	ใน Code of Criminal Procedure มาตรา 37 วางหลักกรณีจำเลยไม่มีทนายความ ให้ศาลตั้งทนายความให้จำเลยเมื่อจำเลยมีอายุมากกว่า 70 ปี จำเลยไม่สามารถได้ยินหรือพูด หรือมีความน่าเชื่อถือ จำเลยวิกลจริตหรือความสามารถบกพร่อง

หัวข้อ	สหรัฐอเมริกา	ออสเตรเลีย	เยอรมนี	ญี่ปุ่น
			ระหว่างการพิจารณาคดี	
โทษ	- ใน Sentencing Guidelines มาตรา 5H1.1 การลงโทษกรณีนี้ที่จำเลยเป็นผู้สูงอายุ กำหนดให้มีการพิจารณาการลงโทษโดยใช้อายุเป็นเงื่อนไขได้ - มลรัฐเท็กซัสมีกฎหมายที่บัญญัติเกี่ยวกับการปล่อยตัวจำเลยสูงอายุเพื่อเข้ารับการรักษาเมื่อเข้าเงื่อนไขทาง การแพทย์ และจำเลยสูงอายุอาจได้รับการพิจารณาโทษที่น้อยกว่า จำเลยทั่วไป ในความผิดประเภทเดียวกัน	- ผู้ต้องหาที่เป็นผู้สูงอายุมักจะได้รับโทษลดน้อยลง ศาลจะกำหนดโทษโดยพิจารณาเกณฑ์อายุร่วมด้วย อย่างไรก็ตาม จะต้องพิจารณาความรุนแรงในการกระทำ ความผิดและความจำเป็นในการป้องกัน ประมาด้วย โดยศาลจะพิจารณาอายุของผู้สูงอายุร่วมกับความเจ็บป่วย	-	ศาลพิจารณาลงโทษจำเลยสูงอายุให้น้อยลงกว่าปกติได้

4.2.1 ความสามารถในการต่อสู้คดี

ในกระบวนการก่อนขึ้นพิจารณาคดีของศาลมีกฎหมายต่างประเทศที่คำนึงถึงความสามารถในการต่อสู้คดีและนำมาปรับใช้กับผู้สูงอายุ กล่าวคือ ประเทศออสเตรเลียมีการบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีกับบุคคลกลุ่มเปราะบาง คือ Police Powers and Responsibilities Act 2000 โดยกำหนดวิธีการพิเศษสำหรับการถามคำให้การบุคคลที่มีความสามารถบกพร่อง (Questioning of persons with impaired capacity) หากพนักงานตำรวจสงสัยว่าผู้ต้องหาเป็นผู้ที่มีความบกพร่อง (impaired capacity) พนักงานตำรวจจะยังไม่ถามคำให้การจนกว่าจะอนุญาตให้มีบุคคลที่สามารถให้ความช่วยเหลือผู้ต้องหาในการตอบคำถามและบุคคลดังกล่าวจะต้องปรากฏตัวในขณะที่ถามคำให้การ และหากพบว่าผู้ต้องหากพร่องในเรื่องความสามารถ พนักงานตำรวจจะต้องหยุดถามคำให้การเป็นการชั่วคราว ซึ่งประเด็นการหยุดถามคำให้การชั่วคราวมีลักษณะสอดคล้องกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ของประเทศไทย กล่าวคือ กรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริต หากพนักงานสอบสวนหรือศาลเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและ

ไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้การสอบสวน ได้สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาไว้จนกว่าผู้นั้นหายวิกลจริตหรือสามารถจะต่อสู้คดีได้ แต่มีประเด็นในเรื่องความสามารถของบุคคลที่แตกต่างกัน คือ กฎหมายประเทศออสเตรเลียกำหนดวิธีการพิเศษสำหรับการถามคำให้การบุคคลที่มีความสามารถบกพร่อง ซึ่งคำว่าบุคคลที่มีความสามารถบกพร่องอาจมีความผิดปกติหรือมีการสูญเสียเกี่ยวกับหน้าที่หรือโครงสร้างของมนุษย์ในด้านร่างกาย สรีรวิทยาหรือจิตใจ ในขณะที่คำว่าวิกลจริตเป็นการอธิบายลักษณะของสภาพจิตที่ไม่มั่นคง ไม่สมประกอบ หรือไม่สมบูรณ์ ถึงขนาดผิดปกติคนธรรมดาทั่ว ๆ ไปอย่างมาก อาจทำให้ผู้นั้นไม่เข้าใจสภาพหรือสาระของการกระทำ ส่วนคำว่าผู้วิกลจริตตามความหมายที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 มุ่งหมายถึงความผิดปกติทางจิตเป็นสำคัญและเป็นความผิดปกติที่แตกต่างจากคนธรรมดาทั่ว ๆ ไปเป็นอย่างมาก โดยที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 มีเจตนารมณ์ในการปรับใช้กับผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้

สำหรับกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาประเทศเยอรมนีให้ความสำคัญกับการต่อสู้คดีของผู้ถูกกล่าวหาไว้ คือ ผู้ต้องหาจะต้องมีความเข้าใจในการต่อสู้คดี และกำหนดข้อห้ามในการสอบสวน โดยที่ผู้ต้องหาจะต้องมีความสามารถในการตัดสินใจและจะต้องมีร่างกายที่เป็นปกติ ไม่ถูกทารุณ ไม่เหน็ดเหนื่อย รวมทั้งห้ามใช้มาตรการที่ทำให้ความจำของผู้ต้องหาหรือความสามารถในการทำความเข้าใจของผู้ต้องหาสูญเสียไป จะเห็นได้ว่า แม้ว่ากฎหมายประเทศออสเตรเลียและประเทศเยอรมนีไม่ได้กำหนดความคุ้มครองผู้ต้องหาที่เป็นผู้สูงอายุไว้โดยเฉพาะ แต่ทั้งสองประเทศดังกล่าวมีกฎหมายที่บัญญัติไว้เป็นกฎหมายกลางและสามารถนำมาปรับใช้กับผู้ต้องหาที่เป็นผู้สูงอายุในกระบวนการก่อนขึ้นพิจารณาคดีของศาลได้

ในชั้นการพิจารณาคดีของศาล มีกฎหมายต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการต่อสู้คดีที่นำมาปรับใช้กับผู้สูงอายุ ดังนี้ ประเทศสหรัฐอเมริกาคำนึงถึงความพร้อมทางร่างกายและจิตใจของผู้ถูกดำเนินคดี โดยมีการวางหลักกระบวนการพิจารณาคดีกรณีที่จำเลยเป็นโรคจิตหรือมีความบกพร่องทางจิต (mental disease or defect) ไว้ใน United States Code 1975 มาตรา 4241 ถึงมาตรา 4248 และนำมาปรับใช้กับจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุด้วย โดยมีสาระสำคัญคือ หากพบว่าจำเลยเป็นโรคจิตหรือมีความบกพร่องทางจิต ศาลจะสั่งให้ส่งจำเลยไปเข้ารับการรักษา ณ สถานบำบัดรักษาเป็นระยะเวลาไม่เกิน 4 เดือน เมื่อผู้อำนวยการสถานบำบัดเห็นว่าจำเลยมีอาการดีขึ้น โดยจำเลยสามารถเข้าใจถึงลักษณะและผลของกระบวนการพิจารณาที่กระทำต่อตน และสามารถที่จะให้ความช่วยเหลือทนายความในการต่อสู้คดีได้ ผู้อำนวยการสถานบำบัดจะแจ้งไปที่ศาล และศาลจะสั่งให้กำหนดวันพิจารณาคดีต่อไป อย่างไรก็ดี หากครบกำหนดระยะเวลา 4 เดือนแล้ว แต่ภาวะทางจิตใจของจำเลยยังไม่ดีขึ้นจะต้องดำเนินการตาม มาตรา 4246 และมาตรา 4248

ต่อไป ซึ่งเป็นการบัญญัติกฎหมายที่มีสาระสำคัญสอดคล้องกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ของประเทศไทย ประกอบมาตรา 35 ถึงมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 กล่าวคือ กรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริต ในระหว่างทำการสอบสวน ได้สวนมูลฟ้องหรือพิจารณา ถ้ามีเหตุควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้พนักงานสอบสวนหรือศาลส่งผู้ต้องหาหรือจำเลยไปรับการตรวจที่สถานบำบัดรักษา โดยกำหนดขั้นตอนให้จิตแพทย์ทำรายงานผลการบำบัดรักษาของตนส่งให้พนักงานสอบสวนหรือศาลภายใน 180 วัน และเมื่อผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับการบำบัดรักษาจนหายหรือทุเลาและสามารถต่อสู้คดีได้แล้ว ต้องรายงานผลการบำบัดรักษาต่อพนักงานสอบสวนหรือศาลโดยไม่ชักช้า อย่างไรก็ดี การที่จะปรับใช้มาตรา 35 ถึงมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ได้นั้น ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะต้องได้รับการวินิจฉัยว่าเป็นผู้วิกลจริตตามที่บัญญัติในมาตรา 14 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเสียก่อน หากผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ไม่มีสภาพเป็นผู้วิกลจริต จึงไม่สามารถปรับใช้มาตรา 35 ถึงมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ได้ ซึ่งเป็นผลให้ไม่มีกฎหมายที่กำหนดให้ต้องมีการประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุที่มีสภาพร่างกายหรือสภาพจิตบกพร่อง

ประเทศสหรัฐอเมริกาได้นำมาตรา 4241 แห่ง United States Code 1975 มาปรับใช้ในกรณีจำเลยเป็นผู้สูงอายุ กล่าวคือ จำเลยต้องมีสภาพจิตใจอยู่ในระดับที่สามารถจะเข้าใจถึงลักษณะและผลของกระบวนการพิจารณาที่กระทำต่อตนและสามารถที่จะให้ความช่วยเหลือในการต่อสู้คดี และมีมาตรฐานกลาง (Federal Constitutional Standard for Competency to Stand Trial) ที่นำข้อห้ามไม่ให้มีการพิจารณาคดีกับบุคคลที่ความสามารถทางจิตบกพร่อง เพื่อนำมาปรับใช้กับจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นบรรทัดฐานที่เกิดขึ้นจากคดีตัวอย่าง 2 คดี คือ Dusky v. United States และ Drope v. Missouri นอกจากนี้ในบางมลรัฐมีการบัญญัติกฎหมายคุ้มครองความสามารถในการต่อสู้คดีของจำเลยที่แตกต่างกัน เช่น มลรัฐแคลิฟอร์เนีย (California) บัญญัติหลักการเกี่ยวกับความสามารถของจำเลยก่อนมีการพิจารณาคดีหรือภายหลังศาลมีคำพิพากษา และมลรัฐอิลลินอยส์ (Illinois) มีกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กำหนดข้อสันนิษฐานของสมรรถภาพทางกายที่มีลักษณะเดียวกัน เช่นเดียวกับประเทศออสเตรเลียมีกฎหมายเกี่ยวกับความบกพร่องทางจิตและความบกพร่องในเรื่องความสามารถในการดำเนินคดีที่เรียกว่า Crimes (Mental Impairment and Unfitness to be Tried) Act 1997 โดยจุดมุ่งหมายหนึ่งของกฎหมายนี้ คือ การใช้กฎหมายเกี่ยวกับความบกพร่องทางจิตแทนการใช้กฎหมายคอมมอนลอว์เกี่ยวกับการวิกลจริต ซึ่งแสดงถึงการขยายขอบเขตของการปรับใช้กฎหมายโดยมิได้กำหนดให้ใช้กับบุคคลวิกลจริตเท่านั้น แต่คำนึงถึงบุคคลซึ่งอาจมีจิตบกพร่องแต่ยังไม่ถึงขั้นวิกลจริตด้วย และในเขตเมืองหลวง (the Australian Capital Territory)

เซาท์ออสเตรเลีย (South Australia) แทสมาเนีย (Tasmania) และเวสเทิร์นออสเตรเลีย (Western Australia) มีบทบัญญัติของกฎหมายในการดำเนินกระบวนการพิจารณาและอำนาจในการพิจารณาความบกพร่องในการดำเนินคดีในศาลด้วย เป็นการให้ความคุ้มครองผู้ที่มีความสามารถบกพร่องที่มีใช้ผู้กลจริตด้วย

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุ พบว่า ประมวลกฎหมายอาญาของประเทศออสเตรเลียและของประเทศไทยมีประเด็นที่บัญญัติไว้สอดคล้องกัน กล่าวคือ ประมวลกฎหมายอาญาของประเทศออสเตรเลีย มาตรา 7.3 (8) กำหนดให้ความเสื่อมโทรมทางร่างกายและทางจิตจากวัยชรา (senility) รวมอยู่ในประเภทของความบกพร่องทางจิต (mental impairment) ด้วย ถ้าผู้ที่กระทำความผิดในขณะที่มีจิตบกพร่อง จะไม่มีความรับผิดทางอาญา ในขณะที่ประมวลกฎหมายอาญาของประเทศไทย มาตรา 65 ใช้คำว่า จิตบกพร่อง ซึ่งคำว่าจิตบกพร่อง ได้แก่ ผู้ที่สมองไม่เจริญเติบโตตามวัยหรือบกพร่องมาตั้งแต่กำเนิด (idiot, imbecile) หรือเสื่อมลงเพราะความชรา (senility) และถ้าผู้ที่กระทำความผิดในขณะที่มีจิตบกพร่อง ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น ซึ่งทั้งสองประเทศมีผลทางกฎหมายเช่นเดียวกัน

สำหรับประเทศไทยเมื่อพิจารณากฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 มาตรา 46 ได้วางหลักการไว้ว่าความบกพร่องแห่งจิตสามารถเกิดจากโรคที่เรียกว่า “พยาธิ” ได้ ประกอบกับการจำแนกกลุ่มโรคทางจิตเวชขององค์การอนามัยโลกได้มีคำอธิบายถึงความผิดปกติทางจิตที่เกิดจากพยาธิสภาพของสมอง ได้แก่ โรคสมองเสื่อม (Dementia) ชนิดต่าง ๆ ซึ่งภาวะสมองเสื่อมในโรคอัลไซเมอร์อาจจะเริ่มมีอาการก่อนอายุ 65 ปีหรือในบางรายอาจจะเริ่มมีอาการเมื่ออายุมากกว่า 65 ปี และมักจะเกิดกับผู้ที่มีอายุ 70 ปีขึ้นไป โดยจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ และทำให้ความจำบกพร่องจนกระทั่งความจำเสื่อมในที่สุด ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุที่มีอายุเพิ่มมากขึ้นย่อมมีความเสื่อมโทรมทางร่างกาย ทางสมองหรือทางจิต และอาจนำมาสู่ความบกพร่องทางจิตตามความหมายในมาตรา 7.3 (8) แห่งประมวลกฎหมายอาญาของประเทศออสเตรเลีย กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127 มาตรา 46 และมาตรา 65 แห่งประมวลกฎหมายอาญาของประเทศไทยได้ ดังนั้น หากผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุกระทำความผิดในขณะที่มีจิตบกพร่องและไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้เพราะมีจิตบกพร่อง จึงควรนำมาตรา 65 แห่งประมวลกฎหมายอาญาของประเทศไทยมาปรับใช้

อย่างไรก็ดี เมื่อผู้ต้องหาหรือจำเลยสูงอายุที่มีจิตบกพร่องและต้องเข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา ย่อมต้องคำนึงถึงความสามารถในการต่อสู้คดีของบุคคลดังกล่าว ซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ของประเทศไทย วางหลักการความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้วิกลจริตไว้ ซึ่งคำว่า “วิกลจริต” อาจก่อให้เกิดปัญหาความเข้าใจที่ไม่ตรงกัน

คำว่า “วิกลจริต หมายถึง สภาพจิตไม่มั่นคง ไม่สมประกอบ หรือไม่สมบูรณ์ ถึงขนาดผิดปกติคนธรรมดาทั่ว ๆ ไป อย่างมาก อาจทำให้ผู้นั้นไม่เข้าใจสภาพหรือสาระของการกระทำ ” และนักนิติศาสตร์อธิบายกฎหมายเยอรมันโดยแยกประเภทผู้วิกลจริตเพราะความบกพร่องทางร่างกาย โดยมีจิตบกพร่อง (physiological, feeble-minded) เพราะมีโรคเกิดแก่จิตใจ (pathological, psychopathic conditions) หรือเพราะหลงผิด (delusion) และหลักการ M’Naghten Rules ที่มุ่งพิสูจน์ความสามารถของจำเลยว่าสามารถแยกความแตกต่างระหว่างความถูกผิดได้หรือไม่ โดยจำเลยจะต้องมีความบกพร่องทางเหตุผลที่เกิดจากโรคจิต (psychoses) โรคจิตหวาดระแวง (paranoia) และโรคจิตเภท (schizophrenic diseases) แต่ไม่รวมถึงความผิดปกติทางจิตประเภทการต่อต้านสังคมหรือใช้ความรุนแรง (psychopaths) และความผิดปกติทางจิตที่เกิดจากโรคทางระบบประสาท (neuroses) หรือความบกพร่องทางจิต (subnormality) ประกอบกับพจนานุกรม Black’s Law ระบุว่าคำว่าวิกลจริต (insanity) เป็นคำที่ใช้เป็นมาตรฐานในทางกฎหมายแต่ไม่ได้ใช้เป็นคำมาตรฐานในทางการแพทย์ จึงแสดงให้เห็นว่าคำว่า “วิกลจริต” เป็นคำที่กฎหมายใช้เรียกรวมความผิดปกติทางจิตและอาจมีข้อยกเว้นประเภทของความผิดปกติทางจิตบางประเภทไว้

เมื่อพิจารณามาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ให้คำนิยามคำว่า “ความผิดปกติทางจิต หมายความว่า อาการผิดปกติของจิตใจที่แสดงออกมาทางพฤติกรรม อารมณ์ ความคิด ความจำ สติปัญญา ประสาทการรับรู้ หรือการรู้เวลา สถานที่ หรือบุคคล รวมทั้งอาการผิดปกติของจิตใจที่เกิดจากสุราหรือสารอื่นที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ” ซึ่งความหมายดังกล่าวหมายถึงรวมถึงความผิดปกติทางจิตที่เกิดจากพยาธิสภาพของสมองอยู่ด้วย และบทบัญญัติในมาตรา 35 และมาตรา 36 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 อยู่ภายใต้บังคับของมาตรา 14 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เป็นกรณีที่ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริต ในระหว่างทำการสอบสวน ได้สวนมูลฟ้องหรือพิจารณา ถ้ามีเหตุควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้พนักงานสอบสวนหรือศาลส่งผู้ต้องหาหรือจำเลยไปรับการตรวจที่สถานบำบัดรักษา ซึ่งสาระสำคัญที่กำหนดในพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 เมื่อผู้ต้องหาหรือจำเลยที่วิกลจริตและถูกส่งตัวไปเข้ารับการตรวจที่สถานบำบัดรักษาจะเรียกว่า “ผู้ป่วยคดี” และจะต้องดำเนินตามขั้นตอนในพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ต่อไป ซึ่งผู้ป่วยคดีก็คือ ผู้วิกลจริตตามถ้อยคำที่บัญญัติในมาตรา 14 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และหมายถึง “ผู้ที่มีความผิดปกติทางจิต” ตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ดังนั้นหากผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุและมีสภาพทางจิต (สมอง) บกพร่อง จึงถือได้ว่าเป็นผู้มีความผิดปกติทางจิตตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 และหากบุคคลกลุ่มนี้ไม่มีความสามารถในการต่อสู้คดี จึงควรได้รับความคุ้มครองสิทธิตามขั้นตอนเช่นที่บัญญัติไว้ใน มาตรา 14 แห่งประมวล

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาด้วย นอกจากนี้ ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุและมีความบกพร่องทางร่างกาย อันเนื่องมาจากความเจ็บป่วย เช่น เส้นเลือดในสมองแตก หรือเจ็บป่วยด้วยเหตุอื่นใด และไม่สามารถต่อสู้คดีได้ จึงควรถือว่าเป็นผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตและควรได้รับความคุ้มครองสิทธิตามขั้นตอนเช่นเดียวกับที่บัญญัติไว้ใน มาตรา 14 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาด้วย

จากการศึกษาครั้งนี้ พบว่า ในต่างประเทศมีการปรับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความบกพร่องทางร่างกายหรือทางจิตกับผู้ต้องหาหรือจำเลยสูงอายุ โดยที่ลักษณะของผู้สูงอายุกับผู้วิกลจริตอาจมีทั้งความเหมือนและความแตกต่างกัน กล่าวคือ ผู้สูงอายุจะมีความเสื่อมทางร่างกายและทางจิตไปตามกาลเวลา โดยเป็นความเสื่อมหรือความบกพร่องที่เกิดตามธรรมชาติ และอาจทำให้มีความผิดปกติทางจิตที่เกิดจากพยาธิสภาพของสมอง ได้แก่ โรคสมองเสื่อมชนิดต่าง ๆ ซึ่งภาวะสมองเสื่อมจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ และทำให้ความจำบกพร่องจนกระทั่งความจำเสื่อมในที่สุด และเป็นความบกพร่องที่ไม่สามารถรักษาให้หายได้ ดังเช่นคำพิพากษาคดีแพ่งหมายเลขแดงที่ ยชพ 138/2563 ศาลมีคำสั่งให้นาย บ. เป็นคนไร้ความสามารถ เนื่องจาก นาย บ. มีอายุ 97 ปี ป่วยเป็นโรคสมองเสื่อม สติพินเพื่อน หลงลืม ขาดความรู้สำนึกในการกระทำของตน ไม่สามารถประกอบกิจการของตนหรือประกอบกิจการส่วนตัวได้ด้วยตนเอง ไม่รู้จักสถานที่ จำบุคคลใกล้ชิดที่เคยรู้จักไม่ได้ พุดจารู้เรื่องบ้างไม่รู้เรื่องบ้าง ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ต้องมีผู้ช่วยพยาบาลดูแลตลอดเวลา อาการดังกล่าวไม่สามารถรักษาหายได้⁵³ ในขณะที่ภาวะวิกลจริตอาจเกิดจากปัจจัยที่เกี่ยวข้องจากความผิดปกติของเนื้อสมอง การทำงานของสมอง และสารสื่อประสาทต่าง ๆ ในสมอง รวมถึงพันธุกรรม ร่วมกับปัจจัยด้านจิตใจ เช่น ความขัดแย้งในจิตใจ และกลไกทางจิตที่ใช้ ซึ่งผู้ป่วยมักมีหลายปัจจัยร่วมกันในการเกิดปัญหาดังกล่าว แต่ภาวะวิกลจริตนั้นผู้ป่วยสามารถเข้ารับการรักษาซึ่งจะทำให้อาการดีขึ้นได้⁵⁴

ดังนั้น ประเด็นเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุกับผู้วิกลจริตจึงมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ผู้วิกลจริตหากได้รับการรักษาจากแพทย์อาจทำให้ดีขึ้นหรือกลับมามีความสามารถในการต่อสู้คดีได้ ในขณะที่ผู้สูงอายุมีความเสื่อมไปตามธรรมชาติ และเมื่อเวลาผ่านไปย่อมทำให้ผู้สูงอายุมีความเสื่อมโทรมทางร่างกายเพิ่มมากขึ้นและอาจ

⁵³ ประกาศศาลเยาวชนและครอบครัว จังหวัดชลบุรี, ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 137 ตอนที่ 38 ง, (14 พฤษภาคม 2563): น.134 – 135.

⁵⁴ คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, “วิกลจริต (Psychosis),” สืบค้นเมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2564, จาก <https://bit.ly/2THaSSB>

ไม่สามารถกลับมาความสามารถในการต่อสู้คดีได้ต่อไป และนำมาซึ่งการปรับใช้กฎหมายของผู้สูงอายุกับผู้วิกลจริตที่อาจจะต้องมีความแตกต่างกัน

4.2.2 การหันเหคดีอาญา

จากการเปรียบเทียบกฎหมายที่ใช้ในการดำเนินคดีอาญาผู้สูงอายุของประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศออสเตรเลีย ประเทศเยอรมนี และประเทศญี่ปุ่น พบว่า ในขั้นก่อนการพิจารณาคดีของประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศญี่ปุ่นมีเจตนารมณ์หรือวัตถุประสงค์ที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ การมุ่งแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้สูงอายุ โดยใช้การหันเหคดีอาญาตั้งแต่ชั้นตำรวจ ประเทศญี่ปุ่นมีกฎหมายที่ให้อำนาจพนักงานอัยการในการใช้ดุลพินิจในการชะลอการฟ้อง คือ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (Code of Criminal Procedure) มาตรา 248 กำหนดองค์ประกอบที่พนักงานอัยการจะต้องนำมาพิจารณาในการชะลอการฟ้องได้ รวมถึงอายุ และพนักงานอัยการสามารถใช้ดุลพินิจในการชะลอการฟ้องกรณีที่เป็นผู้ต้องหาสูงอายุ นอกจากนี้กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศเยอรมนี มาตรา 153a (1) กรณีคดีอาญาที่มีลักษณะไม่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะและระดับของความผิดไม่กระทบต่อสาธารณะ พนักงานอัยการอาจพิจารณากำหนดเงื่อนไขและการออกคำสั่งให้กระทำการอย่างอื่นแทนการดำเนินคดี

ในข้อ 6 ตามระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการสั่งคดีอาญาที่จะไม่เป็นประโยชน์แก่สาธารณชน หรือจะมีผลกระทบต่อความปลอดภัยหรือความมั่นคงของชาติ หรือต่อผลประโยชน์อันสำคัญของประเทศ พ.ศ. 2554 วางหลักกรณีที่พนักงานอัยการเห็นว่าการฟ้องคดีจะไม่เป็นประโยชน์แก่สาธารณชน ให้พนักงานอัยการพิจารณาโดยแสดงเหตุผลอันสมควรประกอบ โดยให้คำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งรวมถึงอายุ ลักษณะความร้ายแรงของการกระทำความผิดและประโยชน์ของรัฐที่จะได้จากการฟ้องผู้ต้องหา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพนักงานอัยการสามารถมีดุลพินิจในการสั่งคดีอาญาดังกล่าวได้

การพิจารณาใช้ดุลพินิจของพนักงานอัยการเพื่อนำผู้ต้องหาสูงอายุเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาหรือเข้าสู่การพิจารณาของศาล ต้องเป็นไปอย่างรอบคอบ เหมาะสม รวมทั้งคำนึงถึงความสงบเรียบร้อยของสังคม เนื่องจากผู้สูงอายุที่กระทำความผิดอาจจะไม่ได้มีลักษณะเป็นภัยต่อสังคมเสมอไป พนักงานอัยการจึงอาจใช้ดุลพินิจในการสั่งชะลอการฟ้องคดีเมื่อผู้ต้องหาเป็นผู้สูงอายุและกระทำความผิดเล็กน้อย ในประเทศไทย แม้ว่าจะไม่มีการบัญญัติกฎหมายการชะลอการฟ้องคดีไว้โดยเฉพาะ แต่มีการปรับใช้การชะลอการฟ้องคดีปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 มาตรา 22 วรรคหนึ่ง ซึ่งเป็นไปตามวัตถุประสงค์การลงโทษในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดและสำนักงานอัยการสูงสุดได้กำหนดแนวทางปฏิบัติใน

การดำเนินคดีฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดที่กำหนดให้พนักงานอัยการมีคำสั่งชะลอการฟ้องไว้ก่อน ในกรณีที่ผู้ต้องหาเป็นผู้เสพหรือติดยาเสพติดและพนักงานอัยการเห็นว่าผู้ต้องหาสมควรได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ดังนั้น จึงอาจนำแนวคิดการชะลอการฟ้องคดีมาปรับใช้กับผู้ต้องหาสูงอายุ โดยใช้หลักตามวัตถุประสงค์การลงโทษแบบการแก้ไขฟื้นฟูที่มีใช้มีลักษณะเป็นการแก้แค้นทดแทน

กรณีที่ผู้ต้องหาเป็นผู้วิกลจริตถึงขนาดที่ไม่ต้องมีความรับผิดชอบทางอาญาแล้ว พนักงานอัยการไม่จำเป็นต้องพิจารณาเรื่องการชะลอการฟ้อง เพราะเหตุเป็นผู้วิกลจริตดังกล่าวนี้ทำให้พ้นจากความรับผิดชอบในทางอาญาอยู่แล้ว แต่ในกรณีที่ผู้ใช้นั้นยังมีความรู้สึกผิดชอบหรือสามารถบังคับตนเองได้อยู่บ้าง พนักงานอัยการก็มีอำนาจที่จะส่งตัวผู้ต้องหาไปยังโรงพยาบาลหรือสถานบำบัดทางจิต หรือมอบให้ผู้อนุบาลหรือผู้ปกครองดูแลรักษาแทนที่จะส่งตัวไปฟ้องศาลและใช้วิธีการชะลอการฟ้องแทนได้

4.2.3 การจัดหาทนายความ

ประเทศสหรัฐอเมริกา กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของมลรัฐแคลิฟอร์เนีย (California) บัญญัติหลักการเกี่ยวกับการจัดหาทนายความให้จำเลยไว้ในมาตรา 1368 กล่าวคือ ถ้าศาลสงสัยว่าจำเลยมีความบกพร่องทางจิตและจำเลยไม่มีทนาย ศาลจะตั้งทนายให้จำเลยก็ได้ ประเทศเยอรมนีมีกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา วางหลักปฏิบัติในการจัดหาทนายความสำหรับผู้ที่มีความบกพร่องทางการได้ยินหรือการพูดไว้ในมาตรา 66 มาตรา 114b (2) วรรคสอง และมาตรา 140 (1) ผู้ต้องหาที่มีความบกพร่องทางการได้ยินหรือการพูดจะได้รับการแจ้งสิทธิในการมีทนายเพื่อตรวจสอบการยื่นฟ้อง หากจำเลยมีความบกพร่องทางการได้ยินหรือการพูดจะต้องมีล่ามแปลตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 259 นอกจากนี้ พระธรรมนูญศาลยุติธรรม (Courts Constitution Act) มาตรา 186 กำหนดวิธีการสื่อสารกับผู้ที่มีความบกพร่องทางการได้ยินหรือการพูดในระหว่างการพิจารณาคดี ซึ่งคล้ายกับกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศไทยในเรื่องการแจ้งสิทธิในการมีทนายให้กับผู้ต้องหาหรือจำเลย จะเห็นได้ว่ากฎหมายประเทศสหรัฐอเมริกาและเยอรมนีคำนึงถึงความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาจำเลย กล่าวคือ หากผู้ต้องหาหรือจำเลยมีความบกพร่องทางกายหรือทางจิต และจำเลยไม่มีทนายความ ผู้ต้องหาจะได้รับการแจ้งสิทธิในการมีทนายหรือศาลจะตั้งทนายให้จำเลยก็ได้

ในประเทศญี่ปุ่น หากจำเลยมีอายุมากกว่า 70 ปีหรือจำเลยไม่สามารถได้ยินหรือพูดหรือมีความน่าเชื่อว่าจำเลยวิกลจริตหรือความสามารถบกพร่อง และหากจำเลยไม่มีทนายความ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (Code of Criminal Procedure) มาตรา 37 วางหลักให้ศาลตั้งทนายความให้จำเลย ซึ่งกฎหมายในประเทศญี่ปุ่นอาจจะไม่เคร่งครัดกับความสามารถ

ของจำเลยเท่ากับประเทศสหรัฐอเมริกา เพียงแต่กำหนดว่าหากจำเลยอยู่ในกลุ่มบุคคลกลุ่มเปราะบาง ดังกล่าว ศาลจะต้องตั้งทนายความให้จำเลย ซึ่งคล้ายกับกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศ ไทย มาตรา 134/1 วรรคหนึ่ง มาตรา 165/1 วรรคหนึ่ง และมาตรา 173 วรรคหนึ่ง กล่าวคือ ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่ผู้ต้องหาไม่อายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้ง ข้อหาหรือในคดีที่จำเลยมีอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่ถูกฟ้องต่อศาล ถ้าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มี ทนายความ รัฐจะต้องจัดหาทนายความให้

เมื่อพิจารณาวิวัฒนาการของกฎหมายในเรื่องการจัดหาทนาย พบว่า พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 20) พ.ศ. 2542 เริ่มมี การบัญญัติรับรองสิทธิในการมีทนายให้กับผู้ต้องหาที่มีอายุไม่เกิน 18 ปี กล่าวคือ ในคดีที่ผู้ต้องหา มีอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา ก่อนเริ่มถามคำให้การให้พนักงานสอบสวน ถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาทนายความให้ ซึ่งแสดงถึงการให้ความสำคัญ กับกรณีของผู้ต้องหาที่มีอายุไม่เกินสิบแปดปี รัฐจะต้องจัดหาทนายความให้ และพระราชบัญญัติแก้ไข เพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 22) พ.ศ. 2547 มีการบัญญัติรับรองสิทธิใน การมีทนายให้กับจำเลยที่มีอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่ถูกฟ้องต่อศาล โดยก่อนเริ่มการพิจารณาให้ ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีก็ให้ศาลตั้งทนายความให้ เนื่องจากผู้ต้องหาและจำเลย มีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม รวมทั้งมีสิทธิ ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐในการจัดหาทนายความให้ ซึ่งเป็นการใช้อายุเป็นเกณฑ์ในการจัดหา ทนายความให้กับผู้ต้องหาหรือจำเลย ดังนั้น หากพิจารณาในแง่ของผู้ต้องหาหรือจำเลยสูงอายุ ในการจัดหาทนายให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยให้กับบุคคลกลุ่มนี้ จึงอาจใช้เกณฑ์อายุเป็นข้อพิจารณาได้ เช่นเดียวกัน เนื่องจาก ผู้ต้องหาหรือจำเลยสูงอายุอาจไม่มีความสามารถในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ หากกำหนดเป็นบทบังคับให้รัฐจัดหาทนายความให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยสูงอายุ ย่อมเป็นหลักประกันที่ ทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยสูงอายุต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่

นอกจากผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุแล้ว บุคคลกลุ่มเปราะบาง เช่น คนหูหนวกและคนตาบอดเป็นผู้ที่มีความบกพร่องทางด้านร่างกายและทำให้ไม่สามารถต่อสู้คดีได้ อย่างเต็มที่ ในประเทศเยอรมนีมีกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่วางหลักปฏิบัติในการจัดหา ทนายความสำหรับผู้ที่มีความบกพร่องทางการได้ยินหรือการพูดไว้ ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้กับผู้ที่มี ความบกพร่องทางร่างกาย เช่น หูหนวกหรือตาบอดได้ ดังนั้น กฎหมายจึงควรคำนึงถึงความสามารถ ในการต่อสู้คดีของบุคคลกลุ่มนี้ และควรจัดหาทนายความให้บุคคลกลุ่มนี้ในลักษณะที่เป็นบทบังคับ เช่นเดียวกับการจัดหาทนายความให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยสูงอายุเช่นกัน

จากการศึกษากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการต่อสู้คดีที่บัญญัติไว้ในมาตรา 14 ซึ่งปรับใช้ในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริต หากพิจารณาเปรียบเทียบกับกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้สูงอายุในประเด็นเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดี การหันเหคดีอาญาและการจัดหาทนายความ พบว่า สำหรับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุไม่ได้มีกฎหมายบัญญัติรับรองสิทธิไว้เป็นการเฉพาะ ในขณะที่บทบัญญัติในมาตรา 14 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามุ่งคุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้วิกลจริตเท่านั้น ส่วนกรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุและมีความบกพร่องทางจิต (สมอง) หรือมีความผิดปกติทางจิต บุคคลกลุ่มนี้ไม่สามารถคิดอย่างมีเหตุผลและไม่เข้าใจข้อเท็จจริงในการดำเนินคดีของตนและไม่สามารถต่อสู้คดีได้เช่นเดียวกับคนปกติทั่วไป ย่อมไม่สามารถปรับใช้มาตรา 14 ได้

อย่างไรก็ดี แม้ว่าจะไม่สามารถปรับใช้มาตรา 14 กับผู้สูงอายุได้ก็ตาม แต่รัฐอาจใช้มาตรการทางกฎหมายในการจัดหาทนายความให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุได้ทันทีโดยกำหนดเป็นบทบังคับ เพื่อให้ความช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลยสูงอายุในการต่อสู้คดี นอกจากนี้ เมื่อผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุอาจนำมาสู่การพิจารณาการใช้มาตรการชะลอการฟ้องได้ด้วยเหตุแห่งอายุและความบกพร่องเรื่องความสามารถในการดำเนินคดีประกอบปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องตามข้อพิจารณาในเรื่องการชะลอการฟ้อง ซึ่งประเด็นเรื่องการชะลอการฟ้องที่จะนำมาปรับใช้กับผู้ต้องหาหรือจำเลยสูงอายุ จะมีลักษณะเป็นการหันเหคดีอาญาออกจากกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก เพื่อให้ผู้สูงอายุต้องเข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาอย่างถาวรหากผู้สูงอายุสามารถปฏิบัติตามเงื่อนไขในมาตรการชะลอการฟ้องได้ ในขณะที่กรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้งดการสอบสวน ไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาไต่สวนว่าผู้นั้นหายวิกลจริตหรือสามารถจะต่อสู้คดีได้ ซึ่งเป็นการชะลอการดำเนินคดีไว้ชั่วคราว โดยลักษณะที่แตกต่างกันระหว่างผู้สูงอายุและผู้วิกลจริตก็คือ ความสามารถในการต่อสู้คดีที่อาจจะกลับคืนมาได้ กล่าวคือ หลักการที่บัญญัติตามมาตรา 14 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ให้งดการสอบสวน ไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาไต่สวนว่าผู้นั้นหายวิกลจริตหรือสามารถจะต่อสู้คดีได้ แสดงให้เห็นว่า ผู้วิกลจริตที่เข้ารับการรักษามะเร็งและเมื่อรักษาจนกระทั่งสามารถกลับมาต่อสู้คดีได้ จะต้องดำเนินการตามกระบวนการต่อไป ในขณะที่ความบกพร่องทางความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้สูงอายุเกิดขึ้นจากความเสื่อมโทรมทางร่างกายและเป็นความเสื่อมโทรมที่ไม่อาจรักษาให้หายขาดได้ จึงไม่อาจปรับใช้หลักการตามที่กำหนดในมาตรา 14 ได้ ดังนั้น ในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้สูงอายุ จึงควรพิจารณาการใช้มาตรการชะลอการฟ้อง เพื่อนำไปสู่การคุมประพฤติและคดีอาญาย่อมระงับไปได้ในที่สุด

4.2.4 การพิจารณาและการกำหนดโทษ

การพิจารณาการกำหนดโทษกรณีที่ผู้กระทำเป็นผู้วิกลจริต ประมวลกฎหมายอาญาประเทศเยอรมนีกำหนดให้การกระทำความผิดด้วยเหตุวิกลจริตจะถือว่าผู้กระทำไม่มีความผิดหรือกำหนดเป็นเหตุบรรเทาโทษ ขึ้นอยู่กับความสามารถและสติสัมปชัญญะของผู้กระทำในขณะกระทำความผิด ส่วนประเทศญี่ปุ่นประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 39 กรณีที่การกระทำความผิดด้วยเหตุวิกลจริตจะไม่ถูกลงโทษ และการกระทำความผิดในขณะที่หย่อนความสามารถจะได้รับโทษลดลงซึ่งเป็นหลักการที่สอดคล้องกับมาตรา 65 แห่งประมวลกฎหมายอาญาของประเทศไทย นอกจากนี้หากพิเคราะห์กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 มีหลักการยกเว้นโทษสำหรับบุคคลวิกลจริตในมาตรา 46 วรรคหนึ่งบัญญัติว่า “ผู้ใดกระทำความผิดในเวลาวิกลจริต อันเกิดแต่สัญญาวิปลาศก็ตามเกิดแต่พยาธิก็ตาม...” ซึ่งคำว่า “เกิดแต่พยาธิ” แสดงให้เห็นว่า กฎหมายเห็นว่าอาการวิกลจริตนั้นอาจเกิดเนื่องมาจากโรคภัยไข้เจ็บก็ได้ ในขณะที่ประเทศสหรัฐอเมริกาประมวลกฎหมายอาญาด้านแบบ (Model Penal Code) โดย The American Law Institute (ALI) ที่นำมาใช้เป็นแนวทางสำหรับกฎหมายอาญาในหลายมลรัฐ โดยในมาตรา 4.01 กำหนดหลักการยกเว้นความรับผิดชอบทางอาญาสำหรับผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตหรือความบกพร่องทางจิต (mental disease or defect) ด้วย

นอกจากนี้ ประเทศสหรัฐอเมริกามี Sentencing Guidelines มาตรา 5H1.1 กำหนดให้มีการพิจารณาการลงโทษโดยใช้อายุเป็นเงื่อนไขได้ ในมลรัฐเท็กซัส (Texas) มีกฎหมายที่บัญญัติเกี่ยวกับการปล่อยตัวจำเลยสูงอายุเพื่อเข้ารับการรักษามือเข้าเงื่อนไขทางการแพทย์ และจำเลยสูงอายุอาจได้รับการพิจารณาโทษที่น้อยกว่าจำเลยทั่วไป ในความผิดประเภทเดียวกัน ประเทศออสเตรเลีย ผู้ต้องหาที่เป็นผู้สูงอายุมักจะได้รับโทษลดน้อยลง ศาลจะกำหนดโทษโดยพิจารณาเกณฑ์อายุร่วมด้วย อย่างไรก็ดี จะต้องพิจารณาความรุนแรงในการกระทำความผิดและความจำเป็นในการป้องกันด้วย โดยศาลจะพิจารณาอายุของผู้สูงอายุร่วมกับความเจ็บป่วย ประเทศญี่ปุ่นศาลพิจารณาลงโทษจำเลยสูงอายุให้น้อยลงกว่าปกติได้ ในขณะที่ประเทศไทยมีข้อพิจารณาเรื่องอายุสำหรับการกำหนดโทษเช่นเดียวกันตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญามาตรา 30/1 และมาตรา 56 รวมทั้งการใช้เครื่องพันธนาการตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 และการกำหนดอายุของนักโทษสูงอายุที่เข้าเงื่อนไข ให้สามารถพักการลงโทษหรือได้รับการอภัยโทษได้

ในเรื่องการบังคับตามคำพิพากษานั้น มาตรา 246 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศไทย เมื่อจำเลยเป็นผู้วิกลจริต และมีบุคคลตามที่มาตรา 246 กำหนดร้องขอ และเมื่อศาลเห็นสมควร ศาลมีอำนาจสั่งให้ทุเลาการบังคับให้จำคุกไว้ก่อนจนกว่าเหตุอันควรทุเลาจะหมดไป และมาตรา 248 กรณีที่บุคคลซึ่งต้องคำพิพากษาให้ประหารชีวิตเกิดวิกลจริตก่อนถูกประหารชีวิต ให้รอการประหารชีวิตไว้ก่อนจนกว่าผู้นั้นจะหาย และถ้าผู้วิกลจริตนั้นหาย

ภายหลังปีหนึ่งนับแต่วันคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลดโทษประหารชีวิตลงเหลือจำคุกตลอดชีวิต แสดงให้เห็นว่า หากจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและอยู่ในขั้นตอนการบังคับตามคำพิพากษา ศาลอาจมีคำสั่งให้ทุเลาการบังคับการจำคุกไว้ก่อนหรือให้การประหารชีวิตสำหรับโทษประหารชีวิตก็ได้

เมื่อพิจารณาเรื่องการควบคุมอาชญากรรม ผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้วิกลจริตอาจก่อให้เกิดอันตรายต่อสังคมได้ เนื่องจากความไม่รู้ผิดชอบที่เกิดจากอาการจิตวิกล ในขณะที่ผู้สูงอายุที่ไม่รู้ผิดชอบ เนื่องมาจากความบกพร่องทางร่างกายหรือจิตใจที่มีได้เกิดจากอาการจิตวิกล และอาจจะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสังคมเช่นผู้วิกลจริต ซึ่งหากพิจารณาตามทฤษฎีการลงโทษ เมื่อผู้กระทำความผิดเป็นผู้วิกลจริต กฎหมายจะไม่มุ่งลงโทษ โดยเจ้าพนักงานตำรวจหรือศาลจะส่งตัวผู้วิกลจริตไปให้แพทย์ทำการรักษาจนกว่าจะหายเป็นปกติ แล้วจึงส่งตัวผู้กระทำความผิดไปรับการพิจารณาพิพากษาคดีต่อไปตามขั้นตอนที่กำหนด แต่หากผู้กระทำความผิดเป็นผู้สูงอายุ กฎหมายในประเทศไทยมิได้มีการยกเว้นโทษหรือลดโทษให้กับผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้สูงอายุ แต่หากพิจารณาตามทฤษฎีการลงโทษจึงควรใช้หลักการลงโทษให้เหมาะสมกับผู้กระทำความผิด โดยศาลมีดุลพินิจในการกำหนดโทษให้จำเลยแต่ละคนโดยคำนึงถึงพฤติการณ์และคดีลักษณะส่วนตัวของผู้กระทำความผิดแต่ละคน จะทำให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ในการลงโทษทางอาญา เพื่อป้องกันสังคมและการฟื้นฟูผู้กระทำความผิดให้กลับคืนสู่สังคมได้

จะเห็นได้ว่าการใช้กฎหมายในการดำเนินคดีกับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุในประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศออสเตรเลีย ประเทศเยอรมนีและประเทศญี่ปุ่นนั้น มีสาระสำคัญที่แตกต่างกันไป เครื่องมือทางกฎหมายที่ใช้ในการดำเนินงานของแต่ละประเทศอาจมีความแตกต่างกันตามแต่บริบทของแต่ละประเทศ โดยในขั้นตอนการพิจารณาคดีของศาล กรณีที่เป็นความผิดอาญาไม่ร้ายแรงและการฟ้องคดีไม่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ อาจใช้หลักการไม่ดำเนินคดีภายใต้การกำหนดเงื่อนไขและคำสั่งตามหลักกฎหมายในประเทศเยอรมนี หรือพนักงานอัยการสามารถใช้ดุลพินิจในการชะลอการฟ้องกรณีที่เป็นผู้ต้องหาสูงอายุตามหลักกฎหมายประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศญี่ปุ่น แต่หากผู้ต้องหาสูงอายุที่จะต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมตั้งแต่ในชั้นสอบสวนหรือพนักงานอัยการสั่งฟ้องคดี และจะต้องเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีของศาล หลักกฎหมายของทุกประเทศให้ความสำคัญกับความสามารถในการต่อสู้คดีของจำเลย โดยผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องมีสภาพร่างกายและสภาพจิตใจอยู่ในระดับที่สามารถจะเข้าใจถึงลักษณะและผลของกระบวนการพิจารณาที่กระทำต่อตนได้ หากผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่อยู่ในสถานะที่สามารถให้การต่อสู้คดีได้ด้วยตนเอง เจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมหรือศาลอาจต้องจัดหาทนายความเพื่อให้ความช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลยมีความสามารถในการต่อสู้คดีได้มากขึ้น หรือหากผู้ต้องหาหรือ

จำเลยอยู่ในภาวะที่ไม่มีความสามารถในการต่อสู้คดีได้ด้วยตนเอง และแม้จะมีทนายความช่วยเหลือก็ไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ศาลอาจต้องเลื่อนการพิจารณาออกไป

ในประเทศไทยนั้น แม้ว่าจะมีประกาศกระทรวงยุติธรรม เรื่อง การให้คำแนะนำปรึกษา และดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้องในทางคดีสำหรับผู้สูงอายุ พ.ศ. 2556 ที่กำหนดแนวทางในการช่วยเหลือผู้สูงอายุในด้านกฎหมาย และการสนับสนุนค่าใช้จ่ายตามความจำเป็น แต่เป็นหลักการที่เขียนไว้อย่างกว้าง ไม่ได้มุ่งเน้นที่กระบวนการในการดำเนินคดี รวมทั้งบทบาทหน้าที่ของเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลืออาจจะไม่ได้มีความเข้าใจลักษณะพิเศษของผู้สูงอายุที่อาจจะมีเฉพาะเจาะจง จึงควรมีมาตรการทางกฎหมายสำหรับพนักงานอัยการในการใช้ดุลพินิจสั่งไม่ฟ้องคดีสำหรับความผิดเล็กน้อยและผู้ต้องหาเป็นผู้สูงอายุ หรือการจัดหาทนายความให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุ เพื่อเพิ่มความสามารถในการต่อสู้คดีให้กับผู้ต้องหาหรือจำเลยสูงในการดำเนินกระบวนการพิจารณาในคดีอาญาได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

การศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และหลักการที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุในคดีอาญา ศึกษามาตรการทางกฎหมายของต่างประเทศและประเทศไทยในการให้ความคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุในคดีอาญา เพื่อนำมาซึ่งองค์ความรู้เกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสมและสามารถนำมาปรับใช้ในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุในคดีอาญาในประเทศไทย

การกระทำความผิดของผู้สูงอายุนั้น อาจเกิดได้จากหลายสาเหตุ ทั้งสาเหตุในทางร่างกาย จิตใจ หรือทางสังคม กล่าวคือ สาเหตุทางร่างกาย เมื่อผู้สูงอายุมีอายุที่เพิ่มมากขึ้น อาจจะทำให้เกิดโรคต่าง ๆ ตามมา รวมทั้งโรคทางสมอง หรือทางจิตใจ ผู้สูงอายุอาจจะรู้สึกโดดเดี่ยว ว่าเหงา กัดดันหรือซึมเศร้า ในทางสังคม เมื่อผู้สูงอายุมีอายุเพิ่มมากขึ้น อาจจะต้องปรับตัวกับสถานการณ์ของโลกที่เปลี่ยนไป สิ่งเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นทางกาย ทางใจหรือทางสังคม เป็นสิ่งที่เชื่อมโยงและสัมพันธ์กันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และอาจจะเป็นต้นเหตุที่ทำให้ผู้สูงอายุกระทำความผิดได้

การให้ความคุ้มครองผู้สูงอายุนั้น ในระดับสากลมีหลักการที่ให้ความคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุ ได้แก่ ปณิธานสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง และสิทธิของผู้สูงอายุตามหลักการขององค์การสหประชาชาติ และในประเทศไทยนั้น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยก็มีบทบัญญัติที่ให้ความคุ้มครองผู้สูงอายุตลอดมา รวมทั้งมีมาตรการทางกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองผู้สูงอายุที่เน้นเรื่องสวัสดิการทางสังคม คือ พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 และมีบทบัญญัติของกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองผู้สูงอายุในเรื่องเฉพาะ เช่น ประกาศกระทรวงยุติธรรม เรื่อง การให้คำแนะนำ ปรีกษา และดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้องในทางคดีสำหรับผู้สูงอายุ พ.ศ. 2556 แต่อาจจะไม่ได้ครอบคลุมกระบวนการในการดำเนินคดีอาญา

เมื่อศึกษามาตรการทางกฎหมายในต่างประเทศที่ใช้ในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้สูงอายุนั้น พบว่า แม้ส่วนใหญ่จะไม่ได้มีบทบัญญัติของผู้สูงอายุไว้โดยเฉพาะ แต่เนื่องจากผู้สูงอายุจัดอยู่ในกลุ่มบุคคลเปราะบาง เป็นผู้มี ความบกพร่องทางกายหรือบางกรณีมีความบกพร่องทางจิต ในต่างประเทศจึงนำกฎหมายที่ใช้กับกลุ่มบุคคลที่มีลักษณะข้างต้นมาปรับใช้กับผู้สูงอายุด้วย ซึ่งมีประเด็นที่น่าสนใจในการนำกฎหมายมาปรับใช้กับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุเป็นพิเศษ

คือ ความสามารถในการต่อสู้คดี การหันเหคดีอาญา การจัดหาทนายความ และการพิจารณาคดีและการพิจารณาและการกำหนดโทษ

ในประเด็นเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดีนั้น ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศออสเตรเลีย ประเทศเยอรมนีและประเทศญี่ปุ่นต่างก็ให้ความสำคัญกับความสามารถในการต่อสู้คดี แต่อาจจะมีมุมมองทางกฎหมายและการให้ความสำคัญในประเด็นที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ประเทศสหรัฐอเมริกาคำนึงถึงความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยโดยใช้ความผิดปกติทางจิตเพื่อประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาหรือจำเลย ในขณะที่ประเทศออสเตรเลียมีการกำหนดวิธีการพิเศษสำหรับการถามคำให้การบุคคลที่มีความสามารถบกพร่องและมีกฎหมายเกี่ยวกับความบกพร่องทางจิตและความบกพร่องในเรื่องความสามารถในการดำเนินคดี ส่วนประเทศเยอรมนีคำนึงถึงความสามารถของผู้ต้องหาและมีกฎหมายกำหนดข้อห้ามในการสอบสวนไว้ คือ ขณะทำการสอบสวนผู้ต้องหาจะต้องอยู่ในสภาพที่ปกติ ไม่เหน็ดเหนื่อย ไม่ถูกทารุณ รวมทั้งต้องเข้าใจในการสอบสวน

สำหรับการหันเหคดีอาญานั้น ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศญี่ปุ่น ใช้หลักการหันเหคดีอาญาเช่นเดียวกันแต่วิธีการต่างกัน กล่าวคือ ประเทศสหรัฐอเมริกาในขั้นก่อนการพิจารณาคดี หากตำรวจเห็นว่าผู้สูงอายุที่กระทำความผิดเข้าใจเงื่อนไขตามที่กำหนดก็จะดำเนินตามข้อกำหนดนั้น ๆ เป็นการเฉพาะ ในขณะที่ประเทศญี่ปุ่นพนักงานอัยการสามารถใช้ดุลพินิจในการสั่งชะลอการฟ้องคดีกรณีกับผู้ต้องหาเป็นผู้สูงอายุได้ นอกจากนี้ประเทศเยอรมนีให้อำนาจพนักงานอัยการในการสั่งไม่ฟ้องคดีกรณีคดีอาญาที่มีลักษณะไม่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะและระดับของความผิดไม่กระทบต่อสาธารณะ พนักงานอัยการอาจพิจารณากำหนดเงื่อนไขและการออกคำสั่งให้กระทำการอย่างอื่นแทนการดำเนินคดีได้

ประเด็นที่สำคัญในการนำกฎหมายมาปรับใช้กับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุที่สำคัญอีกประเด็นหนึ่ง คือ การจัดหาทนายความ โดยที่ประเทศสหรัฐอเมริกา เยอรมนีและญี่ปุ่นมีการจัดหาทนายความให้กับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีความบกพร่องทางจิต ความบกพร่องทางกายหรือสูงอายุ แต่อาจจะมีสาระสำคัญที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ประเทศสหรัฐอเมริกา มีกฎหมายกำหนดเกี่ยวกับการจัดหาทนายความให้จำเลยที่มีความบกพร่องทางจิต ประเทศเยอรมนีมีกฎหมายในการจัดหาทนายความให้จำเลยที่มีความบกพร่องทางการได้ยินหรือการพูด และประเทศญี่ปุ่นมีกฎหมายในการจัดหาทนายความให้จำเลยมีอายุมากกว่า 70 ปีหรือจำเลยไม่สามารถได้ยินหรือพูดหรือมีความน่าเชื่อว่าจำเลยวิกลจริตหรือความสามารถบกพร่อง ซึ่งเป็นการให้ความคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีความสามารถบกพร่องและอาจจะทำให้ไม่สามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่

ส่วนเรื่องพิจารณาโทษและการกำหนดโทษนั้น กฎหมายต่างประเทศและกฎหมายไทยมีแนวคิดสอดคล้องกัน กล่าวคือ ประเทศออสเตรเลียกำหนดให้ความเสื่อมโทรมเนื่องจากวัยชรารวมอยู่ในประเภทของผู้ที่มีความบกพร่องทางจิตด้วย และหากกระทำความผิดในขณะที่มีจิตบกพร่องจะไม่มีผลรับผิดทางอาญา ในขณะที่ประเทศเยอรมนีและประเทศญี่ปุ่นมิได้กำหนดให้วัยชรารวมอยู่ในกลุ่มบุคคลที่มีความบกพร่องทางจิต แต่มีการกำหนดโทษกรณีจำเลยเป็นผู้วิกลจริต กล่าวคือ ประเทศเยอรมนี หากผู้กระทำความผิดด้วยเหตุวิกลจริตจะถือว่าผู้กระทำไม่มีความผิดหรือกำหนดเป็นเหตุบรรเทาโทษ ส่วนประเทศญี่ปุ่น หากผู้กระทำเป็นผู้วิกลจริตจะไม่ถูกลงโทษหรือได้รับพิจารณาโทษลดน้อยลง

อย่างไรก็ดี แม้ว่าประเทศไทยจะมีได้มีกฎหมายที่บัญญัติให้ความคุ้มครองผู้สูงอายุในการดำเนินคดีอาญาไว้เป็นการเฉพาะ แต่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 13 วรรคสาม วางหลักในการจัดหาล่ามภาษาเมื่อให้หรือจัดให้ถาม ตอบ หรือสื่อความหมายโดยวิธีอื่นที่เห็นสมควร กรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่สามารถพูดหรือได้ยิน หรือไม่สามารถสื่อความหมายได้ และในมาตรา 14 วางหลักกรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ซึ่งเชื่อมโยงกับมาตรา 35 ถึงมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ในการดำเนินคดีกับผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต รวมทั้งมาตรา 110 วรรคสาม วางหลักให้ประธานศาลฎีกาออกข้อบังคับวางหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการเรียกประกันหรือหลักประกัน ประธานศาลฎีกาจึงออกข้อบังคับของประธานศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการเรียกประกันหรือหลักประกันในการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2548 ซึ่งในข้อบังคับฯ ดังกล่าว กำหนดหลักเกณฑ์ที่คำนึงถึงผู้สูงอายุไว้ด้วย จึงเห็นได้ว่า แม้ประเทศไทยจะไม่มีกฎหมายที่บัญญัติเกี่ยวกับการดำเนินคดีผู้สูงอายุไว้โดยเฉพาะ แต่ก็ยังมีรากฐานในการบัญญัติกฎหมายเพื่อใช้กับบุคคลกลุ่มเปราะบางดังกล่าวข้างต้น และเมื่อบริบทของสังคมเปลี่ยนแปลงไป จึงควรมีการบัญญัติกฎหมายหรือมาตรการทางกฎหมายที่สามารถนำมาปรับใช้เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมต่อไป

5.2 ข้อเสนอแนะ

การดำเนินคดีอาญาที่มีผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้สูงอายุนั้น พบว่า ในต่างประเทศมีการปรับใช้ข้อกฎหมายที่ใช้กับบุคคลที่มีความบกพร่องทั้งทางกายและทางจิต รวมทั้งกลุ่มคนเปราะบาง ในขณะที่ประเทศไทยใช้มาตรการทางกฎหมายกับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุเช่นเดียวกับกรณีบุคคลทั่วไป จึงเห็นว่ามาตรการทางกฎหมายของประเทศไทยในปัจจุบันยัง

ไม่ตอบสนองต่อสภาวะการณ์ของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป จึงเห็นควรที่จะพัฒนากฎหมายดังกล่าว
ข้อเสนอแนะต่อไปนี้

5.2.1 การแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ข้อเสนอแนะสำหรับการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา
ประกอบด้วย 3 ประการ ดังนี้

5.2.1.1 การกำหนดนิยามคำว่าผู้สูงอายุ

ประเทศไทยมีกฎหมายเกี่ยวกับผู้สูงอายุ คือ พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ที่กำหนดนิยามคำว่า “ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลซึ่งมีอายุเกินหกสิบปีบริบูรณ์ขึ้นไปและมีสัญชาติไทย” แต่เหตุผลของกฎหมายฉบับนี้มุ่งประสงค์ในเรื่องการคุ้มครองสิทธิให้ผู้สูงอายุมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐในเรื่องต่าง ๆ เนื่องจากประเทศไทยกำหนดอายุการเกษียณอายุราชการไว้ที่อายุ 60 ปี จึงสอดคล้องกับแนวคิดนิยามคำว่า “ผู้สูงอายุ” เกิดจากการที่ผู้สูงอายุจะมีความเสื่อมถอยทางร่างกายและจิตใจ จึงควรที่จะพักผ่อนและรับสวัสดิการจากรัฐ ดังนั้นการให้คำนิยามคำว่าผู้สูงอายุในลักษณะนี้ทำให้การนิยามคำว่า “ผู้สูงอายุ” ผูกติดกับอายุเกษียณ แต่เมื่อพิจารณาถึงสภาวะการณ์ในด้านประชากรศาสตร์ที่เปลี่ยนไป คนมีอายุยืนยาวขึ้น และมีข้อเสนอแนะจากการศึกษาวิจัยที่เสนอว่าคำนิยามผู้สูงอายุควรใช้เป็นตัวเลขที่อายุ 65 ปีขึ้นไป รวมทั้งการกำหนดเกณฑ์ผู้สูงอายุของประเทศต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะกำหนดที่อายุ 65 ปี ประกอบกับวัตถุประสงค์ของกฎหมายอาญาแตกต่างกับกฎหมายเกี่ยวกับสวัสดิการ ดังนั้น การกำหนดเกณฑ์คำว่าผู้สูงอายุย่อมมีความแตกต่างกันได้ จากการศึกษาในครั้งนี้จึงขอเสนอให้มีการกำหนดนิยามคำว่า “ผู้สูงอายุ” ในกฎหมายอาญาและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยกำหนดให้ “ผู้สูงอายุ หมายความว่า บุคคลที่มีอายุหกสิบห้าปีบริบูรณ์ขึ้นไปและมีความบกพร่องทางร่างกายหรือทางจิตใจ”

5.2.1.2 การสังชะลอการฟ้องคดีกรณีผู้ต้องหาเป็นผู้สูงอายุ

การชะลอการฟ้องคดีเป็นมาตรการในการเบี่ยงเบนคดีและลดปริมาณคดีชั้นสู่ศาล โดยที่ผู้ต้องหาที่เป็นผู้สูงอายุมีความน่าจะเป็นที่จะกระทำความผิดซ้ำได้น้อยกว่าผู้กระทำความผิดที่อายุน้อยกว่า และผู้สูงอายุมีความเปราะบางหรือมีปัญหาสุขภาพ มีแนวโน้มที่จะเป็นผู้ไม่มีความสามารถหรือมีความสามารถที่จำกัดเมื่อเปรียบเทียบกับผู้ที่มีอายุน้อยกว่า ทำให้มีความเสี่ยงต่ำที่จะกระทำความผิดต่อสังคม จึงควรมีมาตรการทางกฎหมายสำหรับพนักงานอัยการในการใช้ดุลพินิจสังชะลอการฟ้องคดีสำหรับกรณีการกระทำความผิดเล็กน้อยและผู้ต้องหาเป็นผู้สูงอายุ กล่าวคือความผิดที่พนักงานอัยการอาจพิจารณาให้มีการชะลอการฟ้องได้ ได้แก่ ความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท หรือความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกไม่เกินห้าปี โดยความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกหากมีโทษปรับ

ด้วย โทษปรับนั้นต้องไม่เกินหนึ่งแสนบาท โดยกำหนดเงื่อนไขในการที่พนักงานอัยการอาจพิจารณาให้มีการชะลอการฟ้องคดีได้ ดังนี้

(1) ผู้ต้องหาไม่เคยได้รับการชะลอการฟ้อง กักขัง กักกัน หรือได้รับโทษจำคุกหรือรอการลงโทษหรือรอการกำหนดโทษมาก่อน

(2) ผู้ต้องหารับสารภาพและร้องขอให้มีการชะลอการฟ้องก่อนที่พนักงานอัยการจะยื่นฟ้องคดีต่อศาล และ

(3) ผู้เสียหายทุกคนยินยอมให้มีการชะลอการฟ้อง เว้นแต่ผู้เสียหายบางคนไม่ปรากฏตัวในขณะที่มีการชะลอการฟ้องและผู้เสียหายที่ปรากฏตัวยินยอมให้มีการชะลอการฟ้อง โดยกำหนดผลของคำสั่งชะลอการฟ้องคดี ดังนี้

ห้ามมิให้ผู้เสียหายที่ให้ความยินยอมให้ชะลอการฟ้องฟ้องผู้ต้องหาต่อศาลหลังจากพนักงานอัยการมีคำสั่งชะลอการฟ้องแล้ว หากมีการฟ้องคดีอยู่ก่อนเมื่อพนักงานอัยการมีคำสั่งชะลอการฟ้อง ให้ศาลสั่งจำหน่ายคดีเสีย กรณีที่ผู้ต้องหาจงใจไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่พนักงานอัยการกำหนด ให้พนักงานอัยการมีคำสั่งดำเนินคดีต่อไป ดังนั้น กรณีที่ผู้กระทำความผิดเป็นผู้สูงอายุและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ จึงขอเสนอให้เพิ่มมาตรา 143 (3) ดังนี้

มาตรา 143 เมื่อได้รับความเห็นและสำนวนจากพนักงานสอบสวนดังกล่าวในมาตราก่อน ให้พนักงานอัยการปฏิบัติดังต่อไปนี้

(1) ...

(2) ...

(3) ในกรณีมีความเห็นควรสั่งฟ้องและผู้ต้องหาอายุหกสิบห้าปีขึ้นไปสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท หรือความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกไม่เกินห้าปี โดยความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกดังกล่าวหากมีโทษปรับด้วยโทษปรับนั้นต้องไม่เกินหนึ่งแสนบาท พนักงานอัยการอาจพิจารณามีคำสั่งให้ชะลอการฟ้องได้ เมื่อมีเหตุดังต่อไปนี้

(ก) ผู้ต้องหาที่มีความบกพร่องทางร่างกายหรือทางจิตหรือมีความผิดปกติทางจิต ป่วยเจ็บหรือทุพพลภาพและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ หรือผู้ต้องหารับสารภาพและร้องขอให้มีการชะลอการฟ้องก่อนที่พนักงานอัยการจะยื่นฟ้องคดีต่อศาล

(ข) ผู้ต้องหาไม่เคยได้รับการชะลอการฟ้อง กักขัง กักกันหรือได้รับโทษจำคุกหรือรอการลงโทษหรือรอการกำหนดโทษมาก่อน และ

(ค) ผู้เสียหายทุกคนยินยอมให้มีการชะลอการฟ้อง เว้นแต่ผู้เสียหายบางคนไม่ปรากฏตัวในขณะที่มีการชะลอการฟ้องและผู้เสียหายที่ปรากฏตัวยินยอมให้มีการชะลอการฟ้อง

ในกรณีข้างต้น ให้พนักงานอัยการสั่งให้พนักงานคุมประพฤติดำเนินการสืบเสาะข้อเท็จจริงต่าง ๆ ของผู้ต้องหาเกี่ยวกับอายุ ประวัติ ความประพฤติ สถิติปัญหา การศึกษาอบรม สุขภาพ ภาวะแห่งจิต นิสัย อาชีพ ฐานะ สภาพแวดล้อมของผู้ต้องหา พฤติการณ์แห่งคดี ความร้ายแรงของความผิด การบรรเทาผลร้ายแห่งคดี การรู้สำนึกในความผิดและการชดใช้เยียวยาความเสียหาย ความรับผิดชอบต่อการก่อกรรม การยอมรับของชุมชน ความยินยอมของผู้เสียหาย ความจำเป็นตามหลักอาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา ตลอดจนเหตุอื่นที่ควรหรือไม่ควรให้มีการชะลอการฟ้อง ทั้งนี้ ให้พนักงานคุมประพฤติดำเนินการให้แล้วเสร็จภายในสามสิบวันนับแต่วันที่รับคำสั่ง เว้นแต่กรณีมีเหตุจำเป็น พนักงานอัยการอาจขยายระยะเวลาดังกล่าวออกไปได้อีกไม่เกินสิบห้าวัน

ห้ามมิให้ผู้เสียหายที่ให้ความยินยอมให้ชะลอการฟ้องฟ้องผู้ต้องหาต่อศาลหลังจากพนักงานอัยการมีคำสั่งชะลอการฟ้องแล้ว หากมีการฟ้องคดีอยู่ก่อนเมื่อพนักงานอัยการมีคำสั่งชะลอการฟ้องให้ศาลสั่งจำหน่ายคดีเสีย กรณีที่ผู้ต้องหาจงใจไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่พนักงานอัยการกำหนด ให้พนักงานอัยการมีคำสั่งดำเนินคดีต่อไป

5.2.1.3 การจัดหาทนายความให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยสูงอายุ

ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิที่จะมีทนายความให้ความช่วยเหลือและปกป้องสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในทุกขั้นตอนของกระบวนการพิจารณาาคดีอาญา โดยเฉพาะผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุนั้นอาจมีความยากลำบากในการทำความเข้าใจในกระบวนการดำเนินคดีทางอาญารวมทั้งข้อกฎหมายต่าง ๆ ซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย ในชั้นก่อนการพิจารณาคดีของศาลนั้น ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาที่มีสิทธิที่จะพบและปรึกษาผู้ซึ่งจะเป็นทนายความเป็นการเฉพาะตัว เพื่อให้ทนายความได้ทราบข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับผู้ต้องหา ข้อกล่าวหา และการวินิจฉัยความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาด้วย รวมทั้งสิทธิที่จะให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำในชั้นสอบสวนด้วย

ในชั้นก่อนการพิจารณาคดีของศาลและชั้นการพิจารณาคดีของศาล กฎหมายกำหนดเงื่อนไขที่รัฐต้องจัดหาทนายความให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ กล่าวคือ ในชั้นก่อนการพิจารณาคดีของศาล ผู้ต้องหาในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่ผู้ต้องหาไม่เกินสิบแปดปีในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา ก่อนเริ่มถามคำให้การให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาว่า มีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาทนายความให้ เช่นเดียวกับในชั้นการพิจารณาคดีของศาล กำหนดให้ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่จำเลยมีอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่ถูกฟ้องต่อศาล หรือในการไต่สวนมูลฟ้อง จำเลยต้องมีทนายความเสมอ ถ้าจำเลยไม่มีทนายความ ศาลต้องตั้งทนายความให้จำเลย ซึ่งมีลักษณะเป็นบทบังคับที่จำเลยไม่สามารถสละสิทธิได้ อย่างไรก็ตาม ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกกฎหมายวางหลักการให้พนักงานสอบสวนหรือศาลถามผู้ต้องหาหรือจำเลยว่าการ

ทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องการ รัฐต้องจัดหาทนายความให้ ซึ่งไม่ได้มีลักษณะเป็นบทบังคับและขึ้นอยู่กับความต้องการของจำเลย

เมื่อผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้สูงอายุที่เข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา จึงต้องคำนึงถึงความพร้อมของผู้สูงอายุในการต่อสู้คดี ดังนั้น กรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้สูงอายุรวมทั้งคนหูหนวกหรือคนตาบอด รัฐควรจัดหาทนายความให้ทันทีตั้งแต่ในชั้นสอบสวนโดยไม่ใช้เงื่อนไขคดีที่มีโทษประหารชีวิต เนื่องจากผู้สูงอายุอาจมีความบกพร่องทางร่างกายหรือจิตใจ รวมทั้งในเรื่องการสื่อสาร การที่รัฐจัดหาทนายความให้กับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุย่อมเป็นการเพิ่มความสามารถในการดำเนินคดีอาญากับผู้สูงอายุและเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม ทั้งนี้ หากผู้ต้องหาหรือจำเลยประสงค์จะจัดหาทนายความด้วยตนเองอาจเป็นข้อยกเว้นได้ จึงเสนอให้เพิ่มความในมาตราที่เกี่ยวข้องกับการจัดหาทนายความของรัฐ คือ มาตรา 134/1 วรรคหนึ่ง มาตรา 165/1 วรรคหนึ่ง และมาตรา 173 วรรคหนึ่ง ดังนี้

“มาตรา 134/1 ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่ผู้ต้องหา มีอายุไม่เกินสิบแปดปีหรือผู้ต้องหาที่มีอายุหกสิบห้าปีขึ้นไปในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหาหรือผู้ต้องหาหูหนวกหรือตาบอด ก่อนเริ่มถามคำให้การให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาทนายความให้

มาตรา 165/1 ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่ผู้ต้องหา มีอายุไม่เกินสิบแปดปีหรือผู้ต้องหาที่มีอายุหกสิบห้าปีขึ้นไปในวันที่ถูกฟ้องต่อศาลหรือผู้ต้องหาหูหนวกหรือตาบอด ในการไต่สวนมูลฟ้องตามมาตรา 165 ถ้าจำเลยมาศาลเมื่อใด และจำเลยไม่มีทนายความก็ให้ศาลตั้งทนายความให้

มาตรา 173 ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่ผู้ต้องหา มีอายุไม่เกินสิบแปดปีหรือผู้ต้องหาที่มีอายุหกสิบห้าปีขึ้นไปในวันที่ถูกฟ้องต่อศาลหรือผู้ต้องหาหูหนวกหรือตาบอด ก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีก็ให้ศาลตั้งทนายความให้”

5.2.2 การแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา

บทบัญญัติมาตรา 65 แห่งประมวลกฎหมายอาญา คำว่า “จิตบกพร่อง” ได้หมายความว่า ผู้ที่สมองเสื่อมลงเพราะความชรา และหากผู้ใดกระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้เพราะมีจิตบกพร่อง ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น แสดงให้เห็นว่ากฎหมายคำนึงถึงความสามารถของผู้กระทำในขณะที่กระทำความผิด โดยถ้ากระทำความผิดในขณะที่ไม่มีความสามารถรู้ผิดชอบ ย่อมไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น

การกระทำของคนที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบ จะถือว่าผู้กระทำไม่มีความผิดจึงไม่ต้องรับโทษ ดังนั้น หากผู้สูงอายุกระทำความผิดโดยไม่สามารถรู้ผิดชอบ ก็ไม่น่าจะต้องรับโทษ เพราะลงโทษไปก็ไม่มีประโยชน์ทั้งในแง่การแก้ไขและการข่มขู่ เพราะผู้กระทำไม่สามารถรู้ผิดชอบ ส่วนกรณีที่ผู้กระทำความผิดยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้าง ผู้นั้นต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น แต่หากเป็นผู้สูงอายุที่กระทำความผิดกระทำในขณะที่ยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้าง และมีความผิดปกติทางจิตหรือการทำงานของสมองที่ผิดปกติอันเนื่องมาจากอายุที่เพิ่มมากขึ้น ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดโดยใช้หลักการลงโทษให้เหมาะสมกับผู้กระทำความผิดก็ได้ โดยพิจารณาจากฐานความผิด ข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับตัวผู้กระทำผิด เช่น อายุ ประวัติ ความประพฤติ สติปัญญา การศึกษาอบรม สุขภาพ ภาวะแห่งจิต นิสัย อาชีพ และสิ่งแวดล้อมของผู้นั้น

หากผู้กระทำความผิดเป็นผู้สูงอายุ ศาลอาจใช้ดุลพินิจในการกำหนดโทษให้จำเลยแต่ละคนโดยคำนึงถึงพฤติการณ์และคดีลักษณะส่วนตัวของผู้กระทำความผิดแต่ละคน โดยประเมินการกระทำความผิดว่าเกิดความรุนแรงต่อสังคมหรือพิจารณาจากปัจจัยที่เป็นพฤติกรรมของผู้กระทำความผิดที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ดังนั้น กรณีที่ผู้กระทำความผิดเป็นผู้สูงอายุจึงควรกำหนดเป็นเหตุบรรเทาโทษเพิ่มเติมในประมวลกฎหมายอาญามาตรา 78 วรรคสาม ดังความต่อไปนี้

“ผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้สูงอายุและมีความบกพร่องทางร่างกายหรือจิตใจ ป่วยเจ็บหรือทุพพลภาพ ศาลอาจพิจารณาเป็นเหตุบรรเทาโทษได้ โดยคำนึงถึงความร้ายแรงของการกระทำความผิด ประวัติการกระทำความผิด สาเหตุในการกระทำความผิด ความเป็นมาแห่งชีวิต และความประพฤติอันเป็นอาณัติของผู้กระทำความผิดร่วมด้วย”

บรรณานุกรม

หนังสือและบทความในหนังสือ

- กรมคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ. วาระแห่งชาติ: สิทธิมนุษยชนร่วมขับเคลื่อน Thailand 4.0 เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร : กรมคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ, 2560.
- คณิต ณ นคร. กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2564.
- _____. ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา : หลักกฎหมายและพื้นฐานความเข้าใจ. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2562.
- จิตติ ดิงศภัทัย. คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา ภาค 1. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร : จีรรัชการพิมพ์, 2546.
- ณรงค์ ใจหาญ. กฎหมายอาญาว่าด้วยโทษและวิธีการเพื่อความปลอดภัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2543.
- _____. หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2556.
- _____. หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 2. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2563.
- ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ. กฎหมายอาญา ภาคทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ 20. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2562.
- นิราศศิริ โรจนธรรมกุล. การพยาบาลผู้สูงอายุ : ด้านการดูแลสุขภาพกายและสุขภาพจิต. กรุงเทพมหานคร : ไทยควอลิตี้บุ๊คส์, 2563.
- ปกป้อง ศรีสนิท. “การปฏิรูปทะเบียนประวัติอาชญากรกับแนวคิดการกำหนดโทษให้เหมาะสมกับผู้กระทำความผิด (Individualization).” ใน นิติธรรมประจักษ์สุรศักดิ์ 60 ปี. จัดพิมพ์โดยคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 150. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2561.
- ประทักษ์ ลิขิตเลอสรวง. “นิติจิตเวชศาสตร์เบื้องต้น.” ใน หนังสือรวมบทความทางวิชาการในโอกาสเกษียณอายุราชการ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2536).

วิทยานิพนธ์

เฉลิมวุฒิ สารกิจ. “มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองผู้สูงอายุจากการทารุณกรรม.” วิทยานิพนธ์
มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557.

ชฎาภาษ์ เหมือนแท้. “การคุ้มครองผู้เสียหายที่เป็นผู้สูงอายุในการดำเนินคดีอาญา.” วิทยานิพนธ์
มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559.

ภูมิชาย ทานัยพงศ์. “มาตรการตรวจสอบการสั่งชะลอการฟ้อง.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชา
นิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2551.

มนตรี เงินสวัสดิ์. “แนวคิดในการลงโทษของกฎหมายตราสามดวง.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะ
นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549.

เรวัต ฉ่ำเฉลิม. “ชะลอการฟ้อง.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2522.

อมรวดี จำปาศรี. “ความสามารถในการต่อสู้คดีอาญาของผู้ถูกกล่าวหา: ศึกษากรณีผู้มีความบกพร่อง
ทางกายและจิต.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ธุรกิจบัณฑิต, 2553.

บทความวารสาร

ณัฐภัทร ถวัลย์โพธิ. “ผู้สูงอายุในกฎหมายไทย.” วารสารดุลพินิจ. 137. (กันยายน - ธันวาคม 2551) :
145-146.

ดวงตา ไกรภัสสรพงษ์. “นิติจิตเวช : จากงานบริการเชิงรับสู่การคุ้มครองสิทธิผู้ป่วยจิตเวชเชิงรุก.”
วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย. ปีที่ 54 (ฉบับผนวก 1). (ตุลาคม 2552) : 118S.

สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล และปกป้อง ศรีสนิท. “การศึกษาเพื่อพัฒนาแนวทางการลงโทษ: หลักการ
ลงโทษที่ได้สัดส่วนกรณีคดียาเสพติดให้โทษ.” วารสารนิติศาสตร์. ฉบับที่ 4. ปีที่ 46. 903
(ธันวาคม 2560) : 903-904.

แสวง บุญเฉลิมวิภาส. “ผู้ป่วยจิตเวช: ความเข้าใจที่ต่างกันระหว่างนักกฎหมายกับจิตแพทย์.” จลนนิติ.
(พฤษภาคม - มิถุนายน 2551) : 40.

อัมพล สุอำพัน. “สุขภาพจิตของเด็กพิการ.” จุฬาลงกรณ์เวชสาร. 1001. (ธันวาคม 2530) : 1002.

เอกสารประกอบการประชุมการสัมมนา

พิทักษ์ ศศิสุวรรณ. “กระบวนการยุติธรรมทางอาญาสำหรับผู้สูงอายุ.” ในการประชุมวิชาการสาขานิติศาสตร์ระดับชาติ ครั้งที่ 1. จัดโดยคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่, 2561.

เอกสารอื่น ๆ

ณรงค์ ใจหาญ และคณะ. รายงานการศึกษาวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่องสิทธิผู้ต้องหา จำเลยและผู้ต้องโทษในคดีอาญา. ม.ป.ท. : ม.ป.พ., 2540.

_____. รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยเพื่อปรับปรุงประมวลกฎหมายอาญา : ภาค 1 บทบัญญัติทั่วไป. กรุงเทพมหานคร : คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557.

พรชัย ตระกูลวรานนท์และคณะ. รายงานการศึกษาวิจัย กระบวนการทางสังคมเพื่อกำหนดมาตรการสร้างเสริมสุขภาวะประชากรสูงวัย. ม.ป.ท. : ม.ป.พ., 2554.

สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. รายงานผลการพิจารณาศึกษาของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน เรื่อง การเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2559.

_____. รายงานผลการพิจารณาศึกษาของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน เรื่อง บุคลากรในกระบวนการดูแลผู้สูงอายุ. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2560.

ศุภกิจ แย้มประชา. อาชญาวิทยาและพัฒนาวิทยาขั้นสูง. เอกสารประกอบการบรรยายวิชาอาชญาวิทยาและพัฒนาวิทยาขั้นสูง ปีการศึกษา 2562 คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศูนย์ข้อมูลกฎหมายกลาง สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. ๒๐๐ ปี กฎหมายตราสามดวง. เอกสารเผยแพร่เนื่องในโอกาสครบรอบ ๒๐๐ ปี กฎหมายตราสามดวง.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

“กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง.” <http://humanrights.mfa.go.th/upload/pdf/iccppt.pdf>, 9 กุมภาพันธ์ 2563.

กรมกิจการผู้สูงอายุ. “สถิติผู้สูงอายุของประเทศไทย ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2562.”

<http://www.dop.go.th/th/know/side/1/1/275>, 1 กุมภาพันธ์ 2563.

กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม. “ภารกิจกรมคุมประพฤติ.” <https://probation.go.th>,

17 กรกฎาคม 2564.

_____. “รายงานประจำปี 2560 – 2563.” [https://probation.go.th/](https://probation.go.th/documents.php?id=156)

[documents.php?id=156](https://probation.go.th/documents.php?id=156), 3 สิงหาคม 2564.

คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. “วิกลจริต (Psychosis).” <https://bit.ly/2THaSSb>,

29 กรกฎาคม 2564.

นันทิ จิตสว่าง. “การกระทำผิดของผู้ต้องขังหญิงสูงอายุของไทย.” <https://bit.ly/2ZVx3M6>,

20 พฤษภาคม 2563.

นริศรา สื่อไพศาล. “คุณสำหรับคนชราที่เจ็บป่วย ภาพอนาคตสมมติของ ‘บัณฑิต อาเนีย’.”

<https://prachatai.com/journal/2015/07/60339>, 1 พฤศจิกายน 2563.

มติชนสุดสัปดาห์. “เปิดใจ 17 ผู้ต้องหา นปป. โต้คดี ‘อึ้งย้ง-จ้องล้ม รบ.’ ไม่เกี่ยวบั้งไฟ ดร.ชี้นำคิด

คอมมิวนิสต์.” https://www.matichonweekly.com/in-depth/article_6919,

1 พฤศจิกายน 2563.

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทยร่วมกับโครงการประเมินเทคโนโลยีและนโยบายด้าน

สุขภาพ. “ยากันลึ้ม คู่มือป้องกันโรคสมองเสื่อมในผู้สูงอายุ.” <https://bit.ly/3erAn5Y>,

5 พฤษภาคม 2563.

รศรินทร์ เกรย์. “ผู้สูงอายุ...มุมมองที่แตกต่าง.” ใน ความเป็นผู้สูงอายุในมุมมองที่แตกต่าง.

<https://thaitgri.org/?p=37253>, 22 กุมภาพันธ์ 2563.

วีรศักดิ์ เมืองไพศาล. “เกณฑ์ในการวินิจฉัยภาวะสมองเสื่อม.” ภาควิชาเวชศาสตร์ป้องกันและสังคม

คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล. [https://www.si.mahidol.ac.th/project/](https://www.si.mahidol.ac.th/project/geriatrics/network_title1_2.html#)

[geriatrics/network_title1_2.html#](https://www.si.mahidol.ac.th/project/geriatrics/network_title1_2.html#), 5 พฤษภาคม 2563.

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554.

<https://dictionary.orst.go.th/>, 31 มีนาคม 2563.

สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. “มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 29 กันยายน 2563.”

<https://bit.ly/3mUCu69>, 15 ตุลาคม 2563.

สำนักงานศาลยุติธรรม. “รายงานสถิติคดีของศาลยุติธรรมประจำปีพุทธศักราช 2553 - 2562 (ฉบับ

ภาษาไทย).” <https://oppb.coj.go.th/th/content/category/articles/id/8/cid/2085>,

10 กุมภาพันธ์ 2563.

สุขเจริญ ตั้งวงษ์ไชย. “มุมมองจากจิตแพทย์.” ใน ความเป็นผู้สูงอายุในมุมมองที่แตกต่าง.
<https://thaitgri.org/?p=37253>, 22 กุมภาพันธ์ 2563.

BOOKS

Amy Caeney. Elder Abuse: Forensic, Legal and Medical Aspects. Cambridge : Stacy Masucci, 2020.

Clinton W. Terry III and Pamela Entzel. “Police and Elders.” In Elders, crime, and the criminal justice system: Myth, perceptions, and reality in the 21st century. pp.3-4. New York : Springer Publishing, 2004.

David R. Snyder. Elder Crimes, Elder Justice. Massachusetts : Jones and Bartlett Learning, 2014.

Jonathan Law and Elizabeth A. Martin. A Dictionary of Law (Oxford Paperback Reference). 7th edition. Oxford : Oxford University Press, 2009.

Michelle Inderbitzin, Kristin A. Bates, and Randy R. Gainey. Deviance and social control: A sociological perspective. New York : Sage Publications, 2016.

Peter C. Kratcoski. “Trends in Types of Crimes Committed by the Elderly in the United States.” In Perspectives on Elderly Crime and Victimization. Peter C. Kratcoski and Edelbacher Maximilian (eds). pp.5-24. Cham : Springer, 2018.

Petter Gottschalk. Organizational Opportunity and Deviant Behavior: Convenience in White-Collar Crime. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, 2017.

Rory Field. “The Elderly and Crime in England and Wales.” In Perspectives on Elderly Crime and Victimization. Peter C. Kratcoski and Edelbacher Maximilian (eds). pp.61-77. Cham : Springer, 2018.

ARTICLES

Anita N. Blowers. “Elders and the criminal justice system.” Journal of Crime and Justice. 1. 38. (January 2015) : 1-8.

- Anita N. Blowers and Jill K. Doerner. "Sentencing outcomes of the older prison population: an exploration of the age leniency argument." Journal of Crime and Justice 1. (June 2013) : 3.
- Dancig-Rosenberg, Hadar, and Netanel Dagan. "Retributarianism : A new individualization of punishment." Criminal Law and Philosophy. 13. 1. (2019) : 130.
- Hajime Orimo and others. " Reviewing the definition of elderly." Geriatr Gerontol Int. 149. (February 2006) : 149, 157.
- International Committee of the Red Cross. "Ageing and imprisonment." Workshop on ageing and imprisonment: identifying and meeting the needs of older prisoners, Summary Report. (June 2018) : 6-7.
- Kelly Porcella. "The past coming back to haunt them: the prosecution and sentencing of once deadly but now elderly criminals. " St.John's Law Review, 81, (2007) : 371.
- Max B. Rothman and Burton D. Dunlop. "Elders and the Courts: Judicial Policy for an Aging America." Journal of Aging & Social Policy. 18. (2006) : 31-46.
- Morrow J. Weston, Vickovic G. Samuel, and Fradella F. Henry. "Examining the prevalence and correlates of a 'senior citizen discount' in US federal courts." Criminal Justice Studies 1. 27. 4 (July 2014) : 20.
- Paul Kowal and Edward J. Dowd. "Definition of and older person." Proposed working definition of an older person in Africa for the MDS Project. Geneva: World Health Organization. (2001).
- Peter C. Kratcoski and Edelbacher Maximilian. " Trends in the criminality and victimization of the elderly." Federal Probation. 58. 80 (2016) : 62
- Piers Gooding, et al. "Unfitness to stand trial and the indefinite detention of persons with cognitive disabilities in Australia: Human rights challenges and proposals for change." Melbourne University Law Review. 816. 40 (2017) : 826.
- Smith MS, Schriver JL. "Judges' sentencing decisions with older offenders." Psychology, Crime & Law. 7, 24(2), (Feb 2018).

- Stacey Steele. "Elderly Offenders in Japan and the saiban'in seido (Lay Judge System): Reflections Through a Visit to the Tokyo District Court." Japanese Studies. 35. (2015) : 223-243.
- Violetta Kwiatkowska-Darul. "Particular Subjects Of Interrogation As Unceasing Challenge For Interrogators," Jurisprudencija, (2005) : 77 -78.
- Wang Chung-Hui. "Individualization of Punishment." Chinese Social and Political Science Review. 4. 2. (June 1919) : 92.
- Yap Mui Teng and Chua Chun Ser. "Redefining Ageing." IPS Update, (August 2012) : 1-3.

ELECTRONIC MEDIA

- Erikson, E. H. "Childhood and society." New York : W.W. Norton & Company, 1950.
http://local.psy.miami.edu/faculty/dmessenger/c_c/rsrscs/rdgs/attach/8agesofman.pdf, March 15, 2020.
- OECD. "Elderly population (indicator)." <https://data.oecd.org/pop/elderly-population.htm>, March 3, 2020.
- Physiopedia. "Older People - An Introduction." https://www.physiopedia.com/Older_People_-_An_Introduction, November 15, 2020.
- Randy Wood, "Elderly woman accused in husband's murder deemed unfit to stand trial," <https://bit.ly/37QNA7J>, November 1, 2020.
- UNDP. "Indicators for Human Rights Based Approaches to Development in UNDP Programming: A Users' Guide." <http://www.undp-aciac.org/publications/other/undp/hr/humanrights-indicators-06e.pdf>, February 11, 2020.
- United Nations. "Basic Principles on the Role of Lawyers."
<https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/roleoflawyers.aspx>, May 15, 2020.
- United Nations Asia and Far East Institute for the prevention of crime and the treatment of offenders. "Criminal Justice in Japan 2019 edition."
<https://bit.ly/2Xbc09k>, March 7, 2020.

United Nations. Department of Economic and Social Affairs. Population Division.

“World Population Ageing 2019.” <https://bit.ly/39iYnGd>, February 22, 2021.

Vincent J. Aprile II. “Advocacy and the Age-Related Mental Health Issues of the Older Client,” *Crim. Just.*, (Spring 2020). <https://bit.ly/2ypaiFg>, May 5, 2020.

“White paper on crime 2008 Part 7 The Circumstances and Attributes of Elderly Offenders and Their Treatment.” http://hakusyo1.moj.go.jp/en/57/nfm/n_57_2_7_2_2_2.html, March 7, 2020.

World Health Organizations, “International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems (ICD).” <https://icd.who.int/browse10/2019/en#/V>, May 5, 2021.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นางนันทิดา ศิริธนานุกุลวงศ์
วันเดือนปีเกิด	กันยายน 2525
วุฒิการศึกษา	ปีการศึกษา 2547: วิทยาศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล ปีการศึกษา 2551: ครุศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2553: นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ตำแหน่ง	นิติกรปฏิบัติการ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผลงานทางวิชาการ

นันทิดา ศิริธนานุกุลวงศ์. “มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุในการดำเนินคดีอาญา.” วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต (กฎหมายอาญา) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2564.

นันทิดา ศิริธนานุกุลวงศ์. “มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยในการดำเนินคดีอาญา : ศึกษากรณีผู้สูงอายุในกฎหมายสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น.” วารสารบัณฑิตศึกษานิติศาสตร์. ฉบับที่ 3. ปีที่ 14. 327 (กรกฎาคม – กันยายน 2564) : 434 – 455.

ประสบการณ์ทำงาน

พ.ศ. 2548 – 2557: นักวิชาการสถิติ
คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล
พ.ศ. 2562 – 2563: นิติกร
คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล